

UNIVERSITY OF TORONTO DUPL

3 1761 00361279 3

UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

TEMPORARY PREFACE.

I HEREWITH offer the first part of the Orosius, containing the old English text from the contemporary Lauderdale MS., and the divergent readings of the Cotton one, all letters and words not in L. being enclosed in (), those written above the line in L. being enclosed in []. On the opposite page are given those portions of the original Latin which Alfred translated, or rather paraphrased, words and sentences not translated literally being in italics. It was at first intended to issue a Modern English translation with this part, as with the other O.E. texts published by the Society (with the exception of the *Beowulf*), but I find it impossible to make a critical translation till I have completed my syntax and word-meaning collections, but I have pledged myself to prepare a translation for the second part. Meanwhile those who really require a translation, will find one in the editions of Bosworth and Thorpe, which last forms part of Pauli's *Life of Alfred* in Bohn's Library, and is cheap and accessible.

H. S.

King Alfred's Orosius.

PART I.

**Agents for the sale of the Early English Text Society's
Publications.**

DUBLIN: WILLIAM MCGEE, 18 Nassau Street.
EDINBURGH: T. G. STEVENSON, 22 South Frederick Street.
GLASGOW: OGLE & Co., 1 Royal Exchange Square.
BERLIN: ASHER & Co., Unter den Linden, 20.
NEW YORK: C. SCRIBNER & Co., LEYPOLDT & HOLT.
PHILADELPHIA: J. B. LIPPINCOTT & Co.

King Alfred's Orosius.

EDITED BY

HENRY SWEET, M.A.

PART I.

OLD-ENGLISH TEXT AND LATIN ORIGINAL.

LONDON:

PUBLISHED FOR THE EARLY ENGLISH TEXT SOCIETY,
BY N. TRÜBNER & CO., 57 & 59 LUDGATE HILL, E.C.

MDCCCLXXXIII.

13/835
9/3/14

PR

1119

AZ

no. 79

79

OXFORD:

BY E. PICKARD HALL, M.A., AND J. H. STACY,

PRINTERS TO THE UNIVERSITY.

HER ONGINNEÐ SEO BOC þE MAN OROSIUS
NEMNEÐ¹.

¹ *This heading from C.*

(CONTENTS.)

(I) *I. Hu ure ieldran ealne þisne middangeard on þreo *[Page 1.]
todældon.

II. Hu Ninus, Asiria cyning, ongon monna ærest ricsian on
þiosan middangearde; 7 hu Sameramis his cwen feng to þæm
5 rice æfter him mid micelre reðnesse 7 wrænnesse.

III. Hu þæt heofenisce fyr forbærnde þæt lond on þæm
wæron þa twa byrig on getimbred, Sodome 7 Gomorre.

IIII. Hu Thelesci 7 Ciarsæthi þa leode him betweenum
wunnon.

10 V. Hu Ioseph se ryhtwisa mon ahredde Egypta folc æt þæm
seofan geara miclan hungre mid his wisdome; 7 hu hie siþþan
ealra hiora wæstma þone fiftan dæl ælce geare heora cyninge
to gafole gesellað æfter his gesetnesse.

VI. Hu on Achaie wearþ micel flod on Ambictiones dagum
15 þæs cyninges.

VII. Hu Moyses lædde Israhela fo(lc)¹ from Egyptum ofer ¹ *From C.*
þone Re[a]dan Sæ.

VIII. Hu on Egyptum wurdon on anre niht 1 monna ofslagen
from hiora agnum sunum; 7 hu Bosiridis se cyning het dón to
20 geblote ealle þa cuman þe hiene gesohtan; 7 ymbe monegra
operra folca gewinn.

IIIII. Hu Cretense 7 Athaniense, Creca leode, him betweo-
num wunnon.

X. Hu Uesoges, Egypta cyning, wolde him to geteon ge þone
25 suðdæl, þæt is Asia, ge þone norpdæl, þæt sint Scippie; 7 hu 11
æpelingas wurdon áfliemed of Scippium; 7 ymbe þa wif þe mon
Amozenas hêt; 7 ymbe þa Gotan, þe him fore andredan ge Pirrus
se repa (Creca)² cyning, ge se mæra Alexander, ge Iulius se ² *From C.*
casere.

XI. Hu Elena, þæs cyninges wif, wearð genumen on Læcedomonia þære byrig; 7 hu Eneas se cyning gefor mid fierde on Italie.

*[Page 2.]

*XII. Hu Sardanopolus wæs se sipemesta cyning in Asiria, ond hu hiene beswac Arbatus his caldormon; 7 hu þa wifmen 5 bysmredan hiora weras, þe hie fleon woldon; ond hu se árgeotere¹ geworhte anes fearres onlicnesse þæm æpelinga.

¹ Doubtful accent.

XIII. Hu Pelopensium 7 Atheniensium þa folc him betweonum wunnon.

XIII. Hu Læcedemonie 7 Mesiane him betweonum wunnon 10 for hiora mægdena offrunga.

(II) I. Hu Orosius sæde þæt ure Dryhten þone ærestan mon swiþe ryhtne 7 swiþe godne gesceope; 7 ymbe þa feower onwealdas þises middangeardes.

II. Hu Remus 7 Romulus þa gebroþor getimbredan Romeburg on Italiam.

III. Hu Romulus 7 Brutus mid hwelcum mane hie gehalgedon Roma.

² wonnon.

IIII. Hu Romane 7 Sabine him betweonum wunnon²; 7 hu Cirus wearð ofslagen on Scippium. 20

³ From C. ; egypti escan L.

V. Hu Cambisis se cyning forseah þa Egyptiscan³ diofolgield 7 ymbe Dariuses gewinn, 7 Xerc[s]is, 7 Leonipan.

VI. Hu Romanum wearð an wundor opiewed, swelce se heofon burne.

VII. Hu Sicilia leode wæron him betweonum winnende. 25

VIII. Hu Romane besæton Ueiorum þa burg x winter;

⁴ The tag to the e added by another hand(?)

7 hu Gallië⁴ of Senno abræcan Romeburg.

(III) I. Hu sio bysmerlice sibb 7 facenlice wearð betweonum Læcedemonium 7 Persum.

II. Hu on Achaië wearð eorþbeofung. 30

III. Hu se micla monnewealm wearð on Rome on twegra consula dæge; 7 hu Marcus Curtius besceat on þa genigendan⁵ eorþan.

⁵ gyniendan C.

III. Hu Gallię oferhergodon Romana lond on¹ III mila to¹ oð c.
þære byrg.

*V. Hu Cartaina ærendwracon comon to Rome, 7 him frið *[Page 3.]
gebudon.

5 VI. Hu Romane 7 Latine wunnon him betweenum; 7 hu
ân nunne wearþ cuca bebyrged.

VII. Hu Alexander se cyning wonn wið Romane, þæs maran
Alexandres eam; 7 hu Philippus, þæs maran Alexandres fæder,
feng to Mæcedonia rice, ond he him geceas Bizantium þa burg.

10 VIII. Hu Caudenes Furculus sio stow wearþ swiþe widmære
for Romana bismere.

VIII. Hu se mæra Alexander feng to Mæcedonia rice; 7 hu
he het sumne sumne biscep² seegan on his gewill hwa his fæder
wære; 7 hu he Darius pone cyning oferwon; 7 hu he self² *Altered from
biscop.*
15 wearð mid atre³ acweald.

X. Hu under II consulum woldon III þa strengstan þeoda
Romane oferwinnan; 7 hu se micla (man)cwealm⁴ [ge]wearð
on Rome; 7 hu hi him heton gefecean to Escolapius pone⁴ *Originally
atru (?) which
was then al-
tered to atra,
with e written
above the
second a.*
scinlacan mid þære scinlæcan⁵ nædran.

20 XI. Hu under II consulum wurdon Somnite 7 Gallie of Senno
þære byrig Romanum wiperwinnan; ond hu Alexandres here-
togan heora lif⁶ on unsibbe geendedon æfter Alexandres deape. *From C.;
scinlacan L.
Final e
erased.*

(IV) I. Hu Tarentine gesawan Romano scipa on ðæm sæ
(irnan)⁷, þa hie plegedon on hiora theatrum. *From C. (y).*

25 II. Hu þa monegan yflan wundor wurdon on Rome.

III. Hu mon geseah weallan blod of eorþan, 7 rinan meole
of heofonum.

IIII. Hu on Romane becom micel moncwealm; 7 hu Ca-
perrone sio nunne wearþ ahangen; ond hu þa burgleode on
30 Cartaina bleo(ton) men⁸ hiora godum.

V. Hu Himeolco, Cartaina cyning, for mid fierde on Siciliae;
ond hu Hanna ân mon wæs *onwaldes giernende; ond hu Car-
taine hierdon þæt se mæra Alexander hæfde ábrocen Tirum
þa burg. *From C.;
bleo men L.,
the m partly
erased.* *[Page 4.]

35 VI. Hu Sicilia fole 7 Pena wunnon him betweenum; 7 hu

¹ et crowded.
over erasure:
originally
gesetton (?)

² hunda;
hund C.

³ scipe.

⁴ oferhear-
gede.

⁵ From C.;
hio L.

⁶ h over era-
sure.

⁷ se with an
accent.

⁸ First y over
an erased
letter, appar-
ently a.

⁹ pena cyning
added in C.

*[Page 5.]

¹⁰ Here the
words him
gesetton are
repeated.

¹¹ hasterbal
C.

¹² Second o
altered to e

¹³ sunica.

Romane besæton Hannibalan, Pena cyning; 7 hu Calatinus se consul for mid fierde to Camerinan, Sicilia byrg; 7 hu Punice gesetton¹ eft pone ealdan Hannibalan þæt he mid scipum wiþ Romane wunne; 7 hu Romane foron on Affrice mid þrim hunde² scipa 7 mid xxx; 7 hu Regulus se consul ofslog þa³ 5 ungemetlican nædran; 7 hu Regulus gefeaht wiþ III Pena cyningas on anum gefeohte; 7 hu Enilius se consul fôr on Affricam mid III hunde scipa³; 7 hu II consulas foran mid III hunde scipa on Affrice; 7 hu Cotta se consul oferhergede⁴ Sicilie; ond hu⁵ on þiora consula dæge com Hasterbal⁶ se 10 niwa cyning to Libeum þæm iglande; 7 hu Claudius se consul for eft on Punice; 7 hu Gaius se consul for on Affrice, 7 on þæm se⁷ forwearð; 7 hu Lutatia se consul fôr on Affrice mid III hunde scipa.

VII. Hu se ungemetlica fyrbryne⁸ wearp on Rome; 7 hu 15 Gallie wurdon Romanum wiðerwearde; 7 hu Sardinie wunnon on Romane, swa hie Pene gelærdon; 7 hu Orosius sæde þæt he wære cumen to ðæm godan tidan þe Romane eft fore gulpon; 7 hu Gallie wunnon on Romane, 7 Pene on ôpre healfe; 7 hu II consulas fuhton on Gallium; 7 hu monig wundor wæron 20 gesewene; 7 hu Claudius se consul ofslog Gallia xxx M.

VIII. Hu Hannibal, Pena cyning, besæt Saguntum, Ispania burg; 7 hu Hannibal⁹ abræc ofer Perenei þa beorgas; 7 hu Scipia se consul gefeaht on Ispanium; 7 hu monige wundor gewurdon on þære tide. 25

VIII. Hu [H]annibal beswac II consulas on heora gefeohte; 7 hu Romane him gesetton tictator, 7 Scipian to consule; *7 hu Romane¹⁰ sendon Lucius pone consul on Gallie mid III legian.

X. Hu Marcellus se consul fôr mid sciphere on Sicilie; 7 30 hu Hannibal gefeaht wiþ Marcellus pone consul III dagas; 7 hu Hannibal bestæl on Marcellus pone consul, 7 hine ofslog; 7 hu Asterbal¹¹, Hannibales broðor, for of Ispanium on Italie; 7 hu Cartainum wearp frið aliefed from Scipian þæm consule.

XI. Hu Romano¹² æfterre gewinn 7 Punica¹³ wearð geendod; 35 7 hu Sempronius se consul wearð ofslagen on Ispania; 7 hu

Philippus, Mæcedonia cyng¹, ofslog Romano ærenddracan; ond ¹ *End of line*
 hu þæt Mæcedonisce gewin gewearð; 7 hu Enilius se consul
 oferwon Perseus þone cyning.

XII. Hu Romanum wearþ se męsta² ege from Sceltiferin, ² męste.
 5 Ispania [folce].

XIII. Hu þæt þridde gewinn wearþ geendod Romano 7
 Cartaina.

(V) I. Hu Orosius spræc ymbe Romano gielp, hu hie
 monega folc oferwunnon, 7 hu hie monege cyningas beforan
 10 hiora triumphan wið Rome weard drifon.

II. Hu on anum geare wurdon þa twa byrg toworpena,
 Cartaina 7 Corinthum; 7 hu Ueriatius se hierde ongon ricsian
 on Ispanium; 7 hu Claudius se consul gefliemde Gallie; 7 hu
 Māntius se consul genam³ friþ wið Ispanie; 7 hu Brutus ³ *Over era-*
 15 se consul ofslog Ispania LX M; 7 hu an cild wearþ geboren on *sure.*
 Rome.

III. Hu Romane sendon Scipian on Ispanie mid fierde; 7
 hu Craccus se consul wonn wið þa oðre consulas, op hi hine
 ofslogon; 7 hu þa þeowas (wunnon)⁴ wiþ þa hlafordas.

20 IIII. Hu Lucinius⁵ se consul, se þe eac wæs Romano ieldesta ⁴ *Wanting in*
 bisecep, fór mid fierde angean Aristonocuse þæm cyninge; 7 hu ⁵ *both.*
 Antiochus, Asia cyning, wilnade Partha onwaldes; 7 hu Scipia, ⁵ *n altered*
 se betsta Romano pegn, mænde his earfeþa to Romano weotum; ⁵ *from a.*
 7 hu Eþna fyr upp afleow.

25 *V. Hu Romane heton eft getimbran Cartaina; 7 hu se *[Page 6.]
 consul Metellus oferwon þa wicingas.

VI. Hu Fauius se consul ofercóm Betuitusan, Gallia cyning.

VII. Hu Romane wunnon⁶ wiþ Geoweorpan, Numedia cyning⁷. ⁶ *From C.;*
 wæron L.

VIII. Hu Romane ongunnon unsibbe him betweonum up ⁷ *From C.;*
 30 ahebban on þæm fiftan geare þe Marius wæs consul. ⁷ *cynlinge L.*

X. Hu ofer ealle Italie wearð ungeferlic unsibb on þæm
 sixtan geare þe Iulius se casere wæs consul.

XI. Hu Romane sendon Sillan þone consul ongean Metredatis,
 Partha cyning.

35 XII. Hu Romane sealdon Gaiuse þæm consule seofon legian;

7 hu Iulius besæt Tarquatus, Pompeiuses ladteow, on anum
¹ *The a writ- ten over.* fæstenne; 7 hu Iulius gefeaht wið Ptholomeus IIIA¹.

XIII. Hu Octavianus feng to Romano anwalde hiora un-
² *wil repeated.* willum².

XIIII. Hu Octavianus se ca(se)re betynde Ianes duru. 5

³ *From C.* XV. Hu sume Ispanie (leode)³ wæron Agustuse wiperwinnan.

(VI) I. Hu Orosius wæs sprecende ymbe þa IIII onwaldas
 para feower heafedrica þisses middangeardes.

II. Hu Tiberius feng to Romano anwalde se casere æfter
 Agustuse. 10

III. Hu Gaius wearþ casere IIII gear.

IIII. Hu Tiberius Claudius feng to Romano anwalde.

V. Hu Nero feng to Romano anwalde.

VI. Hu Galua feng to Romano anwalde se casere.

VII. Hu Uespasianus feng to Romano anwalde. 15

VIII. Hu Titus feng to Romano anwalde.

VIIII. Hu Domitianus, Tituses broðor, feng to Romano
 anwalde.

X. Hu Nerfa feng to Romano anwalde.

XI. Hu Adrianus feng to Romano anwalde. 20

XII. Hu Pompeius feng to Romano anwalde.

XIII. Hu Marcus Antonius feng to Romano anwalde mid
 Aureliuse his broðor.

XIIII. Hu Lucius feng to Romano anwalde.

*[Page 7.] *XV. Hu Seuerus feng to Romano rice. 25

XVI. Hu his sunu feng to rice, Antonius.

XVII. Hu Marcus feng to Romano anwalde.

XVIII. Hu Aurelius feng to Romano anwalde.

XVIII. Hu Maximus feng to Romano anwalde.

XX. Hu Gordianus feng to Romano rice. 30

XXI. Hu Philippus feng to Romano rice.

XXII. Hu Decius feng to Romano rice.

XXIII. Hu Gallus feng to Romano rice.

XXIIII. Hu Romane gesetton II caseras.

XXV. Hu Claudius feng to Romano rice. 35

- XXVI. Hu Aurelius feng to Romana rice.
 XXVII. Hu Tacitus feng to Romana rice.
 XXVIII. Hu *Probus* feng to Romana rice.
 XXIX. Hu Carus feng to Romana rice.
 5 XXX. Hu Dioclitianus feng to Romana rice.
 XXXI. Hu Constantinus feng to Romana onwalde mid his
 11 broprum.
 XXXII. Hu Iuvinianus¹ feng to Romana rice. ¹ Iuuianus C.
 XXXIII. Hu Ualentianus feng to Romana rice.
 10 XXXIIII. Hu Uualens feng to Romana rice.
 XXXV. Hu Gratianus feng to Romana rice; 7 hu Brettanie
 namon Maximianum² him to casere ofer his willan. ² Maximum C.
 XXXVI. Hu Theodosius [feng] to Romana onwalde ; 7 hu
 Ualentianus feng eft to rice.
 15 XXXVII. Hu Archadius feng to Romana rice, 7 Honorius
 to pam westrice.
 XXXVIII. Hu God gedyde Romanum his mildsunge.

(I, I.)

*[Page 8.] *URE ieldran ealne þisne ymbhwyrft þises middangeardes,
¹ *From C.* cwæp Orosius, swa swa Oceanus utan ymbligeþ, þone (man)¹
 garsecg hateð, on þreo todældon ; 7 hie þa þrie dælas on þreo
 tonemdon : Asiam, 7 Europem, 7 Affricam ; þeah þe sume men
² *g erased.* sægden² þæt þær nære buton twegen dælas : Asia, 7 þæt³ 5
³ *t over erased*
^{r.} ofer Europe.

Asia is befangen mid Oceano þæm garsecge supan 7 norþan
⁴ *From C.* 7 eastan, 7 swa ealne (þysne)⁴ middangeard from þæm eastdæle
 healfne behæfð. Þonne on ðæm norþdæle, þæt is, Asia on þa
 swiþran healfe, in Danai þære ie, ðær Asia 7 Europe hiera land- 10
 gemircu togædre licgað. Ond þonne of þære ilcan ie Danai sup
 andlang Wendelsæes, 7 þonne wiþ westan Alexandria þære byrig
 Asia 7 Affrica togædre licgeað.

Europe hio onginð, swa ic ær cwæp, of Danai þære ie, seo
 is irnende of norþdæle, of Riffeng þæm beorgum, þa sindon 15
 neh þæm garsecge þe mon hateð Sarmondisc ; 7 seo éa Danai
⁵ *on both.* irnð þonan suðryhte on westhealfe Alexandres herga, on(d)⁵ in
⁶ *uasco over*
<sup>erasure. Rochouasco⁶ þære þeode heo wyrð þæt fen þe mon hateð
 Meotedisc, 7 þonne forþ mid micle flode, neah þære byrig þe
 mon hateð Theodosia, wið eastan út on þa sæ floweð þe mon 20
 hett Euxinus. 7 þonne mid longre nearonesse sup þonan be
 eastan Constantinopolim Creca byrg ligeð, 7 þonne forþ þonan
 ut on Wendelsæ. Se westsupende Europe landgemirce is in
 Ispania westewardum et ðæm garsecge, 7 mæst æt þæm
 iglande þætte Gaðes hatte, þær sciety se Wendelsæ up of þæm 25
 garsecge ; þær eac Ercoles syla stondað on þæm ilcan Wen-
 delsæ. 7 hire on westende is Scotland.</sup>

Affrica 7 Asia hiera landgemircu onginnað of Alexandria,
 Egypta burge, 7 ligeð þæt londgemære sup þonan ofer Nilus
 þa éa, 7 swa ofer Ethiopica westenne of þone Supgarsecg. 7 30
^{*} [Page 9.] þære Af[f]rica norþwestgemære *is æt þæm ilcan Wendelsæ þe of
 ðæm garsecge scýt, ðær Ercoles syla stondað. 7 hire ryhtwest-

(I, I.)

MAJORES nostri orbem totius terrae, Oceani *limbo* circumseptum, triquadrum statuere: ejusque tres partes, Asiam, Europam, et Africam vocaverunt: quamvis aliqui duas, hoc est, Asiam, ac deinde *Africam in Europam accipiendam* putarint.

Asia tribus partibus Oceano circumcincta, per totam transversam plagam orientis extenditur. Haec *occasum versus*, a dextra sui, sub axe septentrionis incipientem contingit Europam: a sinistra autem Africam dimittit: *sub Aegypto vero et Syria mare Nostrum, quod Magnum generaliter dicimus*, habet.

Europa incipit, ut dixi, sub plaga septentrionis, a flumine Tanai, qua Riphaei montes, Sarmatico aversi oceano, Tanaim fluvium fundunt: qui praeteriens aras *ac terminos* Alexandri Magni, in Rochhaosbasorum¹ finibus situs, Maeotidas auget paludes: quarum immensa exundatio juxta Theodosiam urbem Euxinum Pontum late ingreditur. Inde juxta Constantinopolim longae mittuntur angustiae, donec eas mare hoc quod dicimus Nostrum, accipiat. Europae in Hispania occidentalis oceanus terminus est, maxime ubi apud Gades insulas Herculis columnae visuntur, et Tyrrheni maris faucibus oceani aestus immittitur.

¹ Roxolanorum.

Africae principium est a finibus Aegypti urbisque Alexandriae. Unde missa *in transversum* per Aethiopica deserta meridianum contingit oceanum. Termini Africae ad occidentem *iidem sunt qui et Europae*, id est, fauces Gaditani freti. Ultimus autem finis ejus est mons Atlas, et insulae quas Fortunatas vocant.

ende is æt þæm beorge þe mon Athlans nemneð, 7 æt þæm iglande þe mon hæf Fortunatus.

Scortlice ic hæbbe nu gesæd ymb þa þrie dælas ealles þises middangeardes; ac ic wille nu, swa ic ær gehet, þara þreora landrica gemære gereccan hu hie mid hiera wætrum tolicgeað. 5

Asia ongen ðæm middeldæle on þæm eastende, þær ligeð se mupa ut on þone garsecg þære ie þe mon hateð Gandis. Þone garsecg mon hæf Indisc. Be supan þæm mupan wið þone garsecg is se port þe mon hæf Caligardamana, 7 be supaneastan þæm porte is þæt igland Deprobane. 7 þonne be norþan þæm 10 Gandes mupan, þær þær Caucasus se beorg endað neh þæm garsecge, þær is se port Samera. Be norþan þæm porte is se mupa þære ie þe mon nemneð Ottorogorre. Þone garsecg mon hæf Sericus.

Þæt sint India gemæro þær þær Caucasus se beorg is be 15 norþan, 7 Indus seo éa be westan, 7 seo Reade Sæ be supan 7 garsecg be eastan. On Indea londe is XLIII peoda buton þæm iglande Taprabane, þæt hæfð on him x byrg, buton oðerum monegum gesetenum iglondum. Of þære ie Indus, þe be westan eallum þæm lande ligeð, betux þære ie Indus 7 þære þe be 20 westan hiere is, Tigris hatte, þa flowað buta sup on þone Readan Sæ, 7 betux þæm twæm ean sindon þas land: Arocasia, 7 Parthia, 7 Asilia, 7 Persiða, 7 Meðia; þeh þe gewrito oft nemnen eal þa lond Meðia oppe Asiria; 7 þa lond sindon swipe be-
¹ orhte¹, 7 þær sint² swipe scearpe wegas 7 stanihte. Þara landa 25 norþgemæro sindon æt ðæm beorgum Caucasus, 7 on suphealfe se Reada Sæ; 7 on ðæm londe sindon twa micla éa, Ipaspes 7 Arbis. On ðæm londe is xxxii peoda. Nu hæf hit mon eall Parthia.

¹ beorhte C.

²The last three words were repeated before swipe and then erased: the t of sint still visible.

Þonne west from Tigris þære ie op Eufrates þa éa þonne 30 betux þæm ean sindon þas land: Babylonia, 7 Caldea, 7 Mesopotamia. Binnan þæm landum sindon xxviii ðeoda. Heora norðgemæro *sindon æt þæm beorgum Tauro 7 Caucaso, 7 hiera supgemæro licgeað to þæm Readan Sæ. Ondlong þæs Re(a)dan Sæes, þæs dæles þe þær norþ scyt, ligeð þæt land Arabia, 7 35 Sabei, 7 Eudomane. Of þære ie Eufrate west op þone Wen-

*[Page 10.]

Et quia breviter *generales* tripartiti orbis divisiones dedi, ipsarum quoque partium regiones, sicut pollicitus sum, significare curabo.

Asia ad mediam frontem orientis habet in oceano *Eoo* ostia fluminis Gangis, *a sinistra* promontorium Caligardamana¹, cui¹ Caligardamna. subjacet ad Eurum insula Taprobane: e qua oceanus Indicus vocari *incipit*, *a dextra habet Imai montes*, ubi Caucasus deficit, promontorium Samaram: cui ad aquilonem subjacent ostia fluminis Octorogorae: ex quo oceanus Sericus appellatur.

In his finibus India est, quae habet ab occidente flumen Indum, quod Rubro mari excipitur: a septentrione montem Caucasum: reliqua *Eoo et Indico* oceano terminatur. Haec habet gentes quadraginta quatuor, absque insula Taprobane, quae habet decem civitates: et absque reliquis insulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, quod est ab oriente, usque ad flumen Tigrim, quod est ad occasum, regiones sunt istae: Aracosia, Parthia, Assyria, Persida¹ et Media: situ terrarum¹ Persia. montoso et aspero. Hae a septentrione habent montem Caucasum, a meridie mare Rubrum: in medio autem sui, flumina praecipua Ydaspen² et Arbim. In his sunt gentes triginta² Hydaspen. duae. Sed generaliter Parthia dicitur.

A flumine Tigri, usque ad flumen Euphratem, Mesopotamia est, incipiens a septentrione inter montem Taurum et Caucasum: cui succedit Babylonia, deinde Chaldaea, novissime Arabia Eudaemon: quae inter *sinum Persicum et sinum Arabicum angusto terrae tractu orientem versus extenditur*. In his sunt gentes viginti et octo. A flumine Euphrate, quod est ab oriente, usque ad mare Nostrum, deinde a septentrione, id est a

delsæ, 7 norþ forneah op þa beorgas þe mon Tauros hætt, op þæt land þe mon hætt Armenie, 7 eft sup op Egypte monege þeoda sindon þæs landes: þæt is, Comagena 7 Fenitia, 7 Damascena, 7 Coelle, 7 Moab, 7 Amon, 7 Idumei, 7 Iudea, 7 Palestina, 7 Sarracene; 7 þeh hit mon hætt eal Syria. Þonne be norþan 5 Syria sindon þa beorgas þe mon Tauros hætt; 7 be norðan þæm beorgum sindon þa land Capodocia 7 Armenie; 7 heo Armenia is be eastan Capodotia. 7 be westan Capodocia is þæt land þe mon hætt seo læsse Asia. 7 be norþan Capodocia is þæt gefilde þe mon hætt Temeseras. Þonne betux Capodocia 10 7 þære læssan Asiam is þæt land Cilia 7 Issaurio. Seo Asia on ælce healfe heo is befangen mid sealtum wætre buton on east-healfe: on norþhealfe is seo sê Euxinus, 7 on westhealfe se sê þe mon hætt Propontitis, 7 Ellaspontus, 7 Wendelsæ be supan. On þære ilcan Asiam is se hehsta beorg Olympus. 15

Seo Ægyptus þe us near is, be norþan hire is þæt land
¹ Palestine C. Palastine ¹, 7 be eastan hiere Sarracene þæt land, 7 be westan hire Libia þæt land, 7 be supan hire se beorg þe mon hætt Climax. Nilus seo éa hire æwielme is neh þæm clife þære Readan Sæs; þeah sume men secgen þæt hire æwielme sie on 20 westende Affrica neh þam beorge Athlans, 7 þonne fol raðe þæs sie east irnende on þæt sond, 7 þonne besince eft on þæt sand, 7 þær neh sie eft flowende up of þæm sande, 7 þær wyrcð micelne sê. 7 þær hio ærest upwielð hie hatað þa landmen Nuchul, 7 sume men Dara. Ond þonne of þæm sê þær he up of 25 þæm sonde scýt he is east irnende from eastdæle þurh Æthiopica
^{*}[Page 11.] westenne, * 7 þær mon hætt þa ea Ion op þone eastdæl; 7 þær þonne wyrp to miclum sê. 7 þær þonne besincð eft in on þa eorþan, 7 þonne eft norþ þonan up aspryngð neh þæm clife wið
² From C.; hit L. þone Readan Sæ, þe ic² ær beforan sæde. þonne of þæm 30 æwielme mon hætt þæt weter Nilus þa ea. 7 þonne forþ þonan west irnende heo toliþ on twa ymb án igland þe mon hætt Meroen, 7 þonan norþ bugende ut on þone Wendelsæ. Þonne on þæm wintregum tidum wyrp se mupa fordrifen foran from þæm no(r)þernum windum þæt seo ea bið flowende ofer eal 35 Ægypta land, 7 heo gedeð mid þæm flode swipe þicce eorþwæst-

civitate Dacusa, quae in confinio Cappadociae et Armeniae sita est, usque ad Aegyptum et extremum sinum Arabicum, qui est ad meridiem, extenditur Syria, quae sic generaliter nominatur, habetque maximas provincias, Commagenam, Phoeniciam et Palaestinam absque Saracenis et Nabataeis. In capite Syriae Cappadocia est, quae habet ab oriente Armeniam, ab occasu Asiam, ab aquilone Themiscyrios campos, a meridie Taurum montem, cui subjacet Cilicia et Isauria. Asia regio absque orientali parte undique circumdata est mari: a septentrione ponte Euxino, ab occasu Propontide atque Hellesponto, a meridie mari Nostro, ubi est mons Olympus.

Aegyptus inferior ab oriente habet Palaestinam, ab occasu Libyam, a septentrione mare Nostrum, a meridie montem, qui appellatur Climax, fluviumque Nilum, qui de litore incipientis maris Rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Mosilon¹ *emporium*: deinde diu ad occasum profluens, faciens-¹ Mossylon, que insulam nomine Meroën in medio sui: novissime ad septentrionem inflexus, *tempestivis auctus incrementis, plana Aegypti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt, haud procul ab Atlante habere fontem, et continuo arenis mergi: inde interjecto brevi spatio, vastissimo lacu exundare, atque hinc oceano tenus, orientem versus per Aethiopica deserta prolabi, rursusque inflexum ad sinistram, ad Aegyptum descendere. Quem utique prope fontem barbari Dara nominant, caeteri vero accolae Nuchul vocant.*

mas on Ægypta lande. Seo fyrrre Ægyptus lip east ondlong
 þæs Readan Sæs on suphealfe; 7 on easthealfe 7 on suphealfe
 þæs landes lip garsecg; 7 on hire westhealfe is seo us nearre
 Ægyptus. 7 on þæm twæm Ægyptum sindon **xxiiii** þeoda.

Nu hæbbe we awriten þære Asian supdæl; nu wille we fon 5
 to hire norðdæle: þæt is þonne of þæm beorgum þe mon hætt
 Caucasus, þe we ær beforan sædon, þa þe be norþan India
 sindon. 7 hie onginnað ærest eastane of þæm garsecge, 7 þonne
 licgað westryhte of Armenia beorgas, þe þa landleode hi hatað
 Parcoadras. Þær of þæm beorgum wilþ seo ea supweard 10
 Eufrates; 7 of þæm beorgum þe mon Parcoadras hætt licgeað
 þa beorgas westryhte þe mon Tauros hætt of Cilium þæt lond.
 Þonne be norþan þæm beorgum ondlang þæs garsecges of þone
 norðeastende þisses middangeardes, þær Bore seo éa scýt ut
 on þone garsecg; 7 þonan west ondlong þæs garsecges of þone 15
 sæ þe mon hætt Caspia, þe þær upscyt to þæm beorgum Cau-
 casus. Þæt lond mon hætt þa ealdan Scippian 7 Ircaniam.
 þæs landes is **xlvi** þeoda, wide tosetene for unwæstmærnesse
 þæs londes. Þonne be westan þæm sæ Caspia oð Danais þa
 ea, 7 of þæt fenn þe mon hætt Meotedisc; 7 þonne sup of þone 20
 Wendelsæ, 7 * of þone beorg Tauros; 7 norþ of þone garsecg
 is eall Scippia lond binnan, þeh hit mon tonemne on twa 7 on
 þritig þeoda. Ac þa lond on easthealfe Danais þe þær nihst
 sindon, Albani hi sint genemde in Latina, 7 we hie hataþ nu
 Liubene. 25

*[Page 12.]

Nu hæbbe we scortlice gesæd ymbe Asia longgemæro; nu
 wille we ymbe Europe longgemære¹ areccan swa micel swa we
 hit fyrmest witon. From þære ie Danais west of Rin þa ea,
 seo wilð of þæm beorge þe mon Alpis hætt, 7 irnð þonne norþ
 ryhte on þæs garsecges earm þe þæt lond uton ymblið þe mon 30
 Bryttania hætt; 7 eft sup oð Donua þa ea, þære æwielme is
 neah Rines ofre þære ie, 7 is sippan east irnende wið norþan
 Creca lond ut on þone Wendelsæ; 7 norþ of þone garsecg þe
 mon Cwensæ hætt: binnan þæm sindon monega þeoda, ac hit
 mon hætt eall Germania. 35

¹ Last e alter-
 ed to o.

Þonne wið norþan Donua æwielme 7 be eastan Rine sindon

Aegyptus superior in orientem per longum extenditur, cui est a septentrione sinus Arabicus, a meridie Oceanus. Nam ab occasu ex inferiore Aegypto incipit, ad orientem Rubro mari terminatur, ubi sunt gentes vigintiquatuor.

Et quoniam meridianam partem Asiae descripsimus; superest ut *ab oriente* ad septentrionem pars, quae restat, expediatur. Mons Caucasus *primum attollitur*: cujus quidem usque in ultimum orientem *unum videtur jugum*: et multi hoc ipsum jugum Tauri montis credi volunt: quia re vera Parchoatras, mons Armeniae, inter Taurum et Caucasum medius, continuare Taurum cum Caucaso putatur: *sed hoc non ita esse, discernit* fluvius Euphrates, qui, *de radice* Parchoatrae montis effusus, tendens in meridiem, *ipsum ad finistram, Taurum excludit ad dexteram*. *Igitur a monte Imao, et dextra orientis parte* usque ad flumen Boreum, inde tenus *Scythico* mari, quod est a septentrione, usque ad mare Caspium, et usque ad extantum Caucasi jugum, Hyrcanorum et Scytharum gentes sunt quadraginta duae, propter terrarum infoecundam diffusionem late oberrantes. Itaque a mari Caspio quod est ad orientem, usque ad Tanaim fluvium et Maeotidas paludes, gentes sunt trigintiquatuor. Sed generaliter regio proxima Albania ulterior, sub mari et monte Caspio, Amazonum nominatur.

Expliciti sunt quam brevissime fines Asiae: nunc Europam, in quantum cognitioni hominis conceditur, stylo pervagabor. A flumine Tanai flumen Rhenum, quod est ab occasu, deinde usque ad Danubium, qui est a meridie ad Orientem directus, ponto excipitur.

- ¹ *From C. ; eastfrancena L.* Eastfrancan¹; 7 be supan him sindon Swæfas, on opre healfe þære ie Donua. 7 be supan him 7 be eastan sindon Bægware, se dæl þe mon Regnesburg hætt. 7 ryhte be eastan him sindon
- ² *From C.* Bæme, 7 eastnorþ sindon Þyringa(s)². 7 be norþan him sindon Ealdseaxan, 7 be norþanwestan him sindon Frisan. be westan 5 Ealdseaxum is Ælfe mupa þære ie, 7 Frisland. 7 þonan westnorð is þæt lond þe mon Ongle hætt, 7 Sillende 7 sunne dæl Dene. 7 be norþan him is Afdrede 7 eastnorþ Wilte, þe mon Hæfeldan hætt. 7 be eastan him is Wineda lond, þe mon hætt Sysyle, 7 eastsup, ofer sum dæl, Maroara. 7 hie Maroara habbað 10 bewestan him Þyringas, 7 Behemas, 7 Begware healfe; 7 be supan him on opre healfe Donua þære ie is þæt land Carendre sup op þa beorgas þe mon Alpis hætt. To þæm ilcan beorgan
- ³ 7 þonne C. licgað Begwara landgemæro 7 Swæfa. Þonne³ be eastan Car-
- ⁴ *begeondam.* endran londe, begeondan⁴ þæm westenne, is Pulgara land. 15
- *[Page 13.] 7 be eastan þæm is *Creca land. 7 be eastan Maroara londe is Wisle lond. 7 be eastan þæm sint Datia, þa þe iu wæron Gotan. Be norþaneastan Maroara sindon Dalamentsan 7 be
- ⁵ *horithi C.* eastan Dalamentsan sindon Horigti⁵. 7 be norþan Dalamentsan
- ⁶ *horiti C.* sindon Surpe; 7 be westan him Sysyle. Be norþan Horoti⁶ 20 is Mægþa land; 7 be norþan Mægþa londe Sermende op þa beorgas Riffen. Be westan Supdenum is þæs garseeges earm þe lip ymbutan þæt land Brettania; 7 be norþan him is þæs
- ⁷ *him added in C.* sæs earm þe mon hætt Ostsæ; 7 be eastan him 7 be norþan⁷ sindon Norðdene, ægþer ge on þæm maran landum ge on þæm 25 iglandum; 7 be eastan him sindon Afdrede; 7 be supan him is Ælfe mupa þære ie 7 Ealdseaxna sum dæl. Norðdene habbað be norþan him þone ilcan sæs earm þe mon hætt Ostsæ, 7 be
- ⁸ *afdræde C.* eastan him sindon Osti þa leode; 7 Afrede⁸ be supan. Osti habbað be norþan him þone ilcan sæs earm, 7 Winedas, 7 30 Burgendan; 7 be supan him sindon Hæfeldan. Burgendan habbað þone (ilcan)⁹ sæs earm be westan him; 7 Sweon be norþan; 7 be eastan him sint Sermende, 7 be supan him Surfe. Sweon habbað be supan him þone sæs earm Osti; 7 be eastan him Sermende; 7 be norþan him ofer þa westenne is Cwenland; 7 be 35
- ¹⁰ *From C. ; scridefinne L.* westannorþan him sindon Scridefinnas¹⁰; 7 be westan Norpmenn.

Ohtere sæde his hlaforde, Ælfrede cyninge, þæt he ealra Norðmonna norþmest bude. He cwæð þæt he bude on þæm lande norþweardum wiþ þa Westsæ. He sæde þeah (þæt)¹ þæt¹ *From C.* land sic swiþe lang norþ þonan; ac hit is eal weste, buton on 5 feawum stowum styccemælum wiciað Finnas, on huntoðe on wintra, 7 on sumera on fiscæpe be þære sæ.

He sæde þæt he æt sumum cirre wolde fandian hu longe þæt land norþryhte læge, oppe hwæðer ænig mon be norðan þæm westenne bude. Ða for he norþryhte be þæm lande: let 10 him ealne weg *þæt weste land on ðæt steorbord, 7 þa widsæ **[Page 14.]* on ðæt bæcbord þrie dagas. Ða wæs he swa feor norþ swa þa hwælhuntan firrest farap. Ða for he þagiet norþryhte swa feor swa he meahte on þæm oþrum þrim dagum gesiglan. Ða beag þæt land þær eastryhte, oppe seo sæ in on ðæt lond, he nysse 15 hwæðer; buton he wisse ðæt he ðær bád westanwindes 7 hwon norþan, 7 siglde ða² east be lande swa swa he meahte on feower² þanon C. dagum gesiglan. Ða secolde he ðær bidan ryhtnorþanwindes, for ðæm þæt land beag þær supryhte, oppe seo sæ in on ðæt land, he nysse hwæþer. Ða siglde he þonan suðryhte be lande 20 swa swa he mehte on fif dagum gesiglan. Ða læg þær an micel ea up in on þæt land. Ða cirdon hie up in on ða³ ea, for þæm³ *Erasure after a (= ðam?)* hie ne dorston forþ bi þære ea siglan for unfriþe; for þæm ðæt land wæs eall gebun on opre healfe þære eas. Ne mette he ær nán gebun land, sippan he from his agnum hám fór. Ac him 25 wæs ealne weg weste land on þæt steorbord, butan fiscerum 7 fugelerum 7 huntum, 7 þæt wæron eall Finnas; 7 him wæs á widsæ on ðæt bæcbord. Ða Beormas⁴ hæfdon swiþe wel⁴ *First stroke of the m erased.* gebúd hira land; ac hie ne dorston þær on cuman. Ac þara Terfinna land wæs eal weste buton [ðær] huntan gewicodon, 30 oppe fisceras, oppe fugel[er]as.

Fela spella him sædon þa Beormas⁵ ægþer ge of hiera agnum⁵ *Last stroke of the m erased.* lande ge of þæm landum þe ymb hie utan wæron; ac he nyste hwæt þæs soþes wæs, for þæm he hit self ne geseah þa Finnas, him þuhte, 7 þa Beormas⁴ spræcon neah an geþeode. 35 Swiþost he for ðider, toecan þæs landes sceawunge, for þæm horschwælum, for ðæm hie habbað swiþe æþele bân on hiora

topum — þa teð hie brohton sune þæm cyninge —, 7 hiora hyd¹

¹ Here begins the gap in L., and the extract from C.

*[Leaf 10, back.]

* bið swiðe gód to scíprapum. Se hwæl bið micle læssa þonne oðre hwalas: ne bið he lengra ðonne syfan elna lang. Ac on his agnum lande is se betsta hwælhuntað: þa beoð 5 eahta and feowertiges elna lange, 7 þa mæstan fiftiges elna lange. Para he sæde þæt he syxa sum ofsloge syxtig on twam dagum.

He wæs swyðe spedig man on þæm æhtum þe heora speda on beoð, þæt is, on wildrum. He hæfde pagyt, ða he þone cyninge sohte, tamra deora unbebohtra syx hund. Þa deor hi 10 hatað 'hranas'; para wæron syx stælhhranas; ða beoð swyðe dyre mid Finnum, for ðæm hy foð þa wildan hhranas mid. He wæs mid þæm fyrstum mannum on þæm lande: næfde he þeah ma ðonne twentig hryðera, 7 twentig sceapa, 7 twentig swyna; 7 þæt lytle þæt he erede he erede mid horsan. Ac hyra ár is 15 mæst on þæm gafole þe ða Finnas him gyldað. Þæt gafol bið on deora fellum, 7 on fugela feðerum, 7 hwales bane, 7 on þæm scíprapum, þe beoð of hwæles hyde geworht, 7 of sceoles. Æghwile gylt be hys gebyrdum. Se byrdesta sceall gyldan fiftyne mearðes fell, 7 fif hhranes, 7 an beren² fel, 7 tyn ambra 20 feðra, 7 berenne kyrtel oððe yterenne, 7 twegen scíprapas; ægþer sy syxtig elna lang, oþer sy of hwæles hyde geworht, oþer of soles.

² beran.

He sæde ðæt Norðmanna land wære swyþe lang 7 swyðe * smæl. Eal þæt his man aþer oððe ettan oððe erian mæg 25 þæt lið wið ða sæ; 7 þæt is þeah on sumum stowum swyðe cludig; 7 licgað wilde moras wið eastan 7 wið uppon emnlange þæm bynum lande. On þæm morum eardiað Finnas. 7 þæt byne land is easteward bradost, 7 symle swa norðor swa smælre. Eastewerd hit mæg bion syxtig mila brad, oþpe 30 hwene bradre³; 7 middeward þritig oððe bradre; 7 norðeward he cwæð, þær hit smalost wære, þæt hit mihte beon preora mila brad to þæm more; 7 se mór syðþan, on sumum stowum, swa brad swa man mæg on twam wucum oferferan; 7 on sumum stowum swa brad swa man mæg on syx dagum 35 ofer feran.

*[Leaf 11.]

³ brædre.

Donne is toemnes þæm lande suðewearðum, on oðre healfe
 þæs mores, Sweoland, oþ þæt land norðewearð; 7 toemnes
 þæm lande norðewearðum Cwena land. Þa Cwenas hergiað
 hwilum on ða Norðmen ofer ðone mor, hwilum þa Norðmen
 5 on hy. 7 þær sint swiðe micle meras fersce geond þa moras;
 7 berað þa Cwenas hyra scyðu ofer land on ða meras, 7 þanon
 hergiað on ða Norðmen; hy habbað swyðe lytle scyða 7 swyðe
 leohte.

Ohthere sæde þæt sio scír hatte Halgoland þe he on bude.
 10 He cwæð þæt nan man ne bude be norðan him. Þonne is án
 port on suðewearðum þæm lande, þone¹ man hæf Sciringes¹ þonne.
 heal. Þyder he cwæð þæt man mihte geseg *lian on anum *^{[Leaf 11,}
 monðe, gyf man on niht wicode, 7 ælce dæge hæfde ambyrne^{back.]}
 wind; 7 ealle ða hwile he sceal seglian be lande. 7 on þæt
 15 steorbord him bið ærest Iraland, 7 þonne ða igland þe synd
 betux Iralande 7 þissum lande. Þonne is þis land oð he cymð
 to Sciringes heale, 7 ealne weg on þæt bæcbord Norðweg.
 Wið suðan þone Sciringes heal fylð swyðe mycel sæ up in on
 ðæt lond; seo is bradre þonne ænig man ofer seon mæge. 7 is
 20 Gotland on oðre healfe ongean, 7 siððan(n) Sillende. Seo sæ lið
 mænig hund mila up in on þæt land.

7 of Sciringes heale he cwæð þæt he seglode on fif dagan to
 þæm porte þe mon hæf æt Hæpum; se stent betuð Winedum,
 7 Seaxum, 7 Angle, 7 hyrð in on Dene. Ða he þiderweard
 25 séglode fram Sciringes heale, þa wæs him on þæt bæcbord
 Denemearc, 7 on þæt steorbord widsæ þry dagas; 7 þa,
 twegen dagas ær he to Hæpum come, him wæs on þæt steor-
 bord Gotland, 7 Sillende, 7 iglanda fela. On þæm landum
 eardodon Engle, ær hi hider on land coman. 7 hym wæs ða
 30 twegen dagas on ðæt bæcbord þa igland þe in Denemearce
 hyrað.

Wulfstan sæde þæt he geføre of Hæðum, þæt he wære on
 Truso on syfan dagum 7 nihtum, þæt þæt scip wæs ealne weg
 yrnende under segle. Weonoðland him wæs on steorbord, 7 on
 35 bæcbord him wæs Langaland, 7 Læland, 7 Falster, * 7 Scóneg; *^[Leaf 12.]
 7 þas land eall hyrað to Denemearcan. 7 þonne Burgenda land

wæs us on bæcbord, 7 þa habbað him sylf cyning. Þonne æfter Burgenda lande wæron ús þas land, þa synd hatene ærest Blecingaæg, 7 Meore, 7 Eowland, 7 Gotland on bæcbord; 7 þas land hyrað to Sweon. 7 Weonodland wæs ús ealne weg on steorbord oð Wislemuðan. Seo Wisle is swyðe mycel ea, 7 hio 5 tolið Witland 7 Weonodland; 7 þæt Witland belimpeð to Estum; 7 seo Wisle lið út of Weonodlande, 7 lið in Estmere; 7 se Estmere is huru fiftene mila brád. Þonne cymeð Ilfing eastan in Estmere of ðæm mere ðe Truso standeð in staðe, 7 cumað út samod in Estmere, Ilfing eastan of Estlande¹, 7 10 Wisle suðan of Winodlande. 7 þonne benimð Wisle Ilfing hire naman, 7 ligeð of þæm mere west 7 norð on sæ; for ðy hit man hæf Wislemuða.

¹ Eastl.

Þæt Estland¹ is swyðe mycel, 7 þær bið swyðe manig burh, 7 on ælcere byrig bið cyninge. 7 þær bið swyðe mycel hunig 7 15 fise[n]að; 7 se cyning 7 þa ricostan men drincað myran meole, 7 þa únspeðigan 7 þa þéowan drincað medo. Þær bið swyðe mycel gewinn betweonan him. 7 ne bið ðær nænig ealo gebrowen mid Estum, ac þær bið médo genéh. 7 þær is mid Estum ðeaw, þonne þær bið man dead, þæt he lið inne 20 unforbærned mid his magum 7 freondum * monað, ge hwilum twegen; 7 þa kyningas, 7 þa oðre heahðungene men, swa micle leneg swa hi maran speda habbað, hwilum healf géar þæt hi beoð unforbærned, 7 liegað bufan eorðan on hyra husum. 7 ealle þa hwile þe þæt lic bið inne, þær sceal beon gedrync 25 7 plega, oð ðone dæg þe hi hine forbærnað. Þonne py ylcen dæg(e)² (þe) hi hine to þæm áde beran wyllað, þonne todælað hi his feoh, þæt þær to lafe bið æfter þæm gedrynce 7 þæm plegan, on fif oððe syx, hwylum on ma, swa swa þæs feos andefn bið. Alecgað hit ðonne forhwæga on anre mile þone mæstan dæl 30 fram þæm tune, þonne oðerne, ðonne þæne þridan, oþ þe hyt eall aled bið on þære anre mile; 7 sceall beon se læsta dæl nyhst þæm tune ðe se deada man on lifð. Þonne sceolon beon gesamnode ealle ða menn ðe swyftoste hors habbað on þæm lande, for hwæga on fif milum oððe on syx milum fram þæm 35 feo. Þonne ærnað hy ealle toward þæm feo; ðonne cymeð se

*[Leaf 12, back.]

² The e in different hand.

man se þæt swiftoste¹ hors hafað to þæm ærestan dæle 7 to ¹ swiftæ.
 þæm mæstan, 7 swa ælc æfter oðrum, oþ hit bið eall genumen;
 7 se nimð þone læstan dæl se nyhst þæm tune þæt feoh
 geærneð. 7 þonne rideð ælc hys weges mid ðan feo, 7 hyt
 5 motan habban eall; 7 for ðy þær * beoð þa swiftan hors * [Leaf 13.]
 ungefoge dyre. 7 þonne hys gestreon beoð þus eall aspended,
 þonne byrð man hine út, 7 forbærneð mid his wæpnum 7
 hrægle. 7 swiðost ealle hys speda hy forspendað mid þan
 langan legere þæs deadan mannes inne, 7 þæs þe hy be þæm
 10 wegum alecgað, þe ða fremdan to ærnað, 7 nimað. 7 þæt is
 mid Estum þeaw þæt þær sceal ælces geðeodes man beon for-
 bærned; 7 gyf þar man án ban findeð unforbærned, hi hit
 sceolan miclum gebetan. 7 þær is mid Estum² án mægð þæt ² Eastum.
 hi magon cyle gewyrcan; 7 þy þær liegað þa deadan men swa
 15 lange 7 ne fuliað, þæt hy wyrcað þone cyle him³ on. 7 þeah ³ hine.
 man asette twegen fætels full ealað oððe wæteres, hy gedoð
 þæt ægþer⁴ bið oferfrozen, sam hit sy sumor sam winter. ⁴ oþer.

*[Leaf 13,
back.]

fulgarum.

Nu wille we secgan be suðan Donua þære éa ymbe Creca land, (hu hit) lip. Wyð eastan Constantinopolim Creca byrig is se sæ Proponditis. 7 be norðan Constantinopolim Creca byrig scýt se sâcarm úp of þæm sæ westrihte þe man hæet Euxinus; 7 be westannorðan þære byrig Donua muða þære éa scyt suðeast 5 ut on ðone sæ Euxinus; 7 on suðhealfe 7 on westhealfe þæs muðan sindon Mæsi, Creca leode; 7 be westan þære byrig sindon Traci; 7 be eastan þære byrig Macedonie. 7 be supan þære byrig, on suðhealfe þæs sæs earmes * þe man hæet Egeum, sindon Athena 7 Corintus þa land. 7 be westan suðan Corinton 10 is Achie þæt land, æt þæm Wendelsæ. Þas land syndon Creca leode. 7 be westan Achie, andlang þæs Wendelsæs, is Dalmatia þæt land, on norðhealfe þæs sæs; 7 be norðan Dalmatia sindon Pulgare 7 Istria. 7 be suðan Istria is se Wendelsæ þe man hæet Atriatium; 7 be westan þa beorgas þe man hæet Alpis; 7 15 be norðan þæt westen þæt is betux Carendan 7 Pulgarum¹.

Þonne is Italia land west norðlang 7 east suðlang, 7 hit belið Wendelsæ ymb eall utan, buton westannorðan. Æt þæm ende hit beliegað ða beorgas þe man hæet Alpis: þa onginnað westane fram þæm Wendelsæ i(n) Narbonense þære ðeode, 7 endiað eft 20 east in Dalmatia þæm lande æt þæm sæ.

Þa land þe man hæet Gallia Bellica, be eastan þæm is sio ea þe man hæet Rîn, 7 be suðan þa beorgas þe man hæet Alpis, 7 be westansuðan se garsecg þe man hæet Brittanisca, 7 be norðan on oðre healfe þæs garsegges earne is Britannia 25 þæt land. Be westan Ligore is Aequitania land, 7 be supan Æquitania is þæs landes sum dæl Narbonense, 7 be westan-suðan Ispania land, 7 be westan garsegc. Be suðan Narbonense is se Wendelsæ, þær þær Rodan seo éa utscýt; 7 be eastan him Profentsæ; 7 be westan him Profentsæ ofer ða westenu 30 seo-us-nearre-Ispania; 7 be westan him 7 * norðan Equitania; 7 Wascan be norðan. Profentse hæfð be norðan hyre þa beorgas þe man Alpis hæet; 7 be suðan hyre is Wendelsæ; 7 be norðan hyre 7 eastan synd Burgende; 7 Wascan be westan.

*[Leaf 14.]

Nunc quidquid Danubius a barbarico ad mare Nostrum secludit, expediam. Moesia ab oriente habet ostia fluminis Danubii, ab euro Thraciam, a septentrione Danubium. Thracia habet ab oriente Propontidis sinum et civitatem Constanti-nopolim : a septentrione sinum Euxini ponti, ab occasu et africo Macedoniam, a meridie Aegaeum mare. Macedonia habet a meridie Achaiam. Achaja undique propemodum cincta est mari. Habet ab aquilone angustum terrae dorsum, ubi est Corinthus, habens in Attica ad boream non longe Athenas civitatem. Dalmatia habet ab occasu Istriam, a meridie Adriaticum sinum. Pannonia, Noricus et Rhetia habent ab africo Alpes Penninas.

Italiae situs a circio in eorum tenditur, habens ab africo Tyrrhenum mare, a borea Adriaticum sinum : cujus ea pars qua continenti terrae communis et contigua est, Alpium obici-bus obstruitur : quae a Gallico mari exsurgentes, primum Narbonensium fines, deinde Galliam Rhetiamque secludunt, donec in sinu Liburnico defigantur.

Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni, ab euro Alpes Penninas, a circio oceanum Britannicum, a sep-tentrione Britanniam insulam. Aquitanica provincia obliquo cursu Ligeris fluminis in orbem agitur. Haec a circio oceanum qui Aquitanicus sinus dicitur, ab occasu Hispanias habet, a septentrione et oriente Lugdunensem, ab euro et meridie Nar-bonensem provinciam contingit. Narbonensis provincia habet ab occidente Hispaniam, a circio Aquitaniam, a septentrione Lugdunensem, ab aquilone Belgicam Galliam, a meridie mare Gallicum, habens in fronte qua Rhodanus fluvius in mare exit, insulas Stechadas.

Ispania land is pryseyte, 7 call mid fleote utan ymbhæfd, ge eac binnan ymbhæfd ofer ða land ægþer ge of þæm garsecge ge of ðam Wendelsæ. An ðæra garena lið suðwest ongean þæt igland þe Gades hatte, 7 oper east ongean þæt land Narbonense, 7 se ðridða norðwest ongean Brigantia Gallia burh, 7 ongean 5 Scotland, ofer ðone sæs earm, on geryhte ongean þæne muðan þe mon hæf Scene. Seo ús fyrr Ispania, hyre is be westan garsecg, 7 be norðan Wendelsæ, be suðan 7 be eastan seo us nearre Ispania; be norðan þære synt Equitania, 7 be norðaneastan is se weald Pireni, 7 be eastan Narbonense, 7 be 10 suðan Wendelsæ.

Brittannia þæt igland hit is norðeastlang; 7 hit is eahta hund mila lang, 7 twa hund mila brad. Þonne is be suðan him on oðre healfe þæs sæs earmes Gallia Bellica; 7 on westhealfe on opre healfe þæs sæs earmes is Ibernian þæt igland; 15 7 on norðhealfe Orcadus þæt igland. Ibernian, þæt we Scotland hatað, hit is on ælce healfe ymbfangen mid garsecge; 7 for ðon þe sio sunne þær gæð near on setl þonne on oðrum lande, þær syndon lyðran wedera þonne on *Brettannia. Þonne be westannorðan Ibernian is þæt ytemeste land þæt man hæf Thila, 20 7 hit is feawum mannum cuð for ðære oferfyrre. Nu hæbbe we gesæd ymbe ealle Europe landgemæro hu hi tolicgað.

Nu wille we ymbe Affrica (secgan), hu ða landgemæro tolicgað. Ure ylðran cwædon þæt hio wære se ðridða dæl pyses middangeardes: næs na for ðam þe þæs landes swa fela wære, ac for 25 ðam þe se Wendelsæ hit hæfð swa todæled, for ðan þe he brycð swiðor on ðone suðdæl þonne he do on þone norðdæl; 7 sio hæte hæfð genumen þæs suðdæles mare þonne se cyle þæs norðdæles hæbbe, for ðon þe ælc wiht mæg bet wyð cyle þonne wið hæte. For ðam pingon is Affrica ægþer ge on landum ge 30 on mannum læsse ðonne Europe.

Affrica onginð, swa we ær cwædon, eastan westwerd fram Egyptum æt þære ee þe man Nilus hæf. Þonne is sio eastemeste þeod haten Libia Cirimacia. Hire is be eastan sio us

*[Leaf 14,
back.]

Hispania *universa terrarum situ* trigona est, et circumfusione Oceani Tyrrhenique pelagi pene insula efficitur. Hujus angulus prior, spectans ad orientem, ¹ Narbonensium finibus inseritur. Secundus angulus circium intendit: ubi Brigantia Gallaeciae ¹ Callaeciae. civitas sita. Tertius ejus angulus est, qua Gades insulae intentae in africanum, *Atlantem montem* ¹ prospiciunt. Hispaniam citeriorem ab oriente incipientem, Pyrenaei saltus a parte septentrionis deducunt, atque inde, ¹ posita in Nostri maris littore Carthago determinat. Hispania ulterior habet ¹ a septentrione Oceanum, ab occasu Oceanum. ¹ 522.

Britannia Oceani insula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet. ³⁶ Haec insula habet in longo millia passuum octingenta, in lato millia ducenta: a tergo autem ¹ Orcadas insulas habet. Deinde insula Thule, quae per infinitum a ceteris separata, circium versus *medio sita Oceani*, vix paucis nota habetur. Hibernia insula ¹ longiore ab africo in boream spatio porrigitur. ²¹ Haec propior Britanniae, spatio terrarum angustior: sed coeli solique temperie magis utilis, a Scotorum gentibus colitur. ²² Hi sunt fines totius Europae.

Africam, cum tertiam orbis partem majores Nostri accipendam descripserint, non spatiorum mensuras, sed divisionum rationes secuti sunt. Mare hoc siquidem Magnum, in meridiem magis vergens, angustiores coartatae Africae limites facit. Praeterea cum multo amplius terrae in Africa ardore Solis, quam in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum sit (quippe cum omnia pene animantia vel germinantia, patientius et tolerabilius ad summum frigoris quam ad summum caloris accedant) ea scilicet causa est, Africam per omnia situ et populis minorem videri: *cujus descriptio per provincias et gentes haec est.*

Libya Cyrenaica post Aegyptum in parte Africae prima est. Haec incipit a civitate Paraetonio. Post se habet usque ad Oceanum meridianum, gentes Libyae, Aethiopum et Gara-

nearre Aegyptus, 7 be norðan Wendelsæ, þe man hæť Libia
 Æthiopicum, 7 be westan Syrtes Maiores. Be westan Libia
 Æthiopicum is sio us fyrre Ægyptus, 7 be suðan se garsecg
 þe man hæť Æthiopicus, 7 be westan Rogathitus. Tribulitania
 sio þiod, þe man oðre naman hæť Arzuges, hio hæfð be eastan
 hyre þone Sirtes Maiores, 7 Rogathite þa land, 7 be norðan
 þone Wendelsæ, þe man hæť *Adriaticum, 7 þa þeode þe man
 hæť Sirtes Minores, 7 be westan Bizantium, oþ þone sealtan
 mere, 7 be suðan hyre Natabres 7 Geothulas 7 Garamantes, oð
 ðone garsecg.

10

¹ se beorh.

Bizantium sio þeod, þær seo burh¹ is Adrumetis, 7 Seuges, 7
 seo þiod þær sio mycle burh is Cartaina, 7 Numedia sio þeod,
 hi habbað be eastan him þæt land Syrtes Minores, 7 þone
 sealtan mere, 7 be norðan him is Wendelsæ, 7 be westan him
 Mauritania, 7 be suðan him Uzera þa beorgas; 7 be suðan þam
 beorgum þa simbelfarendan Æthiopes oð ðone garsecg. Mauri-
 tania, hyre is be eastan Numedia, 7 be norðan Wendelsæ, 7 be
 westan Malua sio éa, 7 be suðan Astrix² ða beorgas, þa todælað
 þæt wæsmbare land 7 þæt deadwylle sand, þe syþþan lið suð on
 þone garsecg. Mauritania, þe man oþre naman hæť Tingetana,
 be eastan hyre is Malua sio éa, 7 be norðan Abbenas þa beorgas,
 7 Calpis, oþer beorh. Þær scyt se ende up of þam garsecge
 betuh þan twam beorgum eastweard, þær Ercoles syla standað;
 7 be westan him is se beorh Athlans, oð ðone garsecg, 7 (be)
 supan ða beorgas þe man hæť Æsperos; 7 be suðan him
 Aulolum sio þeod, oð ðone garsecg. Nu hæbbe we ymb Affrica
 landgemæro³ gesæd.

² ymb inserted
after Astrix.³ landge-
mæro.

Nu wille we secgan ymb þa ýgland þe on þa(m) Wendelsæ
 *sindon. Cipros þæt igland hit lið ongean Cilicia 7 Issaurio
 on þam sæs earme þe man hæť Mesicos, 7 hit is an hund mila
 lang 7 fif 7 hundsýfantig, 7 an hund mila brad 7 twa 7 twentig.
 Creto þæt igland, him is be eastan se sæ þe man Arfatium
 hæť, 7 westan 7 be norðan Creticum se sæ, 7 be westan Sicilium,
 þe man oðre naman hæť Addriaticum: hit is án hund mila
 long⁴, 7 hundsýfantig 7 fiftig mila brad. Ðara iglanda þe man
 hæť Cielades para sindon þreo 7 fiftig, 7 be eastan him is se

*[Leaf 15,
back.]⁴ lond.

mantum. Huic est ab oriente Aegyptus, a septentrione mare Libyicum, ab occasu Syrtes majores et Troglodytae, a meridie Aethiopicus Oceanus. Tripolitana provincia, quae et regio Arzugum dicitur, habet ab oriente Syrtes majores et Troglodytas, a septentrione mare *Siculum*, vel potius Adriaticum, et Syrtes minores, ab occasu Bizantium¹ usque ad lacum Salinarum, ¹ Byzacium, a meridie barbaros Getulos, Natabros², et Garamantas, usque ² Nothabres. ad Oceanum Aethiopicum pertinentes.

Byzacium, ubi Adrumetus civitas, Zeugis, ubi Carthago magna, Numidia, *ubi Hippo regius et Rusiccada civitates sunt*, habent ab oriente Syrtes minores et lacum Salinarum, a septentrione mare Nostrum, ab occasu Mauritaniam *Sitifensem*, a meridie montes Uzarae; et post eos Aethiopum gentes, pervagantes usque ad Oceanum *Aethiopicum*. *Sitifensis et Caesariensis* Mauritania habent ab Oriente Numidiam, a septentrione mare Nostrum, ab occasu flumen Malvam, a meridie montem Astrixim, qui dividit inter vivam terram et arenas jacentes usque ad Oceanum. Tingitana Mauritania *ultima est Africae*. Haec habet ab oriente flumen Malvam, a septentrione mare Nostrum usque ad fretum Gaditanum, quod inter Abennem et Calpen, duo contraria sibi promontoria, coartatur: ab occidente Atlantem montem, et Oceanum *Atlanticum*, sub africo Hesperium montem, a meridie gentes Aulolum, usque ad Oceanum *Hesperium* contingentes. Hic est universae terminus Africae.

Nunc insularum quae in Nostro mari sunt, *loca, nomina, et spatia dimetiar*. Insula Cypros ab oriente mari *Syrio*, quod Mesicum³ sinum vocant, a septentrione *Aulone* Cilico, a meridie ³ *Iasicum*. *Syriae pelago cingitur*: cujus spatium in longo tenet millia passuum centum septuaginta quinque, in lato millia passuum centum vigintiquinque. Insula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occasu et septentrione mari Cretico, a meridie mari Libyco, quod et Adriaticum vocant: habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, in lato quinquaginta. Insulae

Risca sæ, 7 be suðan se Cretisca, 7 be norðan se Egisca, 7 be westan Addriaticum. Sicilia þæt igland is ðryscyte. On ælces secatan ende sindon beorgas. Þone norðsceatan man hæť Polores; þær is seo burh neah Mesana. 7 se suðsceata hatte Bachinum; þær neah is sio burh Siracussana. 7 þone west- 5
 sceatan man hæť Libeum; þær is seo burh neah þe man hæť Libeum. 7 hit is an hund 7 syfan 7 fiftig mila lang, suð 7 norð; 7 se þrida sceata is an hund 7 syfan 7 hundsýfantig westlang. 7 be eastan þæm lande is se Wendelsæ, þe man
¹ þæm. hæť Adriati(c)um, 7 be supan þe¹ man hæť Affricum, 7 be 10
 westan þe man hæť Tirenun, 7 be norðan is se sæ, þe ægþer is ge nearo ge hreoh, wið Italia þæm lande. Sardina 7 Corsica þa igland todaeleð an lytel sæs earm, se is twa 7 twentig mila
^{*}[Leaf 16.] brad. Sardina is preo 7 þritti mila lang, 7 twa ^{*} 7 twentig mila brad. him is be eastan se Wendelsæ þe man hæť Tirre- 15
 num, þe Tiber sio ea ut seyt on; 7 be suðan se sæ þe lið ongean Numedia lande, 7 be westan þa twa igland þe man hæť Balearis, 7 be norðan Corsica þæt igland. Corsica him is Romeburh be eastan, 7 Sardine be suðan, 7 be westan þa igland Balearis, 7 be norðan Tuscania þæt land; hit is syxtene 20
 mila lang, 7 nygan mila brad. Balearis þa tu igland him is
² Read suðan. be norðan² Affrica, 7 Gades be westan, 7 Ispania be norðan.
³ gesetenes- sum MS. Scortlice hæbbe we nu gesæd be þæm gesetenum³ iglandum þe on ðæm Wendelsæ sindon.

(I, II.)

Ær ðæm ðe Romeburh getimbred wære prim hund wintra 25
 7 þusend wintra, Ninus, Asyria kyning, ongan manna ærest ricsian on ðysum middangearde. 7 mid ungemætlicre gewilnunge anwaldes he wæs heriende 7 feohtende fiftig wintra, oð he hæfde ealle Asiam on his geweald genyd suð fram þæm

Cyclades, ab oriente finiuntur *litoribus Asiae*, ab occidente mari *Icario*, a septentrione mari *Aegaco*, a meridie mari *Carpathio*. Sunt autem omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Sicilia insula tria habet promontoria, unum quod dicitur Pelorus¹, et ¹ Pelorum. adspicit ad aquilonem, cui Messana civitas proxima est; secundum, quod dicitur Pachynum, sub quo civitas Syracusana, respicit ad euronotum; tertium, quod adpellatur Lilybaeum, ubi et civitas ejusdem nominis sita est, dirigitur in occasum. Haec habet a Peloro in Pachinum millia passuum centum quinquaginta novem, a Pachyno in Lilybaeum centum septuaginta septem. Haec ab oriente cingitur mari Adriatico, a meridie mari Africo, ab occidente habet mare Tyrrhenum: a borea fretum *Adriaticum*, quod dividit *Tauromenitanos Siciliae*, et *Bruttios Italiae*. Sardinia et Corsica insula parvo freto, hoc est, millium viginti, dividuntur; *ex quibus Sardinia habet a meridie Caralitanos: contra Corsicam insulam, habet Ulbienses*; cujus in longo spatium tenet millia passuum ducenta triginta, in lato millia ducenta octoginta. Haec habet ab oriente *et a borea Tyrrhenum mare, quod spectat ad portum urbis Romae*: ab africo insulas Baleares longe positas, a meridie Numidicum sinum, a septentrione Corsicam. Corsica insula *multis promontoriis angulosa est*. Haec habet ab oriente *Tyrrhenum mare*, et portum Urbis, a meridie Sardiniam, ab occasu insulas Baleares, a circio et septentrione Ligusticum sinum. Tenet autem in longo millia passuum centum sexaginta, in lato millia vigintisex. Insulae Baleares duae sunt. Deinde ab aquilone *mare Gallicum*, a meridie et Africo Mauritanicum pelagus, ab occasu Ibericum pelagus spectat. Hae sunt insulae per totum Magnum pelagus constitutae.

IV.

Ante annos Urbis conditae mille trecentos Ninus rex Assyriorum, primus *propagandae* dominationis libidine arma foras extulit, *cruentamque vitam* quinquaginta annis per totam Asiam bellis egit: a meridie atque a Rubro mari surgens, sub ultimo septentrione, Euxinum pontum perdomuit, Scythicamque barba-

Readan Sêc 7 swa norð op þone sæ þe man hæc Euxinus;
 butan þæm þe he eac oftrædlice fôr mid miclum gefeohtum
 on Sciððie þa norðland, þa ðe gecwedene syndon ða heardestan
 men, þeah hy sýn on þyson woroldgesælþon þa únspegestan.
 7 hy ða under ðæm þe he him onwinnende wæs, wurdon gerade 5
 wigcræfta, þeah hi ær hyra lif bylwetlice alyfdon; 7 hy him
 æfter þæm grimme for *guldon þone wigcræft þe hy æt him
 geleornodon; 7 him ða wearð emleof on hyra mode þæt hi
 gesawon mannes blód agoten swa him wæs para nytena meole
 þe hy mæst bi libbað. And he Nínus Soroastrem Bactrianā 10
 cyning, se cuðe manna ærest drycræftas, he hine oferwann
 7 ofsloh. 7 þa æt nyhstan he wæs feohtende wið Sciððie, on
 ane burh, 7 þær wearð ofscoten mid anre flane.

7 æfter his deaðe Sameramis his cwen fengc ægþer ge to
 þæm gewinne ge to þæm rice. 7 hio þæt ylce gewin þe hio 15
 hine on bespon mid manigfealdon firenlustum twa 7 feowertig
 wintra wæs dreogende. 7 hyre pagyt to lytel þuhte þæs an-
 waldes ðe se cyningc ær gewonnen hæfde, ac hio mid wiflice
 niðe wæs feohtende on þæt underiende folc Æthiopiam, 7 eac
 on Indas, þa nan man ne ær ne syððan mid gefeohte ne gefôr 20
 buton Alexander; hio wæs wilniende mid gewinnum þæt hio
 hy oferswiðde, ða hio hit ðu(r)hteon ne mihte. Sio gitsung
 þá 7 þa gewin wæron¹ grimlicran þonne hy nu syn, for ðon
 hy hyre nane bysene ær ne cuðan swa men nu witon, ac on
 bilwitnessse hyra lif alyfdon. 25

Seo ylce cwen Sameramis, syððan þæt rice wæs on hyre
 gewealde, nales þæt an þæt hio ðyrste(n)de wæs on symbel
 mannes blodes, ac eac swelce mid úngemetlicre wrænnesse
 manigfeald geligre fremmende wæs; swa þæt ælene para þe
 hio *geacsian myhte þæt kynekynnes wæs, hio to hyre gespón 30
 for hyre geligernesse, 7 syððan hio hy ealle mid facne beswac
 to deaðe. 7 þa æt nehstan hyre agene sunu hio genam hyre to
 geligere; 7 for ðon þe hio hyre firenluste fulgan ne moste
 butan manna bysmrunge, hio gesette ofer eall hyre rice þæt nan
 forbyrd nære æt geligere betwuh naure sibbe. 35

*[Leaf 16,
 bac.c.]

¹ [þe] late.

*[Leaf 17.]

riem, adhuc tunc imbellem et innocentem, torpentem excitare saevitiam, vires suas nosse, et non lacte jam pecudum, sed sanguine hominum vivere, ad postremum vincere, dum vincitur, edocuit. Novissime Zoroastrem Bactrianorum regem, eundemque magicae artis repertorem, pugna oppressum interfecit. Post ipse, dum deficientem a se oppugnat urbem, sagitta ictus interiit.

Huic mortuo Semiramis uxor successit: *avidosque jam usu sanguinis populos, per duos et quadraginta annos caedibus gentium exercuit. Non contenta terminis mulier, quos a viro suo quinquaginta annis acquisitos suscepit Aethiopiam bello oppressam, imperio adjecit. Indis quoque bellum intulit: quo praeter illam et Alexandrum Magnum nullus intravit. Quod eo tempore ideo crudelius graviusque erat quam nunc est, persequi et trucidare populos in pace viventes: quia tunc apud illos nec foris erant ulla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum.*

Haec, libidine *ardens*, sanguinem sitiens, inter incessabilia et stupra et homicidia, cum omnes, quos regie arcessitos, meretricie *habitos*, concubitu oblectasset, occideret, tandem filio incestu cognito, *privatam ignominiam publico scelere obtexit. Praecepit enim, ut inter parentes ac filios nulla delata reverentia naturae, de conjugii adpetendis ut cuique libitum esset, liberum fieret.*

(I, III.)

Ær ðam ðe Romeburh getimbred wære þusend wintra 7 an hund 7 syxtig, þæt wæstmære land, on þæm Sodome 7 Gomorre ða byrig on wæron, hit wearð fram heofonlicum fyre forbærned. Þæt wæs betuh Arabia 7 Palestina. Ða manigfealdan wæstmas wæron for þam swiþost ðe Iordanis seo ea ælce geare þæt 5 land middewearð oferfleow mid fotes þicce flode, 7 hit þonne mid ðam gedynged wearð. Ða wæs þæt folc þæs micclan welan ungemetlice brucende, oð ðæt him on se miccla firenlust on innan aweox. 7 him com of þæm firenluste Godes wraco, þæt he eal þæt land mid sweffenum fyre forbærnde. 7 seððan ðær 10 wæs standende wæter ofer þam lande, swa hit þære ea flod ær gefleow. 7 þæs dæles se dæl se þæt flod ne grette ys gyt todæg wæstmberende on ælces cynnes blædum; 7 ða syndon swyþe fægere 7 lustsumlice on to seonne, ac þonne hig man on hand nymð, þonne weorðað hig to acxan. 15

*[Leaf 17,
back.]

Ær ðæm ðe Romeburh ge *timbred wære þusend wintra 7 hundsýfantig Thelescises 7 Ciarsathi þa leode betuh him gewin up hofon, 7 þæt drugon oþ hi mid ealle ofslegene wæron butan swiðe feawum. 7 swa peah þæt þær to lafe wearð para Thelescisa hi hiora lond ofgeafan, 7 geforan Roðum þæt igland, 20 wilniende þæt hi ælcum gewinne oðflogen hæfdon; ac hi Creacas þær onfundon, 7 hi mid ealle fordydon.

(I, IV.)

Ær ðam ðe Romeburh ge timbred wære eahta hund wintra, mid Egyptum wearð syfan gear se ungemetlica eorðwela, 7 hi 25 æfter ðæm wæron on þan mæstan hungre oðre syfan gear. 7 him ða Ioseph, rihtwis man, mid gódcunde fultume gehealp. From ðæm Iosepe Sómpeius se hæþena scop 7 his cniht Iustinus wæran ðus singende. Ioseph, se þe gin(g)st wæs lys

V.

Ante annos Urbis conditae mille centum sexaginta *confinem Arabiae* regionem arsisse igne caelesti, *inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui sic ait*: Haud procul inde campi quos *ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos*, fulminum jactu arsisse. In confinio Arabiae et Palaestinae *quinque civitates fuere*: quippe quibus et soli foecunditas suberat, et Jordanis fluvius per plana diffusus augmentis ubertatis inpendebatur. Huic *universae* regioni, bonis *male* utenti, abundantia rerum *causa malorum fuit*. Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria foedae libidines adolevere. Itaque iratus Deus, pluit super hanc terram ignem et sulphur, totamque regionem exustam, *testem iudicii sui futuram, aeterna perditione damnavit*: ut nunc quoque *adpareat quidem forma regionis, sed inveniatur regio cineris, mediamque convallem quam Jordanis irrigaverat, nunc mare superfluum tegat*. Illic *poma virentia et formatos uvarum racemos, ut edentibus gignant cupiditatem, si carpas, fatiscunt in cinerem*.

VII.

Ante annos conditae urbis MLXX, Telchises¹ et Carsathii² ^{1 Telchines.} ^{2 Carpathii.} praelium adversus *Phoroneum, regem Argivorum et Parapasios, ancipiti spe sine fructu victoriae gesserunt*. Idemque Telchises et Carpathii bello victi, patria profugi, credentes quod se *penitus a congressu totius humanae habitationis abstraherent*, Rhodum insulam *quasi tutam possessionem ceperunt*.

VIII.

Ante annos conditae Urbis MVIII, fuisse apud Aegyptum primum insolitam ubertatem, deinde *jugem atque intolerabilem famem*, cui Joseph, vir justus et sapiens, divina provisione subvenerit, Pompejus historicus, ejusque brevior Justinus docet: qui inter caetera sic ait: Minimae aetate inter fratres Joseph fuit, cujus excellens ingenium fratres veriti, interceptum

¹ first s writ-
ten over an
erasure.

*[Leaf 18.]

² wolde.

gebroðra, 7 eac gleawra ofer hi ealle; þæt, him ða ondræ-
dendum þæm gebroðrum, hy genamon Ioseph, 7 hine gesealdan
cipemonnum, 7 hi hine gesealdon in Egypta land. Þa sæde
he Sômpei¹us þæt he þær drycræftas geleornode, 7 of þæm
drycræftum þæt he gewunode monige wundor to wyrce²ne; 5
7 þæt he mihte swa wel swefn reccan; 7 eac þæt he of ðæm
cræfte Pharaone þæm cyninge swa leof wurde. 7 he sæde þæt he
of þæm drycræfte geleornode godcundne wisdom, þæt he þæs
landes wæstm bærnese para syfan *geara ær beforan sæde, 7
para opera syfan geara wædle þe þær æfter com; 7 hū (he) 10
gegaderode on þan ærran syfan gearan mid hys wisdom, þæt
he þa æfteran syfan gear eall þæt folc gescylde wið þone miclan
hungor. 7 sæde þæt Moyses wære þæs Iosepes sunu; þæt him
wæran fram hym drycræftas gecynde, for ðon þe he monige
wundor worhte in Egyptum. 7 for þæm wole² þe on þæt land 15
becom, se scop wæs segende þæt Egypti adrifen Moyses út mid
hys leodum. For ðon sæde Sompei¹us 7 þa Egyptiscan bisceopas
þæt þa Godes wundor þe on hiora landum geworden wæron,
to þon gedón (wæron) þæt hi hiora agnum godum getealde
wæron, þæt sint diofolgild, nales þam soþan Gode, for ðon þe 20
hiora godu syndon drycræfta lareowas. 7 þæt folc nugyt þæt
taen Iosepes gesetnesse æfterfylgeað: þæt is, þæt hi geara
gehwilce þone fiftan dæl ealra hiora eorðwæstm²a þæm cyninge
to gafole gesyllað.

Wæs se hunger on þæs cyninges dagum on Egyptum þe mon 25
hæt Amoses, þeah ðe hiora þeaw wære þæt hi ealle hiora cyn-
ingas hetan Pharaón. On ðære ylcan tide ricsade Baleus se
cyning in Assirin, þær ær wæs Ninus. On þæm leodum þe
mon Argi hæt ricsade Apis se cyningc. On þære tide næs na
ma cyninga anwalda butan þysan þrím ricum, ac syþþan wæs 30
sio bysen of him ofer ealle world. Ac þæt is to wundrianne
þæt þa Egípti swa lytle þoncunge wiston Iosepe þæs þe he
hi *æt hungre ahredde, þæt hi hys cyn swa raðe geúnaredon,
7 hy ealle to nydlingum him gedydon. Swa eac is gyt on ealre
þysse worulde: þeah God langre tide wille hwam hys willan 35
tó forlætan, 7 he þonne þæs eft lytelre tide polige, þæt he sona

*[Leaf 18,
back.]

mercatoribus vendiderunt. A quibus *deportatus* in Aegyptum, cum magicas ibi artes *solerti ingenio* percepisset, *brevi ipsi* regi percarus fuit. Nam et prodigiorum sagacissimus erat, et somniorum primus intelligentiam condidit: nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur: adeo, ut etiam agrorum sterilitatem futuram ante *multos annos* prospiciens, fruges congregasset. Filius Joseph Moyses fuit, quem praeter paternae scientiae haereditatem *etiam formae pulchritudo commendabat*. Sed Aegyptii *cum scabiem et vitiliginem paterentur*, cum cum *aegris*, ne pestis *ad plures serperet*, *terminis Aegypti* pellunt. Sed sacerdotum Aegyptiorum *fallax malitia confutanda est*, qui *evidentem iram misericordiamque* veri Dei memoriae subtrahere conati sunt, ne in contumeliam idolorum suorum *eum colendum merito ostenderent*, *cujus consilio adnuntiata haec mala et auxilio evitata docuissent*. Quamquam hujus temporis argumentum *historiis reticentibus*, ipsa sibi terra *Aegypti testis pronuntiat*: quae tunc redacta in potestatem regiam, ex omni fructu suo usque ad nunc quintae partis incessabile vectigal exsolvit.

Fuit itaque haec fames *magna* sub rege Aegyptiorum *Dia-*
polita, cui nomen erat Amosis¹, quo tempore Baleus Assyrios, ¹ Amasis.
 Argivos Apis regebat. Hunc Joseph, quem *constituit Deus*
 Aegyptiis conservatae salutis auctorem, quis credat ita *in brevi*
eorum excidisse memoriae, ut *filios ejus* atque universam cognationem paullo post servitio addixerint, *laboribus adflixerint*,
internecionibus profligarint? Enimvero cui placet, obliviscitur:
 cui dolet, meminit.

forgyt þæt gód þæt he ær hæfde, 7 geðencð þæt yfel þæt hé
 1 þonne. þonne ¹ hæfð.

(I, VI.)

Ær ðam ðe Romeburh getimbred wære eahta hund wintra
 7 tyn gearan, ricsode Ambictio se cyning in Athena, Creca
 byrig. He wæs se þridða cyning þe æfter Cicrope þæm cyninge 5
 ricsade, þe ærest wæs þære burge cyning. On þæs Ambictiones
 tide wurdon swa mycele wæterflod geond ealle world, 7 þeah
 mæst in Thasalia 'Creca byrig' ymb þa beorgas þe man hæť
 Parnasus, þær se cyning Theuhale on ricsode, þæt forneah eall
 þæt folc forwearð. 7 se cyningc Theuhale ealle þa þe to him 10
 mid secpum oðflugon to þæm beorgum he hi þær onfenge,
 7 hi þær afedde. Be þæm Theuhaleon wæs gecweden, swilce
 mon bispel sæde, þæt he wære moncynnes tydriend, swa swa
 Noe wæs.

On þæm dagum wæs se mæsta mancwealm in Æthiopian, 15
 Affrica leode, swa þæt heora feawa to lafe wurdon. Eác on
 þæm dagum wæs þæt Liber Pater oferwan þa underigendan
 Indea ðeode, 7 hi forneah mid ealle fordyde, ægþer ge mid
 *druncennysse ge mid firenlustum ge mid manslyhtum; * þeah
 hi hine eft æfter hys dæge heom for god hæfdon, 7 hy sædon 20
 þæt he wære ealles gewinnes waldend.

*[Leaf 19.]

(I, VII.)

Ær ðam ðe Romeburh getimbred wære eahta hund wintra
 7 fif wintrum, gewearð þæt Moyses lædde Israhela folc of Egyp-
 tum æfter þæm manegum wundrum þe he þær gedón hæfde.
 Þæt wæs þæt forme þæt hyra wæter wurdon to blode. Þa wæs 25
 þæt æfterre þæt froxas comon geond eall Egypta land, swa fela
 þæt man ne mihte nan weorc wyrcean, ne nanne mete gegyrwan,
 þæt para wyrma nære emfela þæm mete, ær he gegearwod wære.
 Þridde yfel wæs æfter þam þæt gnættas comon ofer eall þæt
 land, ge inne ge ute, mid fýrsmortendum bitum, 7 ægþær ge 30
 þa men ge ða nytenu unáablinndlice piniende wæron. Þa

IX.

Anno DCCCX ante Urbem conditam, Amphictyon Athenis tertius a Cecrope regnavit, cujus temporibus aquarum inluvies majorem partem populorum Thessaliae absumpsit, *paucis per refugia montium liberatis*, maxime in monte Parnasso, in cujus circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus confugientes susceptos, *per gemina Parnassi juga* fovit aluitque, a quo propterea genus humanum reparatum ferunt.

Tunc etiam in Aethiopia pestes plurimas dirosque morbos pene usque ad desolationem exaestuavisse, *Plato testis est. Et ne forte divisa tempora credantur irae Dei furorisque bellici*, ea tempestate subactam Indiam Liber pater caedibus *opplevit*, libidinibus *polluit*, gentem utique nulli unquam hominum *obnoxiam*, vernacula tantum quiete contentam.

X.

Anno ante Urbem conditam DCCCV, *infanda Aegyptiis mala incubuisse, Pompejus Corneliusque testantur*. Post aquas in sanguinem versas: post *horridos ranarum squalores, per omnia munda immundaque reptantes*: post ignitos ciniphes, et *nusquam, se toto aere vibrante, evitabiles*:

wæs þæt feorðe, þæt ealra scamlicost wæs, þæt hundes fleogan
 comon geond eall þæt mancyn, 7 hy crupon þæm mannum betuh
 þa þeoh ge geond eall þa limu, swa hyt eac well gedafenode þæt
 God ða mæstan ofermetto geniðrode mid þære bismcrlicestan
 wrace 7 þære unweorðlicostan. Þæt fif(te) wæs hyra nytena 5
 cwealm. Þæt syxte wæs þæt eall (þæt) folc wæs on blædran, 7
^{1 v over the o.} þa wæron swiðe hreowlice berstende, 7 þa worms¹ utsionde. Þæt
 syfeðe wæs þæt þær com hagol se wæs wið fyre gemenged, þæt
 he ægþer sloh ge ða menn ge ða nytenu, ge eall þæt on þæm
^{*[Leaf 19, back.]} lande wæs *weaxendes 7 growendes. Þæt eahtoðe wæs þæt 10
 gærstapan comon, 7 fræton ealle þa gærsciðas þe bufan þære
^{2 þa gærsciðas 7 þa wyrtruman.} eorðan wæron, ge furðon þa wyrtruman² sceorfende wæron.
 Þæt nygoðe wæs þæt þær com hagol, 7 swa mycel þysþernes,
 ge dæges ge nihtes, 7 swa gedrefedlic, þæt hit man gefelan mihte.
 Þæt teoðe wæs þæt ealle ða cnihtas 7 ealle ða mædena þe on 15
 þæm lande (frumcennede) wæron wurdon on anre niht acwealde.
 7 þeah þæt folc nolde ær Gode abugan, hy hwæðre þa hyra
 unðances him gehyrsume wæron : swa swyðe swa hi ær Moyse
^{3 s altered from 1.} 7 hys folce þæs utfærelde³ wyrndon, swa micle hy wæron
 geornran þæt hi him fram fulgen. Ac seo hreowsung þe him 20
 þa gewearð (wearð) swyðe raðe on wyrsan gepanc gehwyrfed.
 Hrædlice se cyningc þa mid his folce him wæs æfterfylgende,
 7 hy gecyrran wolde eft to Egyptum. Se kyningc Pharon
 hæfde syx hund wigwæгна, 7 swa fela þæs oðres heres wæs þæt
 man mæg þanon oncnawan, þa him swa fela manna ondredon 25
 swa mid Moyse wæron : þæt wæs syx hund þusenda manna.
 Hwæðre God þa miclan Pharones menge gelytlode, 7 hyra ofer-
^{4 folce 7.} mætan ofermetto genyðerode ; 7 beforan Moyse 7 hys folce⁴ he
 ðone Readan Sæ on twelf wegas adrigde, þæt hi drigan fotan
 þæne sæ oferferdon. Þa þæt gesawon þa Egypte hy ða getrý- 30
 medon hyra dryas Geames 7 Mambres, 7 getruwedon mid hyra
^{*[Leaf 20.]} drycræftum þæt hi *on ðone ilcan weg feran meahtan. Ða hi
^{5 A letter crased before the f.} ða oninnan þæm sæfærelde wæron, þa gedu(r)fon⁵ hi ealle 7
 adruncon. Þæt taen nugyt is orgyte on þæs sæs staðe, hwær
 þara wigwæгна hweol on gongende wæron. Þæt deð God to 35
 tæcne eallum monkyne þæt þeah hit wind oððe sæs flod mid

post muscas caninas, etiam per interiora membrorum cur-
sitantes, inferentes *tam gravia tormenta quam turpia*: post
omnium pecorum et jumentorum stragem generalem: post
vesicas effervescentes, ulceraque manantia: post grandinem
cum igne permixtam, *passim homines, armenta atque arbores*
proterentem: post locustarum *nubes*, exhaustis omnibus, ipsas
quoque radices seminum *persequentes*: post tenebras *imagini-*
bus diras, crassitudine palpabiles, diuturnitate ferales: *postremo*
post uniformem *in tota Aegypto* primitivae sobolis necem, qui
jubenti Deo non cesserant, cessere *punienti*: sed mox pessima
poenitentia dimissos persequi *ausi, ultima nefandae pervicaciae*
expendere supplicia.

Nam rex eorum *universum Aegypti* exercitum, curribus atque
equitibus instructum, in circumerrantes egit: cujus numerum
hoc solo argumento conjicere possumus, quod eum sexcenta
millia virorum timuerunt. Sed ultor contumacium Deus *divi-*
sit Rubrum mare, ut inoffensi spe limitis provocati, pii viam
desperatae salutis, impii foveam insperatae mortis intrarent.
Itaque Hebraeis *tuto* per sicca gradientibus, *refusis a tergo*
aquarum adstantium molibus, obruta est et *interfecta cum rege*
suo universa Aegypti multitudo. Exstant etiam nunc certissima
horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum rotarum-
que orbitae *non solum* in litore, *sed etiam in profundo* *pervi-*
dentur. Et, *si forte turbantur*, continuo divinitus in pristinam
faciem ventis fluctibusque reparantur.

sonde oferdrifen, þæt hit ðeah bið eft swa gesyne swa hit ær wæs.

On þære tide wæs sio ofermycelo hæto on ealre worulde : nales þæt án þæt men wæron miclum geswencte, ac eac ealle nytenu swyðe neah forwurdon. 7 Ða suðmestan Æthiopian hæfdon bryne for ðære hæte, 7 Scippie þa norðmestan hæfdon ungewunlice hæton. Ða hæfdon monige unwise menn him to worde 7 to leasungspelle þæt sio hæte nære for hiora synnum, ac sædon þæt hio wære for Fetontis forscapunge, anes mannes.

10

(I, VIII.)

Ær ðæm ðe Romeburh getimbred wære syx hund wintran 7 fif, in *Egyptum* wearð ón áne niht fiftig manna ofslegen, ealle fram hiora agnum sunum; 7 ealle Ða men comon fram twam gebroðran. Ða þis gedon wæs, þa gyt lyfedan Ða ge-15 broðra. Se yldra wæs haten Danaus, þe þæs yfeles orðfruma wæs. Se wearð of his rice adræfed, 7 on Arge þæt land he fleonde becom; 7 his se cyning þær Tenelaus mildelice onfeng; þeah (he) hit him eft mid yfele forgulde, þa he hine of his rice adræfde.

20

*[Leaf 20,
back.]

On þæm *dagum on Egyptan wæs þæs kyninges þeaw Bosiriðis þæt ealle þa cuman þe hine gesohton he to blote gedyde, 7 hys godum bebed. Ic wolde nu, cwæð Orosius, þæt me Ða geandwyrdan þa þe secgað þæt þeos world sy nu wyrse on ðysan cristendome þonne hio ær on þæm hæþenscype wære, 25 þonne hi swyle geblot 7 swyle morð donde wæron swyle her ær beforan sæde. Hwær is nu on ænigan cristendome betuh him sylfum þæt mon him þurfe swilc ondrædan, þæt hine mon ænigum godum blote? oððe hwær syndon ure godas þe swylcra mana gyrnen swilce hiora wæron?

30

On þæm dagum Perseus se cyningc of Creca lande in Asiam mid fyrde for, 7 on Ða ðeode winnende wæs op hi him gehyrsume wæron; 7 þære peode operne naman ascóp be him syluum, swa hi mon syððan het Persi.

His etiam temporibus adeo *jugis* et gravis aestus incanduit, *ut sol per devia transvectus*, universum orbem *non calore affecisse, sed igne torruisse dicatur*: *inpressumque* fervorem et Aethiops *plus solitum*, et insolitum Scythia *non tulerit*: ex quo etiam quidam, *dum non concedunt Deo potentiam*, *suas inanes ratiunculas conquirentes, ridiculam Phaetontis fabulam texuerunt.*

XI.

Item anno ante Urbem conditam DCCLXXV, inter *Danai atque Aegypti fratrum filios* quinquaginta parricidia una nocte commissa sunt. Ipse deinde tantorum scelerum fabricator Danaus, regno pulsus, Argos concessit. Ibi Sthenelam, qui eum profugum *egentemque* exceperat, regno expulit.

Busiridis in Aegypto *cruentissimi tyranni crudelis hospitalitas* tunc fuit: qui *innocentem* hospitem sanguinem diis *propinabat.*

Iisdem temporibus Perseus a Graecia in Asiam transvectus est, ibi *barbaras gentes gravi diuturnoque* bello domuit, et victor nomen *subjectae* genti dedit: namque a *Perseo* Persae sunt vocati.

Ic wat geare, cwæð Orósius, þæt ic his sceal her fela ofer-
 hebban, 7 þa spell þe ic secge ic hi sceal gescyrtan. For ðon
 þe Asyrie hæfdon LX wintra 7 an hund 7 an þusend under
 1 fiftigan. fiftiga¹ cyninga rice, þæt hit na buton gewinne næs oþ þæt
 Sarðanopolim ofslegen wearð, 7 se anwald siððan on Mæðe 5
 gehwearf. Hwa is þæt þe eall ða yfel þe hi donde wæron
 asecgean mæge oððe areccan? Eac ic wille geswigian Tontolis
 7 Philopes para scondliceþtena spella; hu manega bismetrica
 gewin Tontolus gefremede syððan he cyningc wæs; ymb þone
 * [Leaf 21.] cniht þe he neadinga genam * Ganemepis; 7 hu he his agenne 10
 sunu his godum to blote acwealde, 7 hine him sylf siððan to
 mete gegyrede. Eac me sceal aðreotan ymbe Philopes, 7 ymbe
 Tardanus, 7 ymb ealra para Troiana gewin to asecgenne, for
 ðon on spellum 7 ón leoðum hiora gewin cuðe sindon. Ic
 sceall eac ealle forlætan þa þe of Perseo 7 óf Cathma gesæde 15
 syndon, 7 eac þa ðe of Thebani 7 óf Spartani gesæde syndon.
 Eac ic wille geswigian para mândæda para Lemniaðum, 7 Pon-
 thionis þæs cyninges, hu hreowlice (he) wearð adræfed óf Othi-
 nentium his agenre peode; 7 Atregsas 7 Thigespres hu hi heora
 fæderas ofslogan, 7 ymb hiora hetelican forlignessa, ic hit eall 20
 forlæte. Eac ic hit forlæte, Adipsus hu he ægþer ofsloh ge his
 agenne fæder, ge his steopfæder, ge his steopsunu. On þæm
 dagum wæron swa ungemetlica² yfel þæt þa men sylf sædon þæt
 hefones tungul hiora yfel flugon³.

² utgem.

³ End of
Cotton ex-
tract.

(I, IX.)

* [Page 31.] * Ær ðæm þe Romeburg getimbred wære siex hunde wintrum 25
 4 mycle C. 7 LXgum, wearð þæt ungemetlice micel⁴ gefeoht betuh Cre-
 tense 7 Atheniense þæm folcum. 7 þa Cretense hæfdon þone
 5 [e] late (?) grimlecan sige, 7 ealle þa æðel[e]stan⁵ bearn para Atheniensa
 hi genoman, 7 sealdon þæm Minotauro to etanne, þæt wæs healf
 mon, healf leo.

30

On ðæm dagum wæs þætte Lapithe 7 Thesali wæron win-
 nende him betweonum. Þonne þa Lapithe gesawon Thesali

⁶ þæt [þæt]. þæt⁶ folc of hiora horsum beon feohtende wið hie, þonne

XII.

At ego nunc *cogor fateri*, me *de tanta malorum saeculi circumstantia* praeterire plurima, *cuncta* brevare. Nam cum regnum Assyriorum per MCLX annos usque ad Sardanapalum, per quinquaginta reges actum sit, et nunquam usque *in id tempus* bellis quieverit, *quis finis reperietur*, si ea commemorare enumerando, *ut non dicam* describendo, *conemur*? Nec mihi nunc enumerare *opus est* Tantali et Pelopis *facta turpia*, fabulas turpiores: quorum Tantalus Ganymedem *Dardaniorum regis filium*, cum *flagitiosissime* rapuisset, *majore conserti* certaminis foeditate *detinuit*; qui ipsum quoque filium *Pelopem* epulis Jovis¹ non dubitarit inpendere. Taedet etiam ipsius Pelopis¹ ejus contra Dardanum atque Trojanos referre certamina: quae, quia in fabulis celebrari solita sunt, *negligentius audiuntur*. Illa quoque praetereo, quae de Perseo, Cadmo, Thebanis, Spartanisque referuntur. Taceo flagitia Lemniadum, praetermitto Pandionis Atheniensium regis flebilem fugam, Atrei et Thyestis odia, stupra et parricidia dissimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris, matris maritum, *filiorum fratrem*, vitricum suum. *Nolo meminisse qualiter homines sustinuerint*, quod etiam astra fugisse dicuntur.

XIII.

Anno ante urbem conditam DLX, atrocissimum inter Cretenses et Athenienses certamen fuit: ubi cruentiorem victoriam Cretenses exercuerunt: qui nobilium Atheniensium filios Minotauro, *utrum fero homini, an humanae bestiae aptius dicam nescio*, devorandos addicebant.

Iisdem diebus Lapithae et Thessali *famosis nimium* certavere conflictibus. Sed Thessalos *Palaeophatus* prodit ipsos a Lapithis *creditos* dictosque fuisse centauros, eo quod discurrentes

heton hi hie Centauri—þæt sindon healf hors, healf men—for
 þon hie on horse [hie]¹ feohtan ne gesawen² ær þa.

¹ Not in C.
² gesawon C.

(I, X.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære III hu[n]de wintrum
 7 hundeahtatigum, Uesoges, Egypta cyning, wæs winnende of
³ oð ðe C. suððæle Asiam, oð³ him se mæsta dæl wearð underþieded, 7 he⁵
 Uesoges, Egypta cyning, wæs siþþan mid firde farende on
 Scippie on ða norððælas, 7 his ærendracan beforan ásende
 to þære ðeode, 7 him untweogendlice secgan het þæt hie oðer⁴
⁴ Erased, only the ð and r being visible; oðer C. sceolden, oþpe ðæt lond æt him alesan, oþpe he hie wolde mid
 gefeohte fordon 7 forherigan. Hie him þa gesceadwislice¹⁰
 andwyrdon, 7 cwædon þæt hit gemalie wære 7 unryhtlic þæt
 swa oferwlcenced cyning sceolde winnan on swa earm folc swa
 hie wæron. Heton him þeh þæt andwyrde secgan, þæt him
 leofre wære wið hiene to feohtanne þonne gafol to gieldanne.
 Hie þæt gelæstan swa, 7 sona þone cyning gefliemdon mid his¹⁵
 folce, 7 him æfterfolgiende wæron, 7 ealle Ægypte awestan
 buton þæm fenlondum anum. 7 þa hie hamweard wendon be
 westan þære ie Eufrate, ealle Asiam hie genieddon þæt hie him
 gafol guldon, 7 þær wæron fiftene gear þæt lond herigende
⁵ [Page 32.] 7 westende, oð heora wif him sendon ærendracan æfter, *7 him²⁰
 sædon þæt hie oðer dyden, oþpe ham comen oððe hie him
 woldon oðerra wera ceosan. Hi þa þæt lond forleton, 7 him
 hamweard ferdon.

On þære ilcan tide wurdon twegen æpelingas afliemde of
⁵ a originally Scippian, Plenius 7 Scolopetius wæron hatene, 7 geforan⁵ þæt²⁵
 O. lond, 7 gebudon betuh Capadotiam 7 Pontum neah þære læssan
⁶ C. op þe altered to op þæt. Asian, 7 þær winnende wæron, oð⁶ hie him þær eard genamon.
 7 hie ðær æfter hrædlice tide from þæm londleodum þurh seara
 ofslægene wurdon. Þa wurdon hiora wif swa sarige on hiora
 mode, 7 swa swiðlice gedrefed, ægþær ge þara æpelinga wif ge³⁰
 para operra monna þe mid him ofslægene wæron, þætte [hie]
⁷ Originally wræcan. wæpna naman, to þon ðæt hie heora weras wrecan⁷ pohton.

in bello equites *veluti unum corpus equorum et hominum videntur.*

XIV.

Anno ante Urbem conditam CCCCLXXX, Vesoges¹, rex Aegypti, ¹ Vesores. meridiem et septentrionem aut *miscere bello, aut regno jungere studens*, Scythis bellum *primus indixit*, missis prius legatis, qui *hostibus parendi leges* dicerent. Ad quae Scythae legatis responderunt, stolidè opulentissimum regem adversus inopes sumsisse bellum, *quod timendum ipsi magis versa vice fuerit, propter incertos belli eventus. Porro sibi non expectandum, dum ad se veniatur, sed ultro praedae obviam ituros. Nec mora: nam dicta factis insequuntur.* Primum ipsum Vesogem refugere in regnum cogunt: *destitutum* vero exercitum invadunt, universam quoque Aegyptum populassent, nisi paludibus *inpediti, repellerentur.* Inde continuo reversi, perdomitam Asiam vectigalem fecere: ubi per xv annos *sine pace* inmorati, tandem uxorum flagitatione revocantur, denunciantium, ni deant, *sobolem se a finitimis quaesituras.*

XV.

Medio autem tempore apud Scythas duo regii juvenes, Plynos et Scolopetius², domo pulsi in Cappadociae Pontique ora ²Scolopythus. consederunt, *ubi diu proxima quaeque populati, conspiratione finitimorum per insidias trucidantur.* Horum uxores *exsilio ac viduitate* permotae, arma sumunt, et ut omnibus par *ex simili conditione* animus fieret, viros qui *superfuerant*, interficiunt: *atque accensae in hostem sanguine suorum*, ultionem caesorum conjugum, finitimorum excidio consequuntur. Tunc pace armis *quaesita, externos concubitus ineunt*, editos mares

7 hi þa hrædlice æfter þæm ofslogan calle þa wæpnedmen þe him on neaweste wæron. For þon hie dydon swa þe hie woldon þæte þa opere wif wæren emsarige him, þæt hie sippan on him fultum hæfden, ðæt hie ma mehten heora weras wrecan. Hi þa þa wif ealle togædere gecirdon, 7 on ðæt folc winnende 5 wæron, 7 þa wæpnedmen sleande, oð hie þæs londes hæfdon micel on hiora onwalde. Þa under þæm gewinne hie genamon friþ wið þa wæpnedmen. Sippan wæs hiera þeaw þæt hie ælce geare ymbe twelf monað tosomne ferdon, 7 þær þonne bearna striendon. Eft þonne þa wif heora bearn cendon, þonne feddon 10 hie þa mædencild, 7 slogon þa hysecild. 7 þæm mædencildum hie fortendun þæt swiðre breost foran þæt hit weaxan ne sceolde, þæt hie hæfden þy strengran scyte. For þon hi mon hæf on Crecisc Amazanas¹, þæt is on Englisc 'fortende.'

¹ Amazanas; Amazanas C.

Heora twa wæron heora cwena, Marsepia 7 Lampida wæron 15 hatene. Hie heora here on tu todældon; oper æt ham beon heora lond *to healdanne, oðer ut faran to winnanne. Hie sippan geeodon Europe 7 Asiam þone mæstan dæl, 7 getimbredon Effesum þa burg, 7 monege oðere on ðære læssan Asiam: 7 sippan hiera heres þone mæstan dæl ham sendon 20 mid hiora herehyfe, 7 þone operne dæl þær leton þæt lond to healdonne. Þær wearð Marsepia sio cwen ofslagen, 7 micel þæs heres þe mid hiere beaftan wæs. Ðær wearð hire dohtor cwen Sinope. Seo ilce cwen Sinope toeacan hiere hwætscipe 7 hiere monigfealdum dugupum hiere lif geendade on mægð- 25 hade.

On þæm dagum wæs swa micel ege from ðæm wifmonnum, þætte Europe ne Asiam² ne ealle þa neahþeoda ne mehton aþencean ne acraftan hu hi him wiðstondan mehten, ær þon hie gecuron Ercol þone ent þæt he hie sceolde mid eallum 30 Creca cræftum beswican. 7 þeah ne dorste he geneðan þæt he hie mid firde gefore, ær he ongan mid Creca scipun þe mon 'dulmunus' hætt, þe mon sægð þæt on an scip mæge an þusend manna; 7 þa nihtes on ungearwe hi on bestæl, 7 hie swiþe forslog 7 fordyde; 7 hwæðere ne mehte hie þæs londes 35 benæman. On ðæm dagum þær wæron twa cwena, þæt wæron

² Asia C.

*[Page 33.]

mox enecant, feminas nutriunt, inustis infantium dexterioribus mamillis, ne sagittarum jactus *inpedirentur*, unde Amazones dictae.

Harum duae fuere reginae, Marsepia¹ et Lampedo², quae ^{1 Marpesia.} ^{2 Lampeto.} agmine diviso in duas partes, vicissim *curam* belli et domus custodiam *sortiebantur*. Igitur cum Europae maximam partem domuissent, Asiae vero *aliquantis civitatibus captis*, ipsae Ephesum, aliasque urbes condidissent, praecipuam exercitus sui partem *onustam* praeda, domum *revocant*: reliquae, ad tuendum Asiae *imperium* relictae cum Marpesia regina, *concursu hostium* trucidantur. Hujus locum capessit Sinope filia, quae singularem virtutis *gloriam* perpetua virginitate cumulavit.

Hac fama excitas gentes tanta admiratio et formido invaserat, ut Hercules quoque, cum jussus fuisset a domino suo exhibere arma reginae, quasi ad inevitabile periculum destinatus, universam Graeciae lectam juventutem contraxerit, novem longas naves praepararit: nec tamen contentus examine virium, ex improvise adgredi, et insperatas circumvenire maluerit. Duae tunc sorores regno praeerant, Antiope et Orithia³. Hercules³ Orithya, incautas oppressit. Inter caesas captasque duae sorores Antioepae. Post Orithyam Penthesilea regno potita est: cujus Trojano bello clarissima inter viros documenta virtutis acceperimus.

gesweostor, Anthiopa 7 Orithia ; 7 þær wearð Orithia gefangen. Æfter hiere feng to ðæm rice Pentesilia, sio on þæm Troianiscan gefeohte swiþe mære gewearð.

Hit is scondlic, cwæð Orosius, ymb swelc to sprecanne hwelc

¹ *Beginning of a gap in C. (wit last word in C.)* hit þa wæs, þa swa earme wif 7 ¹ swa elðeodge hæfdon gegan ⁵ þone cræftgestan dæl 7 þa hwatestan men ealles pises middangeardes, þæt wæs Asiam 7 Europe, þa hie forneah mid ealle aweston, 7 ealda ceastra 7 ealde byrig towurpon. 7 æfter ðæm

² *So also C.* hie dydon ægþer ge cyninga ricu settan ge niwu ² ceastra timbredon, 7 ealle þa worold ³ on hiora agen gewill on * wen- ¹⁰ dende wæron folneah c wintra. 7 swa gemune men wæron ælces broces þætte hie hit folneah to nanum facne ne to nanum

⁴ *Here C. begins again (hy).* laðe næfdon þætte þa earman wifmen hie ⁴ swa tintredon.

7 nu, þa ða Gotan coman of þæm hwatestan monnum Germania, þe ægðer ge Pirrus se reða Creca cyning, ge Alexander, 15 ge Iulius se cræftega casere, hie alle from him ondredon þæt hi hie mid gefeohten ⁵. Hu úngemetlice ge Rómware bemurciað ⁶ 7 besprecað þæt eow nu wyr (s)ie ⁷ on piosan cristendome þonne þæm þeodum þa wære, for þon þa Gotan eow hwón oferhergedon, 7 iowre burg abraecon, 7 iower feawe ofslogon ; 20 7 for hiora cræftum 7 for hiora hwætscipe iowra selfra anwaldes eoweres unponces habban mehton, þe nu lustlice sibbsumes friðes 7 sumne dæl (landes) ⁸ æt eow biddende sindon, to þon þæt hie eow on fultume beon moten, 7 hit ær piosan genog æmettig læg 7 genog weste, 7 ge his nane note ne hæfdon. 25

Hu blindlice monege þeoda sprecað ymb þone cristendóm, þæt hit nu wyrse sie þonne hit ær wære, þæt hie nellað gefþencean oppe ne cunnon, hwær hit gewurde ær þæm cristendome, þæt ænegu þeod opre hiere willum friþes bæde, buton hiere þearf wære, oppe hwær ænegu þeod æt operre mehte frið begietan, 30 oððe mid golde, oððe mid seolfre, oppe mid ænige feo, buton he him underþiedd wære. Ac sippan Crist geboren wæs, þe ealles middangeardes is sibb 7 frið, nales þæt án þæt men hie mehten aliesan mid feo of þeowdome, ac eac þeoda him be-

⁵ mid gefeohte solhte C.

⁶ bemurciað C.

⁷ From C.

⁸ From C.

XVI.

Proh dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugae Europam atque Asiam, id est, fortissimas mundi partes intraverunt, pervagatae sunt, deleverunt, centum pene annis evertendo urbes plurimas, atque alias constituendo, tenuerunt : nec tamen miseriae hominum pressura temporum deputata est.

Modo autem Gothi, quos Alexander *evitandos* pronuntiavit, Pyrrhus exhorruit, Caesar etiam *declinavit totis viribus tot Romanas ingressi provincias, societatem Romani foederis precibus sperant : quam armis vindicare potuissent ; exiguae habitationis sedem rogant : semetipsos ad tuitionem Romani regni offerunt, quos solos invicta regna timuerunt. Et tamen caeca gentilitas, cum haec Romana virtute gesta non videat, fide Romanorum inpenetrata non credit, nec adquiescit, cum intelligat, confiteri beneficio Christianae religionis (quae cognatam per omnes populos fidem jungit) eos viros sine praelio sibi esse subiectos, quorum feminae majorem terrarum partem inmensis caedibus deleverunt.*

tweonum buton þeowdome gesibbsume wæron. Hu wene ge hwelce sibbe þa weras hæfden ær þæm cristendome, þonne heora wif swa monigfeald yfel donde wæron on þiosan middan-gearde?

(I, XI.)

- Ær þæm þe Romeburg getimbred wære feower hunde (win-
 1 *From C.* trum)¹ 7 xxxgum wintra, gewearð þætte Alexander, Priamises
 (wintran).
 * [Page 35.] sunu * þæs cyninges, of Troiana þære byrig, genom þæs cyninges
 wif Monelaus, of Læcedemonia, Creca byrig, Elena. Ymb hie
 wearð þæt mære gewinn 7 þa miclan gefeoht Creca 7 Troiana,
 2 *dulmuna C.* swa þætte Creca hæfdon m scipa þara miclana dulmana², 7 him 10
 betweonum gesworan þæt hie næfre noldon on cyppe cuman
 3 *gear with* ær hie hiora teonan gewræcen. 7 hi ða x gear³ ymbe þa burg
erasure after sittende wæron 7 feohtende. Hwa is þætte áriman mæge hwæt
the r.
 4 *Omerus C.* þær moncynnes forwearð on ægðere hand, þæt Omarus⁴ se scop
 sweotelicost sægde! For þon nis me þæs þearf, cwæð Orosius, 15
 to secgenne, for þon hit longsum is, 7 eac monegum cuð. Þeah
 swa hwelcne mon swa lyste þæt witan, ræde on his bocum
 5 *ungetima C.* hwelce ungetina⁵ 7 hwelce tibernessa (hie dreogende wæron)
 ægðer ge on monslitum ge on hungre ge on scipgebroce ge
 on mislicre forscapunge, swa mon on spellum sægð. Þa folc 20
 6 *wrécende C.* him betweonum ful x winter þa gewin wraciende⁶ wæron.
 7 *L. hwæðran,* Gepence þonne þara tida 7 nu pissa, hwæpre⁷ (him bet licien!)⁸.
C. hwæþer.
 8 *From C.*
(hine bet
lycian).

Þa sona of þæm gefeohte wæs oper æfterfylgende. Eneas
 mid his firde fôr of þæm Troianiscan gefeohte in Italiam. Þæt
 mæg mon eac on bocum sceawigean, hu monega gewin 7 hu 25
 monega gefeoht he ðær dreogende wæs.

(I, XII.)

- Ær þæm þe Romeburg getimbred wære LXIIIgum wintra,
 9 *Sarda-* ricsade Sarda[no]polus⁹ se cyning in Asiria, þær Ninus se
 [uopo]polus;
 Sarpanāpōlus
 C. cyning ærest ricsade, 7 Sardanopolus wæs se siðmesta cyning
 þe on ðæm londe ricsade. He wæs swipe furpumlic mon, 7 30

XVII.

At vero ante Urbem conditam ccccxix anno, raptus Helenae, conjuratio Graecorum, et *conkursus* mille navium, dehinc decennis obsidio, ac *postremo* famosum Trojae *excidium* *praedicatur*. In quo bello *quas nationes, quantosque populos idem turbo involverit, atque adflixerit*, Homerus poeta, in *primis clarus*, luculentissimo *carmine* palam fecit: nec *per ordinem* nunc *retexere* nostrum est, quia et operi longum et omnibus notum *videtur*. Verumtamen qui *diuturnitatem illius obsidionis, eversionis atrocitatem, caedem, captivitatemque* didicerunt, videant, si *recte isto, qualiscunque est*, praesentis temporis *statu offenduntur*.

XVIII.

Paucis praeterea annis intervenientibus, Aeneae, Troja profugi, adventus in Italiam quae arma commoverit, qualia bella excitaverit, ludi litterarii disciplina nostrae quoque memoriae inustum est.

XIX.

Anno ante Urbem conditam lxxiii, novissimus apud Assyrios regnavit Sardanapalus, vir *muliere corruptior*: qui *inter scortorum greges feminae habitu purpuram colo tractans*, a praefecto suo Arbato, qui tunc Medis praecerat, visus atque *exsecrationi*

hnesclic, 7 swiþe wræne, swa þæt he swiðor lufade wifa gebæro þonne wæpnedmonna. Þæt þa onfunde Arbatus his ealdormon, þe he gesett hæfde ofer Meðas ðæt lond. He angan sierwan mid þæm folce þe he ofer wæs, hu he hiene beswican mehte, 7 aspon him from ealle þa þe he ondred ðæt him on fyl[s]te 5
 *[Page 36.] beon woldon. Þa se cyning ðæt anfunde, * þæt him mon geswicen hæfde, he ða hiene selfne forbærnde. 7 sippan hæfdon Mæðe onwald ofer Asirie. Hit is unieðe to geseccenne hu monege gewin sippan wæron betuh Mæðum, 7 Caldeum, 7 Sciððian. Ac þæt mon mæg witan, þonne swa ofer mætlicu 10 ricu onstyrede wæron, hu monege missenlice moncwealmas on ðæm gewinnum gewurdon.

Æfter þæm ricsade Fraortes se cyning in Meðen. Æfter þæm Fraorte ricsade Diocles, se Mæðe¹ rice swiðe gemiclade.
¹ Mæþa C. Æfter (þam)² Diocle feng Astiai to rice, se næfde nan[ne] 15 sunu; ac he nam his nefan him to suna of Persam þære þeode, Cirus wæs haten. Se þa, mid ðon þe he geweax, him þa ofþyncendum 7 ðæm Perseum þæt hie on his eames anwalde wæron 7 on para Meða, ac hie gewin uphofan. He þa Ast(i)ai³
² From C. se cyning bepohte swiðost to Arpelles his ealdormenn, þæt he 20 mid his cræfte his nefan mid gefeohte wiðstode; for þon ðe se cyning ne gemunde para monigra teonena þe hiora ægðer oprum on ærdagum gedyde, 7 hu se cyning het his sunu ofslean, 7 hiene sippan þæm fæder to mete gegierwan, þeh heora gewinn þa gesemed wære. He þa se ealdormon mid 25 firde fôr ongean þæm Perseum, 7 sona þæs folces þone mæstan dæl fleonde mid ealle forlædde, 7 mid sea[r]we þæm Perseo cyninge on onwald gedyde. 7 on þæm gefeohte Meða cræft 7 heora duguð gefeoll.

Þa se cyning þæt faen anfunde þe se ealdormon wiþ hiene 30 gedon hæfde, he þeah gegaderade þone fultum þe he þa mæhte, 7 wið þæm nefan fird gelædde. 7 he Cirus Persea cyning hæfde þridan dæl his firde beæftan him, on þæt gerad, gif ænig wære þe fyr fluge þe on ðæm gefeohte wæs þonne to þæm folce þe þær beæftan wæs, þæt hine mon sloge swa raðe swa mon 35 hiora fiend wolde. Þa þ[e]ahlhwæ[ð]re gebyrede him þæt hie

habitus, mox etiam excitis Medorum populis ad bellum provocatus, et victus, ardenti pyrae se iniecit. Exin regnum Assyriorum in Medos concessit. Deinde multis praeliis undique scatescentibus, quae per ordinem disserere nequaquam aptum videtur, per varios proventus ad Scythas Chaldaeosque, et rursus ad Medos parili via rediit. In qua brevitate pensandum est: quantae clades gentium fuere, quanta bella fluxerunt, ubi toties tot et talia regna mutata sunt.

Post haec Medis Phraortes imperitavit. Post hunc Diocles regnavit, qui auctum late imperium moriens Astyagi dedit. Astyages, virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus, mox ut adolevit, congregata Persarum manu, avo certamen indixit. Porro Astyages oblitus sceleris sui, quod in Harpalum¹ dudum admiserat, cum filium¹ Harpagum, ejus interfecit, epulandumque patri adposuit. Hujus ergo facti inmemor, ipsi Harpalo summam belli committit, qui acceptum exercitum statim Cyro per prodicionem tradit.

Quo comperto, Astyages, raptis secum copiis, in Persas ipse proficiscitur, acriusque certamen instaurat, proposito suis metu, si quis e praelio cedere moliretur, ferro exciperetur. Qua necessitate instanter Medis pugnantibus, pulsa iterum Persarum acies, cum paulatim cederet, uxores eorum obviam occurrunt, orant, in praelium revertantur: cunctantibus obscoena corporis ostendunt, quaerentes, num in uteros uxorū vellent refugere.

hwæthwara gebugan to fleonne. Hi þa hiera wif him ongean
 *^[Page 37.] iernende [wæron], 7 hie swiþe torn*wyrdon, 7 acesdon, gif hie
 feohtan ne dorsten, hwider hie fleon woldon; þæt hie oðer
 gener næfden, buton hie on heora wifa hrif gewiton. Hi þa
 hrædlice, æfter þæm þe þa wif hie swa scondlice geræht hæfdon, 5
 gewendan eft ongean þone cyning, 7 ealne his here gefliemdon,
 7 hiene selfne gefengon. He þa Cirus ageaf þæm cyninge
 his eame ealle þa are þe he ær hæfde, buton ðæt he cyning
 nære; 7 he þæt wæs eall forsacende for þon þe him Arpellas
 se ealdormon ær to beswice wearð mid his agenre þeode. Ac 10
 him Cirus his nefa gesealde Ircaniam þa þeode on anwald to
 habbanne. Ðær wearð Mæðe¹ onwald geendod. Ac Cirus
¹ Mæþa C. mid Perseum to ðæm anwalde feng. Ac þa byrig þe on
 monegum þeodum Mæðum ær gafol guldun wurdon Ciruse to
 monegum gefeohtum.

15

On ðæm dagum wilnade sum æðeling to ricsianne in Argen-
 tine þære ðeode, Falores wæs haten. He wæs of Si[ci]lia þæm
 londe, 7 mid ungemetlicre pi(n)unge he wæs þæt folc cwiel-
 mende, to ðon þæt hie him anbugen. Ða wæs þær sum
 árgeotere, se mehte dón missenlica anlicnessa. He þa se geotere 20
 gebead þæm æðelinge, for ðon² he him cweman þohte, þæt
² for ðon þe C. he him æ[t] ðære pínunge fylstan wolde þe he ðæm folce donde
 wæs. He þa swa dyde, 7 geworhte anes fearres anlicnesse
 of áre, to ðon, þonne hit hat wære, 7 mon þa earman men
 oninnan don wolde, hu se hlynn mæst wære, þonne hie þæt 25
 susl þæron þrowiende wæron; 7 eac þæt se æpeling ægðer
 hæfde, ge his plegan ge his gewill, þonne he þara manna tintrego
 oferhierde. Þa þæt þa onhæt wæs, 7 eall gedón swa se geotere
 þæm æðelinge ær behet, se æðeling þæt þa sceawode, 7 cwæð
 þæt þæm weorce nanum men ær ne gerise bet to fandianne 30
 þonne þæm wyrhtan þe hit worhte. Het hiene þa niman 7
 ðæron bescufan.

For hwi besprecað nu men þas cristnan tida, 7 secgað þæt
 nu wyrsan tida sien þonne þa wæren, þa, þeh þe hwa wære

Quo facto erubescences in praelium redeunt : et quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Astyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit, eumque Hyrcanorum genti praeponit. Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates, quae tributariae Medorum erant, a Cyro defecerunt : quae res Cyro multorum bellorum causa et origo exstitit.

XX.

Ea tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide populabatur. Qui crudelis mente invenit aliquando quem juste puniret injustus. Nam Perillus quidam aeris opifex adfectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum aeneum fecit, cui fabricae januam e latere composuit, quae ad contrudendos damnatos receptui foret : ut cum inclusus ibidem subjectis ignibus torreretur, sonum vocis extortae capacitas concavi aeris auget. Sed Phalaris et ultioni materiam praebeuit, et crudelitati : nam ipsum opificem sua inventione punivit.

Eligant nunc Siculi, utrum in diebus Phalaridis esse maluissent, innocentum vitas poenis extorquentium, an his temporibus

*[Page 38.] mid þæm cyningum on hiora gewill * yfel donde, þæt hie swa þeah æt him ne mehton mid þy nane âre findan? 7 nu cyningas 7 caseras, þeah þe hwa wið hiora willan gegylte, hie ðeah for Godes lufan, be ðæs gyltes mæpe, forgifnesse doð.

5

(I, XIII.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære xxx wintra, wæs þætte Pelopensium 7 Atheniensium, Creca peoda, mid eallum hiera cræftum him betweonum winnende wæron; 7 hie to ðon swiðe forslagene wurdon on ægþere hand, þæt hiera feawa to lafe wurdon. On þære ilcan tide wæron eft oðre sipe þa 10 wifmen winnende on Asiam, þe ær on Scippian wæron, 7 hie swiðe âwestan 7 forhergedan.

(I, XIII.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære xxgum wintrum, Læcedemoniæ 7 Mesiane, Creca leode, him betweonum winnende wæron xx wintra, for þon Mesiane noldon ðæt Læcedemonia mægdenmenn mid heora ofreden 7 heora godum ons gden. 15 þa æt nihstan hie hæfdon¹ getogen eal Creca folc to ðæm gewinnum, þa Læcedemonia besætan þa burg Mæs[ian]c x winter, 7 aðas gesworan þæt hie næfre noldon æt ham cuman ær hie þæt gewrecen hæfdon. þa redon² hi him betweonum, 7 20 cwædon þæt hie to raðe wolden fultumlease beon æt heora bearnteamum, þa hi ðær swa longe ðohton to beonne, 7 þæt mid hiera weddum³ gefæstnod hæfdon, 7 þæt hi heora feondum bet dyde þonne wyrms mid þæm. Gecwædon þa þæt þa þe ær æt þæm apum næren, þæt þa ham gelendon, 7 bi eallum 25 heora wifum bearna striendon. 7 þa oðere sittende wæran ymb þa burg, oð hi hie gewunnene hæfdon; þeah hie him lytle hwile gehiersume wæron.

Ac gecuron him anne scop to cyninge of Atheniensem, 7 eft mid firde foran wiþ þa Messene. þa hi him nealæhtan, þa 30 getweode hie hwæðer hie wið him mæhten. Se heora cyning

*[Page 39.] ongan ða * singan 7 giddian, 7 mid þæm scopleoðe heora mod

¹ hæfdon C.² ræddan C.³ From C.; wendum L.

Christianis, cum imperatores *Romani ipsa in primis religione compositi ne ipsorum quidem injurias exigunt tyrannorum.*

XXI.

Anno ante Urbem conditam xxx, Peloponnensium Atheniensiumque bellum totis viribus commissum est: in quo mutuis caedibus *ad hoc coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtraherent, bellumque desererent.* Tunc etiam *Amazonum gentis* in Asiam incursus plurimam diu late vastationem stragemque edidit.

Anno vicesimo ante Urbem conditam Lacedaemonii contra Messenios propter *spretas* virgines suas in *solemni* Messeniorum sacrificio, per annos viginti bellantes, *ruinae suae* totas Graeciae vires implicuerunt: qui, cum se execrationibus devovissent, sacramentisque obstrinxissent, domum, nisi *Messena expugnata*, nunquam esse redituros, ac per decem annos *longa fatigati* obsidione, consultatione habita, *veriti* ne, intercepta spe sobolis, *sibi magis hac perseverantia*, quam *Messeniiis* perditio nutriretur, *selectos in exercitu* eos, qui *post jusjurandum in supplementum militiae venerant*, *Spartam remittunt*, quibus promiscuos omnium feminarum concubitus *permisere*. Ipsi autem *proposito insistentes* expugnant *Messenios*, victos *servitio premunt*.

At illi jugum excutiunt, arma sumunt, bellum instaurant. Lacedaemonii Tyrtaeum, poetam Atheniensem, ducem praelio legunt. Cum desistendum certamine propter metum periculi arbitrarentur, Tyrtaei ducis composito carmine et

¹ *From C.*

swiðe getrymede, to þon þæt hie cwædon þæt hie Mesiana folce wiðstandan mehten. (Heora)¹ þeh wurdon feawa to lafe on aðre hand. 7 þæt Creca folc fela geara him betweenum dreogende wæron, ægþer ge of Læcedemonia, ge of Mesiane, ge of Boetium, ge of Atheniensium; 7 monege opera peoda to 5 ðæm ilcan gewinne getugon.

² y, tiene;
tail of y
erased; C.
tyne.

Nu is hit scortlice ymbe þæt gesægd þætte ær gewearð ær Romeburg getimbred wære, þæt wæs from frymðe middangeardes feower þusend wintra 7 feower hund 7 twa 7 hund-eahtatig, 7 æfter þæm þe hio getimbred wæs, wæs ures Dryhtnes 10 acennes ymb seofon hund wintra 7 vtienne². Her endað sio forme bôc, 7 onginð sio æfterre.

(II, I.)

³ *From C.*

Ic wene, cwæð Orosius, þæt nan wís mon ne sie, buton he genôh geare wite þætte God þone ærestan monn ryhtne 7 godne gesceop, 7 eal monncynn mid him. Ond for þon þe 15 he þæt gôd forlet þe him geseald wæs, 7 wyrse geceas, hit God sippan longsumlice wrecende wæs, ærest on him selfum, 7 sippan on his bearnum gind ealne þisne middangeard mid monigfealdum brocum 7 gewinnum, ge eac þas eorþan, þe ealle 20 cwice wyhta bi libbað, ealle hiere wæstmbero (he)³ gelytlade. Nu we witan þæt ure Dryhten us gesceop; we witon eac þæt he ure reccend is, 7 us mid ryhtlicran lufan lufað þonne ænig mon. Nu we witon þæt ealle onwealdas from him sindon; we witon eac þæt ealle ricu sint from him, for þon ealle onwealdas of rice sindon. Nu he þara læssena rica reccend is, hu micle 25 swiþor wene we þæt he ofer þa maran sie, þe on swa unmetlican⁴ onwealdun ricsedon!

⁴ ungemetli-
cum C.

An wæs Babylonicum, þær Ninus ricsade; þæt oðer wæs Creca, þær Alexander ricsade; þridða wæs Affricanum, *þær⁵ Ptolome⁶ ricsedon; se feorða is Romane, þe giet ricsiende 30 sindon. Þas feower heafodricu sindon on feower endum þyses

*[Page 40.]

⁵ þær MS.

⁶ Phtolome C.

pro concione recitato, rursus accensi, mox in certamen ruunt.

Et quoniam spopondisse memini dicturum me esse ab Orbe condito usque ad Urbem conditam, huic volumini, quod ab Orbe condito explicuimus, finis hic sit, ut ab Urbe condita sequens libellus incipiat. Ab Orbe condito usque ad Urbem conditam anni IV millia CCCCLXXXVII. Ab Urbe condita usque ad nativitatem Christi, DCCXV. colliguntur.

(II, I.)

Neminem jam esse hominum arbitror, quem latere possit, quod hominem *in hoc mundo* Deus fecerit rectum, unde etiam peccante homine mundus *arguitur*, ac terra haec, in qua vivimus, *defectu caeterorum animalium*, et sterilitate suorum fructuum *castigatur*. Itaque si creatura Dei, *merito et dispensatio Dei sumus*, quis enim *magis diligit, quam ille qui fecit? quis autem ordinatius regit, quam is qui et fecit et diligit?* Omnem potestatem a Deo esse *et qui non legerunt sentiunt, et qui legerunt recognoscunt*. Quod si potestates a Deo sunt, quanto magis regna, a quibus *reliquae potestates progrediuntur?* Si autem regna *diversa*, quanto aequius regnum aliquod maximum, *cui reliquorum regnorum potestas universa subjicitur!*

Quale a principio Babylonium, et deinde Macedonicum fuit; post etiam Africanum, atque in fine Romanum, quod usque ad nunc manet: eademque ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus fuerunt, dis-

middangeardes, mid únasegendlieze Godes tacnunge. Þæt Babyloniscum wæs þæt forme, 7 on eastewardum; þæt æfterre wæs þæt Crecisce, 7 on norðewardum; þæt þridde wæs þæt Affricanum, 7 on suðewardum; þæt feorþe is Romane, 7 on westewardum. Babylonisce þæt æreste 7 Romane þæt sið- 5 meste hie wæron swa fæder 7 sunu, þonne hie heora willan moton wel wealdan. Þæt Crecisce 7 þæt Affri(c)anisce wæron swa swa hie him hiersumedon, 7 him underþieded wære. Þæt ic wille eac gescadwislec or gesecegan, þæt hit mon geornor ongietan (mæge)¹.

¹ From C.

Se æresta cyning wæs Ninus haten, swa we ær beforan sægden. Ða hiene mon ofslog, Ða feng Sameramis his cwen to þæm rice, 7 getimbrede Ða burg Babylonie, to þon þæt heo wære heafod ealra Asiria; 7 hit fela wintra sippan on þæm stod, oð ðæt Arbatus, Meþa ealdormon, Sardanopolum Babylonia 15 cyning ofslog. Ða wearð Babylonia 7 Asiria anwald geendad, 7 gehwearf on Meðas. On þæm ilcan geare þe þiss wæs, Procos, Numetores fæder, ongon ricsian in Italia þæm londe, þær eft Romeburg getimbred wearð. Se Procos wæs Numetores fæder 7 Mulieses, 7 wæs Siluian eam. Seo Siluie wæs 20 Romuses modor 7 Romules, þe Romeburg getimbredon. Ðæt wille ic gecypan, þæt Ða ricu of nanes monnes mihtum swa gecræftigade [ne] wurdon, ne for nanre wyrde buton from Godes gestiltunge.

Ealle stærwriteras secgað þæt Asiria rice æt Ninuse begunne, 25 7 Romana rice æt Procos begunne. From ðæm ærestan geare Ninuses rices oðþæt Babylonia burg getimbred wæs, wæron * eac of ðæm ilcan geare þe Procos ricsade in Italia wæron eac swilce LXIII wintra, ær mon Romeburg getimbrede. Ðy ilcan geare þe Romana rice weaxan ongann 30 ond miclian, on Procos dæge þæs cyninges, þy ilcan geare gefeoll Babylonia 7 eall Asiria rice 7 hiora anwald, æfter þæm ðe mon heora cyning ofslog Sardanopolum. Sippan hæfdon Caldei Ða lond gebūn on freodome, þe niht þære byrig wæron,

* [Page 41.]

tinctis gradibus eminentes, ut Babylonium regnum ab oriente, a meridie Carthaginense, a septentrione Macedonicum, ab occidente Romanum : quorum inter primum ac novissimum, id est, inter Babylonium et Romanum, quasi inter patrem ac filium, Africanum et Macedonicum, brevia et media, quasi tutor curatorque venerunt, potestate temporis, non jure haereditatis, admissa. Quod utrum ita sit, apertissime expedire curabo.

II.

Rex primus *apud Assyrios* Ninus fuit. Occiso Nino, Semiramis, uxor ejus *totius Asiae regina*, Babyloniam urbem instauravit, caputque *regni Assyrii* ut esset instituit. Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia stetit, sed cum Arbatus, praefectus Medorum, Sardanapalum regem *suum* apud Babyloniam interfecisset, regni summam ad Medos transtulit. *Ita Babylonis regnum* eo anno *in Medos derivatum est*, quo anno *apud Latinos* Procas, Amulii et Numitoris pater, avus autem Rheae Sylviae, quae mater Romuli fuit, regnare coepit.

Ut autem *omnia haec profundissimis Dei judiciis disposita*, non autem humanis viribus, aut *incertis casibus* accidisse perdoceam, omnes historiae *antiquae* a Nino incipiunt, omnes historiae *Romanae* a Proca exoriuntur. Deinde a primo anno imperii Nini usque quo Babylon instaurari *coepta est*, interveniunt anni sexaginta et quatuor. Et a *primo* anno Procae, cum regnare *coepit*, usque ad conditionem Urbis, intersunt anni aequae sexaginta et quatuor. *Ita regnante Proca futurae Romae sementis jacta est, etsi nondum germen adpareret.* Eodem anno Babylonis regnum defecit, *etsi adhuc Babylon ipsa consistit.*

þeh þe Mæðe hæfden þone anwald ofer hie, oðþæt Cirus, Persea cyning, rics[i]an ongann, 7 ealle Babylonia áweste, 7 ealle Asirie 7 ealle Mæpe on Persa anwald gedyde. Þæt þa swa gelomp, ðætte on þære ilcan tide þe Babylonia ðiowdome onfeng from Ciruse ðæm cyninge, þætte Roma aliesed wearð ⁵ of þeowdome þara unryhtwisestana cyninga 7 þara ofermodgestana, þe mon hæf Tarquinie; 7 ða ðæt eastrice in Asiria gefeoll, þa eac þæt westrice in Roma aras.

Giet scæl ic, cwæð Orosius, monigfealdlecor sprecaþ wip þa þe secgað þæt þa anwaldas sien of wyrda mægenum geworden, ¹⁰ nales of Godes gestihtunge, hu emnlíce hit gelomp ymb ðás tu heofodricu, Asiria 7 Romana, swa swa we ær sægdon, þætte Ninus ricsade on ðon eastrice ^{LII} wintra, 7 æfter him his ewen Sameramis ^{XLII} wintra, 7 on middeweardum hire rice hio getimbrede Babylonia þa burg. From þæm geare þe heo ¹⁵ getimbred wearð, wæs hire anwald ^M wintra 7 ^C 7 ^{LX} 7 folnæh feower, ær hio hiere anwaldes benumen wurde 7 beswicen from Arbate hiere agnum ealdormenn 7 Mepa cyninge; þeh þe siðþan ymbe þa burg lytle hwile freedom wære buton onwalde, ¹ and swa *C.* swa we ær sægdon, from Caldei þæm leodum. Swa ¹ eac swilce ²⁰ wearð Romeburg ymb ^M wintra 7 ^C 7 ^{LX} 7 folneah feower, þætte Alrica hiere ealdormon 7 Gotona cyning hiere onwaldes hie beniman woldon; 7 heo *hwæðere ² onwealg on hiere onwalde æfter ³ purhwunade. Þeh þe ægþer þissa burga þurh Godes diegelnessa þus getacnod wurde: ærest Babylonia þurh ²⁵ hiere agenne ealdormon, þa he hiere cyning beswac; swa eac Roma, þa hi hiere agen ealdormonn 7 Gotona cyning hiere anwaldes beniman ² woldon—hit þeh God for heora cristen-dome ne gepafode, naþer ne for heora caseras ne for heora selfra, ac hie nugiet ricsiende sindon ægþer ge mid hiera cristen- ³⁰ dome ge mid hiora anwalde ge mid hiera caserum.

*[Page 42.]
² Originally
 hwæðere;
 the g erased.
³ æfter þæm
C.

² benaman
 with i written
 over the a;
 beniman *C.*

Þis ic sprece nu for ðæm þe ic wolde þæt þa ongeaten, þe þa tida ures cristendomes leahtriað, hwelc mildsung sippan wæs, sippan se cristendom wæs; 7 hu monigfeald wólþærnes ðære worulde ær þæm wæs; 7 eac þæt hie oncnepen hu ³⁵

Descendente autem Arbato in Medos, partem regni penes se retinuerunt Chaldaei, qui Babyloniam sibi adversus Medos vindicaverunt. Ita Babyloniae potestas apud Medos, proprietas apud Chaldaeos fuit. Babylon novissime eo tempore a Cyro rege subversa, quo primum Roma a Tarquiniorum regum dominatione liberata est. Siquidem sub una eademque convenientia temporum illa cecidit, ista surrexit: illa tunc primum alienigenarum perpressa dominatum, haec tum primum etiam suorum adspersa fastidium.

Et ne diutius verbis morer, committo me dentibus insipientium, sed veritatis praesidio liberandum.

III.

Regnavit Ninus annis quinquaginta duobus. Cui successit uxor sua Semiramis: quae cum et ipsa quadraginta et duobus annis regnaret, medio imperii sui tempore Babylonem, caput regni, condidit. Ita Babylon post annos mille centum sexaginta et propemodum quatuor, quam condita erat, a Medis, et ab Arbato, rege eorum, praefecto autem suo, spoliata opibus regno: ipsa tamen postea aliquamdiu mansit incolumis. Similiter et Roma post annos totidem, hoc est, mille centum sexaginta et fere quatuor, a Gothis et Alarico rege eorum, comite autem suo, irrupta et opibus spoliata, non regno, manet adhuc, et regnat incolumis: quamvis in tantum arcanis statutis inter utramque urbem convenientiae totius ordo servatus sit, ut et ibi praefectus ejus Arbatus regnum invaserit, et hic praefectus hujus Attalus regnare tentaverit: tametsi apud hanc solam merito Christiani imperatoris attentatio profana vacuata sit.

Itaque haec ob hoc praecipue commemoranda credidi, ut intelligant hi, qui de temporibus Christianis murmurant, unum Deum disposuisse tempora, et in principio Babylonis, et in fine Romanis; illius clementiae esse, quod vivimus. Ecce similis

gelimplice ure God on þæm ærran tidum þa anwaldas 7 þa
 rieu sette, se ilca [se] þe giet settende is 7 wendende ælce
 onwaldas 7 ælc rice to his willan. Hu gelice onginn þa twa
 byrg hæfdon, 7 hu gelice heora dagas wæron, ægðer ge on
¹ From C. (ðæm)¹ góde ge on ðæm yfele! Ac hiora anwalda endas 5
 wæron swiþe ungelice; for þon þe Babylonie mid monigfealdum
 unryhtum 7 firenlustum mid heora cyninge buton ælcra hreowe
 libbende wæran, þæt hie hit na gebetan noldan, ær þon hie
 God mid þæm mæstan bismere geeaðmedde, þa he hie ægðres
 benam ge heora cyninges ge heora anwaldes; ac Romane mid 10
 hiora cristnan cyninge Gode þowiende wæron, þætte he him
 for þæm ægbres geuþe, ge hiora cyninges ge heora anwaldes.
 For þæm magan hiora spræce gemetgian þa þe þæs cristendomes
 wiperflitan sint, gif hie gemunan willað hiora ieldrena un-
 clænnessa, 7 heora wolgewinna, 7 hiora monigfealdan unsibbe, 7 15
^{*}[Page 43.] hiora únmlt*sunge þe hie to gode hæfdon, ge eac him selfum
 betweonum; ðæt hie nane mildheortnesse þurhteon ne mehtan,
 ær þæm him seo bôt of ðæm cristendome côm, þe hie nú swiþost
 tælað.

(II, II.)

Ymb feower hunde wintra 7 ymb feowertig þæs þe Troia 20
 Creca burg awested wæs, wearð Romeburg getimbred from
² æfter ðan C. twam gebroðrum, Remuse 7 Romuluse. 7 raðe æfter ² Romulus
 hiora anginn geunclænsade mid his broðor slege, 7 eac sibþan
 mid his hiwunge 7 his gefereana: hwelce bisena he ðær stellende
 wæs, mid þæm þe hie bædon Sabini þa burgware þætte hi him 25
 geuðen hiora dohtra him to wifum to habbanne, 7 hie him para
 bena forwierindon. Hi swapeah heora unðances mid swicdome
 hie begeaton, mid þæm þe hie bædon þæt hie him fylstan
 mosten ðæt hie hiera godum þe ieð blotan mehten: þa hie
 him þæs getygðedon, þa hæfdon hi him to wifum, 7 heora 30
 fæderum eft agiefan noldon. Ymb þæt wearð þæt mæste
³ op þe C. gewinn monig gear, oð³ hie fornæh mid ealle forslægene 7
 forwordene wæron on ægbere healfe, þæt hie mid nanum þinge
 ne mehton gesemede weorþan, ær para Romana wif mid heora

Babylonis ortus et *Romae*, similia bona, similia mala ; tamen non similis exitus, similisve defectus. Illa enim regnum amisit, haec retinet ; illa interfectione regis orbata, haec *incolumi* imperatore *secura est*. Et hoc quare ? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudine punita, hic *Christianae religionis continentissima aequitas in rege servata est*. Quapropter desinant religionem lacerare, et *lacessere patientiam Dei* : propter quam habent, uti et hoc quoque *inpunitum habeant, si aliquando desistant*. Recolant sane *mecum* majorum suorum tempora, bellis inquietissimis, sceleribus execrabilibus, dissensionibus foeda.

IV.

Anno post eversionem Trojae ccccxiv, urbs Roma a Romulo et Remo, geminis auctoribus, condita est. Cujus regnum continuo Romulus parricidio inuit : *parique successu crudelitatis sine more raptas Sabinas, improbis nuptiis confoederatas, maritorum et parentum cruore dotavit*. Itaque Romulus, interfecto primum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, *Urbemque constituit* : regnum avi, muros fratris, templum foceri sanguine dedicavit. *Sabinorum feminas tam inhoneste praesumpsit, quam nefarie defendit*. Ducem eorum Titum Tatium diu armis propulsatum, mox ut in societatem regni adsumpsit, occidit.

cildum iernende wæron gemong ðæm gefeohtum, 7 heora fæderum wæron to fotum feallende, 7 biddende þæt hie for para cilda lufan þæs gewinnes sumne ende gedyden. Swa weorðlice 7 swa mildelice wæs Romeburg on fruman gehalgod, mid broðor blode, 7 mid sweora, 7 mid Romuluses came 5 Numetores, þone he eac ofslog, ða he cyning wæs, 7 him self sippan to ðæm rice feng! Þuss gebletsade Romulus Romana rice on fruman: mid his broðor blode þone weall, 7 mid para sweora blode þa ciricean, 7 mid his eames blode þæt rice. Ond sippan his agenne sweor to deaðe beswác, þa he hiene to him 10

*[Page 44.] áspón, 7 him gehet *ðæt he his rice wið hiene dælan wolde, 7 hiene under ðæm ofslog.

He þa Romulus æfter þiosan underfeng Cirinensa gewinn para burgwarana, for þon þe he pagiet lytel landrice hæfde buton þære byrig anre, for þon þe Romulus 7 ealle Romware 15 operum folcum unweorðe wæron, for þon ðe hie on cnihtade wæron operra manna niedlingas. Þa hie ða hæfdon Cirinen (sa) ¹ þa burg ymbseten, 7 ðær micelne hungor þoliende wæron, þa gecwædan hie þæt him leofre wære þæt hie on ðæm iermþum heora lif geendodon þonne hie ðæt gewinn forleten, oððe frið 20 genamen. Hie ðær þa winnende wæron oð hie þa burg abraecon, 7 æfter þæm wið þa londleode on ælce healfе unablinnendlice winnende wæron, oð hie ðærymbutan hæfdon monega byrig begietena.

Ac þa cyningas þe æfter Romuluse ricsedon wæron forcuðran 25 7 eargran þonne he wære, 7 þæm folcum laðran 7 ungetæsræn,

² From C. oð þætte Tarquinius, ðe we ær ymbe sædon, þe hira (eallra) ² fracopast wæs—ægþer ge eargast, ge wrænast, ge ofermogast—

³ From C. ealra para Romana wif [ða] þe he mehte he to (ge)ligre ³ geniedde, 7 his suna gepafode þæt he læg mid Latinus wif, 30

⁴ Lucretie C. Lucrettie ⁴ hatte, Brutu(s)es ⁵ sweostor, þa ⁶ heo on firde wæron, ðeh þe hie Romana bremuste wæron to ðæm cyninge. Heo

⁵ From C. ða Lucretie hi ⁷ selfe for þæm acwealde. Ða þæt Latinus hiere

⁶ From C.; þe L. wer geascade, 7 Brutus hiere broðor, þa forleton hie ða firde

⁷ Erasure after the i; read hie. þe hie bewitan sceoldan, 7 þa hie ham comon, þa adræfdon 35 hie ægðer ge þone cyning, ge his sunu, ge ealle þa þe þær

Caeninensium captum ac dirutum oppidum. *Adsumptis semel armis, nunquam quies: quippe quibus aegestas turpis, atque obscoena fames domi timerentur, si unquam paci adquievissent.* Jam hinc incessabilia certamina, et juxta quantitatem virium semper gravia, quam brevissime strinxerim.

Tarquinii Superbi regnum, occisi soceri scelere adsumtum, habita in cives crudelitate detentum, flagitio adulteratae Lucretiae amissum . . . Igitur regibus Urbe propulsis, Romani consules creaverunt.

cynecynnes wæron of þy rice mid ealle. Him ða Romane æfter
¹ under-
 latteowas C. þæm ladteowas ¹ gesetton, þe hie consulas heton, þæt heora rice
 heolde an gear an monn.

(II, III.)

*[Page 45.] Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs 11 hunde * wintrum
 7 1111, þætte Brutus wæs se forma consul. Romulus heora 5
² reðe appar- forma cyning 7 Brutus heora forma consul wurdon emnreðe ².
 ently over
 crasure: C. Romulus slog his broðor, 7 his eam, 7 his sweor. Brutus slog
 also emnreðe. his v suna 7 his wifes twegen broðor, for þon þe hie spræcon
 ðæt hit betere wære þætte Romane eft heora cynecynne onfengen,
 swa hie ær hæfdon; for þæm he hie het gebindan, 7 beforan 10
 eallum þæm folce mid besman swingan, 7 sipþan mid æxsum
 heora heafda of aceorfan.

³ From C. Tarcuinius (þa) ³, ðe ær Romana cyning wæs, aspón Tuscea
 cyning him on fultum, Porsenna wæs haten, þæt he ðe ieð
 mehte winnan wið Brutuse 7 wið eallum Romanum. He ða 15
 Brutus geewæð anwig wið þone cyning ymb heora feondscipe;
 ac him Tarcuinius oðerne ðegn ongean sende, Arrunses sunu
 ðæs ofermogan, 7 heora þær ægðer oðerne ofslog.

Æfter þæm Porsenna 7 Tarcuinius þa cyningas ymbseton
 Romeburg, 7 hie eac begeaton, þær Mutius nære, an monn of 20
 ðære byrig: he hi mid his wordum geegsade. Ða hie hiene
 gefengon, ða pinedon hie hiene mid þæm þæt hie his hand
 forbær[n]don, anne finger 7 anne, 7 hiene secgan heton, hu
 fela þæra manna wære þe wið þæm cyninge Tarcuinie swiðost
 wiðsacen hæfde. Þa he ðæt secgean nolde, þa acsedon hie 25
 hine hu fela þær swelcerra manna wære swelce he wæs. Þa
⁴ From C. 7 sægde he him ðæt ðær fela þara monna (wære) ⁴, 7 eac gesworen
 hæfdon ðæt hie oþer forleosian woldon, oppe hira [agen] lif,
 oppe Porsennes þæs cyninges. Þa þæt þa Porsenna gehierde,
 he ðæt setl 7 þæt gewin mid ealle for[let], þe he ær þreo winter 30
 dreogende wæs.

(II, IIII.)

Æfter þæm wæs þæt Sabinisce gewinn, 7 him Romane þæt

V.

Anno post Urbem conditam CCXLIV, Brutus, primus consul, primum conditorem regemque Romae, non solum exaequare parricidio, sed et vincere studuit, quippe duos filios suos, totidemque uxoris suae fratres, revocandorum in Urbem regum placito insimulatos, in concionem protraxit, virgis cecidit, securique percussit.

Ipse deinde Tarquiniensium bello, cum Arunte, Superbi filio, congresso sibi commortuoque, procubuit.

Porsena rex Etruscorum, gravissimus regii nominis suffragator, tribus continuis annis urbem conclusit, obsedit: et nisi hostem Mucius constanti urendae manus patientia permovisset, profecto Romani compulsi fuissent perpeti aut captivitatem, aut servitutem.

Post haec Sabini magno adparatu belli Romam contendunt:

[Page 46.] swiðe ondædende wæron, 7 him gesetton hîr(r)ân ladteow þonne hiera consul wære, þone ðe hie 'tictatores' heton, 7 hie mid þæm tictatore micclne sige hæfdon. Æfter þæm Romane betux him selfum, þa rican menn 7 þa earmran, micel gewinn upahofon, 7 him ðæt to longsumere wrace come, þær hie ðe 5 raðor gesemed ne wurden. On þæm dagum wæron þa mæstan

¹ ungetina C. ungetina¹ on Romanum, ægðer ge on hungre ge on moncwealme, under þæm twæm consulum, Tita 7 Publia hatton. 7 hie heora gefeohta þa hwile hie gerestan, þeh hie pæs hungres 7 pæs moncwealmes ne mehte, ac þa monigfealdan iermþo þa 10 werigan burg swiþe brociende wæran.

Ær ðæm þe seo wól geendod wære, Ueigentes 7 Etrusci þa leode wið Romanum gewinn up ahofon, 7 wið þæm twæm consulum, Marcuse 7 Grease. 7 þa Romane him ongean foran, 7 him betweenum apas gesworan þæt hiera nan nolde eft eard 15 gesecan buton hie sige hæfden. Þær wæron Romane swa swiþe forslægene, þeh hie sige hæfden, þæt heora an consul þe him to lafe² wearð forsoc þone triumphpan³, þe him mon ongean brohte þa he hamweard wæs, 7 sæde þæt hie hæfden bet gewyrh(t)⁴ þæt him mon mid heafe⁵ ongean come þonne 20 mid triumphpan.

² From C.; laðe L.
³ triumphan C.
⁴ gewyrh L., gewyrhte C.
⁵ heofe C.

Þæt hie triumphpan heton, þæt wæs þonne hie hwele fole mid gefeohte ofercumen hæfdon, þonne wæs heora þeaw þæt sceoldon ealle hiera senatus cuman⁶ ongean heora consulas æfter þæm gefeohte, siex mila from ðære byrig, mid cræt wæne, 25 mid golde 7 mid gimstanum gefrætwedum, 7 hie sceoldon bringan feowerfetes twa hwit(e)⁷. Þonne hie hamweard foran, þonne sceoldon hiera senatus ridan on cræt wænum wiðæftan þæm consulum, 7 þa menn beforan him drifan gebundene þe þær gefongene wæron, ðæt heora mærpæ sceoldon þy prymlicran 30

⁶ coman with u written over the o.

⁷ From C.

*[Page 47.] beon. *Ac þonne hie hwele fole buton gefeohte on heora gewæld genieddon, þonne hie hamweard wæron, þonne sceolde him man bringan ongean of þære byrig cræt wæn, se wæs mid siolfre gegiered, 7 ælces cynnes feowerfetes feos ân, hiora consulum to mærpæ. Þæt wæs þonne triumphæum. 35

Romulus gesette ærest monna senatum: ðæt wæs, an hund

quo metu consternati Romani dictatorem creant, *cujus auctoritas et potentia* consulem praeiret: *quae res in illo tunc bello plurimum emolumenti tulit.* Sequitur *discessio* plebis a patribus. *Actumque de Romano nomine intestina perniciæ foret,* nisi *maturata reconciliatio subrepsisset prius, quam se discessio ipsa cognosceret.* T. Geganio, et P. Minucio consulibus, duo vel maxima omnium malorum abominamenta, fames et pestilentia fessam Urbem *corripuere.* Cessatum est *paulisper* a praeliis, cessatum tamen a mortibus non est.

Vejentes et Etrusci in bella surgentes, obviis M. Fabio, et Gn. Manlio consulibus excipiuntur: ubi post sacramentum jurationis, quo se Romani devoverant, non nisi post victoriam *ad castra redituros, adeo atrox certamen fuit, et victis victoribusque par forma, ut amisso plurimo exercitu, occisisque in pugna Manlio consule, M. Fabius consul oblatum sibi a senatu triumphum suscipere recusaret, quia tantis Reipublicae detrimentis luctus potius debebatur.*

monna, þeh heora æfter fyr[s]te wære preo hund. Ða wæron sinibel binnan Romebyrg wuniende, to þon þæt hie heora rædþeahteras wæron, 7 consulas setton, 7 þæt ealle Romane him hirsumeden, 7 þæt hie bewisten eal þæt licgende feoh under anum hrofe þæt hie begeaton oppe on gafole oppe on hergiunga, 5 þæt hie hit sippan mehten him eallum gemænelice to nytte gedon, þæm þe þær buton þeowdome wæron.

Ða consulas þe on ðæm dagum þæt Sabinisce gewinn underfengon, þe mon het eall hiera cynn Fabiane, for þon hit ealra Romana ænlicost wæs 7 cræftegast. Nu giet todæge hit is 10 on leoðum sungen hwelcne demm hie Romanum gefeollan. Eac þæm monega éa sindon be noman nemnede for þæm gefeohte, 7 eac þa geata þe¹ hie út of Romebyrig to þæm gefeohte ferdon him mon áscop þa noman þe hie giet habbað. Æfter þæm Romane curon iii hund cempena 7 siex, þæt sceolde 15 to anwige gangan wið swa fela Sabina, 7 getruwedon þæt hie mid hiera cræftum sceolden sige gefeohtan. Ac Sabini mid heora searwum hie ealle þær ofslogon buton anum, se þæt laðspel æt ham gebodade. Næs na on Romanum anum, ac swa hit an scopleoðum sungen is þæt gind ealne middangeard 20 wære caru 7 gewin 7 ege.

¹ From C.;
þa L.

Cirus, Persa cyning, þe we ær beforan sægdon, þa hwile ðe Sabini 7 Romane wunnon on þæm westdæle, þa hwile wonn he ægþer ge on Scippie ge on Indie, oþ he hæfde mæst ealne
*[Page 48.] þone eastdæl awest; * 7 æfter ðæm fird gelædde to Babylonia, 25 þe þa welegre wæs þonne ænigu operu burg. Ac hiene Gandes seo (ea)² þæs oferfæreldes longe gelette, for þæm þe þær scipanæron: þæt is ealra ferscra wætera mæst buton Eufate. Ða gebeotode an his ðegna þæt he mid sunde þa ea oferfaran wolde, mid twam tyncenum; ac hiene se stream fordráf. Ða gebeo- 30 tode Cirus ðæt he his ðegn on hire swa gewrecan wolde, þa he swa grom wearð on his mode 7 wip þa ea gebolgen, þæt hie³ mehte wifmon be hiere cneowe oferwadan, þær heo ær wæs nigon mila brad þonne heo fledu wæs. He þæt mid dædum

² From C.

³ i erased.

Gloriosissima illa numero et viribus Fabiorum familia, *Vejentanum* sortita certamen, quantam *reipublicae* orbitatem casu suo intulerit, *infamibus* usque ad nunc vocabulis, testes sunt fluvius qui perdidit, et porta quae misit. Nam cum sex et trecenti Fabii speciale sibi adversus *Vejentes* decerni bellum expetivissent, spem temere sumptae expeditionis primis successibus firmaverunt : dehinc inducti in insidias, circumventique ab hostibus, omnes ibidem trucidati sunt : uno tantum ad enuntiandam cladem reservato. Ad haec non Romae tantum talia gerebantur, sed quaeque provincia suis ignibus aestuabat : et, quod poeta praecipuus in una Urbe descripsit, ego de toto Orbe dixerim :

Crudelis ubique

Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.

VI.

Igitur eodem tempore Cyrus, Rex Persarum, quem superius commemoraveram, qui tunc Scythiam, totumque Orientem armis pervagabatur, cum *Tarquinius Superbus* Urbem vel rex vel hostis aut servitio premebat aut bello, Babyloniam petit, urbem tunc cunctis opulentiorē : sed impetum ejus Gyndes fluvius, secundae post Euphratem magnitudinis, interceptit. Nam unum regionum equitum¹, candore formaque excellentem, ¹ equorum. transmeandi fiducia persuasum, abreptum, praecipitatumque merserat. Rex iratus ulcisci in annum statuit, contestans eum, qui nunc tam praeclarum equum voravisset, feminis vix genua tingentibus permeabilem relinquendum. Nec peragendo segnior, Gynden fluvium per magnas concisum deductumque fossas, in quadringentos sexaginta alveos comminuit. Eo opere praedoctis

gelæste, 7 hie upp forlet an feower hund éa 7 on LX, 7 sippan mid his firde þær ofer fôr. 7 æfter þæm Eufrate þa éa, seo is mæst eallra fersera wætera, 7 is irnende þurh middewearde Babylonia burg, he hie eac mid gedelfe on monige ea upp forlet, 7 sippan mid eallum his folce on ðære ea gong on þa 5 burg færende wæs, 7 hie gerahte.

Swa ungeliefedlic is ænigum menn þæt to gesecgenne, hu ænig mon mehte swelce burg gewyrcean swelce sio wæs, oðþe eft abrecan. Membrað se ent angan ærest timbran Babylonia, 7 Ninus se cyning æfter him; 7 Sameramis his cwen hie 10 geendade æfter him on middewearðum hiere rice. Seo burg wæs getimbred an fildum lande 7 on swiþe emnum, 7 heo wæs swiþe fæger an to locianne; 7 heo is swiþe ryhte feowerscyte; 7 þæs wealles micelness 7 fæstness is ungeliefedlic to secgenne: þæt is, þæt he is L elna brad, 7 II hund elna heah, 7 his 15 ymbgong is hundseofontig mila 7 seofeða dæl anre mile, 7 he is geworht of tigelan 7 of eorðtyrewan, 7 ymbutan þone weall is se mæsta díc, on þæm is iernende se ungefogleceasta stream; 7 wiðutan þæm dice is geworht twegea elna heah weall, 7 bufan ðæm maran wealle ofer ealne þone ymbgong he is mid stæne- 20 num wighusum beworht.

*[Page 49.]

*Seo ilce burg Babylonia, seo ðe mæst wæs 7 ærest ealra burga, seo is nu læst 7 westast. Nu seo burg swelc is, þe ær wæs ealra weorca fæstast 7 wunderlecast 7 mærast, gelice 7 heo wære to bise- ne asteald eallum middangearde, 7 eac swelce heo self sprecende 25 sie to eallum moneycne, 7 cweþe: 'Nu ic þuss gehroren eam 7 aweg gewiten, hwæt, ge magan on me ongietan 7 oncnawan þæt ge nanuht mid eow nabbað fæstes ne stronges þætte purhwunigean mæge.'

On ðæm dagum þe Cirus Persa cyning Babylonia abraéc, ða wæs Croesus se lipa cyning mid firde gefaren Babylonium to 30 fultume; ac þa he wiste þæt hie him on nanum fultome beon ne mæhte, 7 þæt seo burg abrocen wæs, he him hamweard ferde to his agnum rice. 7 him Cirus wæs æfterfylgende, oþ he hiene gefeng, 7 ofslog. Ond nu ure Cristne Roma bespricð þæt hiere weallas¹ for ealdunge brosnien, nales na for þæm þe 35 hio mid forheriunge swa gebis[m]rad wære swa Babylonia

¹ From C.;
wealles L.

fossoribus, etiam Euphratem longe validissimum, et mediam Babyloniam interfluentem, derivavit. Ac sic meabilibus vadis siccum, etiam patentibus alvei partibus, iter fecit: cepitque urbem.

Quam vel humano opere exstrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, utrumque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam a Nemrod gigante fundatam, a Nino vel Semiramide reparamam, multi prodidere. Haec, campi planitie undique conspicua, natura loci laetissima, castrorum facie moenibus paribus per quadrum disposita; murorum ejus vix credibilis relatu firmitas et magnitudo, id est, latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta. Caeterum ambitus ejus quadringentis et octoginta stadiis circumvenitur. Murus coctili latere atque interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus late patens, vice amnis circumfluit. Ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum utroque latere habitaculis defensorum aequae dispositis, media intercapedine sui citas quadrigas capit.

Et tamen magna illa Babylon, illa prima post reparationem humani generis condita, nunc pene etiam minima mora victa, capta, subversa est.

Ibi tunc Croesus, rex Lydorum, cum ad auxiliandum Babylonis venisset, in regnum refugit. Cyrus autem bellum transtulit in Lydiam. Ipsum etiam Croesum cepit, captumque et vita et patrimonio donavit. Ita ad proxima adventantis Cyri tentamenta succubuit magna Babylon, et ingens Lydia; et nostri incircumspecta anxietate causantur, si Romanae reipublicae moles nunc magis imbecillitate propriae senectutis, quam alienis concussae viribus contremiscunt.

wæs ; ac heo for hiere cristendome nugiet is gescild, ðæt ægþer ge hio self ge hiere anweald is ma hreosende for ealddome þonne [of] æniges cyninges niede.

Æfter þæm Cirus gelædde fird on Scippie, 7 him ðær an giong cyning mid firde ongean fôr, 7 his modor mid him 5 Damaris. Þa Cirus for ofer þæt londgemære, ofer þa éa þe hatte Araxis, him þær se gionga cyning þæs oferfæreldes forwiernan mehte ; ac he for þæm nolde þy he mid his folce getruwade ðæt he hiene beswican mehte, sippan he binnan ðæm gemære wære, 7 wicstowa name. Ac þa Cirus geahsade þæt 10 hiene se gionga cyning þær secean wolde, 7 eac þæt þæm folce seldsiene 7 uncuðe wæron wines dryncas, he for þæm of ðære wicstowe afôr on ane digle stowe, 7 þær beæftan forlet eall þæt þær liðes wæs 7 swetes ; þæt þa se gionga cyning swiðor micle wenende wæs þæt hie þonon fleonde wæren þonne hie 15 ænigne swicdom cypan dorsten. Þa hie hit þær swa æmenne * metton¹, hie ðær þa mid micelre bliðnesse buton gemetgunge þæt win drincende wæron, oð hi heora selfra lytel geweald hæfdon. He þa Cirus hie þær besyrede 7 mid ealle ofslog ; 7 sippan wæs farende þær ðæs cyninges modor mid þæm 20 twæm dælum þæs folces wuniende wæs, þa he þone ðriddan dæl mid ðæm cyninge beswicen hæfde. Hio þa seo cwen Dameris mid micelre gnornunge ymb þæs cyninges slege hiere suna þencende wæs, hu heo hit gewreca mehte ; 7 þæt eac 25 mid dædum gelæste, 7 hier² folc on tú todælde, ægþer ge wifmen ge wæpnedmen, for þon þe þær wifmenn feolhtað swa same swa wæpnedmen. Hio mid þæm healfan dæle beforan þæm cyninge farende wæs, swelce heo fleonde wære, oð hio hiene gelædde on an micel slæd, 7 se healfa dæl wæs Ciruse æfterfylgende. Þær wearþ Cirus ofslægen, 7 twa þusend monna 30 mid him. Seo cwen het þa ðæm cyninge þæt heafod of áceorfan, 7 beweorpan on anne cylle, se wæs afylled monnes blodes, 7 þus cwæð : ‘Þu þe þyrstende wære monnes blodes xxx wintra, drync nu þine fyllen.’

* [Page 50.]
¹ gemetton *C.*

² hyre *C.*

VII.

Igitur *idem* Cyrus proximi temporis successu Scythis bellum intulit: quem Tamyris¹ *regina*, cum prohibere transitu Araxis¹ Tomyris. fluminis posset, *transire permisit*; 'primum propter fiduciam sui, dehinc propter *opportunitatem ex objectu fluminis hostis inclusi*. Cyrus itaque *Scythiam ingressus*, *procul a transmisso flumine* castrametatus, insuper *astu* eadem instructa vino *epulisque* deseruit, *quasi territus* refugisset. *Hoc comperto*, regina tertiam partem copiarum et *filium ad persequendum Cyrum mittit*. *Barbari, veluti ad epulas invitati*, primum ebrietate vincuntur: *mox, revertente Cyro*, universi cum *adolescente* obtruncantur. Tomyris, filio amisso, *matris dolorem sanguine hostium diluere potius, quam suis lacrymis parat*. *Simulat diffidentiam desperatione cladis inlatae, paulatimque* cedendo, hostem in *insidias* vocat. Ibi quippe, *compositis inter montes insidiis*, ducenta millia *Persarum* cum *ipso rege* delevit. Regina caput *Cyri* amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, increpitans: 'Satia te,' inquit, 'sanguine quem sitisti, cujus per annos triginta *insatiabilis perseverasti*.'

(II, V.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs twa hunde wintra
¹ Cambis both. 7 IIIIX, þætte Cambis(is)¹ feng to Persa rice, Ciruses sunu,
 se, mid þon þe he Egypte oferwon, gedyde þæt nan hæpen
 cyning [ær] gedón ne dorste, þæt wæs þæt he heora godgieldum
 eallum wiðsóc, 7 hie æfter þæm mid ealle towearp. 5

Æfter him ricsade Darius, se áwende ealle Asiriæ 7 Caldei
 eft to Perseum, þe ær from him gebogene wæron. Æfter þæm
 he wonn on Scippie, ægþer ge for Ciruses slege þæs cyninges,
 his mæges, ge eac for þæm þe him (mon)² *ðær wifes for-
 wienrde. His heres wæs seofon hund þusenda, þa he on Sciðpie 10
 for. Hwæpere ða Scippie noldon hiene gesecan to folcgefeohthe,
 ac þonne hie gind þæt lond tofarene wæron, hie þonne hie
 floccmælum slogan. Þa wæron ða Perse mid þæm swiþe ge-
 egsade, 7 eac ondredon þæt mon þa brycge forwyrcan wolde
 þe æt þæm gemære wæs, þæt hie sippan nysten hu hie þonan 15
 comen. He þa se cyning, æfter ðæm þe his folc swiþe for-
 slægen wæs, þær forlet hundeachtig þusenda beaftan him, þæt
 hie ðær þagiet leng winnan sceoldon, 7 he self þonan gewát
 on þa læssan Asiam, 7 hie forhergeade; 7 sippan on Mæcc-
 doniam, 7 on Ionas Creca leode, (7) þa hie butu oferhergeade; 20
 7 for siððan firr an Crecas, 7 gewin upp áhof wið Athenienses,
 for þæm hie Mæcedoniam on fultume wæron. Sona swa Athe-
 niense (wiston)³ þæt Darius hie mid gefeohte secan wolde, hie
 acuron endlefan þusend monna, 7 him ongean foran, 7 þone
 cyning æt ðære du[ne] metton þe mon hætt Morotthonie⁴. 25
 Heora ladteow wæs haten Htesseus; se wæs mid his dædum
 snelra þonne he mæ[ge]nes hæfde; se geworhte micelne dom
 on ðæm gefeohte. Þa wearð tu hund þusenda Persea ofslægen,
 7 þa opre gefliemed. Ða he eft hæfde fird gegaderod on
 Perseum, 7 þæt wreccan þohte, þa gefor he. 30

³ wisten C. o.
 l., late.

⁴ Morotthome
 both.

Æfter him feng his sunu to Persea rice Xersis. Þæt gewinn
 þæt his fæder astealde he diegellice for þæm v gear scipa
 worhte, ond fultum gegaderode. Þa wæs mid him an wræccea

VIII.

Anno ab Urbe condita CCXLV, *Darius, Cyro apud Scythas interfecto, post aliquantum intervallum forte regnum adeptus est. Regnavit enim medius eorum Cambyses Cyri filius: qui, devicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem abominatus, ceremonias ejus et templa deposuit.*

Post hunc . . . Darius rex creatus est, qui, postquam Assyrios ac *Babyloniam* a Persarum regno deficientem, bello recuperavit, *Attyro, regi* Scytharum, hac vel maxime causa bellum intulit, quod *filiae ejus* petitas sibi nuptias non obtinuisset. Cum septingentis millibus armatorum Scythiam ingressus, non facientibus *hostibus* justae pugnae potestatem, insuper *repentinis* incursibus *extrema* copiarum dilacerantibus, metuens, ne sibi reditus interrupto ponte *Istri fluminis* negaretur, *amissis* octoginta millibus bellatorum, *trepidus* refugit. Inde Asiam Macedoniamque adgressus perdomuit. Ionas quoque superavit. Deinde in Athenienses quod *Ionas adversum se* auxilio juvissent, impetum fecit atque arma direxit. Porro autem Athenienses, ubi adventare Darium compererunt, instructis *tantum* decem millibus civium, et *Plataeensibus auxiliariis* mille, adversum *sexcenta millia* hostium campis Marathoniis proruperunt. *Miltiades ei tunc bello* praefuit, qui, celeritate magis quam virtute *fretus, prius hosti comminus inhaesit, quam posset expedito fagitarum jactu propulsari.* Ducenta millia Persarum ea tempestate ceciderunt. *Sensit Darius hoc damnum.* Cum autem *instauraret bellum, et ulcisci in victores moliretur, in ipso adparatu* concidit.

IX.

Xerxes, *Dario patri* in regnum succedens, bellum a patre susceptum, per quinquennium instruxit: quod Demaratus *Lacedaemonius, qui tunc apud Xerxem exsulabat, per tabellas*

¹ *Læcedemonia C.*

of Læcedamania¹, Creca byrg, se wæs haten Damerað, se þæt faen to his cyppe gebodade, 7 hit on anum brede awrat, 7 sippan mid weaxe beworhte. Xersis, þa he an Crecas for, hæfde his agenes folces viii c þusenda, 7 he hæfde of operum þeodum abeden iiii c m; 7 he hæfde scipa, para miclena 5 dulmuna, an m 7 ii hund, 7 para scipa wæron iii m þe hiora mete bæran; 7 ealles his heres * wæs swelc ungemet þæt mon eaðe cwepan mehte ðæt hit wundor wære, hwær hie landes hæfden þæt hie mehten an gewician, oppe wæteres þæt hie mehten him þurst of adrincan. Swa þeah seo ungemetlice 10 mengeo þæs folces (wæs)² þa ieðre to oferwinnanne þonne heo us sie nu to gerimanne oppe to geliefanne.

² wæs *C. o. l.*, late,

Leoniða, Læcedemonia cyning, Creca byrg, hæfde iiii þusend monna, þa he angean Xersis for on anum nearwan londfæstenne, 7 him þær mid gefeohte wiðstod. Xersis³ þæt oper folc swa 15 swiðe forseah, þæt he ascade, hwæt sceolde æt swa lytlum weorode mara fultum, buton þa ane þe him þær ær abolgen wæs on ðæm ærran gefeohte, þætte wæs on Merothonia þære dune. Ac gesette þa men on ænne truman þe mon hiora mægas ær on ðæm londe slog, 7 wiste þæt hie woldon georn- 20 fulran beon þære wrace þonne opere men, 7 hie swa wæron oð hie þær mæst ealle ofslægene wurdon. Xersis, swiþe him þa ofþyncendum þæt his folc swa forslagen wæs, he self þa þæto fôr mid eallum þæm mægene þe he ðæto gelædan mehte, 7 þær feohtende wæron iii dagas, op para Persea wæs un- 25 gemetlic wæl geslægen. He het þa þæt fæste lond utan ymbfaran, þæt him mon sceolde an ma healfa on feohtan þonne on ane. Leonipa þæt þa geascade þæt hiene mon swa beþridian wolde. He þonan afôr, 7 his fierd gelædde on án oper fæstre land, 7 þær gewunode⁴ op niht. 7 him from afaran het ealla 30 þa burgware þe he of oðerum londe him to fultome abeden hæfde, þæt hie him gesunde burgen, for þæm he ne upe þæt ænig mǣ folca for his þingum forwurde þonne he self mid his agenre þeode. Ac he þus wæs sprecende 7 geomriende: 'Nu we untweogendlice witan þæt we ure agen lif forlætan sceolan 35 for þæm úngemetlican feondscipe þe ure ehtende (on)⁵ sindon;

³ *From C.*; *exersis L.*⁴ *gewunode C.*⁵ *From C. o. l.*, and late.

primum scriptas, deinde ceratas, suis prodidit. Igitur Xerxes septingenta millia armatorum *de regno*, et trecenta millia *de auxiliis*, *rostratas* etiam naves mille ducentas, onerarias autem tria millia numero habuisse *narratur*; ut exercitui immensaeque *classi* vix ad potum *flumina*, vix terras ad *ingressum*, vix maria ad *cursum* suffecisse memoratum sit. Huic tam incredibili temporibus nostris agmini, cujus numerum nunc difficilius est adstrui, quam tunc fuit vinci.

Leonida, rex Spartanorum, cum quatuor millibus hominum in angustiis Thermopylarum obstitit. Xerxes autem, contentu paucitatis *objectae*, *iniri pugnam imperat*. Porro illi, quorum cognati in campis Marathoniis occubuerant, *et certaminis simul et cladis extitere principium*. Deinde succedens sibi turba major ac *segnior*, triduo continuo non duorum pugna, sed caedes *unius populi* fuit. Quarta autem die cum *videret* Leonida undique hostem circumfundi, hortatur auxiliares socios, ut *subtrahentes se pugnae*, se ad meliora tempora *reservent*. Dimissis sociis, Spartanos admonet, de gloria plurimum, de vita nihil sperandum: sed occasione noctis *perrumpenda castra*, *commiscenda arma*, *conturbanda agmina fore*. Mirum dictu, sexcenti viri castra sexcentorum millium *inrumpunt*.

*[Page 53.]

uton þehhwæpere acræftan hu we heora an þisse niht mægen
mæst beswican, 7 us selfum betst word 7 longsumast æt urum
ende gewyrcan.' * Hu micel þæt is to secganne þætte Leoniða
mid VI C monna VI C M swa gebismrade, sume ofslog, sume
gefliemde !

5

Xersis wæs þa æt twam cirrum on ðæm londe swa gescend
mid his formætan menige. He pagiet þridan siþe wæs wil-
niende mid scipfierde þæt he þæs gewinnes mehte mare
gefremman, 7 him Ionas, Creca leode, on fultum gespon ; þeh
hie ær ofer hiera willan him to gecierdon, 7 hie him geheton 10
þæt hie ðæt gefeoht ærest mid him selfum þurhteon wolden,
þeh hie him eft facen gelæsten, þa hie on ðæm sã feohtende
wæron. Themestocles hatte Atheniensa ladteow. Hie wæron
cumen Leoniðan to fultume, þeh hie æt þæm ærran gefeohte
him ne mehten to cuman. Se Themestocles gemyndgade Ionas 15
þære ealdan fæhþe þe Xersis him to geworht hæfde, hu he
hie mid forhergiunge 7 mid heora mæga slihtum on his geweald
geniedde. He bæd hie eac þæt hie gemunden þara ealdena
treowa 7 þæs únarimedlican freondscipes þe hie ægþer hæfdon
ge to Atheniensem ge to Læcedemoniam ær on ealddagum, 7 20
hie bidde(nde)¹ wæs þæt hie mid sume searawrence from Xerse
þæm cyninge sume hwile awende, þæt hie 7 Læcedemonie
mosten wið Persum þæs gewinnes sumne ende gewyrcan ; 7²
hi him þære bene getygþedon. Þa þa Perse þæt gesawon þæt
him þa from bugan þe hie betst getriewdon þæt him sceolde 25
sige gefeohtan, hie selfe eac fleonde wæron, 7 hiora þær wearð
fela ofslægen 7 adruncen 7 gefangen.

¹ From C.² From C.

Xersis pegen wæs haten Marðonius. Se hiene wæs georne
lærende þæt he ma hamweard fore þonne he þær leng bide,
þylæs ænegu úngeþwærnes on his agnum rice ahafen wurde ; 30
7 cwæþ þæt hit gerisenlic[re] wære þæt he þæt gewinn him
betæhte mid þæm fultume þe þær to lafe pagiet wæs leng
to winnanne, 7 sæde þæt hit þæm cyninge læsse edwit wære
gif þæm folce buton him pagiet misspeowe, swa him ær dyde.

X.

Xerxes, bis victus in terra, navale praelium parat. Sed Themistocles, dux Atheniensium, cum intellexisset Ionas (quibus dum auxilium superiore bello praebebat, in se Persarum impetum verterat) in auxilium Xerxis instructam classem deducere, sollicitare eos parti suae, hostique subtrahere statuit. Locis, quibus Iones accessuri navibus videbantur, proponi symbolos, saxisque adfigi jubet, socios quondam et participes periculorum, nunc autem injuste agentes, apta increpatione corripiens, atque ad antiquorum jura foederum religiosa adhortatione persuadens: praecipueque admonens, uti commisso praelio sese bello auferant. . . Cum autem anceps pugna esset, Iones, juxta praeceptum Themistoclis, paulatim se certamini subtrahere coeperunt: quorum defectio Persas, jam fugam circumspicientes, aperte fugere persuasit. In qua trepidatione multae naves mersae captaeque sunt.

Anxium tot malis regem Mardonius adgreditur, suadens, regem in regnum redire oportere, prius quam adversa fama novas res domi moliretur. Se autem, si residuae sibi copiae traderentur, ultionem ab hoste exacturum; aut, si adversa belli perseverassent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine regis infamia. Probato consilio, exercitus Mardonio traditur. Rex Abydum, ubi pontem veluti victor maris conseruerat, cum paucis

Se cyning þa Xersis swiþe geliefedlice his þegne gehierde, 7
¹ *So also C.* mid sumum dæle his fultume¹ þonan áfor. Þa he þa ham-
² *[Page 54.]* weard * to þære ie com, þe he ær westweard het þa oferætæn
 brycege mid stane ofer gewyrcean, his sige [to] tacne þe he on
 þæm siþe þurhteon þohte, þa wæs seo éa to þon flede þæt he 5
 ne mehte to þære brycege cuman. Þa wæs ðæm cyninge swiþe
 ange on his mode þæt napær ne he mid his fultume næs, ne
 ðæt he ofer þa ea cuman ne mehte. Toeacan ðæm he him
 wæs swiþe ondrædende þæt him his fiend wæren æfterfylgende.
 Him þa to com an fiscere, 7 úneape hiene ænne ofer brohte. 10
 Hu God þa [mæstan] ofermetto 7 þæt mæste angin on swa
 heanlice ofermetto geniðerade, þæt se, se þe him ær gþuhte
 þæt him nan sá wiphabban ne mehte þæt he hiene mid scipun
 7 mid his fultume afillan ne mehte, þæt he eft wæs biddende
 anes lytles troges æt anum earman men, þæt he mehte his 15
 feorh generian !

Morponius, Xersis þegn, forlét þa scipa þe hie on farende
 wæron, 7 fór to anre byrig on Boetium, Creca londe, 7 hie
 abraec. Him mon þæt æfter ðæm hrædlice forgeald, þa hie
 mon gefliemde, 7 swiþe forslog; þeh þe Atheniensum se sige 20
 7 seo reafung þæs Persiscan feos to maran sconde wurde, for
 þon, siþþan hie welegran wæron, hie eac bleaðran gewurdon.
 Æfter þæm Xersis wearþ his agenre þeode swiþe únweorþ, 7
 hiene his agen ealdormon Artabatus besired 7 ofslog. Eala,
 cwæð Orosius, hu lustbærlice tida on ðæm dagum wæron, 25
 swa swa þa secgað, þe þæs cristendomes wiðerflitan sint, þæt
 us nu æfter swelcum longian mæge swelce þa wæron, þa swa
 micel folc on swa lytlan firste æt prim folcgefeohum forwurdon,
 þæt wæs nigon x hund þusenda of Persa anra anwealde buton
 hiera wiperwinnum, ægþer ge of Scippium ge of Crecum ! 30
 Þæt tacnade Leoniða on his þæm nihstan gefeohte 7 Persa,
 hwelc moncwealm on Creca londe wæs mid monigfealdum
² *spreccende C.* deaðum, mid þæm þe he spreccend(e)² wæs to his geferum * æt
³ *[Page 55.]* his underngereorde, ær he to ðæm gefeohte fore : ‘Uton nu

proficiscitur. Sed cum pontem *hibernis tempestatibus dissolutum* offendisset, piscatoria scapha trepidus transit. *Eràt sane quod spectare humanum genus et dolere debuerit, mutationes rerum hac vel maxime varietate permiciens, exiguo contentum latere navigio, sub quo ipsum pelagus ante latuisset; vilissimo unius servuli egere ministerio, cujus potentiae ipsa etiam rerum natura cessisset.*

XI.

At vero Mardonius *adflatus primum successu, mox in extrema dejectus est. Olynthum* siquidem, Graeciae oppidum, expugnavit. . . . *In Boeotiam omnem belli adparatum deducit. Illuc quoque eum centum millia Graecorum insecuta sunt, et Mardonium, deletis copiis ipsius, fugere compulerunt: castra regis opibus referta ceperunt, non parvo quidem antiquae industriae damno. Nam post hujus praedae divisionem, aurum Persicum prima Graeciae virtutis corruptio fuit. Xerxes bello in Graecia infeliciter gesto, contemtibilis suis factus, per Artabanum, praefectum suum, in regia circumventus, occiditur. O tempora desiderio et recordatione dignissima! O dies illos inoffensae serenitatis, qui nobis veluti e tenebris respiciendi proponuntur, quibus, brevissimo intervallo, de visceribus unius regni decies novies centena millia virorum tria bella rapuerunt: ut taceam de Graecia . . . Leonida in bello isto adversus Xerxem, quod supremum ipsi atque hostibus fuit, cum sexcentis suis famosissima illa incitamenta dixisset: 'Prandete, tamquam apud inferos coenaturi,' auxiliaribus tamen misericorditer suasit,*

brucan pisses undernnetes swa þa sculon þe hiora æfengifl on helle gefecean sculon.' Þeh he swa þa cwæde, he cwæð eft ofer word: 'Þeh ic ær sæde þæt we to helle sceolden, þeh
¹ geortrúwige C. ne geortriewe¹ ic na Gode þæt he us ne mæge gescildan to
² So also C. beteran tidun þonne we nu on sint.' Leonipa sæde þæt þa⁵
³ sume menn C. tida þa yfele wæron, 7 wilnade þæt him toweard² beteran
wæron; 7 nu sume men secgað þæt þa beteran wæren þonne
nu sien. Nu hie swa twywyrdige sindon, þonne wæron ægþer
gode, ge þa ærran, swa sum(e m)en³ nu secgað, ge eac þas
æfterrau, swa hie ær sædon, 7 næron naðere an þance; gif¹⁰
⁴ From C. hie þonne soð ue sædon, þonne næron naper gode (ne þá)⁴,
ne nu.

Nu we sculon eft, cwæð Orosius, hwierfan near Roma, þær
we hit ær forleton; for [þon] ic ne mæg eal þa monigfealdan
⁵ Altered to endemes (late?); endemes C. yfel emdenes⁵ áreccan, swa ic eac ealles pises middangeardes¹⁵
na maran dæles ne angite buton ðætte on twam onwealdum
gewearð, on þæm ærestan 7 on ðæm⁶ sipemestan: þæt sint
⁶ Repeated above the line in MS. Asirie 7 Romane.

(II, VI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs II hunde wintra
7 hundeatitigum—þy ilcan geare þe Sabini Romane swa²⁰
beswicon, þa hiora III hund 7 siex men of ægðerre healfe
to anwigge eodon—wearð micel wundor on heofonum gesewen,
swelce eal se hefon birnende wære. Þæt tacen wearð on Roma-
num, swiþe gesweotolad mid þæm miclan wólbyrne monn-
cwealmes, þe him raðe ðæs æfter cóm, swa ðæt hie healfe²⁵
belifene wurdon, 7 heora twegen consulas ðe hie ða hæfdon,
ge þa æt nihstan ða þe þær to lafe beon moston wæron to
ðæm meðie þæt hie ne mehton þa gefarenan to eorþan bringan.

Sona æfter þæm ealle heora þeowas wið þa hlafordas win-
⁷ benomam; benamon C. nende wæron, 7 hie benoman⁷ heora heafodstedes þæt hie³⁰
Capitoliam heton. 7 hie micla gefeoht ymb þæt hæfdon, op
hie ofslogan * þone ænne consul þe hie þa niwan geset hæfdon,

*[Page 56.]

ut se ad meliora tempora reservarent. Ecce cum ille *promisit futura meliora, isti asserunt meliora praeterita, quid aliud colligi datur, utroque in suis detestante praesentia, nisi aut semper bona esse, sed ingrata, aut numquam omnino meliora?*

XII.

At Romae, ut ad id tempus redeam unde digressus sum: *nobis quippe conferre inter se tempora Orbis, non cujusquam partis ejus laboribus insultare propositum est.*

Romae ergo, post Urbem conditam anno CCXC gravis pestilentia per universam civitatem violenter incanduit, ut merito praecedente prodigio coelum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igne flagravat. Nam eo anno Aebutium et Servilium, ambos consules, pestilentia consumsit, milites copias plurima ex parte confecit.

Proximo dehinc anno servi fugitivi invaserunt Capitolium: ubi fortissime quidem, Valerio consule et imperatore, obstitere juniores: sed adeo atrox et grave discrimen praelii fuit, ut ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus, et indignam de servis

þeh þa hlafordas on þæm ende hæfdon heanlicne sige. 7 sona þæs, þy æfterran geare, Romane wunnan wið Fulcisci þæt folc, 7 þær wurdon swiþe forslægene, 7 se dæl se þær to lafe [wæs], wearð on an fæsten bedrifen, 7 þær wurdon mid hungre acwealde, þær heora þa ne gehulpe þa þær æt ham wæron, mid 5 ðæm þe hie gegaderedon eal monecynnes þæt þær læfed wæs, 7 genamon anne earmne mon him to consule, þær he on his æcere eode, 7 his sulh on handa hæfde, 7 sippan to Fulcisci þæm londe ferdon, 7 hie ut forleton.

¹ fullice C.

Æfter þæm wæs an ger full¹ þæt ofer eall Romana rice 10 seo corþe wæs cwaciende 7 berstende. 7 ælce dæg mon com unárimedlice oft to (þæm)² senatum, 7 him sædon from burgum 7 from tunum on eorþan besuncen³, 7 hie selfe wæron ælce dæg on þære ondrædinge hwonne hie on þa eorþan besuncene wurden. Æfter ðæm com swa micel hæte giend Romane þæt 15 ealle heora eorðwæstmas ge eac hie selfe neah forwurdon. Æfter þæm þær wearð se mæsta hunger.

² From C.
(þam).
³ besuncen
end of line,
besuncan C

Æfter þæm Romane gesettan him x consulas, þær hie ær twegen hæfdon, to þon þæt hie hiera æ bewisten. Hiera an wæs Claudius haten, se him wæs on teonde ealdordóm ofer 20 þa opere, þeh hie him þæs gepafiende næren, ac wið hiene winnende wæron, oþ þo[ne] first þe hie sume to him gecirdon, sume noldan. Ac swa on twa todælde him betweenum wunnan þæt hie forgeatan þara utera gefeohta þe him anhende wæron, oþ ealle þa consulas togædere gecirdon, 7 Claudium þone ænne 25 mid saglum ofbeotan; 7 sippan heora agen lond wergende wæron.

Iepelice, cwæð Orosius, 7 scortlice ic hæbbe nu gesæd hiora ingewinn, þeh hi him wæron forneah þa mæstan 7 þa pleolec-estan. Þæt eac Eðna þæt sweflene fyr tacnade, þa hit up of 30 helle geate asprong on Sicilia þæm londe, hwele gewinn þa wæron be ðæm þe nu sindon, 7 Sicilia *fela ofslog mid bryne 7

victoriam *insuper etiam sua morte foedaverit*. Sequitur annus, in quo cum victo *exercitu* consul obsessus est. Nam *Minucium consulem*, congressum praelio, Volsci superarunt : et *fugientem* in *Algido* fame ferroque cinxerunt : actumque *infeliciter foret*, ni *Quinctius Cincinnatus*, *praecipuus ille dictator*, obsidionem oppresso hoste solvisset : qui *reptus ruri*, ab aratro *arcessitus ad fascies*, *jugum boum Aequis inposuit*.

XIII.

... Per totum *fere annum tam crebri, tamque etiam graves* in Italia *terraemotus fuerunt*, ut de *innumeris quassationibus ac ruinis villarum oppidorumque assiduis Roma nuntiis fatigaretur*. Deinde *ita jugis et torrida siccitas fuit*, ut *praesentis tunc futurique anni spem gignendis terrae fructibus abnegarit*.

Potestas consulum decemviris tradita, constituendarum legum Atticarum gratia, magnam perniciem reipublicae iniecit: nam *primus ex decemviris, cedentibus caeteris, solus Appius Claudius sibi continuavit imperium*.

XIV.

Sicilia, ut quam brevissime absolvam, requiem malorum, nisi nunc, nescit. Nam *Aetna ipsa, quae tunc cum excidio urbium atque agrorum crebris eruptionibus aestuabat, nunc tantum innoxia specie ad praeteritorum fidem fumat*.

mid stænce. Ac sippan hit cristen wearð, þæt helle fyr wæs
¹ ungetima C. sippan geswiðrad, swa ealle ungetina¹ wæron, þæt hit nu is
² swyleum taenungum C. buton swelce tacnung² þæs yfeles þe hit ær dyde, þeh hit ælce
 geare sie bradre et bradre.

(II, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra 7 5
 ān, þætte Sicilie ungerade wæron him betweonum, 7 hie healfe
 asponan Læcedemonie him on fultum, 7 healfe Athenienses,
 Creca þeoda, þe ær ætgædere wið Perse winnende wæron. Ac
 sippan hie on Sicilium wunnon, hie eac sippan betweonum him
 selfum winnende wæron, oþ þæt Darius, Persa cyning, Læce- 10
 demonium on fultume wearð wið þæm Athenienses, for þæm
 gewinnum his ieldrena. Wæs ðæt micel wunder þæt eall Persa
 anweald 7 Læcedemonia þæt hie ieð mehton Ahtene þa burg
 awestan þonne hie ðæt folc mehten to heora willum geniedan !

7 sona æfter þæm, þy ilcan geare, Darius gefór Persa cyning. 15
 7 his II suna ymb þæt rice wunnon, Artaceserses 7 Cyrus, oþ
 hiora ægþer þæt mæste folc ongean oþerne geteah, 7 þa unsibbe
 mid gefeohtum dreogende wæron oþ Cyrus ofs[1]agen³ wearð, se
 þær gingra wæs. On þæm dagum wæs an burg in Affrica sio
 wæs neh þæm sæ, oð ān sæflod com, 7 hie aweste 7 þa men 20
 adrencte.

(II, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra
 7 LV, þætte Romane besæton Ueiorum þa burg x winter. 7 him
 þæt setl swiþor derede þonne þam þe þærinne wæron, ægþer ge
 an ciele ge an hungre ; buton ðæm þe mon oft hergeade ægðer 25
 ge on hie selfe ge on heora land æt ham. 7 hie þa hrædlice
 beforan heora feondum forweorþan sceoldon, þær hie ða burg ne
 abræcen mid þæm cræfte þe þa scondlicost wæs, þeh he him eft
 se weorðesta wurde, þæt wæs þæt hie from heora wicstowum

*[Page 58.] * under þære eorþan dulfon, oþ hie binnan þære byrig up eodon, 30

Anno ab Urbe condita CCCXXXV cum *Rhegini* apud Siciliam discordia laborarent, *civitasque per dissensionem divisa in duas partes esset, pars una veteranos ab Himera, urbe Siciliae, in auxilium vocavit.* At etiam *Catanenses* ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. At *Syracusani* auxilium a Lacedaemoniis petunt.

XV.

Igitur *Athenienses*, biennio apud Siciliam non sine Lacedaemoniorum damno conflictati, aliis domi malis circumveniuntur. *Alcibiades enim impulit Spartanos, ut turbatis Atheniensibus bello insisterent.* Darius etiam, rex Persarum, *memor paterni avitque in hanc urbem odii, cum Lacedaemoniis foedus paciscitur, eisque sumtus belli et copias pollicetur.* Mirum dictu, Atheniensium *tantas ea tempestate opes fuisse, ut, cum adversus eos Graeciae totiusque Orientis viribus incursum sit, consumti magis videantur fuisse quam victi.*

XVIII.

Mortuo rege Dario, cum Artaxerxes et Cyrus, filii ejus, de regno ambigerent, tandem magnis *adparatibus, magnis provinciarum ac populorum ruinis, utrimque certatum.* Cyrus a *cohorte regia oppressus, finem certamini dedit.* Tunc etiam *Atalante* civitas terrae contigua, *repentino maris inpetu abscissa, atque in insulam desolata est.*

XIX.

Anno ab Urbe condita CCCLV, obsidio Vejorum decem *continuis annis magis obsessores quam obsessos detrivit.* Nam Romani *repentinis saepe hostium eruptionibus comminuti, postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt:* urbem *novissime, sine ullo digno Romanae virtutis testimonio, cuniculis 7 clandestina obreptione ceperunt.* Hanc utilem magis quam nobilem *victoriam, primo dictatoris Camilli, qui eam de Vejentibus patravit, exsilium, dehinc irruptio Gallorum insequitur.*

7 hie nihtes on frumslæpe on bestælan, 7 þa burg mid ealle awestan. Þysne nyttan cræft, þeh he arlic nære, funde heora tictator, Camillis hatte.

Sona æfter þæm wearð Romana gewinn 7 þara Gallia, þe wæron of Senno pære byrig. Þæt wæs ærest for þæm þa Gallia 5 hæfdon beseten Tusci þa burg. Þa sendon Romane ærendracan to Gallium, 7 hie bædon þæt hie frið wið hie hæfdon. Þa on ðæm ilcan dæge æfter þæm þe hie þiss gesprecen hæfdon, fuhton Gallie on þa burg; þa gesawan hie Romana ærendracan on hie feohtende mid þæm bu[r]gwarum. Hie for þæm hie 10 gebulgon, 7 þa burg forleton, 7 mid eallum heora fultume Romane sohton. 7 him Uaiius se consul mid gefeohte ongean côm, 7 eac raðe gefliemed wearð eft into Romebyrig, 7 him Gallie wæron æfterfylgende oþ hie ealle þær binnan wæron. Gelice 7 mon mæd mawe, hie wæron þa burg hergende 7 15 sleande buton ælcere ware. Þæt tacen nugiet cup is on pære ea noman þæs consules sleges Faiuises.

Ne wene ic, cwæð Orosius, þæt ænig mon atellan mæge ealne þone demm þe Romanum æt þæm cirre gedon wearð, þeh hie þa burg ne forbærnden, swa hie þa gedydon. 7 þa feawan þe 20 þær to lafe wurdon gesealdon m punda goldes wið heora feore; 7 hie þæt dydon for þæm swipost þe hie pohtan þæt hie sippan hiora underpeowas wæren. 7 sume binnan þæt fæsten oð-flugon, þæt hie Capitoliam heton. Hie þa eac besæton, oð hie sume hungre ácwælan, sume on hand eodan, 7 hie sippan 25 oprum folcum him wið feo gesealdon.

Hu þyncð eow nu, cwæð Orosius, þe þæs cristendomes tida Leahtriað, sippan Gallia út of pære byrig aforan, hu bliðe tida

*[Page 59.]

* Romane æfter ðæm hæfdon. Þa þa iermingas þe þær to lafe wurdon út of þæm holan crupon þe heo on lutedan, swa be- 30 wopene swelce hie of oþerre worolde come, þonne hie besawon on þa besengdan burg 7 on þa westan, þæt him þa wæs syndrig ege þær him ær wæs se[o] mæste¹ wyn. Eac buton þæm yfele nahton hie naper ne þærinne mete ne þærute freond.

¹ From C.,
mæsta L.

Þæt wæron þa tida þe Romane nu æfter sicað, 7 cweþað þæt 35 him Gotan wyrsan tida gedôn hæbben þonne hie ær hæfdon, 7

Igitur Galli Senones, cum urbem *Clusini*, quae nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum (qui tunc componendae inter eos pacis gratia venerant) in acie adversum se videre pugnantes: qua indignatione permoti, *Clusini* oppidi obsidione dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamen obstitit, imo potius hostilis ille impetus, quasi aridam segetem succidit, stravit et transiit. Testatur hanc Fabii cladem fluvius *Allia*, sicut *Cremera* Fabiorum.

Non enim facile aliquis similem ruinam Romanae militiae recenseret, etiam si Roma insuper incensa non esset. . . . *Universam* reliquam juventutem in arce Capitolini montis latitantem, obsidione concludunt: ibique infelices reliquias fame terunt, subigunt, vendunt: nam mille libris auri discessionis pretium paciscuntur: non quod apud Gallos Roma parvi nominis fuerit, sed quod illam sic jam ante detriverint, ut amplius tunc valere non posset.

En tempora, quorum comparatione praesentia ponderantur: en, quibus recordatio suspirat. *Revera pares sunt et conferuntur*

næron on hie hergende buton prie dagas ; 7 Gallie wæron ær
 siex monað binnan þære byrig hergende, 7 þa burg bærnende ;
 7 him þæt pagiet to lytel yfel þuhte buton hie eac hie þæs
 naman bename þæt hie nân folc næren. Eft þa Gotan þær
 læssan hwile hergedan þæt hie for þæs cristendomes áre 7 þurh 5
 Godes ege þæt hie naper ne þa burg ne bærndon ne þæs þone
 willan næfdon þæt hie heora noman hie benamon. Ne þara
 nanne yflian noldan þe to ðæm Godes huse oðflugon, þeh hie
 hæþene wære ; ac swiþor micle wæron wilniende þæt hie gemong
 him mid sibbe sittan mosten. 7 uneaðe mehte ær ænig þæm 10

¹ *Wanting in both.*

² *From C. ; ofslagenre L.*

³ *From C. ; beames L.*

Gallium (oðfleon)¹ oppe oðhydan. 7 þa þa Gotan þær lytle
 hwile hergedan, ne mehte mon buton feawa ofslagenra ² geahsian.
 Ðær wæs gesiene Godes irre, þa hiora ærenan beamas ³ 7 hiora
 anlicnessa, þa hie ne mehton from Galliscum fyre forbærned
 weorþan ; ac hi hefenise fyr æt ðæm ilcan cyrrre forbærnde. 15

Ne wene ic, cwæð Orosius, nu ic longe spell hæbbe to
 secgenne, þæt ic hie on pisse bec geendian mæge ; ac ic opere
 anginnan sceal.

(III, I.)

*[Page 60.]

* Æfter ðæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra
 7 LVII, on þæm dagum þe Gallie Roma awest hæfdon, þa 20
 gewearð seo mæste sibb 7 seo bismerleceste betwih Læcedemonium,
 Creca londe, 7 Persum. Æfter þæm þe Læcedemonie hæfdon
 Perse oft oferwunnen, þa gebudon him Perse þæt hie hæfden
 III winter sibbe wiþ hie, se þe þæt wolde, 7 se þe þæt nolde,
 þæt hie wolden þa mid gefeohte gesecan. Hie þa 25
 Læcedemoniæ lustlice þære sibbe hirsumedan, for þæm lytlan
 ege þe him mon gebead. On þæm mon mæg sweotole oncnawan
 hu micelne willan hie to ðæm gewinne hæfdon swa heora scopas
 on heora leoðum giddiende sindon, 7 on heora leas(s)pel-
 lengum ⁴. Ne geþyncð þe swelc gewin noht lustbære, cwæð 30
 Orosius, ne þa tida þon ma, þætte him his feond mæge swa
 eape his mid wordum gestieran ?

⁴ *leāspellengum C. also.*

Æfter þæm þe Læcedemonie hæfdon oferwunnen Ahtene
 þa burg, hiora agene leode, hi hie þa up ahofon 7 winnan

inter se hae duae captivitates, illa sex mensibus desaeviens, et tribus diebus ista transcurrent. Galli, extincto populo, urbe deleta, ipsum quoque Romae nomen persequentes, et Gothi, relicta intentione praedandi, ad confugia salutis, hoc est, sanctorum locorum, agmina ignara cogentes. Ibi vix quemquam inventum senatorem, qui vel absens evaserit : hic vix quemquam requiri, qui forte ut latens perierit. Plane fatendum est, in hac clade praesenti plus Deum saevisse, homines minus : quippe cum supra humanas vires esset, incendere aeneas trabes, et subruere magnarum moles structurarum, ictu fulminum Forum cum imaginibus vanis abjectum est : horumque omnium abominamentorum, quod inmissa per hostem flamma non adiit, missus e coelo ignis evertit.

Et quoniam uber dicendi materia est, quae nequaquam hoc concludi libro potest, hic praesentis voluminis finis sit, *ut in subsequentibus cetera prosequamur.*

III, I.

Anno ab Urbe condita CCCLXIV, eo siquidem tempore, quo Galli Romam captam tenuerunt, Artaxerxes, Rex Persarum, discedere ab armis et quiescere in pace universam Graeciam praecipit, denuntians contradictorem pacis bello impetendum : quem ita jubentem potuissent tam constanter contemnere, quam fortiter saepe vicerunt, nisi porrectam undecunque occasionem tam libenter hausissent : ostenderunt enim quam aegre admisere illa quae eatenus gesserunt, quae tam facile, indigna etiam conditione, deposuerunt : nam quid tam indignum liberis viris, quam hostis imperio arma deponere, pacique servire ?

Lacedaemonii, postquam Atheniensium potiti sunt, universam Asiam spe dominationis hauserunt.

angunnan on ælce healfe hiora, ge wið heora agen folc, ge wið *Perse*, ge wið þa læssan *Asiam*, ge wið *Ahtene* þa burg, þe hie ær awestan; for ðon þa feawan þe þær út offlugon hæfdon eft þa burg gebune, 7 hæfdon *Thebane*, *Creca* leode, him on fultum asponon. Læcedemonie wæron swa uppa- 5 hæfene, þæt ægðer ge hie self wendon ge ealle ða neahþeoda þæt hie ofer hie calle mehte anwald habban. Ac him *Ahtenense* mid *Thebana* fultume wiðstodon, 7 hie mid gefeohte cnysedan.

Æfter þæm Læcedemonie gecuron him to ladteowe, *Ireclidis* 10 wæs haten, 7 hiene sendon on *Perse* mid fultume wið hie to gefeohtanne. Him þa *Perse* mid heora twæm ealdormonnum ongean coman; ofer hatte *Farnabuses*, ofer *Dissifarnon*. Sona swa þara Læcedemonia ladteow wiste þæt he wið þa twegen heras sceolde, him þa rædlecre gepuhte þæt he wið 15 oþerne frið gename, * þæt he þone oðerne þe ieð ofercuman mehte. 7 he swa gedyde, 7 his ærenddracan to (þæm)¹ oþrum onsende, 7 him secgan het þæt he geornor wolde sibbe wið hiene þonne gewinn. He þa se ealdormon geliefedlice mid sibbe þara ærenda² anfeng, 7 Læcedemonie þa hwile gefliemdon þone 20 oðerne ealdormon.

*[Page 61.]

¹ o. l. late C. (þam).

² From C.; ærende L.

Æfter þæm *Persa* cyning benom þone ealdormon his scire, þe ær þæm fripe anfeng æt Læcedemonium, 7 hie gesealde 30 anum wræccan of *Ahtena*³, *Creca* byrg, se wæs haten *Conon*, 7 hiene sende mid scipehere⁴ of *Persum* to Læcedemonium. 25 7 hie sendon to *Egyptum* Læcedemonie, 7 him fultumes bædon; 7 hie him gesealdon an c þara miclena priereðrena⁵. Læcedemonie hæfdon him to ladteowe ænne wisne mon, þeh he healt wære, se wæs haten⁶ *Ageselaus*, 7 him to gielpworde hæfdon þæt him leofre wære þæt hie hæfdon healtne cyning þonne 30 healt rice. Hie sippan on ðæm sá togædere foran, 7 þær swa úngemetlice gefuhton þæt hie neah ealle forwurdon, þæt naðer ne mehte on oþrum sige geræcan. Þær wearð Læcedemonia anweald 7 heora dóm alegen. Ne wene ic, cwæð *Orosius*, ðæt ænige twegen latteowas emnar gefuhten. 35

³ Ahténe C.

⁴ sciphere C.

⁵ priereðrenena both.

⁶ From C.; hatan L.

Æfter þæm *Conon* gelædde fierd eft on Læcedemonie, 7 ðæt

Itaque toti *Orienti bellum moventes*, Hircilidam¹ ducem in¹ Dereyllidam. hanc militiam legunt, qui cum sibi adversus duos *Artaxerxis* Persarum regis praefectos, Pharnabazum et Tissafernem, pugnandum videret, *proviso ad tempus consilio*, ut *pondus geminae congressionis eluderet*, unum *denuntiato bello adpetit*, alterum *pacta pace suspendit*.

Pharnabazus Tissafernem apud Artaxerxem defert ut proditorem, hortaturque regem, ut in locum ejus Cononem, Atheniensem virum, qui tunc forte apud Cyprum exsulabat, ducem navali bello constituat. Conon classi praeficitur, quibus *compertis*, Lacedaemonii et ipsi auxilia a rege Aegypti per legatos petunt, a quo centum instructas triremes acceperunt. Cui militiae Agesi- laum ducem decreverunt, virum pede claudum, sed qui in difficillimo rerum statu mallent sibi regem claudicare quam regnum. *Raro unquam ita pares omni industria duces in unum coiere bellum, qui acerbissimis invicem praeliis fatigati, et multo sanguine obliti, velut invicti ab alterutro recesserunt.*

Igitur Conon, *accepto iterum a rege magno stipendio*, invadit

land buton þære byrig on ælcon pingun mid ealle aweste,
 þætte þa þe ær úte opra ðeoda anwalda girndon, him þa
 gód puhte þær hie mehten hie selfe æt ham wið ðeowdóm
 bewerian. Pissandor hatte sum Læcedemonia latteow: he
¹ *From C.;* gesohte Conon mid scipun, þa¹ he of Læcedemonium fór, 7 5
^{þe L.} þara folca ægðer on oðerum micel wæl geslogan. Þær wurdon
 Læcedemonie swa swiðe forslagen þæt hie naper næfdon sippan
 ne heora namon ne heora anweald. Ac heora hryre wearð
 Ahtenum to árærnesse þæt hie ðone ealdan teonan gewrecan
 mehten þe him on ærdagum gemæne wæs. 7 hie 7 Thebane 10
^{*[Page 62.]} hie gegaderedon, 7 Læcedemonie mid gefeohte sohton, * 7 hie
 gefliemdon, 7 hie on hiora burg bedrifon, 7 siððan besætan.
 Þa burgware sendon þa æfter Iesulause, þe mid heora here
² *he C.* wæs in Asiam, 7 bædon þæt hie² tidlice hamweard wære, 7
³ *7 he swā ge-* heora gehulpe. 7 swa gedydon³, 7 on Ahtene úngearwe be- 15
^{dyde C.} coman, 7 hie gefliemdon. Ahteniense wæron þa him swiðe
 ondrædende þæt Læcedemonie ofer hie ricsian mehten swa hie
 ær dydon, for þæm lytlan sige þe hie þa ofer hie hæfdon.
 Hie sendon þa on Perse æfter Conone, 7 hine bædon þæt he
 him on fultume wære. 7 he him þæs getygpade, 7 hi mid 20
 micle sciphære gesohte, 7 hi Læcedemonie mæst ealle awestan,
 7 hi to þon gedydon þæt hi hi selfe leton ægþer ge for heane
 ge for unwræste. Æfter þæm Conon gelende to Ahtena þære
 byrig, his ealdcyþpe, 7 þær mid micle gefean þara burgleoda
 onfangen wæs, 7 he ðær his selves longe gemyndgunge⁴ gedyde 25
⁴ *gemyne-* mid (þan)⁵ þe he geniedde ægþer ge Perse ge Læcedemonie
⁵ *From C.* þæt hie gebetton þa burg þe hi ær tobræcon, 7 eac þæt
 Læcedemonie þære byrig sippan gehiersume wæron, þeh hie
 ær lónge heora wiperwinnan wæren. Æfter þeosan gewinne
 gewearð þætte Perse gebudan frið callum Creca folce, næs na 30
 for þæm þe hie him ænigra goda upen, ac for þæm þe hie
 wunnon on Egypti, þæt hie mosten for him þy bet þæm ge-
 winne fullgongan.

Ac Læcedemonie hæfdon þa hwile maran unstillnessa þonne

hostiles agros, et quacunq̃ue incubuit, cuncta prosternit. Lacedaemonii vero domesticis malis circumventi, externis inhiare desistunt, abjiciuntque spem dominationis, imminente periculo servitutis. Interea Pisander, dux apud Spartam per Agesilaum regem relictus, classem instruxerat. Conserunt itaque navale certamen Persae Conone, Spartani Pisandro duce: milites, remiges, ipsique ductores, uno pariter in mutuam caedem ardore rapiuntur. Magnitudinem belli istius inclinatus ex hoc semper in posterum Lacedaemoniorum status prodit. Namque ex illo fluere ac retro sublapsa referri spes Spartanorum visa, donec confecta, et potestate careret et nomine. Atheniensibus vero haec eadem pugna initium recuperandae potentiae fuit. Igitur Thebani, auxilio Atheniensium fulti, superiore clade saucios ac trepidos adgrediuntur. Thebani autem victoria potiti, Spartam contendunt, putantes se vacuum praesidio civitatem nullo intraturos negotio. Agesilaus, arcessitus ex Asia, improvisus bello supervenit: Thebanos jam successu victoriae segniores adgreditur: nec difficile superat. At vero Athenienses, cum comperissent insperata Lacedaemonios victoria sublevatos, pristinae servitutis trepidi metu, exercitum contrahunt. Conon quoque ad populandos Lacedaemoniorum agros revertitur. Ita Spartani, strepitu circumsonantium undique hostium clausi atque exterriti, ultima propemodum desperatione tabuerunt. Sed Conon Athenas pergit, in maximo gaudio civium ipse tristis, quippe cum videret urbem miserabili ruinarum squalore confectam. Itaque magnum pietatis monumentum in reparatione ejus operatus est. Namque eam, a Lacedaemoniis exinanitam, Lacedaemoniorum praedis replevit, Persis incenditibus concrematam, Persis aedificantibus reformavit. Interea Artaxerxes, rex Persarum, universis Graeciae populis per legatos, ut ab armis discederent, et paci adquiescerent, imperavit: non quod misericorditer fessis consularet, sed, ne se in Aegypto bellis occupato aliqua in regnum suum tentaretur irruptio.

II.

Lacedaemonii, inquieti magis quam strenui, tentant furta

hie mægenes hæfden, 7 wæron swiþor winnende on Thebane
¹ hæfdon C. þonne hie fultumes hæfde¹, 7 hloðum on hie stalcdon, oð hie
 abræcan Arcadum heora burg. Æfter þæm Thebane hie mid
 firde gesohton, 7 him Læcedemonie opre ongean brohton. Þa
² End of line; wanling also in C. hie longe fuhton, þa cleopade Læcede(monie)² * ealdormon to 5
³ * [Page 63.] Arcadium, 7 bæden³ þæt hie ðæs gefeohtes geswicen, þæt hie
³ bædon C. mosten þa deadan bebyrgean þe heora folces ofslagen wæron.
 Þæt is mid Crecum þeaw þæt mid ðæm worde bið gecyþed
 hwæðer healf hæfð þonne sige.

For þon ic wolde gesecgan, cwæð Orosius, hu Creca gewinn 10
 (ongonn)⁴, þe of Læ[ce]demonia ðære byrg ærest onsteled⁵ wæs, 7
⁴ Wanting in both. ⁵ onsteled C. mid spellewidum gemearcian, ærest on Athena þa burg, 7 sippan
⁶ Macedonie C. on Thebane, 7 sippan on Boeti, 7 sippan on Macedaniæ⁶—þiss
 wæron ealle Creca leode—7 sippan on þa læssan Asiam, 7 ða
 on þa maran, 7 sippan on Perse, 7 sippan on Egypti. Ic scæl 15
 eac þy lator Romana istoria aseccan þe ic angunnen hæfde.

(III, II.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra
 7 LXXVI, wæs in Achie eorþbeofung, 7 twa byrig, Eborā 7 Elice,
 on eorþan besuncon. Ic mæg eac on urum agnum tidum
 gelic anginn þæm gesecgan, þeh hit swelene ende næfde, þætte 20
 Constantinopolim Creca burg on swelcre cwacunge wæs, 7 hiere
 gewitgad wæs of soðfæstum monnum þæt heo sceolde on eorþan
 besinca; ac heo wearð gescild þurh þone cristnan casere Arca-
 diusā, 7 þurh þæt cristene folc. On þæm burgum wæs getacnad
 þæt Crist is eaðmodegra help 7 ofermodigra fiell. Mare ic 25
⁷ The first d erased; gemyndgode C. þyses gemyndgade⁷ þonne ic his mid ealle āsæde; gif his hwa
 sie lustfull mare to witanne, sece him þonne self þæt.

On þæm dagum gewearð þætte Wulchi 7 Falisci, þe ær
 wæron LXX wintra wið Romane winnende, þæt hi hie þa ofer-
 wunnon, 7 heora land oferhergedon. 7 rape æfter þæm Sut- 30
 trian þæt folc wæron hergende on Romane op þære burge geata.
 Hit Romane æfter þæm hrædlice mid gefeohte 7 mid hergiunge
 him forguldon, 7 hie gefliemdō.

bellorum. Nam *speculati absentiam* Arcadum, castellum eorum perfringunt. *Arcades vero, juncto sibi Thebanorum auxilio, amissa furto bello repetunt.* In eo praelio *Archidamus*, dux Lacedaemoniorum, occisorum corpora ad sepulturam poscit: quod signum victoriae *traditae* inter Graecos haberi solet. *Incertos bellorum orbes verbis e vestigio secutus implicui.*

Inproba dominandi Lacedaemoniorum cupiditas, quantas causas certaminum suscitavit, quis vel numero, vel ordine disponat? siquidem, tracto per aliquot aetates hoc continuo bello, Athenienses, Lacedaemonii, Boeotii, Thebani, postremo Graecia, Asia, Persis, atque Aegyptus navales simul pedestresque conflictus indiscretis egere discursibus.

III.

Anno ab Urbe condita CCCLXXVI, terrae motu Achaia *concussa est*, et duae civitates, *id est*, Ebor¹ et Helice, *abruptis* ^{1 Bura.} *locorum hiatus devoratae sunt.* At ego nunc e contrario poteram similia in diebus nostris apud Constantinopolim, *aeque modo principem gentium, praedicta et facta*, sed non perfecta narrare, cum, post *terribilem denuntiationem terra tremaret*, donec *orationibus* Arcadii principis et populi Christiani, *praesentem perditionem Deus exoratus averteret*: probans se solum esse et conservatorem humilium, et *punitorem malorum.* Sed haec, ut commemorata sint magis quam explicata, *verecundiae concesserim*, ut et qui scit, *recolat*, et qui nescit, *inquirat*:

Interea Romani, qui per septuaginta annos ab urbe Volscorum, praeterea Faliscorum, *Aequorum*, et Sutrinorum, subacti et adtriti, *assiduis bellis conficiebantur*, tandem *easdem cepere civitates, et finem dedere certamini.* Praenestinos etiam eodem tempore, qui usque ad portam Romae bellando et caedendo *pervenerant*, vicerunt.

(III, III.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hund wintra
 7 LXXXIII, þa þa Laucius, þe oþre noman wæs haten Genutius,
 7 Quintus, þe oþre noman wæs haten Serfilius, Ða hie wæron
 consulas on Rome, gewearð se micla moncwealm on þæm londe :
¹ na¹, swa hit gewuna is, of untidlican gewideran, þæt is, of wætum 5
 sumerum, 7 of drygum wintrum, 7 of reðre [lencten]hæte, 7 mid
² ungemetl- ungemætre ² hærfestwætan 7 æfterhæpan ³; ac ân wind com of
 can C. Calabria wealde, 7 se wol mid þæm winde. Þes moncwealm wæs
³ æfterhæðan C. on Romanum full II gear ofer ealle menn gelice, þeh þe sume
⁴ gedrehte C. deade wæron, sume uneaþe gedrycnede ⁴ aweg coman; oþ þæt 10
 heora biscepas sædon þæt heora godas bædon þæt him man
 worhte anfiteatra, þæt mon mehte þone hæðeniscan plegan þær-
 inne dón, 7 hiora diofolgielð, þæt wæron openlice ealle unclæn-
 nessa. Her (m)e ⁵ magon nu, cwæð Orosius, þa geondwyrdon
⁵ e with cras- þe þæs cristendomes wiðerflitan sint, hu heora godas þurh heora 15
 sure before it: C. me. blotunge 7 þurh hiora diofolgielð þæs monncwealmes gehulpon,
 buton þæt hie ne angeatan mid hwelcum scinnæfte 7 mid
 hwelcum lotwrence hit deofla dydon—næs na se soða Gód—Ðæt
 hie mid þy yfele þa menn swenctan, to Ðon þæt hie geliefdon
 heora ofrunga 7 heora deofolgielðum, 7 þæt hie þonan mosten to 20
⁶ Wanting in þæm sawlum becuman, 7 þæt hie (hie) ⁶ mosten tawian mid þære
 both. mæstan bismrunge æt heora anfiteatra. Þa wæron únárimede,
⁷ asecganne C. 7 me nu monigfeald to secganne ⁷, for þon þu, fæder Agustinus,
 hie hæfst on þinum bocum sweotole gesæd; 7 ic gehwam wille
 þærto tæcan þe hiene his lyst ma to witanne. 25

Æfter þeosan on þæm ilcan geare tohlád seo eorpe binnan
 Romebyrig. Þa sædon heora biscepas eft þæt heora godas
 bædan þæt him mon scalde ænne cucne mon, þa him þuhte þæt
 *7 seo eorpe swa giniende
 *7 seo eorpe swa giniende
 bád, oþ þæt Marcus, þe oþre noman hatte Curtius, mid horse 30
 7 mid wæpnum þæroninnan besceat; 7 hio sippan togædre
 behlád.

IV.

Anno ab Urbe condita CCCLXXXIV, L. Genucio, et Q. Servilio Consulibus, ingens Romam pestilentia corripuit: non, ut adsolet, temporum turbata temperies, hoc est, aut siccitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut humor aestatis, vel autumni *divitis indigesta illecebra, insuper etiam* exspirata de Calabris saltibus aura *corrumpens, infirmitatum adferre transcursus;* sed generali cunctos per biennium tabe *confecit:* ut etiam quos non *egit* in mortem, *turpi macie* exinanitos adflictosque dimiserit. *Conquerentur hoc loco* obtrectatores temporis Christiani, *si forte silentio praeterierim, quibus tunc* cerimoniis Romani *placaverint* deos, *et sedaverint* morbos. *Cum pestilentia in dies* crudesceret, auctores suasere pontifices, ut ludi scaenici diis expetentibus ederentur: *ita pro depellenda temporali peste* corporum, *arcessitus est* perpetuus morbus animorum. Uber nunc quidem mihi iste doloris atque increpationis locus est, sed, in quo jam Reverentia tua studium sapientiae exercuit, mihi super eo audere fas non est. *Commonuisse me satis sit, et ex qualibet intentione* lectorem ad illius lectionis plenitudinem remisisse.

V.

Sequitur hanc luem satis triste prodigium. Repente siquidem medio Urbis terra dissiluit. Mancbat diu patenti voragine *impudens specus, nefariamque* vivi hominis sepulturam diis interpretibus expetebat. *Satisfecit improbis faucibus* praecipitio sui Marcus Curtius, eques armatus, *injecitque* *crudeli terrae inopinatam satietatem.*

(III, IIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hund wintra 7 LXXXVIII, þætte Gallie oferhergedan Romana lond oð IIII mila to ðære byrig, 7 þa burg mehton eaðe begitan gif hie þær ne gewicadon; for þon Romane wæron swa forhte 7 swa æmode, þæt hie ne wendon þæt hie þa burg bewerian mehton. Ac þæs 5 on morgenne Titus heora ladteow, þe oðre noman wæs haten Qui[n]tius, hie mid firde gesohte. Þær gefeaht Mallius anwig, þe oðre noman wæs haten Tarcwatus, wið anne Gallisene monn, 7 hiene ofslog; 7 Titus Cuintius þa oðre sume gefiemde sume ofslog. Be þæm mon mehte ongietan hwæt ðær ofslagen 10 wæs, þa heora fela ðusenda gefongen wæs.

(III, V.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra 7 II, ðætte Cartaina þære burge ærendracan comon to Rome, 7 him gebudon þæt hie frið him betweonum hæfden, for þon hie 1 (o)n¹ an land þa winnende wæron, þæt wæs on Benefente. Mid 15 þæm þe þa ærendracan to Rome comon, þa com eac mid him ^{1 From C.} seo ofermaete heardsælnesse² 7 monegra ðeoda iermþa, seo longe æfter þæm weaxende wæs, swa hit heofones tungul on þæm tidun cypende wæron, þæt hit wæs niht oð midne dæg, 7 on sumre tide hit hagalade stanum ofer ealle Romane. 20

On þæm dagum wæs Alexander geboren on Crecum swa swa ân micel ýst come ofer ealne middangeard. 7 Ocus, Persa cyning, þone mon opere noman het Artecsersis, æfter þæm þe he Egyptum forhergede, he gefor sippan on Iudana lond, 7 hiera fela forhergeade; sippan on Ircaniam þæm londe he heora 25 (swiðe)³ fela gesette wið þone sá þe mon Caspia hætt, 7 hie þær gesetene sint giet oð þisne dæg * mid bradum folcum, on ðæm tohopan þæt hie sume siðe God þonan adó to heora agnum lande. Sippan Artecsersis abrac Sidonem, Fenitia burg, seo wæs þa welegast on ðæm dagum. 30

³ From C.

*[Page 66.]

VI.

Anno ab urbe condita CCCLXXXVIII, Gallorum inundatio ad quartum ab Urbe lapidem consedit, facile perturbatam occupatura civitatem, nisi *otio torpuisset* : ubi pugnam Manlius Torquatus singulariter *inchoavit*, T. Quinctius Dictator *cruentissima congressione confecit*. *Post paululum quoque Tuscorum pugna sub C. Marcio consecuta est* : ubi conjici datur, quantum hominum caesum sit, quando octo millia sunt capta *Tuscorum*.

VII.

Anno ab Urbe condita cccclii, legati a Carthagine Romam *missi sunt*, foedusque pepigerunt. Quem ingressum *Carthaginiensium in Italiam malorum grandinem* secuturam, *continuarumque miseriarum tenebras juges*, abominatio dierum, quibus ea gesta sunt, protestatur. Tunc etiam nox usque ad *plurimam diei partem tendi visa est* : et saxca *de nubibus* grando descendens, *veris terram lapidibus verberavit*.

Quibus diebus etiam Alexander *Magnus*, magnus ille *gurgis miseriarum*, atque *atrocissimus* turbo totius *Orientis* est natus. Tunc etiam Ochus, qui et Artaxerxes, post transactum in Aegypto bellum, plurimos Judaeorum in transmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caspium mare habitare *praecepit* : quos ibi usque in hodiernum diem *amplissimis generis sui incrementis* consistere, atque exinde quandoque *erupturos*, opinio est. Et Sidonem opulentissimam Phoenicis *provinciae urbem* delevit.

Æfter þæm Romane angunnan þæt Somniticum gewinn ymbe Campena land. Hie þa longe 7 oftrædlice ymb þæt fuhton on hweorfendum sigum. Þa getugon Somnite him on fultum Pirrusan Epira cyning, þone mæstan feond Romanum. Þæt gewinn wearð hwæðre sume hwile gestilled, for þon Punici wið 5 Romane winnan angunnan.

Sippan þæt gewin angunnen wæs, gif ænig mon [sie], cwæð Orosius, þe on gewritun findan mæge þæt Ianas dura sippan belocen wurde buton anum geare—7 þæt wæs for þæm þe 10 ærest ou C. Romane eallne þone gear an monncwealme lægan—ær eft 1 Octavianus dæge þæs caseres. Þæt hus hæfdon Romane to ðæm anum tacne geworht þæt on swelce healfe swelce hie þonne winnende beon woldan, swa sūþ, swa norþ, swa east, swa west, þonne andydan hie þa duru þe on þa healfe open wæs, þæt hie be þæm wiston hwider hie sceoldon. 7 mið þæm þe hie þara dura 15 hwelce opene gesawon, þonne tugon hie heora hrægl bufan eneow, 7 giredon hie to wige; 7 be þæm wiston þæt hie wið sum folc frið ne hæfdon. 7 þonne hie frið hæfdon, þonne wæron ealle þa dura betyneda, 7 hie leton hiera hrægl ofdune to fotum. Ac þa þa Octavianus se casere to rice feng, þa wurdon Ianas 20 dura betyneda, 7 wearð sibb 7 friþ ofer ealne middangeard.

Æfter þæm þe Perse frið genaman wið Romanum sippan gelicade eallum folcum þæt hie Romanum underþieded wære, 7 hiora æ to behealdanne; 7 swa swiþe þone frið lufedon þæt him leofre wæs þæt hie Romanisce cyningas hæfdon þonne of 25 heora agnum cynne. On þæm wæs sweotole getacnod * þæt nan eorþlic man ne mehte swelce lufe 7 swelce sibbe ofer eallne middangeard gedon swelce þa wæs, ac heo for þæm wæs þe Crist on þæm dagum geboren wæs, þe sibb is heofonwara 7 eorðwara. Þæt eac Octavianus sweotole getacnade, þa þa 30 2 swa swa C. Romane him woldon ofrian swa 2 heora gewuna wæs, 7 sædon 3 on C. þæt sio sibb of 3 his mihte wære; ac he ægðer fleah ge þa dæd ge þa sægene, 7 eac self sæde þæt seo dæd his nære, ne eac beon ne mehte nanes eorðlices monnes, þætte ealre worolde

VIII.

Jam hinc *statim* a Romanis adversum Samnitas pro Campanis bella suscepta sunt. *Samniticum* bellum ancipiti statu gestum, Pyrrhus, vel maximus Romani nominis hostis, *excepit*. *Pyrrhi* bellum mox Punicum consecutum est : et quamvis nunquam post mortem Numae a bellorum cladibus fuisse cessatum

patentes semper Jani portae indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto inpressus coelo malorum fervor incanduit. Porro autem, inchoato semel bello *Punico*, utrum aliquando bella nisi Caesare Augusto imperante cessaverint, *inquirat*, inveniat, *prodat*, *quisquis infamanda tempora Christiana putat.* Absque illo tamen, *inter bella Punica* unius anni, Romani *propter* clausas Jani portas, *inter febres morbosque reipublicae, ad hoc brevissimo pacis signo inlecti sunt, ut multo gravius adflictarentur.*

At vero, si indubitatissime constat, sub Augusto primum Caesare, post Parthicam pacem, universarum terrarum orbem, generali pace compositum, Romanis paruisse legibus, Romana jura quam propria arma maluisse, spretisque ducibus suis, judices elegisse Romanos : postremo, omnibus gentibus, unam fuisse voluntatem inservire paci : quod prius ne una quidem civitas, unusve populus civium, vel, quod majus est, una domus fratrum, jugiter habere potuisset : quod si etiam, cum imperante Caesare ista provenerint, in ipso imperio Caesaris illuxisse ortum in hoc mundo Domini nostris Jesu Christi, manifestum est.

swelce sibbe bringan mehte, þætte twa þeoda ær habban ne meliton, ne, ðætte læsse wæs, twa gemægpa.

(III, VI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintrum 7 VIII, gewearð þætte Romane 7 Latine wunnon. On þæm
¹ *Romana C.* forman gefeohte wearð Romane¹ consul ofslagen Mallius, þe 5
 oðre noman wæs haten Tarcuatus. 7 heora oper consul, þe mon
² *Decius C.* Detius² hett, 7 oðre noman Mure, his agenne sunn ofslog,
³ *From C.* for þon he oferbræc heora gecwedrædenne, þæt wæs þæt (hie)³
 (hy). hæfdon gecweden þæt hie ealle emlice on Latine tengden. Ac
 þær án ut asceat of Latina weorode, 7 anwiges bæd, 7 him ðæs 10
 consules sunu ongean côm, 7 hiene þær ofslog. For þæm gylte
 hiene eft hett his fæder ofslean. For þæm slege noldan Romane
 bringan þæm consule þone triumphan, þe heora gewuna wæs,
 þeh he sige hæfde.

On ðæm æfterran géare pæs, Minutia hatte an wifmon, þe on 15
 heora wisan sceolde nunne beon. Seo hæfde gehaten heora
⁴ *fæmnan-* gydenne Dianan þæt heo wolde hiere lif on fæmnhade⁴ álibban.
⁵ *hade C.* Þa forlæg heo hie (sona)⁵. Hie þa Romane for þæm gylte þe
⁶ *From C.* heo hiere beot⁶ aleag, swa cuce⁷ on eorþan bedulfan, 7 nugiet
⁷ *gehat C.* to dæge þæm gylte to tacne mon hætt ðæt lond 'Mánfeld' þær 20
 hie mon byrgde.

Rape æfter þæm on para twegea consula dæge, Claudius,
 þe oðre noman hatte Marcellus, 7 Ualerius, þe oðre noman
^{*} *[Page 68.]* hatte Flaccus, þa gewearð hit, þeh hit me scondlic sie, *cwæð
 Orosius, þætte sume Romana wif on swelcum scinlace wurden, 25
 7 on swelcum wodan dreame, þæt hie woldon ælcne mon, ge
 wif ge wæpned, para þe hie mehton, mid atre acwellan, 7 hit
 on mete oppe on drynce to gepigenne gesellan. 7 þæt longe
 donde wæron ær þæt folc wiste hwonan þæt yfel come—buton
 þæt hie sædon þæt hit ufane of ðære lyfte come—ær þon hit þurh 30
 ænne þeowne mon geypped wearð. Þa wæron ealle þa wif be-
 foran Romana witan gelaðede; para wæs III hund 7 hundeatig.

IX.

Anno ab Urbe condita CCCCLIX, Romani bellum Latinis *rebel-lantibus intulerunt*, Manlio Torquato, et Decio Mure consulibus : in quo bello *unus* consul interfectus est, alter *exstivit parricida*. *Manlius enim Torquatus* filium suum, interfectorem provocantis atque *insultantis hostis*, occidit. Manlius, quamvis victor, *occursum tamen nobilium juvenum Romanorum*, triumphans *parricida*, non meruit.

Anno autem post hunc subsequente Minucia, virgo vestalis, ob admissum incestum *damnata* est, vivaque obruta in campo, qui nunc 'Sceleratus' vocatur.

X.

At vero, *parvo exin tempore interjecto*, horresco referre quod gestum est : nam Claudio Marcello et Valerio Flacco consulibus, *incredibili rabie et amore scelerum* Romanae matronae *exarserunt*. *Erat utique foedus ille ac pestilens annus*, et adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre *credulitas* erat, cum existente quadam ancilla indice *primum multae* matronae ut biberent, quae *coxerant, venena*, compulsae : deinde simul atque *hausere*, consumtae sunt. *Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus consciarum*, ut trecentae septuaginta *damnatae* ex illis simul fuisse *referantur*.

¹ *From C.* (7)¹ þær wæron geniedde þæt hie þæt ilce pigedan þæt hie ær oprum sealdon, þæt hie þærryhte deade wæron beforan eallum þæm monnum.

(III, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hund wintra 7 XXII, Alexander, Epirotarum cyning, þæs maran Alexandres 5 eam, he mid eallum his mægene wið Romane winnan angan, 7 æt Somnite gemære 7 Romane gesæt, 7 þa nihstan landleode on ægþere healfe him on fultum geteah, oþ Somnite him gefuhton wið, 7 þone cyning ofslagon. Nu ic pyses Alexandres her gemyndgade, cwæð Orosius, nu ic wille eac þæs maran Alexandres 10 gemunende beon, þæs opres nefan, þeh ic ymbe Romana gewin on þæm gearrime ² forð ofer þæt geteled hæbbe.

² geargerime C.

³ *From C. ;*
³ *Alexaldres L.*

⁴ *From C. ;*
⁴ *III L.*

⁵ *he was C.*

⁶ *From C. ;*
⁶ *steowmodor L.*

Ic sceal hwæðre eft gewendan þæt ic hwelcnehugu dæl gesecege Alexandres ³ dæda ; 7 hu Philippus his fæder IIII hund wintrum æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs, he feng to Mæce- 15 donia rice on Crecum, 7 þæt hæfde XXV wintra, 7 binnan þæm gearum he geeode ealle þa cynericu þe on Crecum wæron. An wæs Ahteniense, oþer wæs Thebane, III wæs Thesali, IIII (wæs)⁴ Læcedemonie, V Focesens, VI Mesi, VII Macedonie, þæt he ærest hæfde. Philippus þa he *cniht wæs, wæs ⁵ Thebanum to gisle 20 geseald, Paminunde, þæm stro[n]gan cyninge 7 þæm gelæredestan philosophe, from his agnum breþer Alexandre, þe Læcedemonia rice þa hæfde, 7 mid him gelæred wearð on þam prim gearum þa he ðær wæs. Þa wearð Alexander ofslagen his broðor from his agenre meder, þeh heo hiere operne sunu eac ær ofsloge for 25 hiere geligernesse ; 7 heo wæs Philippuses steopmodor ⁶. Þa feng Philippus to Mæcedonia rice, 7 hit ealle hwile on miclan pleo 7 on miclan earfeþan hæfde, þæt ægþer ge him mon utane of oðrum londum an wann, ge eac þæt his agen folc ymbe his feorh sierede, þæt him þa æt nihstan leofre wæs þæt he ute 30 wunne þonne he æt ham wære. His forme gefeoht wæs wið Atheniense, 7 hie oferwonn ; 7 æfter þæm wið Hiliricos, þe we Pulgare hatað, 7 heora monig ðusend ofslog, 7 heora mæstan

XI.

Anno ab Urbe condita ccccxxii, Alexander, Rex Epirotarum, Alexandri magni avunculus, cum bellum adversus Romanos *pararet*, et circa finitimas *Romae urbes* auxilia sibi adquirere studens, *bellis exercebatur*, a Samnitibus *maximo* bello *victus* atque occisus est. Sed, quoniam *aliquantum* Romanas clades recensendo progressus sum, vel Alexandri istius mentione *com-
monitus*, de *Philippo Macedonum rege*, *paucissimis annis retro repetitis*, magna parvis, in quantum potero, colligam.

XII.

Anno ab Urbe condita cccc, Philippus, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit. Hic *primum* ab Alexandro fratre obses Thebanis datus, per triennium apud Epaminondam, strenuissimum imperatorem et *summum* Philosophum, eruditus est. Ipso autem Alexandro *scelere Eurydices* matris occiso, quamvis ea jam *commisso* adulterio, et altero filio interfecto, *generi nuptias mariti morte pepigisset*, regnum suscepit, qui cum foris *concursu exsurgentium undique hostium*, domi autem *deprehensarum saepe* insidiarum metu *fatigaretur*, primum bellum cum Atheniensibus gessit. Quibus victis, *arma ad Illyrios transtulit*, multisque millibus *hostium* trucidatis, Larissam urbem nobilissimam cepit. Inde Thessaliam *non magis amore victoriae, quam ambitione habendorum equitum Thessalorum*, quorum robur *ut exercitui suo admiscerit*, invasit. Ita *Thessalis ex improviso praeoccupatis* atque in *potestatem redactis*, *jungendo equitum peditumque fortissimas turmas*, invictissimum *fecit exercitum*.

burg geeode, Larisan. 7 siþþan on Thesali he þæt gewinn
 swipost dyde for þære gewilnunge þe he wolde hi him on fultum
¹ 7 for þon þe geteon for heora wigeræfte, for þon ¹ hie cupon on horsum ealra
² om. in C. folca [feohstan] ² betst 7 ærest. Hie þa ægðer ge [for] his ege
 ge for his olecunge him to gecierdon. He þa gegaderade mid ⁵
³ From C.; heora fultume 7 mid his agene ægþer ge ridendra ge gangendra ³
⁴ unoferwinnendlice both. unoferwinnendlicne ⁴ here.
 . Æfter þæm þe Philippus hæfde Atheniense 7 Thesali him
 underðieded, he begeat Arues dohtor him to wife, Malosorum
⁵ heo was C. cyninges, Olimphiade wæs ⁵ hatenu. Arues wende þæt he his ¹⁰
⁶ twice in L. rice gemiclian sceolde þa he ⁶ his dohtor Philippuse sealde. Ac
 he hiene on ðære wenunge geband, 7 him ðæt an genam þæt he
 self hæfde, 7 hiene siþþan forsende oþ he his lif forlet. Æfter
 þæm Philippus feaht on Thona þa burg, on Thebana rice; 7
⁷ þæt oðer C. him ðær wearþ oþer ⁷ eage mid anre flán ut ascoten. He ¹⁵
 hwæðre þa burg gewann, 7 eall þæt monecynn ácwealde þæt he
 ðærinne mette.
⁸ his searwum 7 æfter þæm mid searewan ⁸ he geeode eall Creca folc,
⁹ he C. * for þon heora gewuna wæs þæt hie woldon of ælcerre byrig
 * [Page 70.] him self anwald habban, 7 nán oðerre underþied beon, ac ²⁰
 wæron him swa betweonum winnende. Þa bædan hie Philippus
 æst of anre byrig, þonne of oþerre, þæt hie ⁹ him on fultume
 wære wiþ þa þe him on wunnon. Þonne he þa oferswiðed
 hæfde þe he þonne on winnende wæs mid þæm folce þe hiene ær
 fultumes bæd, þonne dyde he him ægþer to gewealdon: swa he ²⁵
 belytegade ealle Crece on his geweald. Þa Crece þæt þa under-
 geaton, 7 eac him swiþe ofþyncendum þæt hie án cýning swa
 iedelice forneah buton ælcon gewinne on his geweald beþridian
 sceolde, gelice 7 hie him þeowiende wæron—he hie eac oþrum
 folcum oftrædlice on þeowot sealde, þe ær nan folc ne mehte ³⁰
 mid gefeohte gewinnan—hie þa ealle wið hiene gewin up
 áhofan; 7 he hiene geeaðmedde to þæm folce þe he him þær
 heardost ondred, þæt wæron Thesalii, 7 on hie gelec þæt hie
¹⁰ From C.; onn L. mid him on ¹⁰ Athene wunnon. Þa hie to ðæm gemære comon
 mid heora firde, þa hæfdon hie hiera clusan belocene. Þa ³⁵
 Philippus þærbinnau ne mehte þæt he his teonan gewræce, he

Igitur *victis* Atheniensibus, subjectisque Thessalis, Olympiadem, Arubae regis Molossorum *sororem*, duxit uxorem. Qui Aruba, cum per hoc quod *societatem Macedonum adfinitate regis paciscebatur*, imperium suum se dilataturum putaret, *per hoc deceptus amisit*, privatusque in exilio *consenuit*. Deinde Philippus, cum Methonam urbem oppugnaret, ictu sagittae oculum perdidit. Ipsam vero urbem *mox* expugnavit, et cepit.

Exin Graeciam *prope* totam, consiliis *praeventam*, *viribus* domuit. Quippe Graeciae civitates, dum imperare singulae cupiunt, *imperium omnes perdiderunt* : et *dum in mutuum exitium ruunt*, omnibus *perire*, quod singulae *amitterent*, oppressae demum servientesque senserunt : quarum *dum insanas concertationes* Philippus, *observat*, *auxiliumque semper inferioribus suggerendo*, *contentiones fovet*, *victos sibi pariter victoresque* subiecit. Thessali Philippum *ultro sibi ducem expetiverunt*. Sed Athenienses angustias *Thermopylarum* occupavere.

- þa wende on þa ane þe him þa getriewe wæron, 7 heora burg gefór, 7 þæt folc mid ealle fordyde, 7 heora hergas towearp, swa he ealle dyde þe he awer¹ mette, ge eac his agene; oþ² him þa biscepas sædon þæt ealle godas him irre wæren 7 wiðwinnende; 7 þeh hie him ealle irre wæren, on þæm xxv wintrum þe he 5 winnende wæs 7 feohtende he na oferwunnen ne wearð.
- ³ æfter þam C. Æfter³ he gefór on Capadotiam þæt lond, 7 þær ealle þa cyningas mid biswice ofslog. Sippan ealle Capadotiam him gehiersumedon. 7 hiene sippan wende on his þrie gebroðor, 7 ænne ofslog, 7 þa twegen oðflugon on Olinthum þa burg, seo 10
- *[Page 71.] wæs fæstast 7 welegast Mæcedonia *rices. 7 him Philippus æfter fôr, 7 þa burg abræc, 7 þa broðor ofslog 7 eall þæt þærinne wæs. Þa þrie gebroðor næron na Philippuse gemedren, ac wæron gefæderen.
- ⁴ Thracia C. On þæm dagum on Tracia⁴ þæm londe wæron twegen cy- 15
- ⁵ From C. ningas ymb þæt ric(e)⁵ winnende: þa wæron gebroþor. Þa sendan hie to Philippuse, 7 bædon þæt he hie ymb þæt rice gesemde, 7 on þære gewitnesse wære þæt hit emne gedæled wære. He þa Philippus to heora gemote com mid micelre firde, 7 þa cyningas begen ofslog 7 ealle þa witan, 7 feng him to þæm 20 ricum bæm. Æfter þæm Atheniense bædan Philippus, þæt he heora ladteow wære wið Focenses þæm folce, þeh hie ær hiera clusan him ongean beluce[n], 7 þæt he oðer ðara dyde, oþþe hie gesemde, oþþe him gefultumade þæt hi hie oferwinnan mehten. He him þa gehet þæt he him gefultuman wolde þæt hie hie 25 oferwunnen. Eac æt þæm ilcan cirre bædan Focense his ful- tumes wið Athene. He him þa gehet þæt he hie geseman wolde. Sippan he buta þa clusan on his gewealde hæfde, þa dyde he him eac þa ricu to gewealdon; 7 his here geond þa byrig todælde, 7 him bebed þæt hie ðæt lond hergiende wæron 30
- ⁶ oð þæt C. oþ⁶ hie hit awesten; þæt þæm folce wæs ægþres wáa, ge þæt hie þæt mæste yfel forberan sceoldon, ge eac þæt hie his sciran ne dorstan. Ac he ealle þa ricestan forslean het, 7 þa oðre sume on wræcsið forsende, sume on oðra mearca gesette. Swa he Philippus þa miclan ricu geniperade, þeh þe ær anra gehwelc 35 wende þæt hit ofer monig oþru anwald habban mehte, þæt hie þa æt nihstan hie selfe to nohte bemætan.

Igitur Philippus ubi *exclusum* se ab ingressu *Graeciae*, *paratum in hostes bellum* vertit in socios : nam civitates, *quarum paulo ante dux fuerat hostiliter* invadit, *crudeliter* diripit : templa quoque *universa* subvertit, nec tamen unquam per viginti quinque annos quasi iratis diis victus est. Post haec in Cappadociam transiit, ibique *captos* per dolum *finitimos* reges interfecit, totamque Cappadociam *imperio Macedoniae* subdidit. Inde *parricidia* in fratres convertit, quos *patri ex noverca genitos interficere adgressus est*. Cum autem unum ex his occidisset, duo in Olynthum confugerunt : quam Philippus *hostiliter adgressus*, urbem *antiquissimam* et *florentissimam*, *caedibus repletam*, *opibus hominibusque vacuavit*, *abstractos* etiam fratres neci dedit.

Cum eum fratres duo, Thraciae reges, de regni *terminis* *ambigentes*, *judicem ex consensu praeoptavissent*, Philippus ad iudicium cum *instructo exercitu* ingressus, *juvenes vita regnoque* privavit. Athenienses vero, qui prius Philippi *ingressum Thermopylarum munitione repulerant*, *ultro pacem ejus* *expetentes*, *hostem de neglecta introitus custodia commonuerunt*. *Caeterae etiam civitates*, *sub specie pacis sponte se externae dominationi subjecerunt* : maxime, cum *Thessali Boeotique* *poscerent* Philippum, *ut se adversum Phocenses ducem exhiberet*, *susceptumque bellum gereret* : contra Phocenses *vel differri bellum*, *vel auferri*, precibus laborarent. Philippus *utrisque diversa* promisit, *Phocensibus pacem et veniam se daturum sacramento confirmans*. Igitur Philippus angustias *Thermopylarum* *ingreditur*, easque occupatas *emuniit*. *Tunc primum se omnis Graecia captam esse persensit*. Inde *omnium urbes* *populatus*, *cruenta praesentia effecit*, *ut etiam absens timeretur*. *Premittit miseros superfusos pavor*, *ipsaque dissimulatione dolor crescit*. Alios *populos avulsos a sedibus suis*, alios in *extremis regni terminis* statuit.

¹ on lande *C.* Philippuse gepuhte æfter þæm þæt he án land¹ ne mehte
þæm folce mid gifan gecweman þe him an simbel wæron mid
winnende; ac he scipa gegaderode, 7 wicingas wurdon, 7 sona
*[Page 72.] æt anum cirre án c 7 eahtatig ceapscipa gefengon. * Þa geceas
he him ane burg wið þone sê, Bizantium wæs hatenu, to ðon 5
þæt him gelicade þæt hie þær mehten betst frið binnan habban,
² From *C.*;
þæt *L.* 7 eac þæt hie þær² gehendaste wæren on gehwelc lond þonan to
winnanne; ac him þa burgleode þæs wiðcwædon. Philippus
mid his fultume hi besæt, 7 him an wann. Seo ilce Bizantium
wæs ærest getimbred from Pausania, Lacedemonia ladteowe, 10
7 æfter þæm from Constantino þæm cristenan casere geieced,
7 be his noman heo wæs gehatenu Constantinopolim, 7 is nu
þæt hehste cyнесetl 7 heafod ealles eastrices. Æfter þæm þe
Philippus longe þa burg beseten hæfde, þa ofpuhte him þæt
he þæt feoh to sellanne næfde his here swa hie bewuna wæron. 15
He þa his here on tu todælde: sum ymb þa burg sætt; 7 he
mid sumum hlopum fôr, 7 monega byrg bereafode on Chera-
nisse, Creca folce; 7 sippan fôr an Scippie mid Alexandre his
³ From *C.*;
geþohta *L.* suna, þær Atheas se cyning rice hæfde, þe ær his geþofta³ wæs
wið Hisdriana gewinne—7 þa on ðæt lond faran wolde. Ac 20
hie þa landleode wið þæt gewarnedon, 7 him mid firde angean
foran. Þa þæt þa Philippus geacsade, þa sende he æfter maran
fultume to ðæm þe þa burg ymbseten hæfdon, 7 mid ealle
mægene an hie fôr. Þeh þe Scippie hæfdon maran monmenie,
⁴ hy selfe *C.* 7 self⁴ hwætran wæron, hie þeh Philippus besirede mid his lot- 25
⁵ From *C.*
⁶ þe *C.* wrencum, mid (þæm)⁵ þæt⁶ he his heres þridan dæl gehyde,
7 him self mid wæs, 7 þæm twam dælum bebed, swa hie
feotlan angunnen, þæt hie wið his flugen, þæt he sippan mid
þæm ðridan dæle hie beswican mehte, þonne hie tofarene
wæron. Þær wearð Scippia xx m ofslagen 7 gefangen wif- 30
monna 7 wæpnedmonna, 7 þær wæs xx m horsa gefangen, þeh
hie ðær nan liggende feoh ne metten, swa hie ær bewuna wæron
þonne hie wælstowe geweald ahton. On þæm gefeohte wæs
*[Page 73.] ærest *anfunden Scippia wánspeða. Eft þa Philippus wæs

XIII.

Sed haec cum per aliquantas Graeciae civitates exercuisset, ad perficiendam aequalem in universis vastationem necessariam maritimam urbem ratus, Byzantium aptissimam judicavit, ut receptaculum sibi terra marique fieret, eamque obsistentem illico obsidione cinxit. Haec autem Byzantium, quondam a Pausania rege Spartanorum condita, post autem a Constantino, Christiano principe, in majus aucta et Constantinopolis dicta, gloriosissimi nunc imperii sedes et totius caput Orientis est. Philippus vero post longam obsidionem, ut pecuniam quam obsidendo exhauserat, praedando repararet, piraticam adgressus est. Captas itaque centum et septuaginta naves mercibus confertas distraxit, et anhelanti inopiae parva recreatione subvenit. Inde propter agendam praedam et curandam obsidionem divisit exercitum. Ipse autem cum fortissimis profectus, multas Cherronesi urbes cepit: profugatisque populis opes abstulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio pertransiit. Scythis tunc Atheas regnabat: qui cum Istrianorum bello premeretur, auxilium a Philippo petiit: sed continuo pactionem foederis cum Philippo habitam dissolvit. Philippus Scythicum bellum adgreditur; commissoque praelio cum Scythae et numero et virtute praestarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna viginti millia puerorum ac foeminarum Scythicae gentis capta, pecorum magna copia abducta, auri atque argenti nihil repertum: et ea res primo fidem inopiae Scythicae dedit.

¹ Tribaballe
both MSS.

þonan cirrende, þa offor hiene oðere Scippie mid lytelre firde,
Triballe¹ wæron hatene. Philippus him dyde heora wig
unweorð, oþ hiene án cwene sceat þurh þæt þeoh, þæt þæt hors
wæs dead þe he onufan sæt. Þa his here geseah þæt he mid þy
horse afeoll, hie þa ealle flugon, 7 eal þæt herefeoh forleton ⁵
þe hie ær gefangen hæfdon. Wæs þæt micel wundor þæt swa
micel here for þæs cynges (fielle)² fleah, þe na ær ðæm fleon
nolde, þeh his mon fela þusenda ofsloge! Philippus mid his
lotwrence, þa hwile þe he wund wæs, aliefde eallum Crecum
þæt heora anwaldas moston standan him betweonum, swa hie ¹⁰
ær on ealddagum dydon. Ac sona swa he gelacnad wæs, swa
hergeade he on Athene. Þa sendon hie to Læcedemonium
[7 bædon]³ þæt hie gefriend wurden, þeh hie ær longe gefiend
wæren, 7 bædon þæt hie ealle gemænelice cunnoden, mehten
hi heora gemænan fiend him from adón. Hie þa sume him ¹⁵
getygðedon, 7 gegaderodon maran monfultum þonne Philippus
hæfde, sume for his ege ne dorstan. Philippuse gepuhte
þa þæt he leng mid folc[g]esehtum wið hie ne mehte, ac
oftrædlice he wæs mid hloþum on hi hergende, 7 onbutan
sierwende oþ hie eft totwæmde wæron, 7 ða on ungearwe on ²⁰
Ahtene mid firde gefór. Æt þæm cirre wurdon Ahteniense
swa wælhreowlice forslagen 7 forhiened þæt hie na sippan nanas
anwaldes hi ne bemætan ne nanas freodomes.

³ written on
the margin
in L.

⁴ tintergade
C.

Æfter þæm Philippus gelædde fird on Læcedemonie 7 on
Thebane, 7 hi miclum tintrade⁴ 7 bismrade, oþ hie mid ealle ²⁵
wæron fórdón 7 forhiened. Æfter þæm þe Philippus hæfde
ealle Crecas on his geweald gedón, he sealde his dohtor Alex-
andre þæm cyninge his agnum mæge, þe he ær Æpira rice
geseald hæfde. Þa on ðæm dæge plegedon hie of horsum, ægper
ge Philippus ge Alexander, *þe he his dohtor him sellan wolde, ³⁰
ge Alexander his agen sunu, swa heora þeaw æt swelcum wæs,
7 eac monige opere mid him. Þa Philippuse gebyrede þæt he
for ðæm plegan út of ðæm monweorode arad, þa mette hiene
his ealldgefana sum, 7 hiene ofstang.

*[Page 74.]

Viginti millia equarum *in Macedoniam missa*; sed revertenti Philippo Triballi bello obviant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, ut *per corpus ejus* equus interficeretur. Cum omnes *occisum putarent*, in fugam versi, praedam amiserunt. *Aliquantula* deinde mora dum convalescit a vulnere, *in pace conquievit*. Statim vero ut convaluit, Atheniensibus bellum in-¹ Thebanos. tulit: qui *in tanto discrimine positi* Lacedaemonios¹ quondam hostes, tunc socios adsciscunt: totiusque Graeciae civitates *legationibus fatigant*, ut communem hostem communibus viribus petant. Itaque aliquantae urbes Atheniensibus sese *conjungere*, quasdam vero *ad Philippum belli metus traxit*. Praelio commisso, Athenienses *assiduis bellis indurata Macedonum virtute vincuntur*: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrocior fuisse, ipse rerum exitus docuit. Nam hic dies *apud universam Graeciam dominationis gloriam, et libertatis statum finivit*.

XIV.

Postea Philippus *cruentissimam victoriam* in Thebanos et Lacedaemonios *exercuit*. Alexandri, quem Epiri regem *constituerat*, nuptias in copulando ei filiam suam *celebrare decrevit*. Die *nuptiarum*, cum ad ludos *inter duos Alexandros*, filium *generumque, contenderet*, a Pausania circumventus, *occisus est*.

Ic nat, cwæð Orosius, for hwi eow Romanum sindon þa ærran gewin swa wel gelicad 7 swa lustsumlice on leoðcwidum to gehieranne, 7 for hwy ge þa tida swelcra broca swa wel hergeað, 7 nu, þeh eow lytles hwæt swelcra gebroca on becume, þonne gemænað ge hit to þæm wyrrestan tidum, 7 magon hie 5 swa hreowlice wepan swa ge magon þa[ra] opra blipelice hlihhan. Gif ge swelce þegnas sint, swelce ge wenað þæ(t)¹ ge sien, þonne sceoldon ge swa lustlice eowre agnu brocu aræfnan, þeh hie læssan sien, swa ge heora sint to gehieranne. Þonne puhte eow þas tida beteran þonne þa, for þon eowre 10 brocu nu læssan sindon þonne heora þa wære. For þon Philippus wæs xxv wintra Creca folc hienende, ægþer ge heora byrig bærnende ge hiera folc sleande, 7 sume on elpiodige forsende; 7 eower Romana brocu, þe ge ðær ealneg drifað, næs buton þrie dagas. Philippuses yfel mehte þeh þagiet be sumum dæle 15 gemetlic þyncan, ær se swelgend to rice feng, Alexander his sunu, þeh ic nu his dæda sume hwile gesugian scyle, oþ ic Romana gesecege þe on ðæm ilcan tidun gedon wæran.

(III, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs iiii hunde wintra 7 vi 7 xxgum, Caudenes Furculus² seo stow gewearþ swiþe 20 mære, 7 giet todæge is, for Romana bismere. Þæt gewearð æfter þæm gefeohte þe Romane 7 Somnite hæfdon, swa we ær beforan sædon, * þa þara Somnita xx m ofslagen wurdon under Fauia þæm consule. Ac Somnite æt opran gefeohte mid maran fultume 7 mid maran wærscipe to Romana gemetinge coman 25 þonne hie ær dyde, æt þære stowe þe mon hætt Caudenes Furculus. 7 þær Romane swiþost for þæm besierede wæron þe him þæt land uncupre wæs þonne hit Somnitum wære; 7 on ungewis on an nirewett beforan, oþ hie Somnite utan beforan; þæt hie sippan oþer sceoldon, oþpe for metelieste heora lif 30 alætan, oþpe Somnitum án hand gān. On þæm anwalde wæron Somnite swa bealde þæt se æpeling þe heora ladteow wæs, Pontius wæs haten, het ascian þone cyning his fæder, þe þær æt ham wæs, hwæþer him leofre wære, þe he hie ealle acwealde,

² e altered
from a;
Furculus C.

*[Page 75.]

Adserant nunc multisque haec vocibus efferant quasi virorum fortium laudes et facta felicia, quibus amarissimae aliorum calamitates in dulces fabulas cedunt, si tamen nunquam ipsi injurias, quibus aliquando vexantur, relatu tristiori deplorant. Si vero de propriis querimoniis tantum alios audientes adfici volunt, quantum ipsi perpetiundo senserunt, prius ipsi non praesentibus praeterita, sed gestis gesta comparent : et utraque ex auditu, velut certi alienorum arbitri, judicent, per viginti quinque annos incendia civitatum, caedes hominum, unius regis dominatus agitavit.

XV.

Sufficerent ista ad exemplum miseriarum insinuata memoriae nostrae gesta per Philippum, etiamsi Alexander ei non successisset in regnum. Cujus bella suspendo paulisper, ut pro convenientia temporum, Romana subjiciam.

Anno ab Urbe condita ccccxxvi, Caudinas furculas satis celebres et famosas Romanorum fecit infamia. Nam cum superiore bello viginti millia Samnitium, Fabio magistro equitum pugnam conserente, cecidissent, circumspectiore cura Samnites ac magis instructo adparatu apud Caudinas furculas consederunt, ubi cum omnes copias Romanorum angustiis locorum clausissent, Pontius, dux eorum, in tantum abusus est victoriae securitate, ut Herennium patrem consulendum putaret, utrum occideret clausos, an parceret subjugatis : ut vivos tamen dedecori reserveret, elegit.

¹ *From C. ;
gereniam L.*

þe hie libbende to bismre gerenian¹ hete. Hie þa se æpeling to
ðæm bismre getawade þe þa on ðæm dagum mæst wæs, þæt he
hie bereafade heora clapa 7 heora wæpna, 7 siex hund gisla on
his geweald underfeng, on þæt gerád þæt hie him sippan ece
þeowas wæren. 7 se æpeling behead sumum his folce þæt hie 5
gebrohten Romana consulas 7 heora witan æt heora agnum
londe, 7 him beforan drifen swa swa niedlingas, þæt heora bismre
þy mare wære.

Geornor we woldon, cwæð Orosius, iowra Romana bismra
beon forsugiende þonne secgende, þær we for eowerre agenre 10
gnornunge moste, þe ge wið þæm cristendome habbað. Hwæt,
ge witon þæt ge giet todæge wæron Somnitum þeowe, gif ge
him ne alugen iowra wedd 7 eowre apas þe ge him sealdon; 7
ge murciað nu, for þæm þe monega folc þe ge anwald ofer
hæfdon, noldon eow gelæstan þæt hie eow beheton; 7 nellað 15
geþencan hu lað eow selfum wæs to gelæstanne eowre apas þæm
þe ofer eow anwald hæfdon!

*[Page 76.]

Sona þæs on þæm æfteran geare forbræcon Romane heora
apás þe hie Somnitum geseald hæfdon, 7 mid Papiria heora
consule hie mid firde gesohton, 7 þær deadlicne * sige geforan, 20
for þæm þe ægþer para folca wæs þæs gefeohtes georn, Somnite
for þæm anwalde þe hie on ægþere healfe hæfdon, 7 Romane for
þæm bismere þe hie ær æt him geforan, oþ Romane gefengon
Somnita cyning, 7 heora fæsten abracon, 7 hie to gafolgieldum
gedydon. Se ilca Papirius wæs æfter þæm gefeohte mid Ro- 25
manum swelces domes beléd þæt hie hiene to ðon gecoren
hæfdon þæt he mid gefeohte mehte þæm maran Alexandre
wipstondan, gif he eastane of Asiam Italiam gesohte, swa he
gecweden hæfde.

(III, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintrum 30
7 xxvi, feng Alexander to Mæcedonia rice æfter Philippuse his
fæder, 7 his ærestan ðegnscipe on ðon gecyþde þa he ealle
Crecas mid his snyttro on his geweald geniedde, ealle þa þe wið
hiene gewin upahofon. Þæt wearð ærest from Persum, þa hie

Ita Samnites exercitum Romanum armis vestimentisque nudatum, sub jugum missum longum agere pompae ordinem praeceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidatum receptis, oneratos ignominia consules remiserunt.

Quid de exaggeranda hujus foederis macula verbis laborem, qui tacere maluissem? Hodie enim Romani Samnio servirent, si fidem foederis, quam sibi servari a subjectis volunt, ipsi subjecti Samnitibus servavissent.

Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eosque in bellum cogunt, quod Papyrio consule insistente commissum, magnas strages utriusque populi dedit. Cumque hinc ira recentis infamiae, inde gloria proximae victoriae pugnantes instimularet, tandem Romani vicerunt: nec caedi pariter vel caedere destiterunt, nisi postquam victis Samnitibus, et capto duci eorum, jugum reposuerunt. Idem deinde Papyrius Satricum expugnavit, et cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos strenuissimus habebatur, ut cum Alexander Magnus disponere diceretur ab Oriente descendens in Italiam transvehi, Romani inter caeteros duces, hunc praecipuum fore, qui Alexandri impetum sustinere posset, meditarentur.

XVI.

Igitur Alexander, anno ab Urbe condita ccccxxvi, patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi et virtutis suae, compressis celeriter Graecorum motibus, dedit: quibus auctor, ut ab imperio Macedonum deficerent, Demosthenes orator, auro Persarum corruptus, exstiterat. Itaque

sealdon Demostanase þæm philosophe licgende feoh wið þæm þe he gelærde ealle Crecas þæt hie Alexandre wiðsocen. Athene budon gefeoht Alexandre, ac he hie sona forslóg 7 gefliemde, þæt hie sippan ungemetlicne ege from him hæfdon. 7 Thebana fæsten ábræc, 7 mid ealle towearp, þætte ær wæs ealra Creca heafodstol, 5 7 sippan þæt folc eall on ellpeodge him wið feo gesealde; 7 ealle þa oðre þeoda þe an Crecum wæron he to gafolgiendum gedyde, buton Mæcedonium þe him æst to gecirdon. 7 þonan wæs farende an Nilirice 7 on Thraci, 7 hie ealle to him gebigde. 7 sippan he gegaderode fird wið Perse, 7 þa hwile þe he hie 10 gaderade, he ofslog ealle his mægas þe he geræcan mehte. On his feðehere wæron XXXII M, 7 þæs gehorsedan fifte healf M, 7 scipa an hund 7 eahtatig. Nat ic, cwæð Orosius, hwæðer mare wundor wæs, þe þæt he swa mid¹ lytle fultume þone mæstan

¹ mid swa C. wundor wæs, þe þæt he swa mid¹ lytle fultume þone mæstan
*[Page 77.] dæl *pisses middangeardes gegán mehte, þe þæt he mid swa lytle 15 weorode swa micel anginnan dorste.

On þæm ærestan² gefeohte þe Alex(an)der³ gefeaht wið Darius an Persum, Darius hæfde siex hund M folces. He wearp þeh swiþor beswicen for Alexandres searewe þonne for his gefeohte. Þær wæs ungemetlic wæl geslagen Persa; 7 Alexandres næs na 20 ma þonne hund twelftig on þæm rædehere, 7 nigan on þæm feðan. Þa áfor Alexander þonan on Frigam, Asiam lond, 7 heora burg abræc 7 towearp þe mon hætt Sardis. Þa sægde him mon þæt Darius (hæfde)⁴ eft fird gegaderod on Persum. Alexander him þæt þa ondred for þære nearwan stowe þe he þa 25 on wæs, 7 hrædlice for þæm ege þonan áfor ofer Taurasan þone beorg, 7 ungeliefedlicne micel(ne)⁵ weg on þæm dæge gefor, oð he com to Tharsum þære byrg on Cilicium þæm londe. On ðæm dæge he gemette ane éa, sio hæfde úngemetlice ceald wæter, seo wæs Ciðnus haten. Þa ongan he hine baðian þæron swa 30 swatigne⁶; þa for þæm ciele him gescruncan ealle þa ædra, þæt him mon þæs lifes ne wende.

Raðe æfter þæm com Darius mid firde to Alexandre. He hæfde III c (þusenda)⁷ feðena 7 an hund þusenda gehorsedra. Alexander wæs þa him swiðe ondrædende for þære miclan 35 menige 7 for þære lytlan þe he self hæfde, þeh þe he ær mid

⁶ the gn
erased: still
partially
visible; swa-
tigne C.

⁷ From C.

Atheniensibus bellum *deprecantibus remisit*, quos multo¹ metu¹ multae. *solvit*: Thebanos cum diruta civitate *delevit*, reliquos sub corona vendidit: caeteras urbes Achaiae et Thessaliae vectigales fecit. Illyrios quoque et Thracas, *translato* abhinc bello, domuit. Inde *profecturus* ad Persicum bellum, omnes cognatos ac proximos suos interfecit. In exercitu ejus fuere peditum triginta et duo millia, equitum quatuor mille ducenti, et naves centum et octoginta. Hac tam parva manu *universum* terrarum orbem, utrum admirabilius sit quod vicerit, an quod adgredi ausus fuerit, incertum est.

Primo ejus cum Dario rege congressu, sexcenta millia Persarum *in acie fuere*, quae non minus arte Alexandri superata, quam virtute Macedonum, terga verterunt. Magna igitur caedes Persarum fuit. *In exercitu* autem Alexandri centum et viginti equites et novem tantum pedites *defuere*. Deinde Gordien Phrygiae civitatem, quae nunc Sardis vocitatur, obsessam opugnataque cepit ac direptioni *dedit*. Inde nunciato sibi Darii cum *magnis* copiis *adventu*, timens angustias quibus inerat locorum, Taurum montem *mira celeritate* transcendit, et *quingentis stadiis* sub una die cursu transmissis, Tarsum venit: *ibique* cum sudans in Cydnum praefrigidum amnem *descendisset*, obrigit, contractuque nervorum *proximus morti fuit*.

Interea Darius cum trecentis millibus peditum et centum millibus equitum *in aciem procedit*. Movebat haec multitudo hostium etiam Alexandrum maxime *respectu* paucitatis suae, quamquis jam pridem *sexcenta millia* hostium eadem paucitate

þære ilcan Darius maran ofercome. Þæt gefeoht wæs gedon mid
 micelre geornfullnesse of þæm folcum bæm, 7 þær wæron þa
 cýningas begen gewundod. Þær wæs Persa x m ofslægen ge-
 horsedra, 7 eahtatig m feþena, 7 eahtatig m gefangenra. 7 þær
 wæs úngemetlic¹ micel licgende feoh funden on ðæm wicstowun. 5
 Þær wæs Darius modor gefangen, 7 his wif, sio wæs his swiostor,
 7 his 11 dohtor. Ða bead Darius healf his rice Alexandre wif
 þæm wifmonnum, ah him nolde Alexander þæs getygbian.
 Darius þa giet þridan siþe gegaderade fird of Persum 7 eac
 (of)² oþrum londum *þone fultum þe he him to aspanan mehte, 10
 7 wið Alexandres fôr. Þa hwile þe Darius fird³ gegaderode,
 þa hwile sende Alexander Parmenionem his ladteow þæt he
 Darius sciphære gefliemde⁴. 7 [he] self fôr in Sirium, 7 hie
 him ongean comon, 7 his mid eapmodnessun anfengon, 7 he
 ðeah napolæs heora land oferhergeade, 7 þæt folc sum þær sittan 15
 let, sum þonan ádræfde, sume on elðiode him wið feo gesealde.
 7 Tirus þa ealdan burg 7 þa welegan he besætt, 7 siþþan tobræc,
 7 mid ealle towearp, for þon hi him lustlice anfôn noldan. 7
 siþþan fôr on Cilicium, 7 þæt folc to him geniedde; 7 siþþan on
 Roðum þæt iglond, 7 þæt folc to him geniedde; 7 æfter þæm he 20
 fôr on Egypti, 7 hi to him geniedde; 7 þær⁵ het þa burg atim-
 bran þe mon siþþan be him het Alexandria. 7 siþþan he for
 to þæm hearge þe Egypti sædon þæt he wære Amones heora
 godes, se wæs Iobeses sunu heora opres godes, to þon þæt he
 wolde beladian his modor Nectanebuses þæs drys, þe mon sæde 25
 þæt heo hie wið forlæge, 7 þæt he Alexandres fæder wære. Þa
 bebead Alexander þæm hæðnan biscepe þæt he becrupe on þæs
 Amones anlicnesse þe inne on þæm hearge wæs, ær þæm þe he
 7 þæt folc hie ðær gegaderede, 7 sæde hu he him an his gewill
 beforan (þam)⁶ folce ondwyrdan sceolde þæs he hiene ascade. 30
 Genoh sweetollice us gedyde nu to witanne Alexander hwelce
 þa hæðnan godas sindon to weorþianne, þæt hit swiþor is of
 para biscepa gehlote 7 of heora agenre gewyrde þæt þæt hie
 secgað þonne of para goda mihte.

¹ ungemetlice
C., micel om.

² From C.

*[Page 78.]

³ 7 erased
after fird.

⁴ aflymde C.

⁵ From C.;
þæt L.

⁶ From C.

superatis *non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam sperare didicisset.* Ingentibus utrimque animis pugna committitur. In qua ambo reges vulnerantur. *Exinde caedes Persarum secuta est.* Ibi tunc peditum octoginta millia, equitum decem millia caesa, capta autem quadraginta millia fuere. In castris *Persarum multum auri caeterarumque opum repertum est.* Inter captivos *castrorum mater et uxor, eademque soror, et filiae duae Darii fuere: Quarum redemptionem Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetravisset, tertio cunctis Persarum viribus sociorumque auxiliis contractis, bellum instaurat.* Sed dum *haec Darius agit, Alexander Parmenionem ad invadendam Persicam classem mittit, ipse in Syriam proficiscitur, ibi ex multis sibi regibus cum infulis ultro occurrentibus, alios adlegit, alios perdidit, Tyrum urbem antiquissimam et florentissimam obsistentem oppressit et cepit. Exin Ciliciam, Rhodum, atque Aegyptum pervadit. Inde ad templum Jovis Ammonis pergit, ut ignominiam sibi patris incerti et infamiam adulterae matris aboleret.* Nam *fani ipsius antistitem ex occulto monuit, quid sibi tamquam consulenti responderi velit. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, diis ipsis mutis et surdis, in potestate esse antistitis quid velit fingere.* Revertens *ab Ammone ad tertium Persicum bellum, Alexandriam in Aegypto condidit.*

Of þære stowe for Alexander þridan siþe ongean Darius,
 7 hie æt Tharse þære byrig hie gemetton. On þæm gefeohte
 wæron Perse swa swiþe forslagen þæt hie heora [miclan]
 anwaldes ¹ 7 longsuman hie selfe siþþan wið Alexander to nohte
 ne bemætan. Ða Darius geseah þæt he oferwunnen * beon 5
 wolde, þa wolde he hiene selfne on ðæm gefeohte forspillan, ac
 hine his þegnas ofer his willan from atugon, þæt he siþþan wæs
 fleonde mid þære firde. 7 Alexander wæs xxxiii daga on þære
 stowe, ær he þa wicstowa 7 þæt wæl bereafian mehte. 7 siþþan
 for on Perse 7 geeode Persibulis þa burg heora cynestol, seo is 10
 giet welegast ealra burga. Ða sede man Alexandre þæt Darius
 hæfde gebunden his (agene) ² mægias mid gyldenre racentan.
 Ða for he wið his mid siex hund monna, 7 funde hiene ænne ³
 be wege licgan, mid sperum tosticad, healfcucne. He þa
 Alexander him anum deadum lytle mildheortnesse gedyde, þæt 15
 he hiene hett bebyrgean an his ieldrena byrg, þe he siþþan
 nanum ende his cynne gedon nolde, ne his wif(e) ⁴, ne his meder,
 ne his bearnum, ne þætte ealra læst wæs, his gingran dohtor, he
 nolde buton hæftniede habban, seo wæs lytel cild.
 Unearde mæg mon to gel(e)afsuman ⁵ gesecgan swa monigfeald 20
 yfel swa on ðæm prim gearum gewurdon, on prim folcgefeoh-
 tum, betux twæm cyningum. Þæt wæron fiefteiene hund þusend
 monna þæt binnan þæm forwurdon. 7 of þæm ilcan folcum
 forwurdon lytle ær, swa hit her beforan ⁶ sægð, nigantiene hund
 m monna, buton miclan hergiungum, þe binnan þæm prim 25
 gearum gewurdon an monigre þeode. Þæt is þæt Asirie eall
 seo þeod awest wearð from Alexandre, 7 monega byrig on
 Asiam, 7 Tirus seo mære burg eall toworpenu, 7 Cilicia þæt
 lond eall awest, 7 Capadotia ðæt lond 7 ealle Egypti on þeowote
 gebroht, 7 Ropum þæt iglond mid ealle awest, 7 monog opra 30
 land ymbe Tauros þa muntas.

¹ anwealdes
C.; anwaldas
L.
 * [Page 79.]

² From *C.*

³ altered from
anne.

⁴ From *C.*

⁵ From *C.*

⁶ beforan an
L.

Nales þæt an þæt heora twegea gewinn þa wære on ðæm
 eastende þisses middangeardes; ac onemn þæm Agidis, Spartana

XVII.

Darius vero *quadringenta et quatuor millia peditum, et centum mille equitum* Alexandro apud Tarsum bello opponit. *Raro in ullo praelio tantum sanguinis fusum est.* Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratus, *persuasu* suorum fugere compulsus est. Ita adtrita est in hoc bello Persarum *fiducia*, ut Persae, post imperium tot annorum, *jugum servitutis* acceperint. Alexander trigintaquatuor *continuis* diebus castrorum praedam percensuit; Persepolim, caput *Persici regni*, urbem *famosissimam* confertissimamque opibus totius orbis, invasit. Darium vero, cum a propinquis suis vinctum compedibus aureis *teneri comperisset*, *persequi* statuit. Cum sex millibus equitum *profectus* invenit in itinere solum *relictum*, confossum *vulneribus*, et *extrema vitae efflantem*. Hunc mortuum *inani* misericordia referri in *sepulchra* majorum sepelirique praecepit: cujus *non dicam* matrem vel uxorem, sed etiam parvulas filias *crudeli* captivitate retinebat.

In tanta malorum multitudine difficillima dictis fides, tribus praeliis totidemque annis quinq ies decies centena millia *peditum equitumque* consumpta sunt: et haec quidem ex illis populis, unde jam ante *annos non multo plures* decies novies centena millia profligata referuntur: *quamquam extra has clades* per *eosdem* tres annos et Asiae civitates plurimae oppressae sint, et Syria tota vastata, Tyrus excisa, Cilicia exinanita, Cappadocia subacta, Aegyptus addicta sit: Rhodus quoque insula *ultra ad servitutem successerit*, plurimaeque *subjectae* Tauro provinciae, atque ipse mons *Taurus* *jugum* acceperit.

XVIII.

Et ne forte nunc quisquam opinetur, vel orientem solum Alexandri viribus subactum, vel Italiam tantummodo Romana

cyning, 7 Antipater, oper Creca cyning, wunnon him betwe-
¹ over erasure. onum. 7 Alexander, Epira¹ cyning¹, *pæs miclan Alex-
² [Page 80.] anderet² (eam)³ se wilnade pæs westdæles swa se oðer dyde
³ From C. pæs eastdæles, 7 fird gelædde in Italiam, 7 pær hrædlice of-
⁴ From C.; slagen wearð. 7 on pære ilcan tide Zoffirion, Ponto cyning⁴, 5
⁵ cyniges L. in Scippie mid firde gefór, 7 he (7) his⁵ folc mid ealle (pær)⁶
⁶ the 7 in a late forwearð.
⁷ From C.

Alexander æfter Darius deape gewonn ealle Mandos, 7 ealle
 Ircaniam. 7 on ðære hwile þe he pær winnende wæs, frefelice
⁷ Minothéo C. hiene gesohte Minoth(e)o⁷, seo Scippisce cwen, mid prim unde⁸ 10
⁸ hund C. wifmonna, to þon pæt heo woldon wið Alexander 7 wið his
 mærestan cempa bearna strienan. Æfter þæm wonn Alex-
 ander wið Parthim þæm folce, 7 he hie neah ealle forslog 7
 fordyde, ær he hie gewinnan mehte. 7 æfter þæm he gewonn
⁹ Assapias C. Drancas pæt folc, 7 Euergetas, 7 Paramomenas, 7 Aspanias⁹, 15
 7 monega opra peoda þe gesetene sint ymbe þa muntas
 Caucasus, 7 pær het ane burg atimbran, þe mon sippan het
 Alexandria.

Næs his scinlac ne his hergiung on þa fremdan ane, ac he
 gelice slog 7 hiende þa þe him on siml wæron mid farende 7 20
 winnende. Æst he ofslog Ámintas his modrian sunu, 7 sippan
 his broðor, 7 þa Parmenion his þegn, 7 þa Filiotes, 7 þa Cutu-
 lusan, þa Eurilohus, þa Pausanias, 7 monege opra þe of Mæce-
 donian ricoste wæron. 7 Clitus, se wæs ægþer ge his þegn
 ge ær Philippuses his fæder, þa hie sume sipe druncne æt 25
¹⁰ From C. heora symble sætan, þa angunnon hi rea(h)tigean¹⁰ hwæðer ma
 mærlæcra dæda gefremed hæfde, þe Philippus þe Alexander.
¹¹ ma C. þa sægde se Clitus for ealdre hylde pæt Philippus mare¹¹ hæfde
 gedón þonne he. He þa Alexander áhleop, 7 hiene for pære
 sægene ofslog. He Alexander toecan þæm þe he hienende wæs 30
 ægþer ge his folc ge oðerra cyninga, he wæs sinþyrstende¹²
¹² From C.; sinstyrstende L. monnes blodes.

Rape æfter þæm he for mid firde on Chorasmas, 7 on Dacos,
¹³ From C.; Hcalisten L. * 7 him to gafolgielðum hie geniedde. Chalisten¹³ pone Philo-

inquietudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis, in Graecia, Alexandri regis Epiri in *Lucania*, Zopyrionis in Scythia gerebatur: *quorum Agis, rebellante secum universa Graecia, cum Antipatri copiis congressus, ipse procubuit.* Alexander autem in Italia adfectans occidentis imperium, *aemulans Alexandrum Magnum, superatus est, corpusque ejus ad sepulturam venditum.* Zopyrion vero praefectus Ponti Scythis bellum inferre *ausus est*: et funditus cum omnibus copiis suis abrasus est.

Igitur Alexander Magnus, post Darii mortem, Hyrcanos et Mardos subegit: ubi etiam illum adhuc bello *intentum* Minothaea regina, excitata suscipiendae ab eo subolis gratia, cum trecentis mulieribus procax *Amazon* invenit. Post haec Parthorum pugnam *adgressus*: quos delevit propemodum antequam vicit. Inde Drangas, Euergetas, *Parimas*, Parapamenos, Adasprios, caeterosque populos qui *in radice* Caucasi morabantur, subegit, urbe ibi Alexandria constituta.

Sed nec minor ejus in suos crudelitas, quam in hostem rabies fuit. *Docent hoc Amyntas consobrinus occisus, noverca fratresque ejus necati, Parmenio et Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pausanias multique Macedoniae principes extincti: Clitus quoque, amicitia vetus, nefarie interfectus.* Qui cum in convivio *adversus regem, sua opera patri Philippo praeponentem, memoriam patris tueretur, a rege transfossus, convivium moriens cruentavit.* Sed Alexander humani sanguinis *insaturabilis, sive hostium sive etiam sociorum, recentem tamen semper sitiabat cruorem.*

Itaque Chorasmos et Dahas *in deditionem accepit*: Callisthenem philosophum, sibi que apud Aristotelem condiscipulum,

sofum he ofslog, his emnscolere, ðe hi ætgædere gelærede wæron æt Aristotolese heora magistre, 7 monege men mid him, for þon hic noldon to him gebiddan swa to heora Gode.

Æfter þæm he fór on Indie, to þon þæt he his rice gebrædde op þone eastgarsecg. On þæm sipe he geeode Nisan, India 5 heafodburg, 7 ealle þa beorgas þe mon Dædolas hætt; 7 eall þæt rice Cleoffiles þære cwene, 7 hie to geligre geniedde, 7 for
¹ *om. in both.* þæm he hiere (hiere)¹ rice eft ageaf. Æfter þæm þe Alexander hæfde ealle Indie him to gewildon gedón, buton anre byrg, seo
² *ungemetan C.* wæs ungemetan² fæste mid cludum ymbweaxen, þa geascade he 10 þæt Ercol se ent þær wæs to gefaren on ærdagum, to ðon þæt he hie abrecaþ pohte; ac he hit for þæm ne angan þe þær wæs eorþbeofung on þære tide. He þa Alexander hit swiþost for þæm angann þe he wolde þæt his mærpā wæren maran þonne Ercoles, þeh ðe he hie mid micle forlore þæs folces begeate. 15

Æfter þæm Alexander hæfde gefeoht wið Porose þæm strengstan Indea cyninge. On ðæm gefeohte wæron þa mæstan blodgytas on ægþere healfe þara folca. On ðæm gefeohte Poros
³ *on C.* 7 Alexander gefuhton anwig of³ horsum. Þa ofslog Poros Alexandres hors, þe Bucefal wæs haten, 7 hiene selfne mehte, 20 þær him his þegnas to fultume ne comen. 7 he hæfde Poros monegum wundum gewundodne, 7 hiene eac gewildne ged yd, sippan his þegnas him to comon. 7 him eft his rice to forlet for his þegnscipe, þy he swa swiðe wæs feohtende ongean hiene. 7 he Alexander him het sippan twa byrg atimbran: oþer wæs 25 hatenu be his horse Bucefal, oþer Nicea.

Sippan he fór on Ræstas þa leode, 7 on Cathenas 7 on Pre-
⁴ *altered from oforwon.* sidas, 7 an Gangeridas, 7 wið hie ealle gefeaht 7 oferwon⁴. Þa he com on India eastgemæra, þa com him þær ongean
^{*} *[Page 82.]* * twa hund þusenda monna gehorsades folces, 7 hie Alexander 30 uneaðe oferwonn ægþer ge for þære sumorhæte ge eac for þæm oftrædlican gefeohtum. Sippan æfter þæm he wolde habban maran wicstowa þonne his gewuna ær wære, for þon he him sippan æfter þæm gefeohte swiðor on sæt þonne he ær dyde.

cum plurimis *aliis principibus*, quod eum ut Deum non adoraret, occidit.

XIX.

Post haec Indiam petit, ut Oceano *ultimoque* Oriente *finiret* imperium, Nyssam urbem *adiit*, Daedalos montes, regnaque Cleophidis reginae expugnavit: quae *cum se dedisset*, concubitu regnum *redemit*. Perdomita Alexander India, cum ad saxum *mirae asperitatis et altitudinis pervenisset*, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terrae motu prohibitum: *uemulatione permotus*, ut Herculis *acta* superaret, cum summo labore ac periculo saxo potitus, *omnes loci ejus gentes in dedicationem accepit*.

Cum Poro, fortissimo Indorum rege, cruentissimum bellum gessit: in quo Alexander cum *ipso* Poro singulariter congressus, occisoque *dejectus* equo, concursu satellitum *praesentiam mortis evasit*. Porus multis vulneribus confossus, et captus est: quo ob *testimonium* virtutis in regnum restituto, duas ibi condidit civitates, Niceam et Bucephalam, quam de nomine equi sui ita vocari *praecepit*.

Inde Arestas¹, Cathenos², Praesidas et Gangaridas *Macedones*: Adrestas, expugnare. Cumque ad *Chofides* ventum esset, ibi contra² Cathaeos. ducenta millia equitum *hostium* pugnam conseruerunt. Et cum jam aetate *detriti, viribus lassi*, difficile vicissent, castra, ob *memoriam plus solito magnifica condiderunt*.

Æfter þæm he fór ut on garsecg of þæm muþan, þe seo
 ea wæs hatenu Eginense, on an iglond, þær Siuos þæt folc 7
 Iersomas on eardedon, 7 hi Ercol þær ær gebrohte 7 gesette;
 (7)¹ he him þa to gewildum gedyde. Æfter þæm he fór to þæm
 iglande, þe monn þæt folc Mandras hætt, 7 Subagros; 7 hi him 5
 brohton ongean eahta c m feþena 7 LX m gehorsades folces.
 7 hie lange wæron þæt dreogende ær heora aðer mehte on
 oprum sige geræcan, ær Alexander late unweorðlicne sige
 geræhte.

¹ From C.

Æfter þæm he gefór to anum fæstenne. Þa he þær to com, 10
 þa ne mehton hie nanne monn on ðæm fæstenne utan geseon.
 Þa wundrade Alexander hwy hit swa æmenne wære; 7 hrædlice
 þone weall self oferclom, 7 he ðær wearð from þæm burgwarum
 in âbroden. 7 hie his sippan wæran swa swiðe ehtende swa

² gesceotum C. hit is ungeliefedlic to seeganne, ge mid scotum², ge mid stana 15

³ From C.;
 þonne L.

torfungum, ge mid eallum heora wigeræftum, þæt swaþeah
 ealle þa burgware ne mehton hiene ænne genieddan þæt³ he
 him an hând gán wolde. Ac þa him þæt folc swiðost an þrang,
 þa gestop he to anes wealles byge, 7 hiene ðær awerede. 7 swa
 eall þæt folc wearð mid him anum ágæled þæt hie þæs wealles 20
 nane gieman ne dydon, oð Alexandres þegnas toemnes him
 þone weall abracon, 7 þær in coman. Ðær wearð Alexander
 þurhscoten mid anre flan underneoðan oþer breost. Nyte

⁴ n.w.n. twice,
 scored
 through the
 first time.

*[Page 83.]

we nu⁴ hwæðer sie swiþor to wundrianne, þe þæt, hu he *ana
 wið ealle þa burgware hiene áwerede, þe eft þa him fultum 25
 cóm, hu he þurh þæt folc geprang þæt he ðone ilcan ofslog
 þe hiene ær þurhsceat; þe eft þara þegna-angin þa hie úntweo-
 gend(lice)⁵ wendon þæt heora hlaford wære on heora feonda
 gewearde, oððe cuca oððe dead, þæt hie swaþeah noldon þæs
 weallgebrecas geswican, þæt hie heora hlaford ne gewræcen, þeh 30
 þe hie hiene meðigne on cneowum sittende metten.

⁵ From C.

Sippan he þa burg hæfde him to gewildum gedón, þa for he
 to oðre byrg, þær Ambira se cyning on wunode. Þær forwearp
 micel Alexandres heres for geatredum gescotum. Ac Alex-
 andre wearð on ðære ilcan niht an swefne an wyrt oðwed. 35
 Þa nam he þa on mergen, 7 sealde hie ðæm gewundedum

Exin *Alexander* ad amnem Acesinem pergit. Per hunc in Oceanum devehitur, ibi Gessonas Sibosque, quos Hercules condidit, oppressit. Hinc ad Mallos et Syracusas¹ navigat: quae¹ Oxydracas. gentes eum armatis octoginta millibus peditum, et sexaginta millibus equitum, excipiunt. *Commissoque praelio*, diu *anceps* pugna tandem *tristem pene victoriam Macedonibus dedit*.

Nam fusis hostium copiis, Alexander exercitum ad urbem duxit. Et cum murum escendisset, vacuam civitatem ratus, *solus introrsum desiluit*, quem cum *undique hostes circumdedissent* incredibile dictu est, ut eum non *multitudo hostium*, non *vis magna telorum terruerit*, *solus tot millia ceciderit ac fugarit*. At ubi se obrui a *circumfusa multitudine persensit*, muri obice *posteriora tutatus*, *contrarios eo usque sustinuit*, donec *perfractis muris exercitus omnis irrumperet*. In eo *praelio sagitta sub mamma trajectus, fixo genu eatenus pugnavit*, donec eum, a quo vulneratus esset, occideret.

Inde ad urbem *quandam*, cui Ambira rex *praeerat*, pervenit. Sed in *expugnatione civitatis* magnam partem exercitus sagittis veneno illitis amisit: ac post herba per somnium sibi ostensa in potum sauciis data, *cum reliquis subveniretur*, urbem *expugnavit et cepit*.

drincan; 7 hie wurdon mid þæm gehæled; 7 sippan þa burg gewann.

Onð he sippan hwearf hamweard to Babylonia. Þær wæron ærendracan on anbide of eallre worolde: þæt wæs from Spæneum, 7 of Affrica, 7 of Gallium, 7 of ealre Italia. Swa egefull wæs Alexander þa þa he wæs on Indeum, on eastewardum pissum middangearde, þætte þa from him ondredan þe wæron on westewardum. Eac him coman ærendracan ge of monegum þeodum, þe nan mōn Alexandres geferscipes ne wende þæt man his naman wiste, 7 him friþes to him wilnedon. 10 Þagiet þa Alexander ham cōm to Babylonia, þagiet wæs on him se mæsta þurst monnes blodes. Ac þa þa his geferan ongeatan þæt he ðæs gewinnes þagiet geswican nolde, ac he sæde þæt he on African faran wolde, þa geleornedon his byrelas him betweonum hu hie him mehten þæt lif oppringan; 7 him gesealdon 15 ator drincan : þa forlet he his lif.

Eala, cwæð Orosius, on hu micelre dysignesse men nu sindon on þeosan cristendome! Swa þeh þe him lytles hwæt unieðe
 *[Page 84.] sie, * hu earfeðlice hi hit gemænað! oðer para is, oððe hie hit
 nyton, oððe hi hit witan nyllað, an hwelcun brocum þa lifdon 20
 þe ær him wæron. Hu wenað hie hu ðam wære þe on Alex-
 andres onwalde wæron, þa him ða (swa)¹ swiðe hiene ondredan
¹ From C. þe on westewardum pisses middangeardes wæron þæt hie on
 swa micle neþinge, 7 on swa micel ungewiss, ægðer ge on sæs
 fyrhto, ge on westemum wildeora 7 wirmcynna missenlicra, ge 25
 on þeoda gereordum, þæt hie hiene æfter friþe sohton on eastewardum
 þeosan middangearde. Ac we witon georne þæt hie
 nu mǣ for iergðe naper ne durran, ne swa feor frið geseacan, ne
² om, in C. furþon hie selfe æt ham ęt heora cotum hie² werian, þonne hie
 monn æt ham secð. Ac þæt hie magon þæt hie þās tida 30
 leahtrien.

(III, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintra
 7 L, under þæm twæm consulum þe oðer wæs haten Fauius,

XX.

Post Babyloniam rediit : ubi eum exterritarum totius orbis provinciarum legati opperibantur, hoc est, totius Africae civitatum : sed et Hispanorum, Gallorum, plurimae praeterea partis Italiae. Tantus timor in summo Oriente constituti ducis populos ultimi Occidentis invaserat, ut inde peregrinam toto mundo cerneret legationem, quo vix crederes pervenisse rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiens, ministri insidiis venenum potasset, interiit.

O dura mens hominum, et cor semper inhumanum ! Hispanus et Morinus ad supplicandum Alexandrum Babyloniam adiit, cruentumque ultro dominum, ne hostem exciperet, per Assyriam Indiamque quaesivit : terrarum metas lustrans et utrique infeliciter notus Oceano, et tamen tam violentae necessitatis memoria vel oblivione defecit vel viluit vetustate. Et nos perpetuae recordationi haesurum putamus, quod plurima orbis parte securo, unum angulum fugax latro violavit : quasi vero Gothorum et Suevorum pacem, ut non dicam versa vice Indus vel Assyrius, sed etiam vel ipse, qui hostem patitur, Hispanus oraverit.

XXI.

Anno ab Urbe condita ccccl, Fabio Maximo V. Decio Mure iv consulibus, quatuor fortissimi Italiae populi in unum

¹ unðer *L.* 7 oðre naman Maximus, 7 under¹ þæm þe Cwintus haten wæs, 7 oðre noman Decius, on heora feorþan *consulatu* on *Italium* feower þa strengstan ðeoda hi him betweonum *gespræcon*—þæt wæron Umbri, 7 Ðrysci, 7 Somnite, 7 Galli—þæt hie wolden on *Romane* winnan. 7 hi him þæt swiþe ondrædan hu hi 5 wið him eallum emdemes mehten, 7 georne siredon hu hi hie totwæman mehten, 7 gewealdenne here on Ðrysci 7 on *Umbre* sendon an hergiunge, 7 þæt folc to amierrenne. Ða hie þæt geascedon, þa wendon hie him hamweard to ðon þæt hie heora land bewereden. 7 *Romane* ða hwile mid heora maran fultume 10 þe hie æt ham hæfdon foron ongean *Somnite*, 7 ongean *Gallie*. Ðær on ðæm gefeohte wæs *Cuintus* se consul ofslagen, 7 *Fauius* se oðer consul æfter þæs oðres fielle sige hæfde. Þær wearð *Somnita* 7 *Gallia* feowertig m ofslagen, 7 seofon m *Romana* on þæm dæle þe *Decius* on ofslagen wæs. Þonne sæde *Libius* 15 *ðæt *Somnita* 7 *Gallia* wære oðer healf hund m ofslægen þara feðena, 7 seofon m gehorsedra.

*[Page 85.]

Eac ic hierde to soþum secgan, cwæð *Orosius*, þæt hit na nære on ðæm dagum mid *Romanum* buton gewinne, opþe wið opþa folc, opþe on him selfum mid monigfealdum wolum 7 20 ² *Fumus both.* moncwealmum, swa swa hit ða wæs þa *Fauius*² se consul of þæm gefeohte hamweard fór. Ða dyde man ðone triumphan³ him beforan, þe heora gewuna wæs þonne hie sige hæfdon. Ac se gefea wearð swiþe raðe on heora mode to gedrefednesse gecierred, þa hie gesawan þa deadan men swa piclice to eorþan 25 ⁴ for þon þe *C.* beran þe þær ær æt ham wæron; for þy⁴ þær wæs se micla moncwealm on þære tide.

7 þæs ymb an gear *Somnite* gefuhton wið *Romanum*, 7 hie gefliemdon, 7 hie bedrifon into *Romebyrg*. 7 hrædlice æfter þæm *Somnite* awendan⁵ on opre wisan ægþer ge heora sceorp, 30 ge eall heora wæpn ofersylefredan, to tacne þæt hie opþer woldon, oððe ealle libban opþe (ealle)⁶ licgean. On þæm dagum gecuron *Romane* him to *consule* *Papirius*, 7 raðe þæs fird gelæddon ongean *Somnitum*, þeh þe heora biscopas from hiora godum

⁵ æfter þæm repeated after awendan.

⁶ From *C.*

foedus coierunt. Namque Etrusci, Umbri, Samnites et Galli, uno agmine conspirantes, Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi: nec ausi totum sperare de viribus, dolo divisere hostes. Itaque cum, quibusdam suis ad populandos hostiles agros in Umbriam Etruriamque praemissis, Umbrorum Etruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coegissent, cum Samnitibus et Gallis bellum inire properant. In quo bello Decius consul occisus est. Fabius tamen post magnam Decianae partis stragem vicit. Eo praelio quadraginta millia Samnitium sive Gallorum caesa, Romanorum vero septem millia ex Decii tantummodo parte, qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem Gallorum et Samnitium peditum centum quadraginta millia trecenti et triginta, equitum vero quadraginta quatuor millia, Livius refert.

Sed, ut saepe dictum est, semper Romanorum aut domesticam quietem extraneis bellis interpellatam, aut externos proventus morbis interioribus adgravatos, hanc victoriam pestilentia civitatis oneravit, et triumphales pompas obviae mortuorum exsequiae polluerunt. Nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota civitas aut aegris suspiraret, aut mortuis.

XXII.

Sequitur annus, quo Romani, instaurato a Samnitibus bello, victi sunt, atque in castra fugerunt. Postea vero Samnites novum habitum sumentes, hoc est deargentatis armis paratoque animo, ni vincant, mori, bello se obferunt. Adversum quos Papirius consul cum exercitu missus, cum a pullariis auguribus congregi prohiberetur, irridens eos, tam feliciter confecit bellum, quam constanter arripuit. Nam in hoc praelio duodecim millia

¹ *From C.* sæden þæt hie ðæt gefeoht forbuden. Ac he Pa(pi)rius¹ þa biscepas for þære sægene swiþe bismrade, 7 þæt færelt swa þeh gefor, 7 swa weorþlice sige hæfde swa he ær unweorðlice þara goda biscopum² oferhirde. Þær wearð Somnita twelf m ofslagen 7 IIII m gefangen. 7 raðe æfter þæm mærlīcan sige hie wurdon 5 eft geunret mid moncwealme, 7 se wæs swa ungemetlic 7 swa longsum, ðæt hie ða æt nihstan witende mid deofolcræftum sohton hu hi hit gestillan mehte, 7 gefetton Escolafius pone scinlacan mid þære ungemetlican nædran þe mon Epithaurus het; 7 onlicost dydon swelce him næfre ær þæm gelic yfel an 10 ne become, ne æfter þæm eft ne become.

*[Page 86.] Þy æfterran geare þæs Favius hieora * consul, þe oðre noman wæs haten Gurius, gefeaht wið Somnitum, 7 heanlice hamweard oðfleah. Þa wolde án senatus hiene aweorpan, for þon he ðæt folc on fleame gebrohte. Þa bæd his fæder—wæs eac Favius 15 haten—þæt þa senatum forgeafen þæm suna pone gylt, 7 þæt hie gebiden þæt he moste mid þæm suna æt oðrum cirre wið Somnitum mid heora ealra fultume; 7 hie him þæs getygpodon. Þa bebead se fæder þæm consule þæt he mid his fierde angean fore, 7 he beæftan gebād mid sumum þæm fultume. Þa he 20 geseah þæt Pontius, Somnita cyning, hæfde pone consul his sunu besired, 7 mid his folce utan befangen, he him þa to fultume côm, 7 hiene swiðe geanmette; 7 Pontius Somnita cyning gefengon. Þær wearð Somnita xx m ofslagen, 7 IIII m gefangen mið þæm cyninge. Þær wearð Romana gewinn 7 Somnita 25 gæendad—for þon þe hie heora cyning gefengon—þætte hie ær dreogende wæron LVIII wintra.

Þæs on oprum geare Curius se consul mid Romanum gefeaht wið Sabinan, 7 heora ungemet ofslog, 7 sige hæfde; be þæm mon mehte witan, þa he 7 þa consulas hie atellan ne mehton. 30

(III, XI.)

Æfter [þæm] þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintrum

³ Domitius C. 7 LXIII þa ða Dolabella 7 Domotius³ wæron consulas on Rome, þa Lucani, 7 Bruti, 7 Somnite, 7 Gallie of Senno angunnan wið

hostium caesa, tria millia capta referuntur. Sed hanc vere laudandam victoriam oborti subito corrumpere morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis pestilentia tunc corripuit Civitatem, ut propter eam quacunque ratione sedandam, horrendumque illum Epidaurium colubrum, cum ipso Aesculapii lapide advexerint : quasi vero pestilentia aut ante sedata non sit, aut post orta non fuerit.

Praeterea altero abhinc anno Fabius Gurges consul male adversus Samnitas pugnavit. Namque victus in Urbem refugit. Itaque cum senatus de submovendo eo deliberaret, pater ejus, Fabius Maximus, ignominiam filii deprecatus, legatum se filio iturum ultro obtulit. Qua impetrata, cum subito pugnantes filium consulem, insidente Pontio Samnitium duce, et infestis hostium telis conclusum videret, in medium se agmen ingessit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuere acie, donec ipsum ducem Pontium ceperunt. Caesa sunt in eo praelio Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege suo : tandemque Samniticum bellum, quod per quadraginta et novem annos trahebatur, capti ducis destitutione finitum est.

Anno subsequente cum Sabinis Curio Consule bellum gestum est, ubi *quot millia* hominum interfecta, *quot capta* sint, ipse consul ostendit : qui cum multitudinem capti populi referre vellet, numerum explicare non potuit.

Anno ab Urbe condita CCCCLXIII, Dolabella et Domitio consulibus, Lucani, Bruttii, Samnites quoque cum Senonibus Gallis *facta societate*, cum redivivum contra Romanos bellum moli-

Romanum winnan. Ða sendon Romane ærendracan to Gallium ymbe frið; þa ofslogon hie ða ærendracan. Ða sendon hie eft Ceciliū heora pretorium mid firde þær Gallie 7 Bryti ætgædere wæron, 7 (he)¹ þær wearð ofslægen, 7 þæt folc mid him, þæt wæs eahtatyne m. Swa oft swa Galli wið Romanum wunnan, 5 swa wurdon Romane gecnysede. For þon ge Romane, *cwæð* Orosius, *þonne ge ymb þæt an gefeoht alneg ceoriað þe eow Gōtan gēdydon, hwy nyllað ge gepencan þa monegan ærran þe eow Gallie of[t]rædlice bismērlice þurhtugon?

¹ From C.

*[Page 87.]

Ic sceal eac gemyndgian be sumum dæle þæs þe Alexandres 10 æfterfylgendas dydon on þæm tidum þe þis gewearð on Rome-byrg, hu hie hie selfe mid missellican² gefeohtum fordydon. Hit is, *cwæð* he, þæm gelicost, þonne ic his gepencean sceal, þe ic sitte on anre heare dune, 7 geseo þonne on³ smeðum felda fela fyra byrnan. Swa ofer eall Mæcedonia rice, þæt is ofer 15 ealle þa maran Asiam, 7 ofer Europe þone mæstan dæl, 7 ealle Libium, þæt hit na næs buton hete 7 gewinnum. Ða þe under Alexandre fyrmest wæron, þær þær hie æfter him ricsedon, hie ðæt mid gewinnum āwestan; 7 þær þær hie næron, hie gedydon þone mæstan ege, swelce se bitresta smic upp āstige, 7 þonne 20 wide tofare.

² missellican C.³ From C.; om L.

Alexander XII gear þisne middangeard under him prysmde 7 egsade. 7 his æfterfolgeras feowertiene gēar hit siþþan totugon 7 totæron þæm gelicost þonne seo leo bringð his hungregum hwelpum hwæt to etanne: hie ðonne gecyðað on ðæm æte hwelc 25 heora mæst mæg gehrīfnian. Swa þonne dyde P(t)holomeus⁴, Alexandres þegna an, þa he togædere gesweop⁵ ealle Egyptum 7 Arabia; 7 Laumenda his oþer þegn, se befeng ealle Asirie; 7 Thelenus Cilicium; 7 Filotos Hiliricam; 7 Ecrapatas þa maran Meðian; 7 Stromen þa læssan Meðian; 7 Perdice þa læssan 30 Asiam; 7 Susana þa maran Frigan; 7 Antigonus Liciam 7 Pamphiliam; 7 Nearchus Cariam; 7 Leonontus⁶ þa læssan Frigan; 7 Lisimachus Thraciam; 7 Eumen Capadotiam 7 Paflagoniam. 7 Seleucus hæfde ealle þa æðelestan men Alexandres

⁴ the p scored through: Pholoméus C.⁵ gesweow L., gesceop C.⁶ From C.; Leonontus L.

rentur, Romani ad *exorandos* Gallos misere legatos : Quos cum *Galli* interfecissent, Caecilius praetor cum exercitu missus, ab *Etruscis Gallisque oppressus interiit*. Octodecim¹ millia militum ¹ Tredecim. *Romanorum illo bello prostrata sunt*. Ita autem quotiescunque Galli *exarserunt*, Roma detrita est, ut *sub praesenti nunc concursatione Gothorum magis debeat meminisse Gallorum*.

XXIII.

At ego nunc revocor, ut per haec eadem tempora, quibus Romani ista perpassi sunt, quae inter se bella gesserint Macedonum duces, revolvam; qui mortuo Alexandro mutuis se bellis consumserunt, quorum ego tempus ita mihi spectare videor, quasi aliqua immensa castra de specula montis adspectans, nihil in magno campi spatio praeter innumeros focos cernam: ita per totum Macedoniae regnum, hoc est per universam Asiam et plurimam Europae partem, Libyaeque vel maximam, horrendi subito bellorum globi colluxerunt? qui cum ea praecipue loca, in quibus exarsere, populati sunt, reliqua omnia terrore rumoris, quasi fumi caligine, turbaverunt.

Igitur Alexander per duodecim annos trementem sub se orbem ferro pressit. Principes vero ejus quatuordecim annis dilaniaverunt, et veluti opimam praedam a magno leone prostratam avidi discerpere catuli. Itaque prima Ptolemaeo Aegyptus Arabiaeque pars sorte provenit. Syriam Laomedon Mitylianeus, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios accipiunt. Mediae majori Atropatus, minori socer Perdiccae praeponitur. Susiana gens Scyno, Phrygia major Antigono adsignatur. Lyciam et Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonnatus minorem Phrygiam accipit. Thracia Lysimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data: summa castrorum Seleuco cessit; stipatoribus regis satellitibusque Cassander praeficitur. In Bactriana et Indiae regionibus praefecti

heres, 7 on lengðe mid him he begeat ealle þa eastlond. 7
 Cassander þa cempa mid Chaldeum. 7 on Pactrium 7 on
 * [Page 88.] Indeum *wæron ða ealdormen þe Alexander gesette. 7 ðæt
 lond betux þæm twam ean Induse 7 Iðasfene hæfde Itaxiles;
 1 From C.; 7 Ithona hæfde Calonie þa peode on Indeum; 7 Parapamenas¹ 5
 Parapemenas L. hæfde² Uxiarches æt þæs beorges ende Caucasus; 7 Aracha-
 2 7 hæfde L. sihedros hæfde Siburtus; 7 Stontos hæfd(e) Dranceas³ 7 Areas
 3 From C.; þa peoda; 7 Omintos hæfde Atrianus; 7 S[i]cheus hæfde Sati-
 4 Sostianus C. anos⁴ þæt folc; 7 Itacanor hæfde Parthos; 7 Philippus Ircanus
 7 Fratauernis hæfde Armenie; 7 Theleomommos hæfde Mepas; 10
 7 Feucestas hæfde Babylonias; 7 Polausus hæfde Archos; 7
 Archolaus Mesopotamiam.

Eall heora gewinn awæcnedon ærest from Alexandres epistole,
 for þon þe he þæron bebed þæt mon ealle þa wræccan an cyppe
 forlete þe on ðæm londum wæron þe he ær self gehergad hæfde. 15
 þa noldan Crecas þæm bebode hieran for þon [hie] ondredon,
 þonne hie hie gegaderedon, þæt hie on him gewræcen þa teonan
 ðe hie ær mid him geþoledon; ge eac wiðsocon þæt hie leng
 Lacedemonium hieran nolde, þær heora heafodstol wæs. 7 raðe
 ðæs Atheniense gelæddon xxx m folces, 7 twa hund scipa angean 20
 Antigone ðæm cyninge, þe eall Crea rice habban sceolde, for
 5 From C. þon þe he ðæs ærendes ærendra(ca)⁵ wæs from Alexandre. 7
 6 From C. ge[set]ton him to ladteowe Demoste(n)on⁶ þone filosofum; 7
 asponon him to fultume Corinthum þa burgleode, 7 Sihonas, 7
 Margas; 7 besæton Antipatrum þone cyning on anum fæstenne, 25
 for þon þe he wæs Antigone on fultume. Þær wearð Leostenas,
 oðer heora ladteowa, mid anre flân ofscoten. Þa hie from ðære
 byrg hamweard wæron, þa metton hie Leonantius, þe sceolde
 Antipatrume to fultume cuman, 7 þær ofslagen wearð.

Æfter þæm Perðica, þe þa læssan Asiam hæfde, angan winnan 30
 wið Ariarata, Capadoca cyninge, 7 hiene bedraf into anum
 7 selfe C. fæstenne, 7 þa burgware self⁷ hit onbærndon an feower healfa,
 * [Page 89.] þæt *eall forwearð þæt þærbinnan wæs. Æfter þæm Antigones
 7 Perðica gebeotedan þæt hie woldon him betweonum gefeohtan,
 8 e erased. 7 longe ymb þæt siredon hwær hie⁸ hie⁸ gemetan wolden, 7 35
 monig igland awestan on ðæm geflite hwæðer hiera mehte

qui sub Alexandro *esse coeperant, permanserunt*. Seras, inter duos amnes Hydaspem et Indum *constitutos*, Taxiles habuit. In colonias in Indis *conditas* Pithon *mittitur*. Parapamenos fines Caucasi montis Axiarches¹ *accepit*. Arachosii Gedrosiique¹ Oxyartes, Sibyrtio *decernuntur*. Drangas et Areos Stasanor, Bactrianos Amyntas *sortitur*, Sogdianos Scythaeus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanios, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus *Persas*, Peucestes Babylonios, Archon Pelasgos, Archelaus Mesopotamiam adepti sunt.

Igitur causa et origo bellorum epistola Alexandri *regis* fuit, qua iussit omnes exsules patriae restitui. *Potentes enim civitatum* Graeciae timentes, ne exsules *recepta libertate* ultionem *meditarentur, a regno Macedonum defecerunt*. Primi Athenienses, *contracto* triginta millium exercitu et ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Graecia *sorte obvenerat*, gerunt: per Demosthenem quoque *oratorem* Sicyona, Argos et Corinthum sibi *socias adjungunt*, Antipatrum obsidione cingunt. Ibi dux eorum Leosthenes *telo e muris jacto* perfossus, occiditur. *Athenienses* Leonnato, qui Antipatro *auxilium ferebat*, occurrunt, *ejusque copiis comminutis* ipsum interficiunt.

Perdicca vero bellum Ariarathi Cappadocum regi intulit, eumque vicit, in qua victoria nihil praeter vulnera et pericula *conquisivit*, nam omnes ante *irruptionem* urbis suae, succensis domibus suis, se *suaque omnia concremaverant*. Post haec bellum inter Antigonum et Perdiccam *oritur gravissime*, multis insulis ob auxilia *vel negata, vel praestita* dilaceratis. Perdicca Aegyptum cum exercitu petit. Ptolemaeus *copiis instructus*,

maran fultum him to geteon. On þæm anbiðe Perdica for mid
 firde an Egyptum, þær Tholomeus wæs se cyning, for þon ðe
 him wæs gesæd þæt he wolde Antigone fylstan þæm cyninge.
 Ða gegaderade Pholomeus¹ micle fird ongean him. Ða hwile
 þe hie togædereward fundedon, gefuhton twegen cyningas 5
 Neoptolomus 7 Umenis. 7 he Umenis gefliemde Neoptolomus,
 þæt he com to Antigone þæm cyninge, 7 hiene² spôn þæt he
 on Umenis unmyndlenga mid here become. Ða sende Antigones
 hiene selfne 7 [his] operne (þegn)³ Polipercon mid micle fultume
 þæt hie hiene beswiceden. Ða geascade þæt Umenis, 7 forsætade 10
 hie ðær ðær hie gepoht hæfdon þæt hie hiene besætedon; 7 hie
 begen ofslog, 7 þa opre gefliemde. Æfter ðæm gefeaht Perdica
 7 Ptholomeus 7 þær wearþ Perdica ofslagen. Æfter ðæm wearð
 Mæcedonium cuð þæt Eumen 7 Pison 7 Ilirgus 7 Alceta,
 Perdican broðor, wolden winnan on hie, 7 fundon þæt Antigones 15
 him sceolde mid firde ongean cuman. On ðæm gefeohte ge-
 fliemde Antigones Umenis, 7 hiene bedraf into anum fæstenne,
 7 hiene ðær hwile besæt. Ða sende Umenis to Antipatre þæm
 cyninge, 7 hiene fultumes bæd. Ða Antigones þæt angeat, þa
 forlet he þæt setl. Ac he Umenis him wende from Antigones 20
 hamfærelte micelra untreowða, 7 him to fultume aspon þa þe
 ær wæron Alexandres cempa, þa wæron hatene Argiraspides,
 for þon ðe eall heora wæpn wæron ofersylefreda. Ða on ðæm
 tveon þe hie swa ungeorne his willan fullodon, þa becom him
 Antigones mid firde on, 7 hie benæmde ægþer ge heora wifa, ge 25
 heora bearna, ge heora eardes, ge ealles þæs licgendes feos þe
 hie under Alexand[r]e begeatan; * 7 hie selfe uneaðe oðflugon
 to Umene. Æfter þæm þa sendon⁴ to An[ti]gone ymb heora
 þæt mæste bismere, 7 hiene bædon þæt he him ageafe þæt he
 (ær)⁵ on him gereafade⁶. Ða onbead he him ðæt he him ðæs 30
 getygdian wolde, gif hie him Umenes þone cyning, þe heora
 hlaford þa wæs, gebundenne to him brohten; 7 hie þæt ge-
 fremedon swa. Ac he heora eft ægþer ge mid bismere onfeng,
 ge hie eac on þone bismerelecestan eard gesette, þæt wæs on ðæm
 ytemestan ende his monna, 7 him swaðeah nanuht agiefan nolde 35
 þæs þe hie bena wæron.

¹ Phtolomæus
C.

² first e
crased.

³ From C.

*[Page 90.]

⁴ æfter þæm
sendon hý C.

⁵ From C.
L. reads þæt
he him on
him ger.

⁶ bereafode C.

occurrere bello Perdiccae parat. Inter haec Neoptolemus et Eumenes cruentissimo inter se praelio digladiati sunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, ut Eumenem de insperato opprimat, perurget: quod Eumenes futurum ratus, insidiantes insidiis capit. In eo bello Polyperchon occiditur, Neoptolemus interiit, Eumenes victor evasit. Perdicca cum Ptolomaeo acerbissimo bello congressus, ipse interfectus est. Eumenes, Pithon, et Illyrius, et Alceta frater Perdiccae, a Macedonibus hostes pronunciantur, bellumque adversum eos Antigono decernitur. Eumenes victus in quoddam castellum fugit, unde auxilia Antipatri per legatos poposcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni spes firma aut salus certa. Quare Argyraspidas, ob arma deargentata sic dictos, hoc est, milites, qui sub Alexandro militaverant, in auxilium rogat. Qui fastidiose ducem in disponendo bello audientes, ab Antigono victi, et uxores et liberos, simulque omnia, quae sub Alexandro adquisiverant, perdiderunt. Qui postea turpiter per legatos reddi sibi quae perdiderant victorem rogant. Antigonus autem redditurum se pollicetur, si sibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi ducem suum catenatum duxerunt, et mox cum foedissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt.

¹ þæm[ðe]. Æfter þæm ¹ Euredica, Aripeusses cwen, Mæcedonia cyninges, heo wæs þæm folce monig yfel donde purh Cassander hiere hlafordes þegn, mid þæm heo hæfde dierne geligre. 7 under [ðæm] heo gelærde þone cyning þæt he hiene swa upp ahof þætte he wæs bufan eallum ðæm þe on þæm rice wæron to ðæm cyninge. 5 7 heo gedyde mid hiere lare þæt ealle Mæcedonie wæron þæm cyninge wiðerwearde, oþ hie fundon þæt hie ² sendon æfter Olimpeadum, Alexandres meder, þætte hio him gefylste þæt hie ² mehton ægðer ge þone cyning ge þa cuene him to gewildum gedon. Hio þa Olimpiade him to com mid Epira fultume ¹⁰ hiere agnes rices, 7 hiere to fultume abæd Eacedam Molosorum cyning, 7 hie butu ofslog, ge þone cyning ge þa cwene; 7 Cassander oðfleah. 7 Olimpiade feng to þæm rice, 7 þæm folce fela laðes gedyde þa hwile þe hio þone anweald hæfde. þa Cassander þæt geascade þæt hio ðæm folce laðade, þa gegaderade he ¹⁵ fird. þa hio þæt geascade þæt þæs folces wæs swa fela to him gecirred, þa ne getriewe hio þæt hiere wolde se oðer dæl gelastfull beon. Ac hio genom hiere snore Roxan ³, Alexandres ³ lafe, 7 Alexandres sunu Ercoles, 7 fleah to * ðæm fæstenne þe Fiðnam wæs haten. 7 Cassander hiere æfter for, 7 þæt fæsten ²⁰ abræc, 7 Olimpiadum ofslog. 7 þa burgleode oþbrudon þa snore mid hiere suna, þa hie ⁴ ongeatan þæt þæt fæsten sceolde abrocen ⁴ bion, 7 hi sendon on oðer fæstre fæsten. 7 Cassander hie het þær besittan; 7 him ealles þæs anwaldes weold Mæcedonia rices.

25

þa wende man þæt þæt gewin geendad wære betux Alexandres ⁵ folgerum, þa þa ⁵ wæron gefeallen þe þær mæst gewunna: þæt wæs Perpica, 7 Eumen, 7 Alcipen, 7 Polipercon, 7 Olimpiadas, ⁶ 7 Antipater, 7 monige oðre. Ac Antigones, se mid ungemete girnde anwalda ofer oþre, 7 ⁷ to þæm fæstenne for þær Alex- ³⁰ andres laf wæs 7 his sunu, 7 hie þær begeat, to ðon þæt he wolde þæt þa fole him þy swiþor to buge þe he hæfde hiera ealdhlafordes sunu on his gewælde. Siþþan Cassander þæt geascade, þa gepoftade he wið Ptholomeus, 7 wið Lisimachus, ⁸ 7 wið Seleucus þone ⁸ eastcyning, 7 hie ealle winnende wæron ³⁵ wið Antigones, 7 wið Demetrius his sunu, sume on londe, sume

Interea Eurydice, Arridæi regis Macedonum uxor, multa nefaria egit per Cassandrum, quem, *flagitiose cognitum, ad summum fastigium provexerat, qui ex libidine mulieris multas Graeciae civitates adflixit.* Tunc Olympias, mater Alexandri, cum ab Epiro in *Macedoniam*, *prosequente* Aeacida rege Molossorum, veniret, *Arridæum* regem et *Eurydicen* jussit occidi: quanquam et ipsa Olympias *continuo meritas crudelitatis poenas luit.* Audito adventu Cassandri, diffusa *Macedonibus*, cum Rhoxane nuru sua et nepote Hercule, in urbem Pydnam *concedit*: ubi per Cassandrum *capta et interfecta est*: filius *Alexandri Magni* cum matre in arcem *Amphipolitanam* *custodiendus* est missus.

Perdicca, Alceta et Polyperchonte, caeterisque ducibus *occisis*, finita bella inter successores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, *liberandum bello Herculem regis* filium *ab obsidione simulat.* His cognitis Ptolemaeus et Cassander, inita cum Lysimacho et Seleuco societate, bellum terra marique *enixe instruunt.* Antigonus *in eo bello* cum filio Demetrio *vincitur.*

¹ *From C.* on wætere. On þæm (gefeohhte) ¹ gefeol se mæsta dæl Macedonia ² duguðe on ægpere healfe, þeh hie sume mid Antigone wære, sume mid Cassandre. Þær wearð Antigones gefliemed 7 his sunu. Æfter þæm Demetrias, Antigones sunu, gefeahht on scipum wið Ptholomeus, 7 hiene bedraf on his agen lond. Æfter þæm ⁵ Antigones bebead þæt mon ægðer hete cyning, ge hiene ge his sunu, for þon þe Alexandres æfterfolgeras næron ær þæm swa gehatene, buton ladteowas. Gemong þæm gewinnum Antigones him ondred Ercoles, Alexandres sunu, þæt þæt folc hiene wolde to hlaforde geceosan, for þon þe he ryhtcyne cynnes (wæs) ³. Het ¹⁰ ⁴ þrý *C.* þa ægþer ofslean ge hiene ge his modor. Þa þæt þa opre ⁴ geascedon þæt he hie ealle beswican þohte, hie þa eft hie gegaderedon, * 7 wið hiene wunnon. Þa ne dorste Cassander self on ðæm færelte cuman, for his ðæm nihstan feondum þe him ymb ⁵ ^{From C.} wæron. Ac sende his fultum to Lisimache his gepof(tan) ⁵; 15 7 hæfde his wisan swiþost bepoht to Seleucuse, for þon þe he monege-anwealdas mid gewinnum geeode on þæm eastlondum: ⁶ 7 æfterþo. ⁶ þæt wæs ærest Babylonie 7 Pactriane. Æfter ⁶ he gefór on Indie, þær nan mon ær ne sippan mid firde gefaran ne dorste, buton Alexandre. 7 he Seleucus geniedde ealle þa ladteowas to 20 his hiersumnesse, 7 hie alle Antigones et Demetrias his sunu mid firde gesohton. On þæm gefeohhte wæs Antigones ofslagen 7 his sunu of þæm rice ádræfed. Ne wene ic, cwæð Orosius, þæt ⁷ ^{gefor C.} ænig wære þe þæt atellan mehte þæt on ðæm gefeohhte gefeoll ⁷.

On þære tide gefor Cassander 7 his sunu feng to þæm rice ²⁵ Philippus. Þa wende man eft opere siþe þæt þæt gewinn Alexandres folgera geendad wære. Ac hie sona þæs him betweonum wunnon; 7 Seleucus 7 Demetrias, Antigones sunu, hi togædere gepoftedan, 7 wið þæm þrim wunnon, Philippuse, Cassandres suna, 7 wið Ptholomeuse, 7 wið Lisimachuse. 7 hie ³⁰ þæt gewinn þa þæs licost angunnan þe hi hit ær ne angunnen. On þæm gewinne ofslog Antipater his modor, Cassandres lafe, þeh þe heo earmlice hiere feores to him wilnade. Þa bæd Alexander, hiere sunu, Demetrias þæt he him gefylste þæt he his modor slege on his breðer gewreca mehte, 7 hi hiene raðe þæs ³⁵ ofslogan.

Ptolemaeus iterum cum Demetrio navali praelio confluxit, et victus in Aegyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio adpellari jubet. Inde cum jam Hercules Alexandri filius *quartuordecim* esset annorum, timens ne eum Macedones quasi legitimum regem praeoptarent, occidendum cum matre curavit. Igitur ceteri alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, coeundi in unum tempus locumque condicunt: et bellum adversus Antigonum instruunt. Cassander finitimorum bellis implicitus, Lysimachum cum ingenti manu pro se sociis in auxilium misit. Seleucus quoque novus Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per orientem bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnavit et cepit. Bactrianos perdomuit. Transitum deinde in Indiam fecit, quae post mortem Alexandri praefectos ejus occiderat. Adunatis itaque copiis Ptolemaei sociorumque ejus, pugna committitur: cujus quanto potentior adparatus, tanto ruina gravior fuit. In ipso bello Antigonus occisus est; sed finis hujus belli initium alterius fuit.

Nam cum victoribus de praeda non conveniret, iterum in duas factiones diducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemaeus Lysimacho jungitur. Cassandro defuncto, filius Philippus succedit. Sic quasi ex integro nova Macedoniae bella nascuntur. Antipater matrem suam, Cassandri uxorem, quamvis miserabiliter pro vita precantem, manu sua transverberavit. Alexander frater ejus, dum bellum adversus fratrem ob ultionem matris instruit, a Demetrio, cujus auxilium petierat, circumventus occiditur.

* [Page 93.] Æfter þæm gewunnon Demetrias 7 Lisimachus; ac Lisimachus ne mehte Demetriase wiðstondan, for þon þe Dorus Thracea cyning him eac an wann. Þa wæs Demetrias on þære hwile swiþe geanmet, 7 fird gelædde to Ptholomeuse. Þa he
 1 From C.; þa L. þæt geascade þa begeat he Seleucus * him to fultume, 7 Pirrus 5
 2 Agathoclen C. Epira cyning. 7 Pirrus him for þam swiþost fylste, þe¹ he him selfum facade Mæcedonia anweald; 7 hie þa Demetrias of þæm rice adrifon, 7 Pirrus to feng. Æfter þæm Lisimachus ofslóg his agenne sunu Agothoclen² 7 Antipater his aþum. On þæm dagum Lisimachus sio burg besauc on eorþan mid folce 10 mid ealle. Ond æfter þæm þe Lisimachus hæfde swa wið his sunu gedon 7 wið his aþum, þa ansunedon hiene his agene leode, 7 monige from him cirdon, 7 Seleucus sponan þæt he Lisimachus beswice. Þagiet ne mehte se nið betux him twæm
 3 heora þa C. gelicgean, þeh heora³ na ma ne lifde þara þe Alexandres folgeras 15 wæron, ac swa ealde swa hie þa wæron hie gefuhton : Seleucus hæfde seofon 7 seofontig⁴ wintra, 7 Lisimachus hæfde preo 7 seofontig wintra. Þær wearð Lisimachus ofslagen. 7 þæs ymb preo niht com Ptolomeus, þe Lisimahhus his sweostor hæfde, 7 diegellice æfter Seleucose for, þa he hamweard wæs, 20 of his fird tofaren wæs, 7 hiene þær ofslog. Ða wæs seo sibb 7 seo mildheortnes geendad þe hie æt Alexandre geleornedon ! Þæt wæs þæt hie twegen þe þær lengest lifdon hæfdon þritig cyninga ofslagen heora agenra ealdgeferena, 7 him hæfdon sibban ealle þa anwealdas þe hie ealle ær hæfdon. Gemong þæm 25 gewinnum Lisimachus forlet his xv suna : sume he self ofslog, sume an gefeohtum beforan him selfum mon afslog.

Ðyllicne gebroðorscipe, cwæð Orosius, hie heoldon him betweonum, þe án anum hierede wæron afedde⁵ 7 getyde ! Þætte hit is us nu swiþor bismre gelic þæt we þæt⁶ besprecað, 7 þæt, þæt 30 we gewinn nu hatað, þonne us fremde 7 ellþeodge an becumaþ, 7 lytles hwæt on us bereafiað, 7 us eft hrædllice forlætað; * 7 nyllað gepencan hwelc hit þa wæs, þa nan mon ne mehte æt oþrum his feorh gebycggan, ne furþon þætte þa wolden gefriend beon þe wæron gebroðor of fæder 7 of meder. 7 her endað 35 sio þridde boc, 7 onginð seo feorþe.

⁵ wæron repeated o. l.

⁶ þær both.

* [Page 94.]

Lysimachus cum Dori¹ regis Thracum bello *urgetur*, ad-¹ Doricetis. versus Demetrium pugnare non potuit. Demetrius *augmento Graeciae et totius Macedoniae* elatus, in *Asiam transire* disponit. Ptolemaeus autem et Seleucus *societate pacta bellum in Europam transferunt adversus Demetrium*. His se Pyrrhus rex Epiri *jungit, sperans Demetrium Macedonia posse depelli*. Ipso in fugam icto, *regnum Macedoniae* Pyrrhus invasit. Deinde Lysimachus generum suum Antipatrum interfecit, filiumque suum Agathoclem occidit. Quibus quidem diebus Lysimachia civitas *terraemotu eversa, oppressoque populo suo, crudele sepulchrum fuit*. Lysimachum autem *adsiduis se parricidiis cruentantem omnes socii deseruerunt, et ad Seleucum deficientes, pronum jam regem, ut bellum Lysimacho inferret, hortati sunt*. *Res foedisimi spectaculi erat*, duos reges, quorum Lysimachus annos septuaginta et quatuor natus, Seleucus autem septuaginta et septem, arma gerere. *Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, . . . extinctis jam triginta et quator Alexandri ducibus*. In eo bello Lysimachus, vel *amissis* vel *interfectis* prius quindecim liberis, *postremus* occisus est. Sed ne Seleucus quidem *tanta victoria impune laetatus est*: quippe insistente Ptolemaeo, cujus sororem Lysimachus *in matrimonio habuerat, insidiis circumventus* et occisus est.

Haec sunt inter *parentes et filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia*! *Erubescant sane de recordatione praeteritorum, qui nunc interventu fidei Christianae, vivere se cum hostibus, nec pati hostilia sciunt; quibus probatur quia nunc tantam fidem adhibita in sacramentum servant evangelia quantam tunc nec inter parentes ac filios potuit servare natura*. Nunc autem finis libri fiat.

(IV, I.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs feower hunde win-
trum 7 feower 7 sixtegum, þætte Tarentine þæt folc plegedon
¹ *From C.,* binnan Tarentan heora byrg ęt heora þeátra¹ þe þærinnan
² *Romana C.* geworht wæs. Þa gesawon hie Romane² scipa on ðæm³ sæ
³ *þære C.* irnan. Þa hrædlice comon Tarentine to heora agnum scipum,⁵
7 þa opre hindan offoran, 7 hie ealle him to gewildum gedydan
⁴ *From C.* buto(n)⁴ v. 7 þa þe þær gefongne wæron hie tawedan mid þære
mæstan unieðnesse : sume ofslogon, sume ofswungon, sume him
wið feo gesealdon.

Ða Romane þæt geacedan, þa sendon hie ærendracan to him,¹⁰
7 bædon þæt him man gebette þæt him ðær to abylgðe gedon
wæs. Ða tawedan hie eft þa ærendracan mid þæm mæstan
bismere, swa hie þa opre ær dydon, 7 hie sippan ham forleton.

Æfter þæm foran Romane on Tarentine. 7 swa clæne hie
namon heora fultum mid him, þætte heora proletarii ne moston¹⁵
him beæftan beon—þæt wæron þa þe hie gesett hæfdon þæt
sceoldon be heora wifum bearna strienan, þonne hie on gewin
foron—7 cwædon þæt him wislecre þuhte þæt hie ða ne forluren
þe þær ut fore, hæfde bearn se þe mehte. Hie þa Romane comon
⁵ *gemettan C.* on Tarentine, 7 þær eall aweston þæt hie metton⁵, 7 monega²⁰
byrg abracon.

Þa sendon Tarentine ægwern⁶ æfter fultume, þær hie him
⁶ *ægwar C.* æniges wendon. 7 Pirrus, Epira cyning, him com to * mid
^{*} *[Page 95.]* þæm mæstan fultume, ægþer ge an gangehere, ge on rædehere,
ge án sciphære. He wæs on ðæm dagum gemærsad ofer ealle²⁵
opere cyningas, ægþer ge mid his miclan fultume, ge mid his
rædþeahunge, ge mid his wigcræfte. For þon fyl[s]te Pirrus
Tarentinum for þon þe Tarente seo burg wæs getimbred of
Læcedemonium, þe his rice þa wæs. 7 he hæfde Thesalium him
to fultume 7 Mæcedonie⁷. 7 he hæfde xx elpenda to þæm³⁰
⁷ *From C. ;* gefeohte mid him, þe Romane ær na ne ne gesawon : he wæs
⁸ *Mæcede-* se forma mon þe hie ærest on Italium brohte. He wæs eac on
⁸ *monie L.* þæm dagum gleawast to wige 7 to gewinne, buton þæm anum þe
⁹ *From C.* hie(ne)⁸ his godas 7 his deofolgeld beswicon þe he begon(gen)de⁹

IV, 1.

Anno ab urbe condita CCCCLXIV, Tarentini Romanam classem forte praetereuntem, *spectaculo* theatri prospectam *hostiliter invaserunt*, quinque *tantum* navibus *per fugam elapsis*: omnes bello utiles caesi, reliqui pretio venditi sunt.

Continuo missi Tarentum a Romanis legati, ut de illatis *quererentur* injuriis, *pulsati* ab iisdem, *auctas insuper* injurias *retulerunt*.

His causis bellum exortum est. Romanos *ultima adegit* necessitas, proletarios quoque in arma cogere, hoc est, eos qui semper *sufficiendae prolis causa* vacabant, *militiae adscribere*: quippe cum frustra de prole cura sit, nisi rebus praesentibus consulatur. Itaque irruit in Tarentinorum fines Romanus exercitus, vastat omnia, plurima expugnat oppida.

Continuo Tarentinos, plurimis finitimorum praesidiis fultos, maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in se, ob magnitudinem virium consiliorumque, *summam belli nomenque traduxit*: nam Tarentum, utpote ex Lacedaemoniis conditam civitatem, vindicaturus, *totas vires* Thessaliae et Macedoniae, elephantos etiam, usque in id tempus invisos Romanis, numero xx, in Italiam primus invexit: *terra, mari, viris, equis, armis, belluis, ad postremum viribus suis dolisque terribilis*: nisi quod Delphici illius spiritus responso circumventus ambiguo, exitum fecit ejus, qui non consulisset.

¹ *From C.*² 7 þa.

wæs. Ða he hie ascade his (godas)¹ hwæper heora sceolde on oþrum sige habban, þe he on Romanum, þe Romane on him, þa² ondwyrdon hie him tweolice, 7 cwædon : 'þa hæfst oþpe næfst.'

³ geneoðde C.⁴ elpend C.

Ðæt forme gefeoht þæt he wið Romanum hæfde hit wæs in Compania, neah þære ie þe mon Lisum hætt. Ða æfter þæm⁵ þe þær on æghere healfe micel wæl geslagen wæs, þa het Pirrus dōn þa elpendas on þæt gefeoht. Sippan Romane þæt gesawan þæt him mon swelcne wrenc to dyde swelcne hie ær ne gesawon ne secgan ne hirdon, þa flugon hie ealle buton anum men, se wæs Minutius haten. He genedde³ under ænne elpent⁴ þæt 10

⁵ scored through ; hundeahtatig C.

*[Page 96.]

he hiene on þone nafelan ofstang. Ða, sippan he irre wæs 7 gewundod, he ofslog micel þæs folces, þæt ægper ge þa forwurdon þe him onufan wæron, ge eac þa opre elpendas sticade 7 gremede, þæt þa eac mæst ealle forwurdon þe þæronufan wæron. 7 þeh þe Romane gefliemed wæren, hie wæron þeh¹⁵ gebielde mid þæm þæt hie wiston hu hie to ðæm elpendon sceoldon. On ðæm gefeohte wæs Romana IIII X M ofslagen feþena 7 eahtatig⁵ 7 [VIII] hund gefangen, 7 þara gehorsedra wæron ofslagen * III hund 7 an M, 7 þær wæron seofon hund guðfonena genumen. Hit næs na gesæd hwæt Pirruses folces gefeallen 20

⁶ last five words on erasure.

wære, for þon hit næs þeaw on þæm tidum þæt mon ænig wæl on þa healfe rimde þe þonne wieldre wæs, buton þær þy læs ofslagen⁶ wære, swa mid Alexandre wæs on [ðæm] forman gefeohte þe he wið Darius feaht : þær næs his folces na ma ofslagen þonne nigon. Ac Pirrus gebicnede eft hu him se sige gelicade þe he 25

⁷ dura C.⁸ þæron C.

ofer Romane hæfde, þa he cwæð æt his godes dure⁷, 7 hit swa on⁸ awrat : 'þonc hafa þa, Iofes, þæt ic þa moste oferwinnan þe ær wæron úoferwunnen, 7 ic eac from him oferwunnen eam. Ða ascedan hiene his þegnas hwy he swa heanlice word be him selfum gecwæde, þæt he oferwunnen wære. Ða ondwyrdde he 30 him, 7 cwæð : 'gif ic eft gefare swele[n]e sige æt Romanum, þonne mæg ic sippan buton ælcon þegne Creca lond secan.' Ðæt wearð eac Romanum an yfelum tacne oþiewed ær þæm gefeohte, þa hie on firde wæron, þæt þæs folces sceolde micel hryre beon, þa þunor ofslog XXIII heora fodrera, 7 þa opre 35 gebrocade aweg coman.

Itaque apud Heracleam Campaniae urbem, fluviumque Lirim¹, ¹ Sirim, prima inter Pyrrhum et Laevinum consulem pugna commissa est. Consumtus est gravissimo certamine dies. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos ut videre Romani, novo pugnandi genere circumventi diffugerunt. Sed postquam Minucius protentam in se manum belluae gladio desecuit, et conturbatam dolore vulneris in suos saevire compulit. Victos fuisse Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidisse referuntur peditum quatuordecim millia octingenti et octoginta: capti mille trecenti et decem; equites autem caesi ducenti quadraginta duo, capti octingenti et duo, signa amissa viginti duo. Nam quantus numerus sociorum Pyrrhi fuerit exstinctus, memoriae traditum non est: quia scriptorum veterum mos est, ex ea parte quae vicerit occisorum non commemorare numerum: nisi forte cum adeo pauci cadunt, ut admirationem virtutis augeat paucitas perditorum, sicut in prima Persici belli congressione apud Alexandrum fuit: cui novem tantummodo in exercitu ejus pedites defuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis diis suis testatus est, adfigens titulum in templo Jovis, in quo haec scripsit:

Qui ante hac invicti fuvire viri, pater optime Olympi,

Hos ego in pugna vici, victusque sum ab iisdem.

Et cum a sociis increparetur, cur se victum diceret, respondisse fertur: Ne ego, si iterum eodem modo vicero, sine ullo milite Epirum revertar. Interea Romanus exercitus, postquam victus clam fugit e castris, miserabilem belli cladem gravioribus monstris auctam persensit. Nam pabulatores tempestas fulminibus exussit: quippe triginta et quatuor eorum idem turbo prostravit, viginti et duo semineces relict.

1 þe C. Æfter þæm gefuhton Pirrus 7 Romane in Abulia þære þeode.
 Þær wearð Pirrus wund on oþran earme; 7 Romane hæfdon
 sige. 7 hæfdon geleornad ma cræfta hu hie þa elpendas beswican
 2 From C. mehton, mid þæm þæt¹ hie namon treowu, 7 slogon on oþerne
 ende monige scearpe isene næglas, 7 hie mid flexe bewundon, 5
 7 onbærndon hit, 7 bepyddan hit þonne on þone elpend hindan,
 þæt hie þonne foran wedende ægþer ge for þæs flexes bryne ge
 for þara nægla sticunge, þæt æt ælcon þa forwurdon ærest þe
 3 þa C. him onufan wæron, 7 sippan þæt oþer folc wæron (swa swiðe)²
 sleande swa hi him scildan sceoldon. On þæm gefeohte wæs 10
 *[Page 97.] Romana eahta þusend ofslagen, 7 enlefan guðfonan * genumen,
 7 Pirruses heres wæs xx m ofslagen, 7 his guðfona genumen.
 4 From C. Þær³ wearð Pirruse cuð þæt Agathocles, Siraccusa cyning
 þa(ra)⁴ burgleoda, wæs gefaren on Sicilia þæm londe. Þa for
 he þider 7 þæt rice to him geniedde. 15

5 From C. Sona swa þæt gewinn mid Romanum geendad wæs, swa wæs
 þær seo monigfealdeste wol, mid moncwealme, ge eac þætte
 nanuht beren(des)⁵, ne wif ne nieten, ne mehton nanuht lib-
 bendes geberan; þæt hie þa æt nihstan wæron ortriewe hwæper
 him ænig moneaca cuman sceolde. 20

Þa wende Pirrus from Sicilium eft to Romanum, 7 him
 angean côm Curius se consul, 7 hiora þæt þridde gefeoht wæs
 on Lucaniam, on Arosinis þære dune; þeh þe Romane sume
 hwile hæfdon swiþor fleam geþoht þonne gefeoht, ær þan hie
 gesawon þæt mon þa elpendas on þæt gefeoht dyde. Ac sippan 25
 hi þa gesawan, hie hie gegremedan, þæt hie þa wæron swiþe
 sleande þe hie fylstan sceoldon; 7 Pirruses here wearð for þæm
 swiþost on fleame. On ðæm gefeohte Pirrus hæfde eahtatig m
 feþena, 7 v m gehorsedra. 7 þær wæs xxxvi m ofslagen, 7 iiii
 hund gefangen. Æfter þæm Pirrus fôr of Italium ymb fif gear 30
 þæs þe he ær þæron com. 7 rape þæs þe he ham côm, he wolde
 abrecan Argus þa burg, 7 þær wearð mid ane stane ofworpen.

Secunda inter Pyrrhum et Romanos consules pugna in Apuliae finibus fuit : ubi victoria ad Romanos concessit. Nam Pyrrhus, transfixo brachio saucius, prior cessit e praelio. Elephanti in fugam cogi posse deprehensi : deinde subjectis inter posteriora ignibus exagitati, exitio suis fuere. Caesa sunt in ea pugna quinque millia Romanorum : de exercitu vero Pyrrhi viginti millia prostrata sunt. Regis signa ablata quinquaginta et tria, Romanorum undecim amissa sunt. Pyrrhus, Agathocle mortuo rege Syracusano, ad Siciliae arcessitus imperium, Syracusus concessit.

II.

Cum foris cessatur a praelio, agitur introrsum ira de coelo. Nam pestilentia gravis Urbem invasit, quae cum omnes, tum praecipue mulieres pecudesque corripuens, necatis in utero foetibus, futura prole vacuabat. Adeo ut defectura successio crederetur.

Interea reversum ex Sicilia Pyrrhum Curius consul excepit ; tertiumque id bellum contra Epirotas apud Lucaniam in Arusinis campis gestum est. Itaque cum Pyrrhi milites Romanorum impressione trepidarent, et circumspectantes fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantos jussit induci. Romani furentes belluas in eorum excidia, quorum subsidia fuerant, retorserunt. Octoginta millia peditum in illo praelio habuisse regem dicunt, equitum vero sex millia. Ex his caesa referuntur triginta tria millia, capti autem sunt mille trecenti. Pyrrhus quinto demum anno, quam venerat, ab Italia aufugit, qui apud Argos saxo ictus occubuit.

¹ þær *with t*
written over;
þæt C.

Æfter þæm þe Tarentine geacedan þæt¹ Pirrus dead wæs,
þa sendon hie on Affrice to Cartaginenses æfter fultume; 7 eft
wið Romanum wunnon; 7 raðe þæs þe hie togædere coman
Romane hæfdon sige. Þær anfundan Cartaginenses þæt hie mon
oferswipan mehte, þeh hie nan folc ær mid gefeohte oferwinnan 5
ne mehte. Gemong þæm þe Pirrus wið Romane winnende wæs,
hi hæfdon eahta legian. * Þa hæfdon hie þa eahteðan Regiense
to fultume gesette. Þa ne getruwade se eahteþa dæl þara legian
þæt Romane Pirruse wiðstandan mehte: angunnan þa hergean
7 hienan þa þe hie friþian sceoldon. Þa Romane þæt geacedan, 10
þa sendon hie þider Genutius heora consul mid fultume, to þon
þæt he an him gewræce þæt hie þa slogon 7 hiendon þe ealle
Romane friþian woldon. 7 he þa swa gedyde: sume he ofslog,
sume geband 7 ham sende; 7 þær wæron sippan witnade,
7 sippan þa heafda mid ceorfæxsum of acorfena. 15

*[Page 98.]

(IV, II.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs feower hunde win-
trum 7 LXXVII, gewurdon on Rome þa yfelan wundor. Þæt wæs
ærest þæt þunor toslog heora hiehstan godes hus Iofeses. 7 eac
þære burge weall micel to eorþan gehreas. 7 eac þætte prie
wulfas on anre niht brohton ánes deades monnes lichoman 20
binnan þa burg, 7 hiene þær sippan styccemælum tobrudon,
op þa men onwocan, 7 ut urnon, 7 hie sippan aweg flugon. On
þæm dagum gewearð þætte on anre dune neah Romebyrig
tohlad seo eorpe, 7 wæs byrnende fyr up of þære eorþan, þæt
on ælce healfe þæs fyres seo eorpe wæs fif æcra bræde to axan 25
geburnen. Sona þæs on þæm æfterran geare gefor Sempronius
se consul mid firde wið Pences Italia folc. Þa mið þæm þe
hi hie getrymed hæfdon, 7 togædere woldon, þa wearð eorþbeof-
ung, þæt ægðer þara folca wende untweogendlice þæt hie
sceoldon on þa eorþan besincan. 7 hie þeah swa ondrædendlice 30
gebidon þæt se ege ofergongen wæs, * 7 þær sippan wælgrimlice
gefuhton. Þær wæs se mæsta blodgyte on ægðere healfe þara

*[Page 99.]

III.

Tarentini, Pyrrhi morte comperta, Carthaginiensium auxilia *per legatos poscunt*. Conserto praelio, vicere Romani: ubi *jam tunc* Carthaginienses, quamvis nondum *hostes adjudicati*, vinci tamen *a Romanis* se posse senserunt. *Adventante dudum* Pyrrho, octava legio, diffidens Romanae *spei*, Rheginenses *omnes*, quibus subsidio *praeerat*, *interfecit*: *praedam sibi omnem vindicavit*. *Hoc facinus* puniendum Genucio consuli *jussum est*: qui, *captis omnibus*, *Romam* misit: qui *virgis caesi*, securique percussi sunt.

IV.

Anno ab urbe condita CCCCLXXVII, *obscoena et dira prodigia vel visa Romae vel nunciata sunt*. Aedes *Salutis* ictu fulminis dissoluta, *pars muri de caelo tacta est*. Lupi tres, *ante lucem ingressi urbem*, cadaver intulerunt, sparsumque membratim, ipsi, *strepitu hominum exterriti, reliquerunt*. Apud agrum *Calenum* repente flamma, scisso terrae hiatu *eructata*, quinque *agri jugera* in cinerem extorruit. Sequenti abhinc anno Sempronius consul adversus Picentes *duxit exercitum*. Et cum directa utraque acies *constitisset*, repente terra tremuit. *Diu adtoniti utrimque populi haesitavere*. Tandem *procursu concito* iniere certamen. *Triste adeo id bellum fuit, ut merito dicatur tantum humanum sanguinem susceptura terra tremuisse*. Romani pauci admodum, eo praelio qui *evasere*, vicerunt.

folca, þeh þe Romane sige hæfden, þa feawa þe þær to lafe wurdon. Þær wæs gesiene þæt seo eorþbeofung tacnade þa miclan bloddryncas þe hiere mon on þære tide to forlet.

(IV, III.)

¹ *From C.*

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintrum 7 LXXX, gemong þæm oprum (monegum)¹ wundrum þe on þæm 5 dagum gelumpan, þæt mon geseah weallan blod of eorþan 7 rinan meolc of heofonum. On ðæm dagum Cartaginenses sendon fultum Tarentinum, þæt hie þe ið mehton wiþ Romanum. Þa sendon Romane ærendracan to him, 7 hie acsedon for hwy hie ðæt dyden. Þa oðsworan hie þæm ærendracan mid þæm 10 bismellicestan aðe þæt hie him næfre on fultume nære, þeh þe þa aðas wæren near mane þonne soðe. On ðæm dagum Ulcinienses 7 Thrusei ða folc forneah ealle forwurdon for hiora agnum dysige. For þæm þe hie sume heora þeowas gefreodon, 7 eac him eallum wurdon to milde 7 to forgiefene. Þa ofpuhte 15 heora ceorlum þæt mon þa þeowas freode, 7 hi nolde. Þa wiðsawon hie þæm hlafordum, 7 þa þeowas mid him, oþ hie wyldran wæron þonne hie, 7 hie sippan mid ealle of þæm earde adrifon (7 him to wifum dydon þa þe ær wæran heora hlæfdian)²; þa sippan gesohton þa hlafordas Romane, 7 hi him gefylstan þæt 20 hie eft to hiora agnum becoman.

² *From C.*

(IV, IV.)

³ *From C.*⁴ *om. in C.*

*[Page 100.]

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintrum 7 LXXXI, becom on Romane micel moncwealm, þæt hie ða æt nihstan ne acsedon hwæt para gefarenra wære, ac hwæt heora þonne to lafe wære. Ond eac þa diofla þe hie an simbel 25 weorpedon hi amirdon, toeac(an)³ þæm oprum monigfealdum bismrum þe hi him⁴ lærende wæron, þæt hie ne cupan angitan þæt hit Godes wracu wæs; *ac heton þa bicepsas þæt hie sædon ðæm folce þæt heora godas him wæron irre, to þon þæt hie him pagit swiþor ofreden 7 bloten þonne hie ær dyden. 30

On ðære ilcan tide Caperronie wæs hatenu heora goda nunne. Þa gebyrede hiere þæt heo hie forlæg. Hie þa Romane for þæm

V.

Anno ab urbe condita CCCCLXXX, inter multa prodigia, sanguis e terra, lac visum est manare de coelo. Eo tempore Carthaginienses, dato adversum Romanos auxilio Tarentinis, cum a senatu per legatos arguerentur, *turpissimam rupti foederis labem accumulare* perjurio. Tunc etiam Vulsinienses, Etruscorum *florētissimi, luxuria* pene perierunt. Nam cum *licentia in consuetudinem prorogata*, servos suos *passim* liberos facerent, libertini in partem potestatis recepti plenitudinem per scelus usurpare meditati sunt. Itaque conspirantes in facinus libertini correptam urbem suo tantum generi vendicant: patrimonια, conjugiaque dominorum sibi usurpant, extorres dominos *procul* abigunt, qui Romam deferuntur: ubi per Romanorum *severitatem* et vindicati sunt et restituti.

Anno ab urbe condita CCCCLXXXI pestilentia ingens apud Romam conflagravit. Si depopulatio inquiritur, quam egerit, census indictus est, qui non quantum hominum deperisset, sed quantum superfuisset, inquireret: si violentia qui adfecerit, *Sibyllini libri testes sunt*, qui eam coelesti ira inpositam responderunt.

Eodem tempore Capparonia, virgo Vestalis, incesti rea, suspendio periit: corruptor ejus consocique servi, supplicio adfecti

¹ mid hiere
geworhte;
ere geworhte
scored
through and
wiston
written
above. C. has
mid him
wiston.

gylte hi ahengon, 7 eac þone þe þone gylt mid hiere geworhte,
7 ealle þa þe þonne gylt mid him [wiston]¹, 7 mid him hælæn.
Hu wene we, nu Romane him self þyllic writon 7 setton for
heora agnum gielpe 7 heringe, 7 þeah gemong þære heringe
þyllica bismra on hie selfe asædon, hu wene we hu monegra ⁵
maran bismra hie forsugedon, ægþer ge for hiora agenre lufan
7 londleoda, ge eac for hiora senatum ege!

² in C. the
heading be
Cartaina
gewinne is
added here.

²Nu we seulon [fôn], cwæð Orosius, ymb þæt Punica gewin, þæt
wæs of þæm folce of Cartaina þære byrig. Sio wæs getimbred
from Elisan þæm wifmen, LXXIIItigum wintra ær Romeburg. Swa ¹⁰
some þara burgwarena yfel 7 heora bismeres wearð lytel asæd 7
awriten, swa swa Trogus 7 Iustinianus sedon heora stærwriteras,
for þon þe heora wise on nænne sæl wel ne gefor, naþer ne innan
from him selfum, ne utane from oþrum folcum. Swa þeah toeacan
þæm yflum, hie gesetton, þonne him micel moncwealm on becom, ¹⁵
þæt hie sceolden men hiera godum blotan, swa eac ða diofla (þe)³
hie on geliefdon gelærdon hie þæt þa ðe þær on unhæle wæran,
þæt hie hale for hie cwealdon. 7 wæron þa men toðon dysige
þæt hie wendon þæt hie mehten þæt yfel mid þæm gestillan,
7 þa diofla to þon lytige þæt hie hit mid þæm gemicedan. ²⁰

³ From C.

7 for þon þe hie swa swiðe dysige wæron, him com on Godes
wracu an gefeohtum toeacan oþrum yflum. Þæt wæs oftost on
*[Page 101.] Sicilium * 7 on Sardinium þæm iglondum, on þa hie gelomlicost
⁴ þæt hie C. wunnon. Æfter þæm þe him swa oftrædlice mislamp, hie ⁴
angunnan hit witan heora latteowum 7 heora cempum heora ²⁵
earfepa, 7 him bebudan þæt hie on wræcsipas foran, 7 on ellpiede.
Rape æfter þæm hie bædon þæt hie mon to hiora earde forlete,
þæt hie mosten gefandian hweðer hie heora medselða oferswipan
mehte. Þa him mon pæs forwiernde, þa gesohton hie hie mid
firde. On þære heriunge gemette se ieldesta ladteow Macheus ³⁰
his agenne sunu mid purpurnum ⁵ gegieredne on biscephade.
⁵ altered from
puppurum.
⁶ 7 he oferfôn
C. He hiene þa for þæm girelan gebealg, 7 hiene oferfôn ⁶ het,
7 áhon; 7 wende þæt he for his forsewennesses swele sceorp
werede, for þon þe hit næs þeaw mid him þæt ænig oþer pur-
purn werede buton cyningum. Rape æfter þæm hie begeaton ³⁵

sunt. Nos mala Romanorum scire non possumus, nisi per eos, qui laudavere Romanos. Ex quo intelligi datur quanta illa fuerint, quae repressa sunt, cum tanta inveniantur, quae tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

VI.

Et quoniam ex hoc jam Punica bella succedunt, res ipsa exigat ut de Carthagine, quae ante urbem Romam duos et septuaginta annos ab Elisa condita invenitur, ejusque cladibus ac domesticis malis, sicut Trogus et Justinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienses intestinum semper inter se malum habuere discordiam: qua infeliciter exagitante, nulla unquam tempora vel foris prospera, vel domi quieta duxerunt. Sed cum inter caetera mala etiam pestilentia laborarent, homicidiis pro remediis usi sunt: quippe homines ut victimas inmolabant. Si enim hujusmodi ritus aliqui daemones praecipere ausi sunt, ut mortibus hominum occisione hominum satisfaceret, intelligendum fuit, se adjutores pestilentiae conducere.

Itaque Carthaginienses propter praesumptionem ipsorum irato Deo, cum in Sicilia diu infeliciter dimicassent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicius victi sunt: propter quod ducem suum Mazeum et milites exulare jusserunt. Exsules veniam petentes repulsi, patriam bello cinxerunt. Ibi tunc Mazeus, dux exsulum, filium suum, sacerdotem Herculis, quod sibi velut insultans purpuratus occurreret, in crucem suspendit. Post paucos dies urbem ipsam cepit, qui cum, interfectis plurimis senatorum, cruento dominaretur, occisus est. Haec temporibus Cyri regis Persarum gesta sunt.

¹ From C.;
gewurden L.

Cartaina þa burg, 7 ealle þa æltæwestan ofslogon þe þærinne wæron, 7 þa oþre to him genieddon. Þa æt nihstan he wearþ self besiered 7 ofslagen. Þis wæs geworden¹ on Ciruses dæge Persa cyninges.

(IV, V.)

² himelco car
on crasure.

Æfter þæm Himelco², Cartaina cyning, gefor mid firde an 5 Sicilię, 7 him þær becom swa færlíc yfel þæt þa men wæron swa raðe deade swa hit him an becom, þæt hie þa æt nihstan hie bebyrgean ne mehton. 7 he for ðæm ege his unwillum þonan wende, 7 ham for mid þæm þe þær to lafe wæron. Sona swa ðæt forme scip land gesohte, ond þæt egeslice spell gebodade, 10 swa wæron ealle þa burgware Cartaginenses mid swiðlice heafe 7 woþe anstyred, 7 ælc acsiende 7 frinende æfter his friend; 7 hie untweogendlice nanra treowþa him ne wendon, buton þæt hie mid ealle forweorþan sceolde. Mid þæm þe þa burgware

*[Page 102.]

³ From C.;
con L.

⁴ From C.
(syll).

⁵ originally
ageine.

swa geomor^{*}lic angin hæfdon, þa com³ se cyning self mid his 15 scipe, 7 land gesohte mid swiþe lyþerlicum gegierelan. 7 ægþe(r)⁴ ge he (self)⁴ wepende hamweard for, ge þæt folc þæt him ongean côm, eall hit him wepende hamweard folgade. 7 he se cyning his handa wæs uppwardes brædende wið þæs heofones, 7 mid oferheortnesse him wæs waniende ægþer ge his agene⁵ heard- 20 sælða ge ealles þæs folces. 7 he þagiet him selfum gedyde þæt þær wyrrest wæs, þa he to his inne côm, þa he þæt folc þær ute betynde, 7 hiene ænne þærinne beleac, 7 hiene selfne ofslog.

Æfter þæm wæs sum welig mon binnan Cartaina, se wæs haten Hanna, 7 wæs mid ungemete girnende þæs cynedomes; 25 ac him gepuhte þæt he mid þara wietena willum him ne mehte to cuman, 7 him to ræde genom þæt he hie ealle to gereordum to him gehete, þæt he hie sippan mehte mid attre acwellan. Ac hit wearð þurh þa ámeldad þe he gepoht hæfde þæt him to þære dæde fylstan sceolde. Þa he anfunde þæt þæt cup wæs, þa gega- 30 derade he ealle þa þeowas 7 þa yfelan menn þe he mehte, 7 þohte þæt he on þa burgware on ungearwe become; ac hit him wearð æror cup. Þa him æt þære byrig ne gespeow, þa gelende he mid XXIII M to anre oþerre byrig⁶, 7 þohte þæt he þa abræce.

⁶ byrig also
before oþerre,
but scored
through.

Post haec vero Imilco, rex Carthaginiensium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peste exercitum amisit. Nec mora, morbis cito quisque correptus, mox mortuus, jam nec sepeliebatur: *cujus mali nuncius cum adtonitam repentino luctu Carthaginem replevisset, non secus ac si capta esset, turbata civitas fuit.* Universi egredientes de navibus de suis percontantur. Inter haec procedit et ipse de navi sua imperator, sordida servilique tunica discinctus: *ad cuius conspectum plangentium junguntur agmina.* Ipse quoque manus ad coelum tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem accusat et deflet: *ad postremum vociferans per urbem, tandem ingressus domum, cunctos dimisit: ac deinde obseratis januis, gladio dolorem vitamque finivit.*

Post haec Anno, vir quidam Carthaginiensis, privatis opibus reipublicae vires superans, invadendae dominationis hausit cupiditatem. Cui rei consilium utile ratus est, ut *simulatis filiae nuptiis, omnes senatores quorum dignitatem obstaturam inceptis suis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret.* Quae res per ministros prodita, sine ulla vitata est. Hoc consilio elusus Anno, alio machinamento facinus adgredi parat. Servitia concitat, quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum *proditum se intellexisset, castellum quoddam cum viginti millibus servorum occupat.*

þa hæfdon þa burgleode Mauritanie him to fultome, 7 him
 ongean comon butan fæstenne, 7 Hannan gefengon, 7 þa opre
 gefliemdon. 7 þær sippan tintregad wearð: ærest hie ne mon
 swong, þa sticode him mon þa eagan út, 7 sippan him mon slog
 þa handa of, þa þæt heafod. 7 eall his cynn mon ofslog, þy læs 5
¹ wræce C. hit monn uferan dogore wræce¹, oppe ænig oper dorste eft
² [Page 103.] * swelc anginnan. Þis gewearð on Philippuses dæge þæs
 cyninges.

Æfter þæm hierdon Cartainenses þæt se mæra Alexander
 hæfde abrocen Tirum þa burg, seo wæs on ærdagum heora 10
² expressed by the rune in L. ieldrena eðel², 7 ondredon þæt he eac to him cuman wolde. Þa
 sendon hie þider Amilchor, heora þone gleawestan mon, þæt he
³ onbeað C. Alexandres wisan besceawade, swa he hit him eft ham bebead³
 on anum brede awriten, 7 sippan hit awriten wæs, he hit ofer-
 worhte mid weaxe. Eft þa Alexander gefaren wæs, 7 he ham 15
 côm, þa tugon hie hie ne þære burge witan þæt he heora
⁴ so also C. swicdomes⁴ wið Alexander fremmende wære, 7 hie ne for þære
 tihtlan ofslogon.

Æfter þæm Cartainenses wunnon on Sicilië, þær him seldon
 teola gespeow, 7 besæton hiora heafedburg, Siracuses wæs 20
 hatenu. Þa ne anhagode Agathocle heora cyninge þæt he wið hie
 mehte buton fæstenne gefeohtan, ne eac þæt hie ealle mehten for
 metelieste þærbinnan gebidan, ac leton heora fultum þærbinnan
⁵ þe C. beon, be þæm dæle þæt⁵ hie ægðer mehton, ge heora fæsten
 gehealdan, ge eac þæt þa mete hæfdon þa hwile. Ond se cyning 25
 mið þæm oprum dæle on scipum fôr on Cartainense, 7 hie raðe
 þæs forbærnnan het þe he to lande gefôr, for þon he nolde þæt
 his find heora eft ænigne anwald hæfde. 7 him þær raðe fæsten
 geworhte, 7 wæs þæt folc þonan ut sleande 7 hienende, op þæt
 Hanna, þæs folces oper cyning, hie ne æt þæm fæstenne gesohte 30
 mid xx m. Ac hie ne Agothocles gefliemde, 7 his folces ofslog
 ii m, 7 him æfterfylgende wæs op v mila to þære byrig Carta-
⁶ Cartaniense C. nense⁶. Ond þær oper fæsten geworhte, 7 þær ymbutan wæs
 hergende 7 bærnende, þætte Cartainense mehton geseon of heora
⁷ [Page 104.] byrg * þæt fôr 7 þone teonan, þonne hie on fore wæron. 35

Ymbe ðone timan þe þiss wæs, Andra wæs haten, Agothocles

Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus est : ac primo virgis caesus, deinde effossis oculis et manibus cruribusque fractis, necatus est. Cognati omnes supplicio traditi : ne quis eum ejusdem familiae umquam aut imitari, aut ulcisci meditaretur. Haec temporibus Philippi gesta sunt.

Post haec Carthaginienses, cum Tyrum urbem, auctorem originis suae, ab Alexandro Magno captam eversamque didicissent, timentes transitum ejus in Africam futurum, Amilcarem quemdam, virum solertia praecipuum, ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt : qui omnia civibus suis per tabellas scriptas, et post cera superlitas, enunciabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reversum, quasi urbem regi venditasset, necaverunt.

Deinde cum adsidua, nec umquam satis prospera adversus Siculos bella gererent, et Syracusas urbem Siciliae florentissimam obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliae regem miro circumventi ingenio. Namque Agathocles, cum apud Syracusas a Carthaginiensibus obsideretur, ac se neque bello parem, neque obsidionis patientem stipendiorum sufficientia videret, in Africam cum exercitu transit. Illico naves primum incendunt, ne qua spes refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quae direxisset, prosterneret, Annonem quemdam cum triginta millibus Poenorum obvium habuit ; quem cum duobus millibus suorum interfecit. Castra deinde ad quintum lapidem a Carthagine statuit, ut damna rerum vastationemque agrorum et incendia villarum de muris ipsius urbis specularentur.

Deletus Afrorum exercitus nunciatur : quem revera incautum

broðor, þone he æt ham on þære byrig him beæftan let, he besierede þæt folc þe hie ymbseten hæfden on anre niht un-gearwe, 7 hit mæst eall ofslog; 7 þa opre to scipun oðflugon. 7 raðe þæs þe (hie)¹ ham cōman, 7 þæt spell cuð wearð Cartainiensium, swa wurdon hie swa swipe forþohte, þætte 5 nales þæt an þætte Agothocle monega byrg to gafolgieldum wurdon, ac eac hie him heapmælum selfe on hand eodon. Swa eac Fefles se cyng mid Cerene his folce hiene eac gesohte. Ac Agothocles gedyde untrewlice wið hiene, þæt he hiene on his 10 warum² beswac, 7 ofslog, swa him eac selfum sippan æfter lamp. Gif he þa þa ane untrewþa ne gedyde, from ðæm dæge he mehte butan gebroce eallra Cartaina onwald begietan. On þære hwile þe he þone unræd þurhteah, Amicor, Pena cyning, wæs mid sibbe wið his farende mid eallum his folce, ac betux Agothocle 7 his folce wearð ungerædnes, þæt he self ofslagen wearð. 15 Æfter his deaðe foran eft Cartainiensenes an Sicilie mid scipum. Þa hie ðæt geacsedan, þa sendon hie æfter Piruse³, Epira cyninge, 7 he him sume hwile gefylste.

(IV, VI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs feower hunde win-
⁴ From C. trum 7 LXX(x)III⁴, sendon Momertine, Sicilia folc, æfter Romana 20 fultume, þæt hie wið Pena folce mehte. Þa sendon hie him Appius Claudius þone consul mid fultume. Eft, þa hie togædereweard foron (mid heora folcum)⁵, þa flugon Pene, swa hie eft selfe sædon, 7 his wundredan, þæt hie ær flugon ær hie togædere genealæcten. For þæm fleame Hanna, Pena cyning, 25 mid eallum hio folce wearð Romanum to gafolgieldum, 7 him ælce geare gesealde twa hund talentana siolfres : on ælcere anre talentan wæs LXXX punda.

⁶ æfter þam C. Æfter⁶ Romane * besæton þone ieldran Hannibalan, Pena
 *[Page 105.] cyning, on Argentine, Sicilia byrig, oð he forneah hungre swealt. 30
 Þa com him Pena oper cyning to fultume mid sciphære, Hanna wæs haten, 7 þær gefliemed wearð. 7 Romane sippan þæt fæsten ábræcon. 7 Hannibal se cyning on niht ut oðfleah mid feawum monnum, 7 hundeahtatig scipa gegaderade, 7 on

*ac pene otiosum Andro*¹, Agathoclis frater, oppresserat. *Hoc per*¹ Antander, *totam Africam rumore disperso non tributariae tantum urbes ab his, verumetiam socii reges deficiebant : inter quos rex quoque Cyrenarum, Ophellas, pactus est cum Agathocle communionem belli.* Sed *postquam in unum exercitus junxerunt, per Agathoclem insidiis circumventus, occisus est. Carthaginienses in bellum exarsere. Quibus Agathocles congregitur, eosque superat. Hoc discrimine tanta desperatio illata Poenis est, ut nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transfugiturus ad eum Amilcar*², ² Bomilcar, *dux Poenorum, cum exercitu fuerit. Ob quam noxam patibulo suffixus, crudele spectaculum suis praebeuit. Deinde cum post mortem Agathoclis Carthaginienses Siciliam instructa classe vastarent, a Pyrrho, rege Epiri, ab Italia accersito, saepe superati, novissime ad Romana bella conversi sunt.*

VII.

Anno ab urbe condita CCCCLXXXIII, Mamertinis auxilia contra Poenorum copias et Ap. Claudium consulem cum *exercitu* misere Romani : qui *tam celeriter Poenos superavit, ut ipse rex ante se victum quam congressum fuisse prodiderit : qui exin, cum pacem rogaret, ducentis argenti talentis multatus, accepit.*

Consules Agrigentum, Siciliae civitatem, vallo cinxerunt. Cumque inclusus ea obsidione senior Annibal, imperator Poenorum, ad summam egestatem redactus esset, Anno, imperator novus Carthaginiensium, expugnationem civitatis paulisper distulit : sed continuo civitas capta est. Annibal senior, facta cum paucis eruptione, diffugit. Cum Annibal senior oram Italiae maritimam

Romana londgemæro hergeade. On ða wrace fundon Romane
¹ Duilius C. ærest þæt hie scipa worhton. Þæt gefremede Diulius¹ hiora
 consul, þæt þæt angin wearð tidlice þurhtogen, swa þætte æfter
 siextegum daga þæs þe ðæt timber ácorfen wæs, þær wæron
 xxx 7 c gearora ge mid mæste ge mid segle. 7 oper consul— 5
² se wæs C. wæs² haten Cornelius Asina—se gefor on Liparis þæt iglond
 to Hannibale to sundorspræce mid xvi scipun; þa ofslog he
 hiene. Swa þæt þa se oðer consul gehierde Diulius, swa gefor
 he to ðæm iglonde mid xxx scipun, 7 Hannibales folces iii
 hund ofslog, 7 his xxx scipa genom, 7 xiii on sæ besencte, 10
 7 hiene selfne gefliemde.

Æfter þæm Punici, þæt sindon Cartainense, hie gesetton
 Hannonan ofer hiora scipa, swa Hannibales wæs ær, þæt he
³ Sarðinianum C. bewerede Sardianiam³ 7 Corsicam þa iglond wið Romanum.
⁴ From C. 7 he raðe þæs wið (hie)⁴ gefeaht mid sciphære, 7 ofslagen 15
 wearð.

Þæs on þæm æfterran geare Calatinus se consul for mid firde
 to Camerinam, Sicilia byrg. Ac him hæfdon Pene þone weg
 forseten, þær he ofer þone munt faran sceolde. Þa genom
 Calatinus iii hund monna mid him, 7 on anre diegelre stowe 20
 ponemunt oferstag, 7 þa men afærde, þæt hie ealle ongean hiene
 wæron feohtende, (7 þone weg letan butan ware, þæt seo fierd
⁵ From C. siððan þær þurhfor)⁵. 7 þær wearð þæt iii hund monna
 (hý). ofslagen, ealle buton ðæm consule anum: he com wund aweg.

Æfter þæm Punice gesetton eft þone ealdan Hannibalan þæt 25
 he mid scipum on Romane wunne. Ac eft þa he ðær hergean
 sceolde, he wearð raðe gefliemed, 7 on ðæm fleame hiene
 oftyrfdon his agene geferan.

*[Page 106.] Æfter þæm *Atilius se consul aweste Liparum 7 Melitam,
 Sicilia iglond. Æfter þæm foron Romane on Africe mid feower 30
⁶ From C. hunde scipa 7 pritigum. Þa sendon (hie)⁶ heora twegen cyningas
 (hý). him ongean, Hannan 7 Amilcor, mid scipum. 7 þær wurdon
⁷ romana ne. begen geflemed, 7 Romane⁷ genamon on him lxxxiii scipa,
 7 sippan hie abraecon Alpeam heora burg, 7 wæron hergende oð
 Cartaina heora heafedburg.

instructa septuaginta navium classe vastaret, Romani et ipsi classem fabricari praeceperunt: quod Duilius consul celeriter inplevit. Nam intra sexagesimum diem, quam arbores caesae erant, centum triginta navium classis deducta in ancoris stetit. Cornelius Asina, consul alter, cum sedecim navibus Liparam insulam petiit, ubi ab Annibale, quasi ad colloquium pacis evocatus, necatus est. Quod ubi Duilius, alter consul, audivit, cum triginta navibus adversus Annibalem profectus est. Commisso navali praelio, Annibal aufugit, triginta et una naves ejus captae, tredecim mersae, tria millia hominum occisa referuntur.

Postea Carthaginienses Annonem in locum Annibalis subrogatum, pro Sardis et Corsis defensandis, navali praelio praeferunt; qui a Scipione consule victus, interfectus est.

VIII.

Anno ab hoc proximo, Calatinus consul, Camerinam Siciliae urbem petens, in angustias deduxit exercitum, quas Poenorum copiae praestruxerant. Calpurnii virtute liberatus est: qui lecta trecentorum virorum manu, insessum ab hostibus tumulum occupavit, et in se Poenos omnes pugnando convertit, donec exercitus angustias transiret. Caesi sunt in eo bello omnes trecenti, solus Calpurnius, quamvis multis confossus vulneribus evasit.

Annibal senior, a Carthaginiensibus iterum classi praepositus, infeliciter cum Romanis congressus et victus, ab exercitu suo lapidibus coopertus interiit.

Atilius consul Liparam Melitamque, insulas Siciliae pervagatus evertit. Consules in Africam jussi transferre bellum, cum trecentis triginta navibus Siciliam petierunt, quibus Amilcar Poenorum imperator et Anno classi praefectus occurrit. Conserto navali praelio Carthaginienses, in fugam versi, sexaginta et quatuor naves perdiderunt. Consules in Africam transvecti sunt, primamque omnium Clupeam urbem in deditionem rece-

Æfter þæm *Regulus* se consul underfeng *Cartaina* gewinn. Þa he æst þider mid firde farende wæs, þa gewicade he neah anre ie, seo wæs haten *Bagrada*. Þa com of ðæm wætre an nædre, seo wæs ungemetlice micel, 7 þa men ealle ofslog þe neh ðæm wætre coman¹. Þa gegaderade *Regulus* ealle þa scyttan 5 þe on ðæm [fæ]relte wæron, þæt hie mon mid *flaum* ofercome. Ac þonne hię mon slog oppe sceat, þonne glad hit on þæm scyllum, swelc(e)² hit wære smeðe isen. Þa het he mid þæm *palistas*, mid þæm hie weallas bræcon, þonne hie on fæstenne fuhton, þæt hiere mon mid þæm þwýres on wurpe. Þa wearð 10 hiere mid *anum* wierpe an ribb forod, þæt hio sippan mægen ne hæfde hie to gescildanne, ac raðe þæs hio wearð ofslagen; for þon hit is nædrena gecynd þæt heora mægen 7 hiera fepe bið on heora ribbum, swa operra creopendra wyrma bið on heora fotum. Þa hio gefylled wæs, he het hie behyldan, 7 þa hyde to 15 Rome bringan, 7 hie ðær to mæðe ađenian, for þon heo wæs hund twelftiges fota lang.

Æfter þæm gefeahht *Regulus* wið III *Pena* cyningas on *anum* gefeohte, wið twegen *Hasterbalas*, 7 se þridda wæs haten *Amilcor*, se wæs of³ *Sicilium* him to fultume gefett. On ðæm 20 gefeohte wæs *Cartainiensa* VII M ofslagen, 7 VX M gefangen, 7 XI *elpendas* genumen, 7 LXXXII *tuna* him eodon on hand.

Þa, æfter þæm þe *Cartainiense* gefliemde wæron, hie wilnedon fribes to *Regule*. Ac eft þa hie angeatan þæt he *ungemetlic gafol wið þæm fripe habban wolde, þa cwædon hie þæt him 25 leofre wære þæt hie an swelcan niede⁴ deað fornome þonne hie mid swelcan niede frið begeate. Þa sendon hie æfter fultume ægþer ge on Gallie, ge on Ispanie, ge on Læcedemonie æfter *Exantipuse* þæm cyninge. Eft, þa hie ealle gesomnad wæron, þa (be)þohtan⁵ hie ealle heora wigcræftas to *Exantipuse*. 7 he 30 sippan þa folc gelædde þær hie togædere gecweden hæfdon, 7 gesette twa folc diegellice on twa healfa his, 7 þridde bæftan

¹ in C. the heading be þære nædran is added here.

² From C. (swylce).

³ on both.

*[Page 107.]

⁴ niðe C.

⁵ From C. (beþohtan).

perunt. Inde Carthaginem petentes, trecenta, castella populi sunt.

Regulus, bellum Carthaginiense sortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul a flumine Bagrada castra constituit, ubi *cum plurimos militum, aquandi necessitate ad flumen descendentes, serpens mirae magnitudinis devoraret*, Regulus ad expugnandam *bestiam cum exercitu profectus est* : sed *omni telorum ictu irrita, quae per horrendam squamarum cratem quasi per scutorum testudinem labebantur, balistas deferri imperavit, per quas murale saxum spinæ ejus incussum, compagem totius corporis solvit. Talis siquidem est natura serpentis, ut costis quasi cruribus innitatur. Unde etiam hic serpens ad unius saxi ictum cecidit, ac mox facile oppressus est. Corium autem ejus Romam devectum (quod fuisse centum viginti pedum spatio ferunt) aliquamdiu cunctis miraculo fuit.*

Regulus adversus tres imperatores, id est Asdrubales duos et accitum ex Sicilia Amilcarem, bellum gessit, in quo caesa sunt Carthaginensium *septemdecim millia*, capta autem *quinque millia*, elephantum decem et octo abducti, oppida octoginta duo in deditionem cessere *Romanis*.

IX.

Carthaginenses, *fracti bellis*, pacem a Regulo poposcerunt : sed cum *intolerabiles* conditiones pacis audissent, *tutius rati sese armatos mori quam miseros vivere, pretio non solum Hispanorum vel Gallorum auxilia, sed etiam Graecorum comparanda duxerunt*. Itaque Xanthippum, Lacedaemoniorum regem, *cum auxiliis accitum, ducem bello praefecerunt*. Xanthippus, *inspectis Poenorum copiis atque in campum deductis, longe in melius mutato adparatu, pugnam cum Romanis conseruit*. Triginta millia Romanorum *in illa tunc congressione prostrata sunt*. Regulus cum quingentis viris captus est, et decimo demum anno belli

him; 7 bebead þæm twam folcum, þonne he self mid þæm fyrnrestan dæle wið þæs æftemestan fluge, þæt hie þonne on Reguluses fird on twa healfa þwyres on fore. Þær wearð Romana xxx m ofslagen, 7 Regulus gefangen mid v hunde monna. Þiss¹ gewearþ Punicum on þæm teoðan geare hiora gewinnes 7 5 Romana. Raðe þæs Exantipus for eft to his agnum rice, 7 him Romane andred, for þon hie for his lare æt hiora gemettinge beswicene wurdon.

¹ þes sigc C.

² So also C.

Æfter þæm Enilius² Paulus se con[sul] for on African mid þrim hunde scipa to Clepeam þæm iglonde. 7 him comon þær 10 ongean Punice mid swa fela scipa, 7 þær gefliemde wæron, 7 hiora folces wæs v m ofslagen, 7 hiora (scipa)³ xxx⁴ gefan- (gen)⁵, 7 IIII 7 an hund adruncen. 7 Romana wæs an c 7 an m ofslagen, 7 heora scipa ix adruncen. 7 hie on þæm iglande fæsten worhton. 7 hie ðær eft Pene gesohton mid heora twam 15 cyningum, þa wæron begen Hannan hatene. Þær heora wæron ix m ofslagen, 7 þa opre gefliemed. Mid þære herehyfe Romane oferhlæstan heora scipa, þa hi hamweard wæron, þæt heora gedearf⁶ cc⁷ 7 xxx, 7 LXX wearð to lafe, 7 uneaðe genered mid þæm þæt hie mæst eall ut awurpon þæt ðæron wæs. 20

³ From C.

⁴ From C.;
twenty L.

⁵ gefan end of
line. C. ge-
fangen.

⁶ r erased;
gedraf C.

⁷ II cc L.,
two cc C.

Æfter þæm Amilcor Pena cyning for on Numedian, 7 on Mauritaniam, 7 hie oferhergeade, 7 to gafolgieldum gesette,

*[Page 108.] * for þon þe hie Regule ær on hand eodon.

Þæs ymb III gear Serfilius Cepio 7 Sempronius Blesus þa consulas foran mid III hund scipa 7 Lxgum on Africe, 7 on 25 Cartainiensium monega byrg abraecon. 7 siþpan mid miclum pingum hamweard foran, 7 eft hiora scipa oferhlæston, þæt hiora gedurfon L 7 c.

Æfter þæm Cotta se consul for on Sicilie, 7 [hie] ealle oferhergeade. Þær wæron swa micle monslhtas on ægþere healfe þæt 30 hie mon æt nihstan bebyrgan ne mehte.

⁸ Heliuses C.

On Luciuses dæge Iliuses⁸, þæs consules, 7 on Metelluses Gaiuses, 7 on Foriuses Blaciduses, com Hasterbal se niwa cyning of Cartainum on Libeum þæt igland mid xxx m

nobilem triumphum Carthaginiensibus praeavit. Xanthippus, tam audacis facti conscius, rerum mutationem timens, illico ex Africa migravit in Graeciam.

Igitur Aemilius Paulus et Fulvius Nobilior consules transire in Africam cum classe trecentarum navium jussi, Clupeam petunt. Eo Carthaginienses cum pari classe venerunt. Centum et quatuor naves Carthaginiensium demersae, triginta captae, praeterea triginta quinque millia militum ex ipsis caesa sunt: Romanorum autem novem navibus depressis mille centum periere milites. Consules apud Clupeam castra posuerunt. Duo Annones, imperatores Poenorum, eo rursum cum magno exercitu convenerunt, praelioque commisso, novem millia militum perdiderunt. Cum Romana classis ad Italiam praedis onusta remearet, infando naufragio eversa est: nam de trecentis navibus ducentae et viginti perierunt, octoginta vix abjectis oneribus liberatae sunt.

Amilcar, dux Poenorum, cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque missus, postquam hostiliter in universos egit, quod Regulum libenter suscepisse dicerentur, mille argenti talentis, et viginti millibus boum reliquos condemnavit.

Tertio anno Servilius Caepio et Sempronius Blaesus consules, cum ducentis sexaginta navibus in Africam transgressi, captis eversisque civitatibus plurimis, ingentem praedam ad classem devexerunt. Inde, cum ad Italiam redirent, illisi scopulis, centum quinquaginta naves onerarias perdiderunt.

Praeterea Cotta consul in Siciliam transgressus, per totam Siciliam inhumatas strages reliquit.

L. Caecilio Metello, C. Furio Placido¹ consulibus, Asdrubal,¹ Pacillo, novus Carthaginiensium imperator, cum elephantis centum triginta et equitum peditumque amplius triginta millibus, Lilybaeum

gehorsedra, 7 mid xxx elpenda 7 cgum, 7 raðe þæs gefeaht wið Metellus pone cyning. Ac sippan Metellus þa elpendas ofercóm, sippan he hæfde eac raðe þæt oper folc gefliemed. Æf[ter] þæm fleame Hasterbal wearð ofslagen from his agnum folce.

þa wæron Cartainiense swa ofercumene 7 swa gedrefde betux 5 him selfum, þæt hie hie to nanum anwalde ne bemæton; ac hie gewearð þæt hie wolden to Romanum friþes wilnian. þa sendon hie Regulus pone consul, pone hie hæfdon mid him fif winter on bendum, 7 he him geswor on his goda noman þæt he ægþer wolde, ge þæt ærende abeodan, swa swa hi hiene heton, 10
¹ andwyrde C. ge eac him þæt anwyrde ¹ eft gecypan. 7 he hit swa gelæste, 7 abead þæt ægþer para folca oprum ageafe ealle þa men þe hie gehergead hæfdon, 7 sippan him betweonum sibbe heolden. 7 æfter þæm þe he hit aboden hæfde, he hie healsade þæt hie nanuht para ærenda ne underfenge, 7 cwæð þæt him to micel 15 æwisce wære þæt he swa emnlice wrixleden, 7 eac þæt hiora gerisna nære þæt hie swa heane hie gepohten þæt hi heora gelican wurden. þa æfter þæm wordum hie budon him þæt he on cyppe mid him wunade, 7 to his rice fenge. þa ondwyrd
 *[Page 109.] he him, 7 cwæð * þæt hit na geweorþan sceolde þæt se wære 20
² so also C. leoda cyning se þe ær wæs folc ² þeow. þa he eft to ³ Car-
³ of L., want-
 ing in C. tainum côm, þa asædon his geferan hu he heora ærenda abead. þa forcurfon hie him þa twa ædran on twa healfa para eagenas, þæt he æfter þæm slapan ne mehte, oþ he swa searigende his lif forlet.

25

Æfter þæm Atilius Regulus 7 Mallius Ulsca þa consulas foron on Cartaine, on Libeum þæt igland, mid twam hunde scipa, 7 þær besæton an fæsten. þa befor hiene þær Hannibal se geonga cyning, Amilcores sunu, þær hie ungearwe butan fæst-
 enne sæton, 7 þær ealle ofslagene wæron buton feawum. Æfter 30 þæm Claudius se consul for eft an Punice. 7 him Hannibal út on sæ ongean com, 7 ealle ofslog buton xxx sciphlæsta: þa oðflugon to Libeum þæm iglande. þær wæs ofslagen ix M,

venit ex *Africa*, et continuo cum Metello consule pugnam conseruit. Sed Metellus, *vim belluarum timens, prius eas vel in fugam, vel in mortem egit, et sic facile quamvis magnam vim hostium superavit.* Asdrubal *Lilybaeum* profugit, atque absens a *Poenis* capitis damnatus est.

X.

Post haec fessi tot malis Carthaginienses, petendam esse a Romanis pacem decreverunt. Ad quam rem Atilium Regulum antea ducem Romanum, quem jam per quinque annos captivum detinebant, mittendum putaverunt: quem, non impetrata pace, ab Italia reversum, resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt.

Alter deinde Atilius Regulus et Manlius Vulso consules cum classe ducentarum navium Lilybaeum profecti sunt: quod oppidum Romani obsidere conati, superveniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, majore exercitus sui parte perditâ, ipsi aegre evaserunt. Post hos Claudius consul contra hostem profectus, ibique mox exceptus classe Poenorum, superatus est. Et ipse quidem cum triginta navibus Lilybaeum confugit: octo millia militum caesa, viginti millia capta referuntur. Cajus

7 xx M gefangen. Æfter þæm for Gaius Iunius se consul on Africe, 7 mid eallum his færelte on se forwearð.

Þæs on þæm æfterran geare Hannibal sende sciphere on Rome, 7 þær ungemetlice gehergeadon. Æfter þæm Lutatia se consul for on Africe mid III hunde scipa to Sicilium, 7 him Punice þær 5

¹ þæt oðer C. wiðgefuht(n). Þær wearð Lutatia wund þurh oþer ¹ cneow.

² on C. Þæs om ² mergen com Hanna mid Hannibales firde, 7 him þær

³ Hannan nan. gefeagt wið Lutatia, þeh he wund wære. 7 Hannan ³ gefliemde, 7 him æfter for, oþ he com to Cinam þære byrg. Raðe þæs coman eft Pene mid firde to him, 7 gefliemde wurden, 7 ofslagen 10 II M. Þa wilnedon Cartaine oþre siþe friþes to Romanum.

7 hie hit him on þæt gerad geafon, þæt hie him Siciliam to ne tugen, ne Sardiniam, 7 eac him gesealden þæronufan III M talentana ælce geare.

(IV, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs v hunde wintrum 15

*[Page 110.] 7 VII, wearð ungemetlic fyrbryne mid Romanum, * þæt nan mon nyste hwonan hit côm. Þa þæt fyr hie alet, þa wearð Tiber seo ea swa fledu swa heo næfre ær næs ne siþþan, þæt heo mæst

⁴ From C.; ealle L. eall ⁴ genom þæt binnan þære byrg wæs þæra monna ondliefene, ge eac on heora getimbrum. 20

On þæm dagum þe Titus Sempronius 7 Gratiæ Gaius wæron ⁵ wanting in both. consulas on Rome, (hie) ⁵ gefuhton wið Faliscis þæm folce, 7 hiora ofslogen XII M.

On þæm geare wurden þa Gallie Romanum wiðerwearde, þe mon nu hæf Longbeardas, 7 raþe þæs heora folc togædere 25 gelæddon. On hiora þæm forman gefeohte wæs Romana III M ofslagen, 7 on þæm æfterran geare wæs Gallia III M ofslagen, 7 II M gefangen. Þa Romane hamweard foran, þa noldan hie

quoque Junius, collega Claudii, universam classem naufragio amisit.

Anno etiam consequenti classis *Punica in Italiam transit,* ejusque plurimas partes longe lateque vastavit. Interea Lutatius cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus . . . transfixo femore aegerrime ereptus est. Porro autem Poeni ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Victus Anno dux fugae fuit. Lutatius deinde ad Erycinam civitatem, quam Poeni tenebant, venit; ibique duo millia Carthaginensium, conserta pugna, interfecit.

XI.

Tunc Carthaginenses Romam mittunt, orant pacem: quam conditionibus ante propositis consequuntur. Conditiones autem erant, ut Sicilia Sardiniaque decederent, proque impensis bellicis tria millia talentorum per annos viginti penderent.

Anno ab Urbe condita DVII, repentina subversio ipsius Romae praevenit triumphum Romanorum. Siquidem Q. Lutatio, A. Manlio consulibus, diversae ignium aquarumque clades pene absumsere urbem. Nam Tiberis ultra opinionem redundans, omnia Romae aedificia delevit. Aquarum cladem gravior ignis secuta vastatio est: qui ignis, incertum unde surrexerit, tantum opum consumsit, quantum plurimae victoriae conferre vix possent.

Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone consulibus, cum Faliscis bellavere Romani, eoque praelio quindecim millia Faliscorum interfecta sunt.

XII.

Eodem anno Galli novi exstiterunt hostes, adversum quos varia forte bellatum est: nam in primo conflictu tria millia quingenti cecidere Romani, secundo quatuordecim millia Gallorum caesa, duo millia capta sunt, sed ob priorem cladem triumphus consuli denegatus est.

¹ geara C.

don þone triumphan beforan hiora consulum, þe hiora gewuna wæs þonne hie sige hæfdon, for þon þe he æt ðæm ærran gefeohte fleah. 7 hie þæt sippan fela gear¹ an missenlicum sigum dreogende wæron.

² From C.

Þa þa Titus Mallius, 7 Torcuatus Gaius, 7 Atirius Bubulcus⁵ wæron consulas on Rome, þa ongun(non)² Sardinie, swa hie Pene gelærdon, winnan wið Romanum, 7 rape oferswiðde wæron. Æfter þæm Romane wunnon on Cartaine, for þæm þe hie frið abrocen hæfdon. Þa sendon hie tua hiera ærendracan to Romanum æfter fripe, 7 hit abiddan ne mehton. Þa æt þæm¹⁰ þridan cirre hie sendon x hie(ra)³ ie[l]dstena wietena, 7 hi hit abiddan ne mehton. Æt þæm feorðan⁴ cirre hie sendon Hannan heora þone unweorðestan þegn, 7 he hit abæd.

³ end of line in L.; heora C.⁴ From C.; feorðam L.

Wiotodlice, cwæð Orosius, nu we sindon cumen to þæm godan tidun þe us Romane opwitað, 7 to ðære genihtsumnisse þe hie¹⁵ us ealneg foregielpað þæt ure ne sien ðæm gelican. Ac frine hie mon þonne æfter hu monegum wintrum sio sibb gewurde þæs þe hie æst unsibbe wið monegum folcum hæfdon: þonne is þæt æfter l wintra 7 feower hundum. Ahsige þonne eft hu longe sio sibb gestode: þonne wæs þæt an gear. Sona þæs on²⁰

*[Page 111.]

⁵ From C.

ðæm æfterran geara Gallie wunnon wið Romane, 7 Pene^{*} on opre healfe. Hu þyncð eow (nú)⁶ Romanum hu seo sibb gefæstnad wære, hwæper hio sie þæm gelicost þe mon nime ænne eles dropan, 7 drype on an micel fyr, 7 þence hit mid þæm adwæscan? þonne is wen, swa micle swiðor swa he þencð þæt²⁵ he hit adwæsce, þæt he hit swa micle swiðor ontydre. Swa þonne wæs mid Romanum þæt an gear þæt hie sibbe hæfdon, þæt hie under þære sibbe to þære mæstan sace become.

⁶ cynig C.

On hiora ðæm ærestan gewinne Amilcor, Cartaina cynig⁶, þa he to Romanum mid firde faran wolde, þa wearð he from³⁰ Spenum beþridad 7 ofslagen.

On ðæm geara Ilirice ofslogon Romana ærendracan. Æfter þæm Fuluius Postumius se consul for þæm on hie fird gelædde, 7 fela ofslagen wearð on ægðere healfe, 7 he þeð sige hæfde.

T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo consulibus, Sardinia insula rebellavit, auctoribus Poenis, unde mox Sardi subacti et oppressi sunt. Carthaginensibus autem violatoribus pacis inferri bellum decretum est. Contra Carthaginenses pacem poposcerunt: et cum his missis legatis nihil profecissent, post etiam decem principibus supplicantibus, nec impetrarent, novissime Annonis, minimi hominis inter legatos, oratione meruerunt.

Hinc demum tempora quibus conferri nostra nullo modo possunt, silentio transmitti expedit; ne obrectatores dierum vitae suae ad insultandum potius sibi hoc strepitu suscitemus. Ecce portae Jani clausae fuerunt, foris bellum Romanorum non fuit. Et hoc post quantum temporis? post annos quadringentos et quadraginta. Quandiu? anno uno. Et quid altero subsequutum est? bellum Gallicum, et Annibal cum bello Punico secundo. Pax ista, vel magis umbra pacis, an incentivum malorum fuit? stillicidium illud olei, in medium magnae flammae cadens exstinxit fomitem tanti ignis, an aluit?

XIII.

Anno ab Urbe condita DXVII, Amilcar, dux Carthaginensium, ab Hispanis in bello, cum bellum adversus Romanos pararet, occisus est.

Sequenti anno legati Romanorum ab Illyriis interfecti sunt. Post cum ipsis Illyriis atrocissimum bellum gestum est: in quo multis populis deletis, reliqui se Fulvio Posthumioque consulibus dediderunt.

Sona þæs on þæm æfterran gere gelærdan Romana biscepas swelce niwe rædas swelce hie fol oft ær ealde gedydan, þa him mon on þreo healfe onwinnende wæs, ægþer ge Gallie be supan muntum, ge Gallie be norþan muntum, ge Pene, þæt hie sceolden mid monnum for hie heora godum blotan, 7 þæt sceolde beon 5 an Gallisc wæpnedmon, 7 an Gallisc wifmon, 7 hie þa Romane be þara biscepa lare hie swa cuce bebyrgdan. Ac hit God wræc on him swa he ær ealneg dyde, swa oft swa hie mid monnum ofredan, þæt hie mid hiera cucum onguldon þæt hie ungyltige cwealdon. Þæt wæs ærest gesiene on þæm gefeohte þe hie wið 10 Gallium hæfdon : þeh þe heora agnes fultumes wære eahta hund M, buton oprum folcum þe hi him hæfdon to aspanen, þæt hie raðe flugon, þæs þe heora consul ofslagen wæs 7 hiora opres folces III M. Þæt him þa gepuhte swelc þæt mæste wæl swelc hie oft ær for noht hæfdon. Æt hiora opran gefeohte wæs 15 Gallia IX M ofslagen.

¹ Mallius L.,
Mallus C.

*[Page 112.]

Þæs on þæm þridan geare Mallius¹ Tarcuatus * 7 Fuluius Flaceus wæron consulas om Rome. Hie gefuhton wið Gallium, 7 hiora III M ofslogon, 7 VI M gefengon.

On þæm æfterran geare wæron monege wundor gesewene. 20 An wæs þæt on Piceno þæm wuda an wielle weol blode ; 7 on Tracio þæm londe mon geseah swelce se heofen burne ; 7 on Ariminio þære byrg wæs niht oð midne dæg. 7 weard swa micel eorþbeofung þæt on Caria 7 on Ropum þæm iglondum wurdon micle hryras, ond Colosus gehreas. 25

Þy geare Fiaminius se consul forseah þa sægene þe þa hlyttan him sædon, 7 him logan, þæt he æt þæm gefeohte ne come wið Gallie. Ac he hit þurhteah, 7 mid weorþscipe geendade. Þær wæs Gallia VII M ofslagen, 7 XVII M gefangen. Æfter þæm Claudius se consul gefeaht wið Gælle, 7 hiora ofslog xxx M, 7 he 30 self gefeaht wið þone cyning anwig, 7 hine ofslog, 7 Megelan þa burg geeode. Æfter þæm wunnon Isþrie on Romane². Þa sendon hi heora consulas angean, Cornelius 7 Minutius. Þær wæs micel wæl geslagen on ægþere healfe, 7 Isþrie wurdon þeh Romanum underþiedde. 35

² From C. ;
Romanane L.

Tertio deinceps anno civitatem sacrilegis sacrificiis funestavere pontifices, namque decemviri consuetudinem priscae superstitionis adgressi, Gallum virum et Gallam foeminam vivos dederunt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo versum est. Namque illas quas fecerant externorum mortes, suorum caedibus expiaverunt . . . Commisso praelio, Atilius consul occisus est: octingenta millia Romanorum, nec saltem tanta, quanta eos terrere debuit, caesa sui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta historici tradunt, quod ideo ignominiosius est, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse, quia se in aliis victoriis non viribus animorum praevaluisse, sed bellorum proventibus, prodiderunt. Post haec secundum praelium gestum est, in quo quadraginta millia Gallorum trucidata sunt.

Sequenti anno Manlius Torquatus et Fulvius Flaccus consules, primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria millia, sex ¹ 1 quinque. millia capta sunt.

Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miseram Urbem terruere prodigia. Namque in Piceno flumen sanguine effluxit et apud Tuscos coelum ardere visum est, et Arimini nocte multa lucem claram effulsisse. Tunc quoque magno terraemotu Caria et Rhodus insulae adeo concussae sunt, ut labentibus vulgo tectis, ingens quoque ille Colossus rueret.

Eodem anno Flaminius Cos. contentis auspiciis quibus pugnare prohibebatur, adversum Gallos conflixit, et vicit. In quo bello novem millia Gallorum caesa, decem et septem millia capta sunt. Post hoc Claudius consul Gaesatorum triginta millia delevit, ubi etiam ipse regem, in primam aciem progressus, occidit: et Mediolanum, urbem florentissimam, cepit. Deinde Istri, novi hostes, excitati sunt, quos Cornelius Minuciusque consules, multo quidem Romanorum sanguine, subegerunt.

(IV, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs v hunde wintrum
 7 XXXIII, Hannibal, Pena cyning, besæt Saguntum Ispania burg,
¹ for þon þe C. for þon¹ hie on symbel wið Romanum sibbe heoldon; 7 þær
 wæs sittende eahta monað, op he hie ealle hungre acwealde,
 7 þa burg towearp, þeh þe Romane heora ærendracan him to 5
 sendon, 7 hie firmetton þæt hie þæt gewinn forleten; ac he hie
 swa unweorðlice forseah, þæt he heora self onseon nolde. On
 þam gewinne, 7 eac on monegum oðrum æfter þæm, Hannibal
 gecyðde þone niþ 7 þone hete þe he beforan his fæder geswor,
 * [Page 113.] þa he nigonwintre cniht wæs, * þæt he næfre ne wurde Romana 10
 freo[n]d.

þa þa Publius Cornelius, 7 Scipa Publius, 7 Sempronius
² From C. Longus, þa hie wæron (consulas)², Hannibal abraec mid gefeohte
 ofer þa beorgas þe mon hæf Perenei, þa sindon betux Galleum
³ Ispaneum C. 7 Spaneum³, 7 sippan he gefor ofer þa monegan þeoda, op he 15
 com to Alpīs þæm muntum, 7 þær eac ofer abræc, þeh him mon
 oftrædlice mid gefeohtum wiðstode, 7 þone weg geworhte ofer
 munt Iof. Swa þonne he to ðæm syndrigum stane com, þonne
 het he hiene mid fyre onhætan, 7 sippan mid mattucun heawan;
 7 mid þæm mæstan geswince þa muntas oferfor. His heres 20
 (wæs)⁴ an m feðena 7 xx m gehorsedra.

þa he hæfde on þæm emnete gefaren op he com to Ticanan
 þære ie, þa com him ðær ongean Scipio se consul, 7 ðær fre-
 cenlice gewundod wearð, 7 eac ofslagen wære, gif his sunu his
 ne gehulpe, mid þæm þæt he hiene foran forstod, oð he on fleame 25
 fealh. þær wearð Romana micel wæl geslagen. Hiora ðæt
 æfterre gefeoht wæs æt Trefia ðære ie, 7 eft wæron Romane
 forslægen 7 gefliemed. þa þæt Sempronius hierde, heora oþer
 consul, se wæs on Sicilium mid firde gefaren, he þonan áfor,
 7 begen þa consulas wæron mid firde angean Hannibal, 7 heora 30
 gemetting wæs eft æt Trefia þære ie, 7 eac Romane gefliemed,
 7 swiþor forslagen, 7 Hannibal gewundod.

Æfter þæm for Hannibal ofer Bardan þone beorg, þeh þe ymb
 þone tieman wæren swa micel snawgebland swa þætte ægþer ge

XIV.

Anno ab Urbe condita DXXXIV, Annibal, Poenorum imperator, Saguntum, *florētissimam* Hispaniae civitatem, amicam *populi* Romani, obsidione cinctam, et fame *excruciatam*, delevit. Legatos Romanorum ad se missos injuriosissime etiam a conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani *nominis*, quod patri Amilcari, cum esset novem annos natus, *ante aras* juraverat.

P. Cornelio Scipione, et Ti. Sempronio Longo consulibus, Pyrenaeos montes transgressus, inter *Gallorum* gentes *ferro viam* aperuit, et ad Alpes pervenit, ubi, *dum Gallos, repellere ab ad-*
scensu obnitentes, bello superat, atque *inviās* rupes igni ferroque rescindit, cum maximo labore ad plana pervenit. Fuisse tunc exercitum ejus *centum* millium peditum et viginti millium equitum *definiunt*.

Scipio consul *Annibali* occurrit, *commissoque praelio* apud Ticinum, ipse graviter vulneratus per Scipionem filium *ab ipsa*
morte liberatus evasit. Caesus est ibi *pene omnis* Romanus *exercitus*. Pugnatum deinde ad flumen Trebiam, iterumque Romani *pari clade* superati sunt. Sempronius consul, cognito *collegae casu*, a Sicilia cum exercitu rediit, qui apud *eundem*
fluvium congressus, *amisso exercitu, pene solus* evasit.

In eo tamen bello etiam Annibal sauciatus est : qui postea, *cum in Etruriam transiret, in summo Apennino tempestate*

para horsa fela forwurdon ge þa elpendas ealle buton anum, ge þa men selfe uneaðe þone ciele genæson.

Ac for þæm he geneðde swiþost ofer þone munt þe he wiste þæt Flaminius se consul wende þæt he buton sorge mehte on þæm wintersetle gewunian þe he þa on wæs mid þæm folce þe 5 he ða gegaderad hæfde, 7 untweogendlice wende þæt nan nære

*[Page 114.] þætte þæt færelt ymbe þone timan anginnan dorste * opþe mehte for þæm ungemetlican cile. Mid þæm þe Hannibal to ðæm londe becom, swa gewicade he an anre diegelre stowe, neah þæm oprum folce. 7 sum his folc sende gind þæt lond to 10 bærnanne 7 to hergenne, þætte se consul wæs wenende þæt eall þæt folc wære gind þæt lond tobræd, 7 þiderweard farende wæs, 7 þencende þæt he hie on þære hergunge beswice, 7 þæt folc buton truman lædde, swa he wiste þæt þæt oper wæs, opþæt Hannibal him com þwyres on mid þæm fultume þe he ætgædere 15 hæfde, 7 þone consul ofslog, 7 þæs opres folces xxv m, 7 vi ge-
fengon¹. 7 Hannibales folces wæs twa m ofslagen.

¹ over erasure
in L.; gefan-
gen C.

Æfter þæm Scipia se consul, þæs opres Scipian broþor, wæs monega gefeoht donde on Ispanium, 7 Magonem Pena latteow gefeng.

20

7 monega wundor gewurdon on þære tide. Ærest wæs þæt seo sunne wæs swelce heo wære eall ge[lyt]ladu. Oper wæs ðæt mon geseah swelce seo sunne 7 se mona fuhte: þas wundor gewurdon on Arpis þæm londe. 7 on Sardinium mon geseah twegen sceldas blode swætan. 7 Falisci þæt folc hie gesawon 25 swelce se hefon wære tohliden. 7 Athium þæt folc him gepuhte, þa hie heora corn ripon, 7 heora cawelas áfyllad hæfdon, þæt ealle þa ear wæron blodege.

(IV, IX.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs v hunde wintrum 7 feowertegum, þa þa Lucius Amilius 7 Paulus Publius 7 Ter- 30 rentius Uarra, þa hie wæron consulas, hie geforan mid firde angean Hannibal. Ac he hie mid þæm ilcan wrence beswac þe he æt heora ærran [ge]metingge dyde, 7 eac mid þæm niwan þe

correptus, nivibus conclusus, obrigit: ubi magnus hominum numerus, jumenta complurima, elephantis pene omnes frigoris acerbitate perierunt.

XV.

Igitur Annibal, sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius inparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam. Ubi vero proximus castris Flaminii consulis fuit, vastatione circumjacentium locorum Flaminium in bellum excitavit. Haec pugna ad Trasimenum lacum facta est: ubi exercitus Romanus, arte circumventus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoque consul occisus, viginti quinque millia Romanorum in eo praelio caesa, sex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt.

At vero alter tunc Scipio, frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit, Magonem quoque, Poenorum ducem, cepit.

Tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam et solis orbis minui visus est, et apud Arpos sol pugnasse cum luna, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, Faliscis coelum scindi velut magno hiatus visum, apud Antium metentibus cruentas spicas in corbem decidisse.

XVI.

Anno ab Urbe condita DXL, L. Aemilius Paullus, et C. Terentius Varro consules, contra Annibalem missi, pene omnes Romanae spei vires perdiderunt. Nam in ea pugna quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta sunt: nullo bello Romani adeo ad extrema internecionis adducti sunt. Perit in eo consul

¹ *cuðan C.* hie ær ne coðon¹, þæt wæs, ðæt he on fæstre stowe let sum his folc, 7 mid sumum for angean þa consulas; 7 raðe þæs þe hie tosomne comon, he fleah wið þara þe þær beæftan wæron, 7 him

*[Page 115.] þa consulas wæron æfterfylgende, * 7 þæt folc sleande, 7 wendon þæt hie on ðæm dæge sceoldon habban þone mæstan sige. Ac 5 raðe þæs þe Hannibal to his fultume côm, he gefliemde ealle þa consulas, 7 on Romanum swa micel wæl geslog swa heora næfre næs ne ær ne sippan æt anum gefeohte, þæt wæs feower 7 feowertig M, 7 þara consula twegen ofslog, 7 þone þriððan gefeng; 7 þa on dæg he mehte cuman to ealra Romana an-10 wealde, þær he forþ gefore to ðære byrg. Æfter þæm Hannibal sende ham to Cartaina þrio mydd² gyldenra hringa his sige to tacne. Be þæm hringum mon mehte witan hwæt Romana duguðe gefeallen wæs, for þon þe hit wæs þeaw mid him on ðæm dagum þæt nan oþer ne moste gyldenne hring werian, 15 buton he æpeles cynnes wære.

² *made into M ydd in L.; þreo midd C.*

Æfter þæm gefeohte wæron Romane swa swiðe forþohte, þætte Celius Metellus, þe þa heora consul wæs, ge ealle heora senatus, hæfdon gepoht þæt hie sceoldon Romeburg forlætan, ge furspum ealle Italiam. 7 hie þæt swa gelæsten, gif him Scipia 20 ne gestirde, se wæs þara cempena ieldest, mid þæm þæt³ he his sweorde gebræd, 7 swôr ðæt him leofre wære þæt he hiene selfne acwealde þonne he forlete his fæder oepel; 7 sæde eac þæt he þara ælces ehtend wolde beon, swa (swa)⁴ his feondes, þe þæs wordes wære þæt from Romebyrg þohte. 7 he hie ealle mid 25 þæm geniedde þæt hie apas sworan þæt hie ealle ætgædere wolden, oppe on heora earde licggean, oppe on heora earde libban.

³ *þe C.*

⁴ *From C.*

Æfter ðæm hie gesetton tictator, þæt he sceolde bion hierra ofer þa consulas, se wæs haten Decius Iunius. He næs buton seofontienewintre. 7 Scipian hie gesetton to consule. 7 ealle þa men 30 þe hie on ðeowdome hæfdon hie gefreodon, on þæt gerad þæt he him aðas sworan þæt hie him æt þæm gewinnum gelæsten.

⁵ *wanting in both.*

*[Page 116.] ⁵ *anhagade* þæt hie mehten, þonne guldon hie þa consulas mid hiera gemænan feo, 7 sippan freodon. 7 ealle þa þe forðmede 35 wæron ær þæm oppe hie selfe forworht hæfdon, hie hit eall

Aemilius Paullus. Varro consul Venusiam fugit. Nec dubium est, ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Annibal mox post victoriam ad pervadendam Urbem contendisset. Annibal in testimonium victoriae suae tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat.

Usque adeo autem *ultima* desperatio *Reipublicae* apud Romanos fuit ut senatores de relinquenda Italia *consilium ineundum* putarint. Quod auctore Caecilio Metello *confirmatum fuisset*, nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum districto gladio *deterruisset*, ac *potius* pro patriae defensione in sua verba jurare coegisset.

Romani dictatorem Decimum Junium creant : qui, *delectu habito* ab annis decem et septem, *inmaturae militiae* quatuor legiones undecunque contraxit. Tunc etiam servos, vel oblatos, vel, si ita opus fuit, publico pretio emptos sub titulo libertatis, *sacramento militiae* adegit. Junius quoque dictator homines quicunque sceleribus obnoxii essent, in *impunitate promissa*, *militiae* *mancipavit*, quorum numerus ad sex millia virorum fuit.

forgeafon wið þæm þe hie him æt þæm gewinnum fuleoden. Para mon[n]a wæs siex M, þa hie gegaderad wæron.

7 ealle Italian geswicon Romanum, 7 to Hannibale gecirdon, for þon þe hie wæron orwene hwæðer æfre Romane to heora anwealde becomen. Ða gefor Hannibal on Benefente, 7 hie him 5 ongean coman, 7 him to gecirdon.

¹ Långbeardas C.

Æfter þæm Romane hæfdon gegaderad feower legian heora folces, 7 sendon Lucius Postumius þone consul on þa Gallie þe mon nu Longbeardan¹ hæt, 7 þær ofslagen wearð, 7 þæs folces fela mid him. Æfter þæm Romane gesetton Claudius Marcellus 10 to consule, se wæs ær Scipian gefera. He for dearnenga mid gewældene fultume on þone ende Hannibales folces þe he self on wæs, 7 fela þæs folces ofslog, 7 hiene selfne gefliemde. Ða hæfde Marcellus Romanum cuð gedon þæt mon Hannibal geflieman mehte, ðeh þe hie ær tweode hwæðer hiene mon mid 15 ænige monfultume geflieman mehte.

Gemong ðæm gewinnum þa twegen Scipian, þe þa wæron consulas 7 eac gebroðor, hie wæron on Ispanium mid firde, 7 gefuhton wið Hasterbale, Hannibales fædran, 7 hiene ofslogon, 7 his folces xxx M sume ofslogon sume gefengon. Se wæs eac 20 Pena oþer cyning.

Æfter þæm Centenus Penula se consul bæd þætte senatus him fultum sealdon, þæt he mehte Han[n]ibal mid gefeohte geseccan. 7 þær ofslagen wearð, 7 eahta þusend his folces. Æfter þæm Sempronius Craccus se consul for eft mid fierde angean Han- 25 nibal, 7 gefliemed wearð, 7 his heres wæs micel wæl geslagen.

Hu magon nu Romane, cwæð Orosius, to soþe gesecege[a]n
*[Page 117.] þæt hie þa hæfdon beteran tida * þonne hie nu hæbben, þa hie
swa monega gewin hæfdon emdenes underfongen? I wæs on
² II oþer. Ispania; oþer² on Mæcedonia; III on Capadotia; IIII æt ham 30
wið Hannibal: 7 hie eac oftost gefliemde wurdon 7 gebismrade.
Ac þæt wæs swiðe sweotol þæt hic þa wæron beteran þegnas
þonne hie nu sien, þæt hie þeh þæs gewinnes geswican noldon;
ac hie oft gebidon on lytlum stapole 7 on unwenlicum, þæt hie
þa æt nihstan hæfdon ealra para anwald þe ær neh heora hæfdon. 35

Omnis Italia ad Annibalem, desperata Romani *status reparatione*, defecit.

Post hoc Lucius Postumius praetor adversum Gallos *pugnare* missus, cum exercitu caesus est. Deinde Claudius Marcellus *ex praetore proconsule* designatus, Annibalis exercitum *praelio* fudit, *primusque spem fecit*, Annibalem posse superari.

Scipiones *autem* in Hispania Asdrubalem, Poenorum imperatorem *bello oppresserunt*. *Nam* triginta *quinque* millia *militum* de exercitu ejus vel caede vel captione *minuerunt*.

Centenius Penula, centurio, decerni sibi *ultro bellum adversum* Annibalem petiit : *a quo* cum octo millibus militum caesus est. Sempronius Gracchus *proconsule*, *in insidias inductus*, occisus est.

Quis credat eo tempore, quo tria bella fuisse suscepta ? unum in Macedonia, alterum in Hispania, tertium in Sardinia ; extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur ; et tamen fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit, nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt.

(IV, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs v hunde wintrum
7 XLIII, þætte Marcellus Claudius se consul fôr mid sciphære on
Sicilie, 7 begeat Siracuses, heora þa welegestan burg, þeh he hie
æt þæm ærran færehte begietan ne mehte, þa he hie beseten
hæfde, for Archimedes cræfte, sumes Sicilia ðegnes. 5

On þæm teoþan geare þæs þe Hannibal won on Italie, he for
of Campaina þæm londe oþ þrio mila to Romebyrg, 7 æt þære
ie gewicade þe mon Annianes hætt, eallum Romanum to ðæm
mæstan ege, swa hit mon on þara wæpnedmonna gebærum on-
gitan mehte, hu hie afyrhtede wæron 7 agælwede, þa þa wifmen 10
urnon mid stanum wið þara wealla, 7 cwædon þæt hie þa burg
werian wolden, gif þa wæpnedmen ne dorsten. Þæs on mergen
Hannibal gefor to þære byrig, 7 beforan ðæm geate his folc
getrymede, þe mon hætt Collina. Ac þa consulas noldon hie
selfe swa earge gepencan swa hie þa wifmen ær forewædon, þæt 15
^{1 e erased.} hi hie binnan þære byrig werian ne dorsten, ac hie hie¹ butan
þæm geate angean Hannibal trymedon. Ac þa hie togædere
woldon, þa com swa ungemetlic ren, þæt heora nan ne mehte
nanes wæpnes gewældan, 7 for þæm toforan. Þa se rén ablon,
*[Page 118.] hie foran * eft togædere, 7 eft wearð oper swelc ren, þæt hie eft 20
toforan. Þa angeat Hannibal, 7 him self sæde, ðeh ðe he
wilniende wære 7 wenende Romana anwealdes, þæt hit God ne
gepafode.

Gesecgað me nu Romane, cwæð Orosius, hwonne þæt gewurde
^{2 wanting in both.} oppe hwara, ær ðæm cristendome, (þæt)² oppe ge, oppe oðere 25
æt ænegum godum mehten rén abiddan, swa mon sippan mehte,
sippan se cristendom wæs, 7 nugiet magon monege gode æt
urum Hælendum Criste, þonne him pearf bið. Hit wæs þeh
swipe sweotol þæt se ilca Crist se þe hie eft to cristendome
^{3 e erased.} onwende, þæt se him þone ren to gescildnisse onsende, þeh hie³ 30
þæs wyrpe næron, to þon þæt hie selfe, 7 eac monege opere þurh
(h)ie, to ðæm cristendome 7 to [ðæm] soþan geleafan become.

On þæm dagum þe þis gewearð, wæron twegen consulas

XVII.

Anno ab Urbe condita *DXLIII*, Claudius Marcellus Syracusas, opulentissimam urbem Siciliae, *secunda oppugnatione vix* cepit, quam, cum jam pridem obsedisset, Archimedis Syracusani civis, *admirabili ingenio praediti, machinis repulsus*, expugnare non potuit.

Decimo anno postquam Annibal in Italiam venerat, de Campania *movit exercitum*: et ad Anienem fluvium *tribus millibus ab Urbe* consedit, *incredibili totius Civitatis metu, cum senatu populoque diversis curis trepido*, matronae quoque *amentes pavore per propugnacula currerent, et convehere in muros saxa, primaeque pro muris pugnare gestirent*. Ipse autem usque ad portam Collinam accessit, *deinde omnes copias in aciem direxit*. Sed et consules non *detrectavere pugnam*. At ubi *expositae utrimque acies constiterunt*, tantus se imber e *nubibus effudit*, ut *vix armis retentis, in sua se castra colligerent*. Deinde cum *serenitate reddita in aciem* redissent, *rursum violentior fusa tempestas, exercitus refugere in tentoria coegit*. Tunc Annibal dixisse fertur, *potiundae sibi Romae modo voluntatem non dari, modo potestatem*.

Respondeant nunc mihi obtrectatores veri Dei, Annibali utrum Romana obstitit fortitudo, an divina miseratio? At si istam divinam tutelam per pluviam de coelo venisse manifestum est, ipsam autem pluviam non nisi per Christum ministrari, etiam ab hujusmodi satis certo sciri existimo, maxime nunc, quando cum pluviam poscere adsidue contingit, nec unquam factum est, ut optati imbres superveniant nisi in die, quo rogari Christum et Christianis rogare permittitur: proculdubio constat, urbem Romam per hunc eundem verum Deum, qui est Christus Jesus, tunc ad futurae fidei credulitatem servatam fuisse.

At vero in Hispania ambo, Scipiones a fratre Asdrubale

ofslagen on Ispania, þa wæron gebroðor, 7 wæron begen Scipian
¹ wurden C. hatene; hie wæron¹ beswicene from Hasterbale, Pena cyninge.
 On þære tide Cuintus Fuluius se consul geegsade ealle þa
² e hie *erased*. ieldestan men þe on Campaina wæron, þæt hie hie² selfe mid
 atre acwealdon. 7 ealle þa ieldestan men þe wæron on Capu 5
 þære byrg he ofslog, for þon þe he wende þæt hie wolden Han-
 nibale on fultume beon, þeh þa senatus him hæfden þa dæd
 fæste forboden.

þa Romane geacedan þæt þa consulas on Ispanium ofslagen
³ wurden C. wæron³, þa ne mehton þa senatus nænne consul under him 10
 findan þe dorste on Ispanie mid firde gefaran, buton þara con-
 sula opres sunu, Scipia wæs haten, se wæs eniht. Se wæs
 georne biddende þæt him mon fultum sealde, þæt he moste on
 Ispanie firde gelædan, 7 he þæt færelt swiþost for þæm þurteah,
 þe he þohte þæt he his fæder 7 his fæderan gewræce, þeh þe he 15
^{*}[Page 119.] hit fæste * wið þa senatus hæle. Ac Romane wæron þæs færeltes
⁴ e *erased*. swa geornfulle, þeh þe hie⁴ swiðe gebrocode wæren on biora
 liegendan feo þe hie⁴ gemæne hæfdon, for þæm gewinnum þe
 hie⁴ þa hæfdon on feower healfa, þæt hie⁴ eall him gesealdon
 þæt hie þa hæfdon on þæm færelte to fultume, buton þæt ælc 20
 wifmon hæfde ane yndsan goldes, 7 an pund seolfres, 7 ælc wæp-
 nedmon ænne hring, 7 ane hoppan.

þa Scipia hæfde gefaren to ðære niwan byrig Cartaina, þe
 mon nu Cordofa hætt, he besætt Magonem, Hannibales broðor;
 7 for þon þe he on þa burgleode on ungearwe becóm, he hie 25
 on lytlan firste mid hungre on his geweald genie[d]de, þæt him
 se cyning self on hand eode; 7 he ealle þa oðre sume ofslog,
 sume geband, 7 þone cyning gebundenne to Rome sende, 7
 monege mid him þara ieldestena witena. Binnan ðære byrig
 wæs micel li[c]ggende feoh funden. Sum hit Scipia to Rome 30
 sende, sum he hit het ðæm folce dælan.

⁵ From C.;
 Leuius L.

On ðære tide for Leuinus⁵ se consul of Mæcedonia on Sicilie
 mid sciphære, 7 þær geeode Agrigentum þa burg, 7 gefeng
⁶ From C. Hannonam heora latteow. (7)⁶ sippan him eodon on hand

interfecti sunt. In Campania Capua *capta est* a Q. Fulvio proconsule : principes *Campanorum* veneno mortem sibi consciverunt. Senatum omnem Capuae, etiam prohibente senatu Romano, *Fulvius* suppliciis necavit.

Interfectis in Hispania *Scipionibus*, cum, omnibus cunctantibus, Scipio se, *admodum* adolescens, ultro obtulisset, et *prudenda penuria* esset aerarii, *aurum argentumque signatum* palam omnes senatores in publicum contulerunt, ita ut nihil praeter annulos singulos, bullasque sibi ac filiis, et deinde per filias uxoresque suas singulas tantum auri uncias, et argenti non *amplius quam* singulas libras relinquerent.

XVIII.

Scipio primo impetu Carthaginem novam cepit, ubi *stipendia maxima*, copiae auri argentine magnae Poenorum habebantur. Ibi etiam Magonem, fratrem Annibalis, captum cum caeteris Romam misit.

Laevinus consul ex Macedonia rediens, Agrigentum, urbem Siciliae, expugnavit : ibique Annonem, Afrorum ducem, cepit, quadraginta civitates in deditionem accepit, viginti et sex

feowertig burga, 7 xxvi he geeode mid gefeohte. On ðære tide Hannibal ofslog Gneus Fuluius pone consul on Italium, 7 eahta m mid him. Æfter þæm Hannibal feaht wið Marcellus pone consul þrie dagas. Þy forman dæge þa folc feollon on ægðere healfe gelice. Þy æfterran dæge Hannibal hæfde sige. 5 Þy þriiddan dæge hæfde se consul. Æfter þæm Fauius Maximus se consul for mid sciphære to Tarentan þære byrg, swa Hannibal nyste, 7 þa burg on niht abræc, swa þa nyston þe þæriune wæron, 7 Hannibales latteow ofslog Cartalon, 7 xxx m mid him. 10

*[Page 120.] Þæs on þæm æfterran geare * Hannibal bestæl on Marcellus Claudius pone consul, ðær he on firde sætt, 7 hiene ofslog, 7 his folc mid him. On þæm dagum Scipia geflemdæ Hasterbal on Ispanium, Hannibales oþerne broðor. 7 þæs folces him eode on hand eahtatig burga. Swa lað wæs Pena folc Scipian þa 15 he hie gefliemed hæfde, swa, þe he hie sume wið feo gesealde, ðæt he þæt weorð nolde agan þæt him mon wið sealde, ac he hit oprum monnum sealde. On ðæm ilcan geare beswac eft Hannibal twegen consulas, Marcellus 7 Cirsipinus, 7 hie ofslog. 20

þa Claudius Nerone 7 Marcolia Salinatore wæron consulas, Hasterbal, Hannibales broðor, for mid firde of Ispanium on Italie Hannibale to fultume. Þa geacedon þa consulas þæt ær, ær Hannibal, 7 him ongean comon, swa he¹ þa muntas oferfaren hæfde, 7 þær hæfdon longsum gefeoht, ær þara folca aþer 25 fluge. Þæt wæs swipost on ðæm gelong þæt Hasterbal swa late fleah for þon þe he elpendas mid him hæfde. 7 Romane hæfdon sige. Þær wæs² Hasterbal ofslagen, 7 lxxx m his heres, 7 v m gefangen. Þa heton þa consulas Hasterbale þæt heafod of aceorfan, 7 áweorpan hit beforan Hannibales wicstowe. Þa 30 Hannibale cuð wæs þæt his broðor ofslagen wæs 7 þæs folces swa fela mid him, þa wearð him ærest ege from Romanum, 7 gefór on Bruti þæt lond. Þa hæfde Hannibal 7 Romane an gear stilnesse him betweenum, for ðon þe þa folc butu on feferadle mid ungemete swulton. On ðære stilnesse Scipia 35 geeode calle Ispanie, 7 sippan com to Rome, 7 Romanum to

¹ swa he swa L.

² wearð C.

expugnavit. Annibal in Italia Cn. Fulvium *proconsulem*, *decem et septem millia militum interfecit*. Marcellus consul cum Annibale triduum *continuum* dimicavit. Primo die *pari pugna discessum est*, sequenti *victus consul*, tertio victor *octo millia hostium interfecit*. Fabius Maximus consul Tarentum iterum expugnavit et cepit: *ibique ingentes copias Annibalis cum ipso duce ejus Carthalone delevit*, *triginta millia hominum captivorum vendidit*.

Sequenti anno Claudius Marcellus consul ab Annibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Asdrubalem vicit. Praeterea octoginta civitates *in potestatem redegit*. *Afris sub corona venditis, sine pretio dimisit Hispanos*. Annibal utrumque consulem, Marcellum et Crispinum, insidiis circumventos, interfecit.

Claudio Nerone et M. Livio Salinatore consulibus, cum Asdrubal, Annibalis frater, ab Hispaniis ad Italiam veniret, *jussusque a Carthaginensibus, ut fratri cum copiis jungeretur*, cum *descendisse jam ex Alpibus consulibus proditus fuisset*, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, praeventus, cum omni exercitu suo interfectus est. *Diu quidem incertus belli eventus fuit, elephantis maxime Romanam infestantibus aciem*. Quinquaginta et octo millia de exercitu Asdrubalis ibi occisa sunt, capta sunt quinque millia *quadringenti*. Annibali caput Asdrubalis ante castra projectum est. *Quo viso et simul clade Poenorum cognita, refugit in Bruttios*. Post haec anno continuo inter Annibalem et Romanos quies a tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morborum in castris erat, et gravissima pestilentia uterque exercitus angebatur. Interea Scipio, universa Hispania *in provinciam reducta*, Romam venit, consul creatus in Africam transiit, Annonem, ducem Poenorum,

ræde gelærde þæt hie mid seipum foren on Hannibales land. Þa sendon Romane hiene þæt he þæs færeltes consul wære, 7 raðe þæs þe he on Pene côm, him com ongen Hanno se
 *^[Page 121.] cyni[n]g *unwærlice, 7 þær ofslagen wearð. On þære tide Hannibal gefeahht wið Sempronius þone consul on Italiam, 7 hiene 5 bedraf into Romebyrig.

Æfter þæm Pene foran ongean Scipian mid eallum hiera fultume, 7 wicstowa namon on twam stowum, neah þære byrg þe mon Utica hæet. On operre wæron Pene, on operre Numede, þe him on fultume wæron, 7 geþoht hæfdon þæt hie ðær 10 sceoldon wintersetl habban. Ac sippan Scipia geascade þæt þa foreweardas wæron feor ðæm fæstenne gesette, 7 eac þæt þær nane oðre near næran, he þa diegellice gelædde his fird betuh þæm weardum, 7 feawe men to oprum þara fæstenna onsende, to þon þæt hie his ænne ende onbærndon, þæt sippan 15 mæst ealle þe þær binnan wæron wæron wið þæs fyres weard, to þon þæt hie hit áwencean pohton. He þa Scipia gemong þæm hie mæst ealle ofslog. Þa þæt þa opre onfundon þe on ðæm oprum fæstenne wæron, hie wæron flocmælum þiderweard þæm oprum to fultume, 7 hie Scipia wæs ealle þa niht sleande, swa hie þonne 20 comon, oð dæg, 7 sippan he hie slóg ofer ealne þone dæg fleonde. 7 hiera twegen cyningas, Hasterbal 7 Sifax, opflugon to Cartaina þære byrg, 7 gegaderodon þone fultum þe hie þa hæfdon, 7 ongean Scipian comon, 7 eft wurdon gefliemde into Cartaina. Sume opflugon to Cretan þæm iglande. 7 him Scipia sende 25 sciphære æfter, þæt mon sume ofslog, sume gefeng. 7 Sifax wearð gefangen, hiera oper cyning, 7 sippan wæs to Rome on racentan sended.

On þæm gefeohtum wæron Pene swa forhiende þæt hie nā sippan hie wiþ Romane to nohte ne bemætan; 7 sendon on 30 Italie æfter Hannibale, 7 bædon þæt he him to fultume come. 7 he him wepende (þære bene)¹ getygðade, for þon þe (he)² sceolde Italiam forlætan, on þæm preoteoðon geare þæs þe he ær on côm. 7 he ealle ofslog þe of þæm landum his men wæron, 7 mid him

¹ From C.

² From C.

interfecit. Sempronius consul cum Annibale congressus et victus, Romam refugit.

Scipio in Africa adgressus hiberna Poenorum, atque alia Numidarum, quae utraque haud procul ab Utica erant, nocte concubia fecit incendi. Poeni inermes ad extinguendum ignem concurrerunt: quare facile ab armatis oppressi sunt. Duces ipsi aegre effugerunt. Asdrubal imperator Carthaginem profugus venit. Itaque Syphax et Asdrubal mox plurimum reparavere exercitum, atque iterum cum Scipione congressi sunt, victique fugerunt. Syphacem fugientem Laelius et Massanissa ceperunt, caetera multitudo Cirtam confugit, quam Massanissa oppugnatam in deditionem recepit, Syphacem ad Scipionem catenis vinctum deduxit, quem Scipio Romam perducendum Laelio tradidit.

XIX.

Annibal redire in Africam jussus, ut fessis Carthaginensibus subveniret, flens reliquit Italiam, omnibus Italici generis militibus qui sequi nollent, interfectis, cui ad Africanum litus propinquant, jussus quidem e nauticis adscendere in arborem navis, atque inde speculari, quam regionem teneret, sepulchrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Annibal,

*[Page 122.] ofer sâ nolden. Ða he hamweard * seglde, þa het he ænne mon stigan on þone mæst, 7 locian hwæper he þæt land gecneowe þæt hie toweard wæron. Ða sæde he him þæt he gesawe âne tobrocene byrgenne, swelce hiera þeaw wæs þæt mon ricum monnum bufan eorðan of stanum worhte. Ða wæs Hannibale 5 æfter hiera hæðeniscum gewunan¹ þæt andwyrde swipe lað, 7 him unþanc sæde þæs andwyrdes. 7 ealne þone here he het mid þæm scipum þonan wendan þe he ær to gepoht hæfde, 7 up comon æt Leptan þæm tune, 7 hrædlice for to Cartaina, 7 biddende wæs þæt he moste wið Scipian sprecan, 7 wilniende 10 wæs þæt he frið betwux þæm folcum findan sceolde. Ac he² hiera sundorspræce, þe hie betux þæm folcum togædereweard gespræcan, to unsibbe brohton, 7 hie to gefeohte geredon. 7 rape þæs þe hie togædere comon, Hannibales folc wearð gefliemed, 7 xx m ofslagen 7 d, 7 lxxx elpenda, 7 Hannibal 15 offleah feowera sum to Aprametum þæm fæstenne. Ða sendon þa burgleode of Cartaina æfter Hannibale, 7 cwædon þæt him soelest wære þæt hie fripes to Romanum wilnaden. Ða þa Gaius Cornelius 7 Lentulus Publius wæron consulas, wearð Cartainum frið álied from Scipian mid þara senata willan, on þæt gerad 20 þæt þa igland Sicilia 7 Sarpinia hierden to Romanum, 7 þæt hie him ælce geare gesealden swa fela talentena seolfres swa hie him þonne aliefden. 7 Scipia het ð hira scipa upáteon 7 forbærnan; 7 siþpan to Rome hamweard fór. Ða him mon þone triumphau ongean brohte, þa eode þær mid Terrentius, se mæra Cartaina 25 scóp, 7 bær hæc on his heafde, for þon Romane hæfdon þa niwlice gesett þæt þa þe hæc beran moston, þonne hie hwele folc oferwunnen hæfdon, þæt þa moston ægþer habban ge feorh ge freodóm.

(IV, XI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs ð wintrum 7 l, wæs 30 geendad Punica þæt æfterre gewin 7 Romana, þæt hie dreogende wæron xiii winter. Ac Romane [raðe] þæs ofer angunnon wið Mæcedonie. Ða hluton þa consulas hwele hiera ærest þæt gewinn underfenge. Ða gehleat hit Quintius Flaminius, 7 on

deflexo cursu ad Leptim oppidum copias *exposuit*. Qui continuo Carthaginem venit, *deinde* colloquium Scipionis petiit. *Ubi, infecto pacis negotio, praelium consertum est: quod Romanis victoriam contulit.* Octoginta ibi elephanti *vel capti vel occisi* sunt, *Carthaginensium* interfecta sunt viginti millia quingenti, Annibal cum quatuor *equitibus* Adrumetum confugit. *Postea Carthaginem venit: consultantique senatui, nullam esse residuam spem, nisi in petenda pace, persuasit.* Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Paeto consulibus, Carthaginensibus pax per Scipionem voluntate senatus concessa est. Naves tamen quingentae *in altum* productae incensae sunt. Scipio triumphans Urbem *ingressus est, quem* Terentius, *qui postea* comicus, *ex nobilibus* Carthaginensium *captivis* pileatus, *quod indultae sibi libertatis insigne fuit, secutus est.*

XX.

Anno ab Urbe condita *DXLVI*, bellum Punicum secundum finitum est, quod gestum est annis septemdecim: *cui* Macedonicum continuo *successit*, quod Quinctius Flaminius Cos. sortitus, *post multa praelia, quibus Macedones victi sunt,* pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedaemoniis pugnavit,

þæm gewinne monega gefeoht purhteah, 7 oftost sige hæfde, oð
 Philippus hira cyning friðes bæd, 7 hit him Romane aliefdon. 7
 sippan he fôr on Læcedemonie, 7 Quintius Flaminius geniedde
 begen þa cyningas þæt hie sealdon hiera suna to gislum.
 Philippus, Mæcedonia cyning, sealde Demetrius his sunu, 7 5
 Nauiða sealde, Læcedemonia cyning, Armenan his sunu. 7 ealle
 þa Romaniscan men þe Hannibal on Crece geseald hæfde, him
 bebead se consul þæt hie eal hiera heafod bescearen, to tacne
 þæt he hie of ðeowdome dyde¹.

¹ ædyde C.

² tide written
 twice, the first
 erased.

On þære tide² Subres 7 Euoi 7 Ce[no]manni þa folc hie 10
 togædere gesomnedon for Amilcores lare, Hannibales broðor,
 þone he ær on Italiam him beæftan forlet, 7 sippan for on
 Placentiæ 7 on Cremone þa land, 7 hie mid ealle áweston. Þa
 sendon Romane ðider Claudius Fuluius þone consul, 7 he hiene
 uneaðe oferwan. Æfter þæm Flaminius se consul gefeaht wið 15
 Philippus, Mæcedonia cyning, 7 wið Thraci, 7 wið Ilirice, 7 wið
 monega opera þeoda on anum gefeohte, 7 hie ealle gefliemde.
 Þær wæs Mæc(e)doniæ eahta M ofslagen, 7 VI M gefangen. Æfter
 þæm Sempronius se consul wearð ofslagen on Ispania mid ealre
 his firde. On þære tide Marcellus se consul (wearð gefliemed)³ 20
 on Etruria þæm lande. Þa com Furius, oþer consul, him to
 fultume, 7 sige hæfde, 7 hie sippan þæt land eall áweston.

³ From C.
 (geflymed).

Þa þa Lucius Ualerius 7 Flaccus Marcus wæron consulas, þa
 ongon Antiochus, Sira cyning, winnan wið Romanum, 7 of
 Assia⁴ on Europe mid firde gefôr. On þære tide bebudan 25
 Romane *þæt mon Hannibal Cartaina cyning (gefenge)⁵, 7
 hiene sippan to Rome brohte. Þa he þæt hierde, þa fleah he
 to Antiochuse. Sir(i)a⁶ cyninge, þær he on tweogendlican
 onbide wæs hwæðer he wið Romanum winnan dorste, swa he
 ongunnen hæfde. Ac hiene Hannibal áspôn þæt he þæt gewin 30
 leng ne ongan. Þa sendon Romane Scipian Affricanus hiera
 ærendracan to Antiochuse. Þa het he Hannibal þæt he wið þa
 ærendracan spræce, 7 him geandwyrde. Þa hie nanre sibbe ne
 gewearð, þa côm æfter þæm Scipia se consul mid Clafrione,
 oþrum consule, 7 Antiochuses folces ofslog XL M. 35

⁴ Asia C.

*[Page 124.]

⁵ From C.;
 a blank left
 in L.

⁶ From C.

Þæs on ðæm æfterran gere gefeaht Scipia wið Hannibal ute

obsides Demetrium, Philippi filium, et Armenem, Nabidis filium, *ante currum duxit*. Romani *captivi*, qui sub Annibale per Graeciam venditi fuerant, capitibus rasis ob *detersam* servitutum *currum triumphantis secuti sunt*.

Eodem tempore Insubres, Boii atque Caenomani, contractis in unum *viribus*, Amilcare *Poen*o duce, qui in Italia remanserat, Cremonam Placentiamque vastantes, difficillimo bello a L. Furio praetore superati sunt. Postea Flamininus proconsule Philippum regem, et cum eo Thracas, Illyrios, multasque praeterea gentes bello subegit. Octo millia *hostium* eo die caesa, quinque millia capta *Polybius* scribit. Sempronius *Tuditanus* in Hispania cum omni exercitu Romano interfectus est: Consul Marcellus in Etruria a Boiis oppressus, cui postea Furius alter consul auxilio accessit: atque ita universam Boiorum gentem vastantes prope-modum usque ad nihilum deleverunt.

L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone consulibus, Antiochus, rex Syriae, bellum contra populum Romanum struens, in Europam transiit ex Asia. Tunc etiam Annibal exhiberi Romam a senatu jussus, ad Antiochum migravit: quem cum invenisset cunctantem, mox in bellum inpulit. Scipio Africanus, inter caeteros legatos ad Antiochum missus, etiam cum Annibale colloquium habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho discessit. Antiochus a consule Glabrione superatus, . . Is habuisse fertur armatorum sexaginta millia, ex quibus quadraginta millia caesa fuisse referuntur.

Sequenti anno Scipio Africanus adversus Annibalem bellum

on sǣ, 7 sige hæfde. Ða Antiochus þæt gehierde, þa bæd he Scipian friþes, 7 him his sunu ham onsende, se wæs on his gewearde, swa he nyste hu he him to côm, butan, swa sume (me)n¹ sædon, þæt he sceolde beon gefangen on hergiunge oppe æt wearde.

¹ From C.

On þære firran Ispanie forwearð Emilius se consul mid eallum his folce from Lusitaniam þære þeode. On þæm dagum forwearð Lucius Beuius se consul mid eallum his folce from Etusci² þæm leodum, þæt ðær nan to lafe ne wearð þæt hit to Rome gebodode.

² So also C.

Æfter ðæm Fuluius se consul fór mid firde on Crece to þæm beorgum þe mon Olimphus hæf. Ða wæs þæs folces fela on an fæsten opflogen. Ða on ðæm gefeohte þe hie þæt fæsten brecean woldon, wæs Romana fela mid fl anum ofscotod, 7 mid stanum oftorfod. Ða se consul ongeat þæt hie ðæt fæsten ábrecean ne mehton, þa bebed he sumum þæm folce þæt hie from þæm fæstenne aforen, 7 þa opre he het þæt hie wið þara operra flugen, þonne þæt gefeoht mæst wære, þæt hie mið þæm áloccoden út þa (þe)³ þærbinnan wæron. On þæm fleam(e) þe þa burgware eft wið þæs fæstennes flugon, hiera wearð ofslagen XL M, 7 þa þe þær 20 to lafe wurdon him on hand eodon. On þæm dagum for Marcus se consul^{*} on Ligor þæt land, 7 gefliemed wearð, 7 his folces ofslagen fe[o]wer M.

³ From C.

^{*}[Page 125.]

Ða þa Marcus Claudius 7 Marcellus Quintus wæron consulas, Philippus Mæcedonia cyning ofslog Romana ærendracan, 7 sende Demetrias his sunu to þæm senatum þæt he þæt irre gesette wið hie. 7 þeh þe he swa gedyde, þa he ham com, Philippus het his operne sunu þæt he hiene mid atre ácwealde, for þon þe he teah hiene þæt he his ungerisno spræce wið þa senatos. On ðære ilcan tide Hannibal his agnum willum hine selfne mid atre 30 acwealde. On þære tide oðewde Fulcania þæt iglond on Sicilium, þæt næs gesewen ær þa. On þære tide Quintius⁴ Fuluius se consul gefeahht wið þa firran Ispanie, 7 sige hæfde.

⁴ Quintus C.

Ða þa Lapidus Mutius wæs consul, wolde seo strengeste þeod winnan on Romane, þe mon þa het Basterne, 7 nu hie mon hæf⁵ 35 woldan cumon C. Hungerre⁶. Hie woldon⁶ Perseuse to fultume Mæcedonia

⁵ Hungerie C.

⁶ woldan cumon C.

navale gessit, Antiochus, victo Annibale, pacem rogavit : filiumque Africani, quem utrum explorantem, an in praelio cepisset, incertum est, ultro remisit.

In Hispania ulteriore L. Aemilius *proconsule* a Lusitanis cum universo exercitu *caesus* interiit. L. Baebius a *Liguribus circumventus*, cum universo exercitu *occisus est* : unde ne nuncium *quidem* superfuisse *constat*.

Fulvius Consul in *Gallograeciam* transvectus, ad Olympum montem pervenit, ad quem *universi Gallograeci* confugerant, *ibique acerbissimum* bellum gessit, *namque sagittis, saxis, Romani contriti, tandem usque ad congressum hostium per-ruperunt*, quadraginta millia *Gallograecorum* eo *praelio* interfecta *referuntur*. Marcius consul adversus Ligures profectus, *superatusque*, quatuor millia militum *amisit*.

M. Claudio Marcello, Q. Fabio *Labeone* consulibus, Philippus rex, qui legatos *populi Romani* interfecerat, *propter* Demetrii filii sui, quem *legatum* miserat, *preces veniam* meruit : eundemque *continuo* velut sui *proditorem*, fratre quoque ipsius ad *parricidium patris ministro*, veneno necavit. *Iisdem etiam diebus* Annibal veneno sese necavit. In Sicilia tunc Vulcani insula, quae ante non fuerat, *repente mari edita cum miraculo omnium, usque ad nunc manet*. Q. Fulvius *Flaccus* praetor in citeriore Hispania *maximo praelio viginti tria millia hominum* fudit.

Lepido et Mucio consulibus, Basternarum gens ferocissima, auctore Perseo, *sine ulla pugna deleta est*. Nam tunc Danubius *crassa glacie superstratus, pedestrem facile transitum patiebatur*.

¹ *From C.* cyninge. Ða wæs Donua seo ea (swa)¹ swiþe oferfrozen, þæt hie getruwedon þæt hie ofer þæm ise faran mehten; ac hie (mæst ealle)² þær forwurdon.

Ða þa Plicinius Crassus 7 Gaius Casius wæron consulas, þa gewearð þæt Mæcedonisce gewin, þæt mon eaðe mæg to þæm 5 mæstum gewinnum getellan; for þæm þe on þæm dagum wæron ealle Italie Romanum on fultume, 7 eac Ptholomeus Egypta cyning, 7 Argeatas Capadocia cyning, 7 Eumenis Asia cyning, 7 Masinissa Numeðia cyning, 7 Perseuse Mæcedonia cyning him wæron on fultume ealle Thraci 7 Ilirice. 7 raðe þæs þe hie 10 tosomne comon Romane wurdon gefliemde, 7 raðe þæs æt oprum gefeohte hie wurdon eac gefliemede, 7 æfter þæm gefeohtum Perseus wæs ealne þone gear Romane swiþe swencende. 7 sippan he for on Ilirice, 7 abræc Sulcanum hira burg, seo wæs

*[Page 126.] Romanum underpeow, 7 micel þæs moncynnes * sum acwealde, 15 sum on Mæcedonie lædde. Æfter þæm gefeaht Lucius Emilius se consul wið Perseus, 7 hiene oferwon, 7 his folces ofslog xx m. 7 he self æt þæm cirre ofpleah, 7 raþe æfter þæm gefangen wearð, 7 to Rome broht, 7 þær ofslagen. 7 monega gefeoht gewurdon on þæm dagum on monegum landum, þæt hit nu is to 20 longsum eall to gesecgenne.

(IV, XII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum, þa þa Lucius Lucinius 7 Lucullus Aula wæron consulas, wearp Romanum se mæsta ege from Sceltiuerin, Ispania folce, 7 nænne mon næfdon þe þider mid firde dorste gefaran, butan 25 Scipian þæm consule, se wæs æfter þæm færelte Affricanus haten, for þon þe he þa opre siðe þider fór þa nan oper ne do[r]ste, þeh þe Romane hæfde geworden hwene ær þæt he on Asiam faran sceolde. Ac he monega gefeoht on Ispanium 7³ on misle-

³ *om C.* cum⁴ sigum þurhteah. On þæm dagum Serius Galua, Scipian 30 gefera, feaht⁵ wið Lusitaniam, Ispania folce, 7 gefliemed wearð.

⁴ *missenlicum C.*
⁵ *gefeht C.*

On þæm dagum bebudon Romana godas þæm senatū þæt mon theatrum worhte him to plegan. Ac hit Scipia oftrædlice ham onbead þæt hie hit ne angunnen, 7 eac self sæde, þa he ham

Itaque cum inaestimabilis multitudo transiret, glacialis crusta dissiluit, universumque agmen mediis gurgitibus destituit. Pauci ex omni populo evaserunt.

P. Licinio Crasso et C. Cassio Longino consulibus Macedonicum bellum gestum est, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota *primum* Italia, deinde Ptolemaeus rex Aegypti, et Ariarathes Cappadociae, Eumenes Asiae, et Massanissa Numidiae fuerunt. Perseum et Macedonas *secuti sunt* Thraces, et universi Illyrii. *Itaque advenienti Crasso consuli Perseus occurrit*: commissoque *praelio*, victi fugere Romani. Sequenti pugna *pene pari clade partis utriusque in hiberna discessum est*. Deinde Perseus profligato multis *praeliis exercitu* Romano in Illyricum transgressus, Sulcanum oppidum *defensum a praesidiis* Romanis pugnando cepit: *ubi* magnam *Romanorum praesidiorum* multitudinem partim occidit, partim *secum* in Macedoniam duxit. Postea cum eo L. Aemilius Paullus consul dimicavit, et vicit. *Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex subterfugit, sed continuo captus, atque in triumpho ante currum actus est: et post apud Albam in custodia defecit.* Plurima *praeterea* bella multarum *ubique* gentium gesta sunt, quae brevitalis causa praetermisi.

XXI.

Anno ab Urbe condita DC, L. Licinio Lucullo et A. Postumio Albino consulibus, cum Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset, et *ex omnibus non esset*, qui ire in Hispaniam *vel miles vel legatus* auderet, P. Scipio, qui postea Africanus est dictus, *ultro sese militaturum in Hispaniam obtulit*, cum tamen in Macedoniam forte jam *deputatus esset*. Itaque *profectus in Hispaniam magnas strages* gentium dedit. Ser. autem Galba praetor, a Lusitanis magno praelio victus est.

Eodem tempore censores theatrum in Urbe construi censuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Nasica gravissima oratione obstitit, dicens, inimicissimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam

of Ispanium côm, þæt hit wære se mæsta unræd 7 se mæsta gedwola. Hie þa Romane for his cidinge 7 þurh his lare oferhieron þæm godum, 7 eall þæt feoh þæt hie þærto gesomnad hæfdon, þe hie wiþ þæm sylum 7 wið þæm weorce sellan woldon, hie hit wið oprum þingum sealdon. Nu mæg þa cristenan 5 gescomian þe swelc deofolgild lufiað 7 bigongað, þa se se þe cristen næs hit (swa swiðe)¹ forseah, se þe hit fyrþran sceolde æfter hiera agnum gewunan.

¹ From C.

Æfter þæm Serius Galua for eft on Lusitanie, 7 frið genam wið hie, 7 hi under þæm fripe beswác. Seo dæd wearð forneah 10 * [Page 127.] Romanum to ðæm mæstan hearme, * þæt him nan fole ne getruwade þe him underþeow wæs.

(IV, XIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs ÐC wintrum 7 II, þa þa Censorinus Marcus 7 Mallius Lucius wæron consulas, þa gewearð þæt þridde gewinn Romana 7 Cartaina, 7 gewearð þa 15 senatos him betweonum, gif hie mon þridan siþe oferwunne, þæt mon ealle (Cartaina)² towurpe. 7 eft sendon Scipian þider, 7 he hie æt heora forman gefeohte gefliemde, 7 bedraf into Cartaina. Æfter þæm hic bædon friðes Romane. Ac hit Scipia nolde him aliefan wið nanum oprum þinge butan hie him 20 ealle hiera wæpeno ageafen, 7 þa burg forleten, 7 þæt nán ne sæte hiere x milum neah. Æfter þæm þe ðæt gedon wæs, hie cwædon þæt him leofre wære þæt hie mid þære byrig ætgædere forwurdon þonne hie mon butan him towurpe, 7 him (eft)³ wæpeno worhton, þa þe isen hæfdon, 7 þa þe næfdon, hie 25 worhton sume of seolfre, sume of treowum, 7 gesetton him to cyningum twegen Hasterbalas.

² From C.

³ From C.

Nu ic wille, cwæð Orosius, secgean hulucu heo wæs. Hiere ymbegong wæs xxx mila; 7 eall heo wæs mid sáe utan befangen, butan prim milum; 7 se weall wæs xx fota ðicce, 7 xl elna 30 heah; 7 þær wæs binnan oper læsse fæsten on ðæm sás clife, þæt wæs twegea mila heah. Hie þa Cartainenses æt þæm cirre þa burg áweredon, þeh þe Scipia ær fela þæs wealles tobrocen hæfde, 7 sippan hamweard fór.

desidiam, lasciviaeque commentum : adeoque movit senatum, ut non solum vendi omnia theatro comparata jusserit, sed etiam subsellia ludis poni prohibuerit.

Igitur in Hispania Ser. Galba Lusitanos cum in deditionem recepisset, per scelus interfecit : quae res postea universae Hispaniae propter Romanorum perfidiam causa maximi tumultus fuit.

XXII.

Anno ab Urbe condita DCII, L. Censorino, et M. Manilio consulibus, tertium Punicum bellum exortum est. *Igitur cum senatus delendam Carthaginem censuisset, profecti in Africam consules et Scipio prope Uticam castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus evocatis, jussisque ut arma traderent, tanta vis armorum tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed Carthaginienses postquam arma tradiderunt, et relicta urbe recedere procul a mari decem millibus passuum jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi : ducesque sibi duos Asdrubales creaverunt. Arma primum facere adgressi, ferri inopiam auri argentineque metallis suppleverunt.*

Consules oppugnare Carthaginem statuunt, cujus situs fuisse hujusmodi dicitur : Viginti millia passuum muro amplexa, tota pene mari cingebatur, absque faucibus, quae tribus millibus passuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx paulo amplius quam duo millia passuum tenebat. Ex una parte murus communis erat urbis et Byrsae inminens mari. Consules

¹ Lucillus C. Ða þa Gneo Cornelius 7 Lentulus Lucinius ¹ wæron consulas, ða for Scipia priddan sipe on Affrice, to þon þæt he pohte Cartainan toweorpan. 7 þa he þæto côm, he wæs VI dagas on þa burg feohtende, oþ þa burgware bædon þæt hie mosten beon hiera underþeowas, þa hi hie bewerian ne mehton. Ða het 5 Scipia ealle þa wifmen ærest utgân, þara wæs XXVI M, 7 þa þa wæpnedmen, þara wæs XXX M. 7 se cyning * Hasterbal hiene selfne acwealde ², 7 his wif mid hiera twæm sunum hie selfe forbærnde for þæs cyninges deaðe. 7 Scipia het ealle þa burg toweorpan, 7 ælcne hiewestan tobeatan, þæt hie to nanum wealle 10 sippan ne mehton. 7 seo burg inneweard barn XVI dagas, ymb DCC wintra þæs þe heo ær getimbred wæs.

*[Page 128.]
² an erasure
of half a line.

Ða wæs þæt þridde gewin geendad Punica 7 Romana on þæm feorþan geare þæs þe hit ær ongunnen wæs; þeh þe Romane hæfdon ær longsum gemôt ymb þæt, hwæper him 15 rædlecre wære, þe hie þa burg mid ealle fordyden, þæt hie á sippan on þa healfe frið hæfdon, þe hi hie stondan forleten, to þon þæt him gewin eft þonan onwoce, for þon þe hie ondredon, gif hie hwilum ne wunnen, þæt hie to rape áslawoden 7 æargoden. 20

Swa þæt eow Romanum nu eft cup wearþ, sippan se cristendôm wæs, cwæð Orosius, þæt ge eowerra ieldrena hwetstan forluran eowerra gewinna 7 eowres hwætscipes, for þon ge sindon nu utan fætte 7 innan hlæne, 7 eowre ieldran wæron utan hlæne 7 innan fætte, stronges modes 7 fæstes. Ic nat (eac) ³, cwæð he, hu nyt 25 ic þa hwile beo þe ic þas word sprece, butan þæt ic min geswinc ámirre. Hit biþ eac geornlic þæt mon heardlice gnide þone lnescestan mealmstan æfter þæm þæt he þence þone soelestan hwetstan on to geræceanne. Swa þonne is me nu swiþe earfeðe hiera mod to ahwettanne, nu hit nawþer nyle beon, ne scearp ne 30 heard.

³ From C.

igitur quamvis aliquantam muri partem quassatam machinis diruissent, tamen a Carthaginiensibus victi ac repulsi sunt. Censorinus in Urbem rediit. Manilius omissa Carthagine ad Asdrubalem arma convertit.

XXIII.

Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss., P. Scipio delere Carthaginem *suprema sorte* molitus, *Cothonem ingreditur*: ubi dum sex *continuis* diebus *noctibusque* pugnatur, *ultima Carthaginienses desperatio ad deditionem traxit*, petentes, ut quos *belli clades reliquos fecit*, saltem *servire liceat*. Primum *agmen* mulierum *satis miserabile*, virorum *post magis deforme descendit*. Nam fuisse mulierum *vigintiquinque millia*, virorum *triginta millia*, *memoriae traditum est*. Rex Asdrubal se *ultro dedit*. Uxor *Asdrubalis* se duosque filios *secum in medium jecit incendium*. Ipsa autem civitas *decem et septem continuis diebus arsit*. Diruta est autem Carthago, *omni murali lapide in pulverem comminuto*, *septingentesimo post anno quam condita erat*.

Ita quarto quam inceptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum est. At vero cum alii Romanorum propter perpetuam Romae securitatem delendam esse decernerent, alii vero propter perpetuam Romanae virtutis curam, ne vigor Romanus, bellis semper exercitus, in languidam segnitiam solveretur, incolumem Carthaginem permittendam esse censerent.

Quod cum ita sit, cur Christianis temporibus imputant hebetationem ac rubiginem suam, qua foris crassi, intus exesi sunt? qui porro ante sexcentos fere annos cotem illam splendoris et acuminis sui Carthaginem perdiderunt. Itaque finem volumini faciam, ne forsitan collidendo vehementius, discussa ad tempus rubigine, ubi necessarium acumen elicere non possum, super-vacuum asperitatem inveniam.

(V, I.)

Ic wat, *cwæð* Orosius, hwæt se Romana gelp swiþost is, for þon þe hie monega folc oferwunnan, 7 monege cyningas beforan hiera triumphan oftrædlice drifon. Þæt sindon þa godan tida þe hie ealneg foregielpað, gelicost þæm þe hie nu cweþen þæt þa tida him anum gesealde wæron, 7 næren eallum folcum. Ac þær hie 5

*[Page 129.] hit georne ongitan cupen, þonne wisten hie *þæt hie wæron eallum folcum gemæne. Gif hie þonne cweðað þæt þa tida goda wæron, for þon þe hie þa ane burg welge gedydan, þonne magon hie ryhtor cweþan þæt þæt wæren þa ungesælgestan, for þon þe þurh þære anre burge wlenco wurdon ealle opra to wædlan 10 gedone. Gif hie þonne þæs ne geliefen, ascian þonne Italie hiera agne londleode, hu him þa tida gelicoden, þa hie mon slóg 7 hiende, 7 on oþru land sealde xx wintra 7 c. Gif hie þonne

¹ From C. him ne geliefen, ascien þon(ne)¹ Ispanie, þe þæt ilce wæron dreogende cc wintra, 7 monege oþre þeoda; 7 eac þa monegan 15

² corrected from non. cyningas, hu him licade, þonne hie mon² on geocum 7 on racen-tum beforan hiera triumphan drifon, him to gelpe, wið Rome

³ oð ðe C. weard, 7 sippan on carcernum lægon, oþ³ hie deaðe swulton. 7

⁴ ealle, with final e erased. hie monege cyningas geswencton, to þon þæt hie eall⁴ gesealdon þæt hie þonne hæfdon wiþ hiera earman life. Ac for þon hit is 20

⁵ From C. us uncuð 7 ungeliefedlic for þon þe we sint on þæm friþe geborene þe hie þa uneaðe hiera feorh (mid)⁵ geceapedon. Þæt wæs sippan Crist geboren wæs þæt we wæron of ælcum þeow-dome aliesde 7 of ælcum ege, gif we him fulgongan willaþ.

(V, II.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs dc wintrum 7 vi, 25 þæt wæs þy ilcan geare þe Cartaina toworpen wæs, æfter hiere hryre Gneo Cornelius 7 Lentulus Lucio towurpon Corinthum,

V. I.

Scio aliquantos post haec deinceps permoveri posse, quod victoriae Romanae multarum gentium strage crebrescunt; unde arbitror esse dicturos: *Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriae, magni ante currum reges, et victae gentes agebantur! Quibus breviter respondebitur, et ipsos de temporibus solere causari, et nos pro iisdem temporibus instituisse sermonem: quae tempora non uni tantum urbi adtributa, sed orbi universo constat esse communia. Aut si ideo felicia putantur, quia unius civitatis opes auctae sunt, cur non potius infelicissima judicentur, quibus potentissima regna ceciderunt? Edat Hispania sententiam suam, cum per annos ducentos hostem nec repellere poterat, nec sustinere. Quid tunc de suis temporibus sentiebat, ipsa dicat Italia. Non requiro de innumeris populis, bello victis, pretio vindictis, quid de temporibus judicarint. Omitto de regibus catenatis, sub jugum missis, ante currum actis, in carcere trucidatis. Inquietudo enim bellorum, qua illi adtriti sunt, nobis ignota est. In otio autem, quod illi post imperium Caesaris, nativitatemque Christi tenuiter gustaverunt, nos nascimur et senescimus: quod Roma in usum luxuriae suae ferro extorquebat a nostris, nunc in usum communis reipublicae conferat ipsa nobiscum.*

III.

Anno ab Urbe condita sexcentesimo sexto, hoc est, eodem anno, quo et Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. ruinam Carthaginis eversio Corinthi subsecuta est. Sane

¹ first t over
erasure.

ealra Creca heafedburg. On hiere bryne gemulton ealle [þa] onlicnessa togædere þe þærbinnan wæron, ge gyldene, ge sylfrene, ge ærene, ge cyprene, 7 on pyttas¹ besuncan. Giet to dæge mon hæf Corrinthisce fatu ealle þe þærof gewarhte wæron, for þon þe hie sint fægran 7 dierran þonne ænegu opru. 5

² in C. the
heading be
þam yrde
uariato is
added here.

*[Page 130.]

² On þæm dagum wæs án hirde on Ispanium, se wæs Ueriatuſ haten, 7 wæs micel þeofmon, 7 on þære stalunge he wearð reafere. 7 on ðæm reaflice he him geteah to micelne monfultum, 7 monege * tunas oferhergeade. Æfter þæm his weorod weox to þon swiþe þæt he monega land forhergeade. 7 Romanum 10 wearð micel ege from him, 7 Ueciliuſ þone consul ongean hiene mid firde sendon, 7 he þær gefliemed wearð, 7 his folces se mæsta dæl ofslagen. Æt oprum cirre þider for Gaiuſ (Foluciuſ)³ se consul, 7 eac gefliemed wearð. Æt þriððan cirre þider for Claudiuſ se con(sul)⁴, 7 þohte þæt he Romana bismer 15 gewreca⁵ sceolde, ac he hit on þæm færelte geiecte swiþor, 7 uneape self côm aweg.

⁶ geflymede
wurdon C.

Æfter þæm Ueriatuſ gemette mid þrim hunde monna Romana an M on anum wuda. Þær wæs Ueriatuſes folces ofslagen LXX, 7 Romana CCC, 7 þa opre geflymede⁶. On þæm fleame wearð 20 án Ueriatuſes þegn þæm oprum to longe æfterfylgende, oþ mon his hors under him ofſceat. Þa woldon þa opre ealle hiene ænne ofſlean, oþpe gebindan. Þa slog he anes monnes hors mid his sweorde þæt him wand þæt heafod of. Siþþan wæs eallum þæm oprum swa micel ege from him þæt hi hiene leng gretan ne 25 dorstan.

⁷ in C. the
heading be
þam mann-
cwealme is
added here.
⁸ wæs C.

Æfter þæm Apiuſ Claudiuſ se consul gefeah t wið Gælle, 7 þær gefliemed wearð; 7 raþe þæs eft fird gelædde wiþ hie, 7 siþe hæfde, 7 hiera ofſlog VI M. Þa he hamweard wæs, þa bæd he þæt mon dyde beforan him þone triumphan. Ac him Romane 30 untreowlice his forwierndon, 7 hit under þæt ladedon for þon þe he ær æt þæm oprum cirre siþe næfde.

⁷ Æfter þæm wearþ⁸ swa micel moncwealm on Rome þæt þær

cum propter multitudinem statuarum simulacrorumque in illo incendio permixta in unum auri argenti atque aeris omniaque simul metalla fluxissent, novum genus metalli factum est, unde usque in hodiernum diem Corinthia vasa dicuntur.

IV.

Iisdem consulibus, Viriathus in Hispania, homo pastoralis et latro, primum infestando vias, deinde vastando provincias, postremo exercitus vincendo, maximo terrori Romanis fuit: siquidem Iberum et Tagum transgredienti C. Vetilius praetor occurrit: qui continuo, caeso pene omni exercitu suo, vix ipse evasit. Deinde C. Plautium praetorem fugavit. Post etiam Claudius Unimanus contra Viriathum missus, quasi pro abolenda superiore macula turpiorem ipse auxit infamiam.

Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam, in qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti cecidisse Claudius refert; et cum victores abirent, unus ex iis, cum, circumfusus equitibus, pedes ipse deprehensus, unius eorum equo lancea perfosso, ipsius equitis ad unum gladii ictum caput desecuisset, ita omnes metu perculit, ut, prospectantibus cunctis, ipse abscederet.

Appius Claudius adversus Gallos congressus, et victus, quinque millia militum perdidit. Reparata pugna, quinque millia hostium occidit. Sed cum triumphum expetisset, propter superiora vero damna non inpetravisset, privatis sumtibus triumphavit . . .

Tanta pestilentia exorta est, ut ministri quoque faciendorum

nan utancymen mon cuman ne dorste, 7 monega land binnan
¹ yrfewearde C. þære byrig wæron butan ælcum ierfwearde ¹. Hie witon peah
 þæt þæt ilce yfel ofereode butan geblote, swa þa monegan ær
 dydan þe hie wendon þæt hie mid hiera deofolgildum gestiered
² tweon C. hæfden. Butan twoo ², gif hie þa blotan mehten, hie woldon ⁵
³ From C. secgean þæt him hiera (godas) ³ gehulpan. Ac hit wæs Godes
 *[Page 131.] gifu þæt ealle þa lægon þe hit don sceoldon, * op hit self ofereode.

Æfter þæm Fauius se consul fór mid firde ongean Ueriatuſ,
 7 gefliemed wearð. Se ilca consul gedyde eallum Romanum þa
 his biſmerleceſtan dæd, þa he aſpôn of Scippium DC monna to him 10
 his geþoftena, 7 þa hie him to coman, he het him eallum þa
 honda of aceorfan. Æfter þæm Pompeiuſ ſe conſul fór on
 Numentinas, Iſpania þeode, 7 gefliemed wearþ. Ymb XIII gear
 þæſ þe Ueriatuſ wið Romane winnan ongan, he wearð from hiſ
 agnum monnum ofſlagen; 7 ſwa oft ſwa hiene Romane mid 15
⁴ From C. gefeohte geſohton, he hie ſimle gefliemde. Þær dydon (peah) ⁴
 Romane lytla triëwþa þæt him þa wæron laðe 7 unweorþe
 þe hiera hlaforð beſwican, þe þe hie him leana to þære dæde
 wenden.

⁵ on þam C. Ic ſceal eac niede þara monegena gewinna geſwigian þe on ⁵ 20
 eaſtlandum gewurdon. Hiſ me ſceal aþreotan for Romana
 gewinnum. On þære tide Mitridatiſ, Partha cýning, geeode
 Babyloniam, 7 ealle þa land þe betwux þæm twæm eaum wæron,
⁶ ær wæron ær L. Induſe 7 Ipaſe, þ[a] wæron ær ⁶ on Romana anwalde. 7 ſiþþan
 he gebrædde hiſ rice eaſt op India gemæro. 7 Demetriuſ, Aſia 25
 cýning, hiene t[u]wa mid firde geſohte. Æt oprum cirre he
 wearð gefliemed, et oprum gefangen. He wæs on Romana
 onwalde, for þon þe hie hiene þær geſetton.

Æfter þæm Mantiuſ ſe conſul for on Numentine, Iſpania folc,
 7 þær wæs winnende op he genom friþ wiþ þæt folc, 7 hiene 30
 ſiþþan aweg beſtæl. Þa he ham com, þa heton hiene Romane
 gebindan, 7 gebringean beforan Numentia fæſtennes geate. Þa
 nawþer ne hine þa eft ham lædan ne dorſton þe hiene þider
 læddon, ne hiſ þa onfôn noldon þe hiene mon to brohte, ac ſwiþe

funerum primum non sufficerent, deinde non essent. Largissimae introrsum hereditates, et nulli penitus heredes.

Expiatio illa crudelis, et viam mortibus hominum morte hominis instruens, tandem Romanis quam vana esset, innotuit. Ante enim in suffragium praeveniendae cladis est habita, et sic pestilentia consecuta est: quae tamen sine ullis sacrificiorum satisfactionibus sedata est. Quam si aruspices, sub ipsa declinatione morborum forte celebrassent, proculdubio sibi, diis et ritibus suis reductae sanitatis gloriam vindicassent.

Igitur Fabius consul contra Viriathum dimicans, Bacciam oppidum in deditionem recepit. Fecit facinus etiam barbaris Scythiae, non dicam Romanae fidei et moderationi exsecrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate invitatos, deditionis jure suscepit, manus praecidit. Pompejus, sequentis anni consul, fines Numantinorum ingressus, accepta maxima clade discessit. Viriathus autem, cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protrivisset, insidiis suorum interfectus est: in hoc solo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percussores ejus indignos praemio judicarunt.

At ego intertexere Orientis illa inextricabilia bella poteram: sed Romanorum tanta sunt, ut jure fastidiantur aliena.

Mithridates tunc siquidem, rex Parthorum, victo Demetrio praefecto, Babyloniam urbem victor invasit. Omnes praeterea gentes, quae inter Hydaspem fluvium et Indum jacent, subegit. Ad Indiam quoque extendit imperium, Demetrium ipsum secundo sibi bello occurrentem, vicit et cepit.

Mancinus consul, postquam apud Numantiam suscepit exercitum, adeo infelicitè praelia gessit, ut foedus cum Numantinis facere cogeretur. Senatus dissolvere foedus, et Mancinum dedere Numantinis praecepit, qui ante portas Numantinorum expositus, a suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lacrymabile utrisque spectaculum praebuit.

hreowlice swa gebend he on a[n]re stowe beforan þæm geate
wæs wuniende, oþ he his lif forlet.

On þæm dagum Brutus se consul ofslog Ispania folces LX M,
þa wæron Lusitaniam on fultume. 7 raþe þæs he fôr eft on
*[Page 132.] Lusitanie, 7 hiera ofslog * L M, 7 VI M gefeng. On þæm dagum fôr 5
Lapidus se consul on þa nearran Ispanie, 7 gefliemed wearð, 7
his folces wæs ofslagen VI M. 7 þa þe þær aweg comon,
hie oþflugon mid þæm mæstan bismre. Hwæper Romane
hit witen nu ænegum men to secganne, hwæt hiera folces
on Ispanium ón feawum gearum forwurde? Þonne hie from 10
gesælgum tidum gilpað, þonne wæron þa him selfum þa
ungesælgestan.

Da þa Seruius Fuluius 7 Flaccus Quintus wæron consulas,
wearþ on Rome an cild geboren, þæt hæfde IIII fet 7 IIII handa,
7 IIII eagan, 7 IIII earan. On þæm geare asprong úp Eþna fýr 15
1 From C. (on Sicilium)¹, 7 mare þæs landes forbærnde þonne hit æfre ær
dyde.

(V, III.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum 7 XX,
þa þa Mantius gedyde pone yfelan friþ on Numantium² swa hit
Romane selfe sædon þæt under hiera anwalde nan bismrelecre 20
dæd ne gewurde, buton on þæm gefeohte æt Caudenes Furculus
—þa sendon Romane Scipian on Numantie mid firde. Hie
sindon on þæm norðwestende Ispania; 7 heo hie selfe ær þæm
mid feower M aweredon XIII winter wið Romana XL M, 7 oftost
sige hæfdon. Þa besæt Scipia hie healf gear on hiera fæstenne, 7 25
hie to þon gebrocode þæt him leofre wæs þæt hie hie seolfe

² Numaan-
tium L., Nu-
mantiam C.

V.

Interea Brutus *in ulteriore Hispania sexaginta millia Gallaeorum*, qui Lusitanis auxilio venerant, *asperrimo bello oppressit*. Quorum *in eo praelio* quinquaginta millia occisa, sex millia capta *referuntur*. In citeriore Hispania Lepidus proconsule Vaccaeos *innoxiam gentem expugnare tentavit*. Sed mox accepta clade *gravissima improbae pertinaciae poenas luit*. Sex millia quippe Romanorum *in hoc injusto bello caesa sunt*: reliqui, *exuti castris, armis etiam perditis*, evaserunt. Ita nunc sibi haec tempora loco felicitatis *adscribant, ut non dixerim Hispani, tot pulsati bellis, sed vel ipsi saltem Romani, toties superati*: ut non exprobrem, quot legiones consumti sint. Patet, apud utrosque misera illa tempora *judicata*.

VI.

Sex. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Pisone consulibus, Romae puer natus est quadrimanus, oculis quatuor, auribus *totidem*. Mons Aetna ignes *eructavit, ac fudit*: qui proxima quaeque corripientibus *exussere flammis*.

VII.

Anno ab Urbe condita DCXX, cum major *pene infamia de foedere apud Numantiam pacto quam apud Caudinas furculas pudorem Romanae frontis oneraret*, Scipio Africanus *ad oppugnamdam Numantiam cum exercitu missus est*. Numantia autem *citerioris Hispaniae in capite Gallaeciae sita, ultima Celtiberorum fuit*. Haec per annos quatuordecim cum quatuor millibus suorum quadraginta millia Romanorum *non solum sustinuit, sed etiam vicit*. Scipio urbem obsidione *conclussit*. Igitur *conclusi diu Numantini, et fame trucidati, deditionem sui*

¹ *se Scipio C.* forneðdon þonne hie þa iermpo leng þrowoden. Ða Scipia¹ onget þæt hie swelces modes wæron, þa het he sum his folc feohtan on þæt fæsten þæt hie mid þæm þæt folc ut áloccoden. Ða wæron þa burgware to þon fægene 7 to þon bliðe þæt hie feohtan moston, 7 gemong ðæm gefean hie hie selfe mid ealoð⁵ oferdrencton, 7 ut irnende wæron æt twæm geatum. On þære byrig wæs ærest ealogeweorc ongunnen, for þon þe hie² win næfdon. On þæm swicdome wearþ Numantia duguð² *³ [Page 133.] gefeallen. 7 * se dæl þe þær to lafe wearð forbærdon ealle þa burg, for ðon þe hie ne upon þæt hiera fiend to hiera¹⁰ ealdgestreonum fengon; 7 æfter þæm hie hie selfe on þæm fyre forspildon.

³ *se Scipio C.* Ða Scipia³ hiene hamweard wende of þæm lande, þa côm him tó an eald mon, se wæs Numentisc. Ða frægn Scipia hiene an hwy hit gelang wære þæt Numentig swa raðe ahnescaden, swa¹⁵ hearde swa hie longe wæron. Ða sæde he him þæt hie wæren⁴ (hearde)⁴, þa hwile þe hie hira ánrædnesse geheoldon him betweenum, 7 anfealdnesse; 7 sona swa hie him betweenum ungerædnesse upáhofon, swa forwurdon hie ealle. Ða wearð Scipian⁵ þæt ondwyrd swipe andrysne, 7 ealle Romana weotan²⁰ for ðæm andwyrd mid wordum swipe geegsade⁶, þa he ham côm, for þon þe hie þa hæfdon ungerædnesse him betweenum.

On þære tide Craccus wæs heten⁷, an para consula, 7 (he)⁸ winnan ongon wið ealle þa opre, op hie hiene²⁵ ofslogon.

² þam Scipian C.

⁶ 7 eallum Romanum witum for þam andwyrd 7 for þam wordum hi wurdon swiðe mid geegsode C.

⁷ haten C.

⁸ From C.

7 eac on þære tide on Sicilium þa þeowas wunnan wið þa hlafordas, 7 uneape oferwunnene wurdon, 7 VI M ofslagen, ær hie mon gebiggiean mehte, 7 æt þære anre byrg Minturnan hiera mon áheng fife healf hund.

obtulerunt, saepe etiam orantes justae pugnae facultatem. Ultimo omnes duabus portis eruperunt, larga prius potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto. Atrox diu certamen. Numantini, interfectis suorum fortissimis, bello cedunt. Novissime urbem succenderunt, cunctique igne consumti sunt.

VIII.

Scipio autem, Tiresum quemdam, Celticum principem, consulit, qua ope res Numantina aut prius invicta durasset, aut post fuisset eversa: Tiresus respondit: Concordia invicta, discordia exitio fuit: quod Romani tamquam sibi ac de se dictum exempli loco acceperunt, quippe quibus jam de seditionibus discordantis totius Urbis nunciabatur.

Ea tempestate apud Romam Gracchorum seditiones agitantur. Gracchus cum eniteretur ut ipse tribunus plebis permaneret, cumque seditiones populi accenderet, . . . ictu clavae exanimatus est.

IX.

Orta praeterea in Sicilia belli servilis contagio multas infecit provincias. Nam et Minturnis quadringenti et quinquaginta servi in crucem acti, et Sinuessae ad quatuor millia servorum oppressa sunt.

(V, IV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs *DC wintrum* 7 *xxi*,
¹ *From C.* Lucinius ¹ *Crassus* se consul—(he) ² wæs eac Romana ieldesta
² *From C.* *biscep*—he gefor mid firde ongean *Aristonocuse* þæm cyninge, se
 wolde geagnian him þa læssan *Asiam*, þeh þe hie *ár Attalis* his
 agen broðor hæfde *Romanum* to boclande geseald. *Craccuse* 5
 wæron monege cyningas of monegum landum to fultume cumene.
 An wæs of *Nicomedia*, oper of *Bippinia*, pridda of *Ponto*, feorþa
 of *Armenia*, fifta of *Argeate*, sixta of *Cappadocia*, seofða of
Filimine, eahteþa of *Paflogoniam*. 7 þehhwæpre, raðe þæs ðe
³ *aflymed C.* hie togædere comon, se con[sul] wearð gefliemed ³, þeh ⁴ he 10
⁴ *beah þe C.* micelne fultum hæfde. Þa þæt *Perpena* gehierde, se oper consul,
 * [Page 134.] he þa hrædlice * fird gegaderade, 7 on þone cyning ungearone
⁵ *From C.* becom, þa his fird (eall) ⁵ tofaren wæs, 7 hiene bedraf into anum
⁶ *ealle þa C.* fæstenne, 7 hiene besæt, op hiene þa ⁶ burgleode ágeafan þæm
⁷ *From C.* consule, 7 (he) ⁷ hiene het sippan to Rome bringan, 7 on carcern 15
 bescufan, 7 he þær lëg op he his lif forlet.

On þære tide *Antiochuse*, *Asia* cyninge, gepuhte ðæt he rice
 genoh næfde, 7 wilnade þæt he *Parthe* begeate, 7 þider fór mid
 monegum þusendum, 7 hiene þær *Parthe* iepelice oferwunnan, 7
 þone cyning ofslogan, 7 him þæt rice geagnedan; for þon 20
⁸ *From C.* *Antiochus* ⁸ giemde hwæt he hæfde monna gerimes, 7 ne nom
^{Actiochus L.} nane ware hulice hie wæron, for þon hiera wæs ma forcupra
 þonne æltæwra.

On þære tide *Scipia*, se betsta Romana pegn ⁹, mænde his
⁹ *se besta 7 se selesta Romana witenas 7 begena C.* earfoða to Romana witum, þær hie æt hiera gemote wæron ¹⁰, 25
¹⁰ *for hwy C.* hwy hie hiene swa unweorðne on his ylde dyden; 7 ascade hie
 for hwy hie nolden gepencan ealle þa brocu 7 þa geswinc þe he
 for hira willan, 7 eac for hiera niedpearfe fela wintra dreogende
¹¹ *oftsiðum C.* wæs, únarimedlice oft ¹¹; 7 hu he hie adyde of *Hannibales* peow-
 dôme, 7 of monegre operre þeode; 7 hu he him to peowdome 30
 gewylde ealle *Ispanie*, 7 ealle *Africe*. On þære ilcan niht (þe
 he on dæg þas word spræc) *Romane* him gepancodon ealles his
¹² *From C.* geswincs (mid wyrstan leane þonne he to him geearnod hæfde) ¹²
 þa hie hiene on his bedde ásmorodon (7 aprysemodon; þæt he
 his lif alet) ¹².

X.

Anno ab Urbe condita DCXXII, P. Licinius Crassus, consul et pontifex maximus, adversus Aristonicum, Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiam pervaserat, cum *instructissimo missus exercitu: praeterea a magnis regibus, hoc est, Nicomede Bithyniae, Mithridate Ponti et Armeniae, Ariarathae Cappadociae, Pylemene Paphlagoniae, eorumque maximis copiis adjutus, conserto tamen bello victus est: et cum pene captus esset, virgam in oculum Thracis impegit, barbarus autem latus Crassi gladio transverberavit.* Perperna consul, audita morte Crassi, raptim in Asiam pervolavit, Aristonicum inproviso bello adortus, nudatumque omnibus copiis in fugam vertit; cumque Stratonicen urbem, ad quam ille confugerat, obsidione cinxisset, trucidatum fame ad deditionem coegit. Aristonicus Romae jussu senatus in carcere strangulatus est.

Iisdem temporibus Antiochus, non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediae imperio, adversus Phrahatem Parthorum regem congressus et victus est. Qui cum in exercitu suo centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum inmixta scortis et histrionibus trahebat. Itaque facile, Parthorum viribus oppressus, interiit.

P. Scipionem Africanum, pridie pro concione de periculo salutis suae contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab improbis et ingratis denunciari cognovisset, alio die mune exanimem in cubiculo suo repertum, non temere inter maxima Romanorum mala recensuerim.

¹ Orestestes
L.; ærest C.
² om. in C.

Ða þa Emilius Orestes¹ wæs consul, Eþna fýr afleow úp swa
brád 7 swa micel, þætte feawe men² þara monna mehten beon
eardfæste, þe on Lipare wæron þæm iglande, þe þær nihst wæs,
for þære hæte 7 for þæm stence; ge ealle ða clifu þe neah
þæm³ sæ wæron forburnan to ascan; 7 ealle þa scipu formulton 5
þe neah þæm sæ færende wæron, ge ealle þa fiscas þe on þæm sæ
wæron acwēlan for þære hæte.

³ þære C.

*[Page 135.]

Ða þa Marcus Flaccus wæs consul, *comon gærstapan on
Africe, 7 ælc wuht forscurfon þæs þe on þæm lande wæs
weaxendes 7 growendes. Æfter þæm com án wind, 7 forbleow 10
hie ut on sæ. Æfter þæm þe hie ádruncne wæron, hie wearp se⁴
sæ úp, 7 sippan mæst eall forwearð þæt on þæm lande wæs, ge
mo[n]na, ge nietena, ge wildeora for þæm stence.

⁴ seo C.

(V, V.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum 7 XXVII,
þa þa Lucius Mella 7 Quintus Flaminius wæron consulas, þa 15
gewearð þa senatos þæt mon eft sceolde getimbran Cartainam.
Ac þære ilcan niht þe mon on dæg hæfde þa burg mid stacum
gemearcod, swa swa hie hie þa wyrcean woldon, wulfas átugan
þa stacan úp, 7 þa men forleton þæt weorc for þæm, 7 longe⁵
gemot ymb þæt hæfdon hwæðer hit tacnade, þe sibbe þe un- 20
sibbe, 7 hie hie swa þeah eft getimbredon.

⁵ long C.

On þære tide Metellus se consul fôr on Belearis þæt land,
7 oferwan þa wicingas þe on þæt land hergedon, þeh⁶ þara lond-
leoda eac fela forwurde.

⁶ þeah þe C.

M. Aemilio, L. Oreste consulibus, Aetna exundavit igneis globis ; rursusque Lipara insula, et vicinum circa eam mare in tantum effervuit, ut adustas quoque rupes dissolverit, tabulata navium liquefactis ceris extorruerit : exanimatos pisces excoxerit : homines quoque suffocavit.

XI.

Plautio Hypsaeco, et M. Fulvio Flacco consulibus, cum per totam Africam immensae locustarum multitudines coaluissent, et cunctam spem frugum abrasissent, herbasque omnes, et folia arborum consumsissent, repentino abreptae vento, pelago immersae sunt. Harum cum immensos acervos fluctus per litora propulissent, tetrum odorem putrefacta congeries exhalavit, unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut pecudum ac bestiarum dissolutarum cadavera vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco.

XII.

Anno ab Urbe condita DCXXVII, Lucio¹ Caecilio Metello, et T.¹ Q. Quinctio Flaminino Coss. Carthago in Africa restitui jussa, restituta et repleta est, magno ante prodigio praecedente. Nam cum mensores ad limitandum Carthagiensem agrum missi, stipites, terminorum indices fixos, nocte a lupis revulsos reperissent, aliquamdiu haesitatum est, utrum Romanae paci expediret, Carthaginem reformari.

XIII.

Iisdem temporibus Metellus Balears insulas bello pervagatus edomuit, et piraticam infestationem plurima incolarum caede compressit.

(V, VI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs ðc wintrum 7
 1 *From C.* XXVII, Fauius se consul gemette Betui(tu)san¹, Gallia cyning,
 7 hiene mid lytlum fultume ofercóm.

(V, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs ðc wintra 7 XXXV,
 2 *From C.* þa þa Scipia Nasica 7 Lucius (Cal)furnius² wæron consulas on 5
 3 *the r erased.* Rome, Romane wunnon wið Geoweorþan³, Numeðia cyninge.
 Se ilca Geoweorða wæs Mecipsuses mæg, Numeðia cyninges. 7
 4 *læran C.* he hiene on his geogoðe underfeng, 7 hiene fedan het, 7 tyhtan⁴
 mid his twam sunum. 7 þa se cyning gefór, he bebead his
 twæm sunum þæt hie þæs rices þriððan dæl Geoweorþan 10
 sealden. Ac sippan se þriðða dæl on his gewealde wæs, he
 beswac begen þa suna : operne he ofslog, operne adræfde. 7
 *[Page 136.] he sippan gesohte Romane *him to fripe. 7 hie sendon Cal-
 furnan þone consul mid him mid firde. Ac Geoweorða gecea-
 pade mid his feo æt þæm consule þæt he þæs gewinnes lytel 15
 purhteah. Æfter þæm Geoweorþa cóm to Rome, 7 diegellice
 geceapade to þæm senatum, [to] anum 7 to anum, þæt hie ealle
 5 *From C.* (wæron)⁵ ymb hiene twywyrdige. Þa he hiene hamweard of
 þære byrig wende, þa tælde he Romane, 7 hie swiþe bismrade
 mid his wordum, 7 sæde þæt mon nane burg ne mehte ieð mid 20
 feo geceapian, gif hiere ænig mon ceapode.

Þæs on þæm æfterran geare Romane sendon Anilius Mos-
 6 *mostumus C.* tumius⁶ þone consul mid LX M angean Geoweorþan. Heora
 7 *gemittineg C.* gemetig⁷ wæs æt Colima þære byrig, 7 þær wæron Romane
 oferwunnen. 7 sippan lytle hwile hie genamon friþ him be- 25
 tweonum, 7 sippan mæst ealle Africe gecirdon to Geoweorþan.
 Æfter þæm Romane sendon eft Metellus mid firde angean
 8 *wanting in both MSS.* Geoweorþan, 7 he sige hæfde æt twam cierrun, 7 æt (þæm)⁸
 þriððan cierre he bedraf Geoweorþan on Numeðiam his agen
 lond, 7 hiene geniedde þæt he sealde Romanum þreo hund gisla. 30
 7 he þeh sippan na py læs ne hergeade on Romane. Þa sendon
 hie eft Marius þone consul angean Geoweorþan, á swa lytigne 7

XIV.

Anno ab Urbe condita DCXXVIII, Fabius consul Bituito, regi *Arvernorum*, Galliae civitatis, cum parvo exercitu occurrit . . . victi *Galli*.

XV.

Anno ab Urbe condita DCXXXIX, P. Scipione Nasica, et L. Calpurnio *Bestia* consulibus, Jugurthae, Numidarum regi, bellum *consensu populi Romani senatus indixit*. Jugurtha, Micipsae, Numidarum regis, adoptivus, *heresque inter naturales ejus filios factus, coheredes suos, id est, Hiempsalem occidit, Adherbalem Africa expulit*. Calpurnium deinde consulem adversum se missum pecunia *corruptit, atque ad turpissimas condiciones pacis adduxit*. Praeterea cum Romam ipse venisset, omnibus pecunia corruptis *seditiones dissensionesque permiscuit : quam cum egrederetur, infami satis notavit elogio, dicens : 'O urbem venalem, et mature perituram, si emtorem invenerit !'*

Insequenti anno A. Postumium, *Postumii consulis fratrem, quem is quadraginta millium armatorum exercitui praefecerat, apud Calamam urbem bello oppressit : cuique victo ignominiosissimum foedus exegit, universam pene Africam regno suo junxit*. Postea tamen Metelli *integritate et disciplina coercitus, duobus etiam praeliis victus, vidit et vastari Numidiam suam et non posse defendi : a quo ad deditionem coactus, trecentos obsides dedit*. Exin cum improbos non cohiberet excursus, C. Marii consulis, qui¹ non minore pene quam ipse praeditus erat ^{1 not in Hc.} astutia, Romanisque viribus fractus est : maxime postquam Marius urbem Capsam, regis tunc thesauris confertissimam,

- á swa brægdenne swa he wæs; 7 for to anre byrg gelicost þæm þe he hie abrecan þohte. Ac sona swa Geoweorþa hæfde his fultum to þære byrg gelædd angean Marius, þa forlet he Marius þæt fæsten, 7 fór to oþrum, þær he geascade þæt Geoweorþan goldhord wæs, 7 gemedde¹ þa burgleode þæt hie him eodon⁵ on hond, 7 him ageafon eall þæt liege(n)de feoh þæt þær binnan wæs. Þa ne getruwade Geoweorþa his agnum folce ofer þæt, ac gepoftade him wiþ Bohan, Ma[u]ritania cyning. 7 he him côm to mid micle monfultume, 7 oftrædlice on Romane stalade, oþ hie gecwædon folcgefeoh him betweonum. To þæm gefeohte 10
- *[Page 137.] hæfde Boho Geoweorþan b oht to fultume LX M gehor*sedra butan feþan. Næs na mid Romanum ær ne sippan swa heard gefeoht swa þær wæs, for þon þe hie wurdon on ælce healfe utan befangen, 7 heora eac mæst for þon forwearþ þe hiora gemitting wæs on sondihtre dune, þæt hie for duste ne mehton 15 geseon hu hi hi behealdan sceolden. Toeacan þæm hie derede ægþer ge þurst ge hæte, 7 ealne ðone dæg wæron þæt þafiende oþ niht. Þa on mergen hie wæron þæt ilce donde, 7 eft wæron on ælce healfe utan befangen, swa hie ær wæron. 7 þa hie swiðost tweode hwæðer hie aweg comen, þa gecwædon hie þæt hie sume 20
- ² From C. hie beæftan wereden, 7 sume þu(r)h² ealle þa truman ut áfuhten, gif hie mehten. Þa hie swa gedon hæfdon, þa com a(n)² ren;
- ³ swiðe þæt C. 7 swiþe³ Mauritanix wæron mid þæm gewergade, for þon þe hiera sceldas wæron betogen mid elpenda hydum, þæt hie heora
- ⁴ From C. feawa (for þam wætan)⁴ ahebban mehton, 7 for þæm gefliemde 25 wurdon, for þon þe elpendes hyd wile drincan wætan, gelice 7 spynges dēð. Þær wearð Mauritania ofslagen LX M 7 an hund (manna)⁵. Æfter þæm Boho genom friþ wið Romanum, 7 him
- ⁵ From C. Geoweorþan gebundenne ageaf, 7 hiene mon dyde sippan on carcern 7 his twegen suna, oþ hie þær ealle acwælon. 30

(V, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs vi hunde wintra 7 XLII, þa þa Mallius 7 Cuintinus wæron *consulas*, Romane gefuhton wið Cimbros 7 wið Teutonas 7 wið Ambronos—þas þeoda wæron on Gallium—7 þær ealle ofslagene wurdon buton

cepit. Diffidens deinde propriis rebus et viribus Jugurtha, societatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cujus equitatu in inmensum auctus, Marianum exercitum creberrimis incursionibus fatigavit. Postremo apud Cirtam adversus Romanos sexaginta millibus equitum instructus occurrit. Numquam ulla Romano militi tumultuosior pugna et terribilior fuit, adeo ut discursu equitum suscitatus pulvis coelum subtexuerit. Eadem postera die et belli et periculi facies. Undique enim eques incluserat. Jam tertia dies, et nullum undecumque suffragium, tandem Marius consul universo simul agmine prorupit e vallo. Repentina pluvia sitientibus Romanis potum praebeuit. Porro autem Numidis hastilia telorum lubrica reddidit: Scuta etiam, quae elephanti corio extento habilia gestabant, cujus ea natura est, ut imbrem tanquam spongia ebibat, quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt. Ita ex insperato conturbatis Mauris et Numidis, Bocchus et Jugurtha fugerunt. Post hoc nonaginta millia armatorum novissimo bello ab iisdem regibus objecta; haec quoque usque ad internecionem caesa referuntur. Ex eo Bocchus pacem petivit: atque Jugurtham, catenis obrutum, misit ad Marium: qui cum duobus filiis suis in carcere strangulatus est.

XVI.

Anno ab Urbe condita DCXLII, C. Manlius consul et Q. Caepio proconsule adversus Cimbros et Teutonas et Ambronas, Gallorum gentes, missi, victi sunt: siquidem in ea pugna M. Aurelius consularis interfectus est. Duo filii consulis caesi, octoginta millia

¹ *From C.*² *Romana C.*³ *hundeah-
tatig C.*

x mon(num)¹—þæt wæs XL M. 7 þær wæs Romane² ofslagen
eahtatig³ þusenda, 7 heora consul 7 his twegen suna. Æfter
þæm þa ilcan ðeoda besætan Marius þone consul on anum
fæstenne, 7 hit long first wæs ær he ut wolde faran to gefeohte,
ær him mon sæde þæt hie wolden faran on Italiam, Romana⁵
lond. *Ac siþþan he him fôr to ut of þæm fæstenne, þa hi hi
on anre dune gemetton, þa mænde þæs consules folc to him
heora þurst, þe him getenge wæs. Þa andwyrde he him, 7
cwæð: ‘eape we magon geseon on opre healfe urra feonda
hwær se drinca is gelang þe us niht is; ac for þæm þe hie¹⁰
us near sint, we him ne magon buton gefeohte to cuman.’ Þær
hæfdon Romane sige, 7 þær wæs Gallia ofslagen twa hund M,
7 hiora latteow, 7 eahtatig M gefangen.

*[Page 138.]

(V, IX.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VI hunde wintrum
7 XLV, on þæm fiftan geare þe Marius wæs consul, 7 eac þa mid¹⁵
Romanum wæs sibb of oprum folcum, þa ongunnon Romane þa
mæstan sace him betweenum up áræran, þeh ic hit nu scortlice
seggan scyle, cwæð Orosius, hwa þæs ordfruman wæron. Þæt
wæs ærest Marius se consul, 7 Lucius, 7 Apulcius, 7 Saturninus,
þæt hie adræfdon Metellus þone consul on elpeode, se wæs²⁰
consul ær Marius. Hit wæs þa swiþe oppyncende⁴ þam oprum
consulum, Pompeiuse 7 Caton; þeh þe hie mid þære wrace þæm
adræfdan on nanum stale beon ne mehton, hie þeh þurhtugon
þæt hie ofslogon Lucius 7 Saturninus, 7 eft wæron biddende
þæt Metellus to Rome moste. Ac him þagiet Marius 7 Furius²⁵
forwierndon, 7 him þa siþþan se feondscipe wæs betweenum
weaxende, þeh þe hie hit openlice cyþan ne dorsten for para
senatum ege.

⁴ *of þincende
C.*

(V, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VI C wintra 7 LXI,
on þæm siextan geare þe Iulius se ca(se)re⁵ wæs consul 7 Lucius³⁰
Martius, wearþ ofer ealle (Italia)⁶ ungeferlic unsibb 7 openlice
cuð betuh Iuliuse 7 Pompeiuse, þeh hie hit ær swiþe him

⁵ *From C.*⁶ *From C.*

Romanorum ea tempestate trucidata, quadraginta millia *calonum* atque *lixarum* interfecta, *Antias* scribit. Ita decem tantummodo homines superfuisse referuntur. Igitur Marius consul, cum juxta *Isaræ* *Rhodanique* flumina castra posuisset, *Teutones*, *Cimbri*, et *Ambrones*, postquam continuo triduo circa Romanorum castra pugnarunt, Italiam petere destinarunt. Marius castra movit, et collem occupavit. Cumque exercitui ejus aqua ad potandum deesset, querelisque omnium coargueretur, aquam quidem in conspectu esse respondit, sed eam ferro vindicandam. Mox justo certamine bellum gestum, et vicere Romani. Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta sunt, octoginta millia capta referuntur. Dux quoque eorum occisus est.

XVII.

Anno ab Urbe condita DCXLV, post quintum Marii consulatum, quo status imperii Romani jure conservatus judicatur, sexto consulatu ejusdem Marii ita labefactatus est, ut pene usque ad extremum intestina clade conciderit. Evolvere discordiarum ambages longum videtur: sane breviter strinxisse sufficiat quod primus L. Appuleius Saturninus excitati tumultus auctor exstiterit, Q. Metello Numidico inimicus, qui eum censorem creatum armata multitudine obsedit. Subsequente anno Marius, sextum consul, et Saturninus conspiraverunt Metellum in exilium agere. Metellus damnatus, in exilium cum totius Urbis dolore discessit. Saturninus et *Saufeius* et *Labienus* occisi sunt. Tunc Cato atque Pompeius rogationem de reditu Metelli totius Urbis gaudio promulgarunt: quae ne perferretur, Marii et Furii factionibus intercessum est.

XVIII.

Anno ab Urbe condita DCLIX, Sex. Julio Caesare, et L. Marcio Philippo consulibus, intestinis causis sociale bellum tota commovit Italia. Eo accessit, ut maestam Urbem prodigia dira terrerent. Nam globus ignis a regione septemtrionis cum

*[Page 139.]

betweonum diernden. 7 eac on þæm geare gewurdon monega wundor on monegum londum. *Án wæs þæt mon geseah swelce an fyren hring norðan cumen mid micle swege. Oper wearp on Tarentan þære byrig æt anre feorme : þonne mon þa hlafas wrát to picgeanne, þonne orn þær blod ut. Þæt þridde 5 wæs þæt hit hagolade seofon niht, dages 7 nihtes, ofer ealle Romane. 7 on Somnia þæm londe seo eorpe tobærst, 7 þonan up wæs biernende fyr wið þæs hefones. 7 mon geseah swelce hit wære an gylden hring on heofonum brædre þonne sunne ; 7 wæs from þæm heofone bradiende niþer oþ þa eorþan, 7 wæs 10 eft farende wið þæs hefones.

On þære tide Pincente þæt folc, 7 Uestine, 7 Marse, 7 Peligni, 7 Marrucine, 7 Somnite, 7 Lucani hie ealle gewearð him betweonum þæt hie wolden Romanum geswican, 7 ofslogon Gaius Seruius, Romana ealdormon, se wæs mid ærendum to him onsended. On ðæm 15 dagum aweddon þa nietenu 7 þa hundas þe wæron on Somnitum.

¹ casere C.² 7 raðe C.

Æfter þæm gefeaht Pompeius se consul wið eal þa folc, 7 gefliemed wearp. 7 Iulius se cesar¹ gefeaht wið Marse þæm folce, 7 gefliemed wearð. Rape² þæs Iulius gefeaht wið Somnitum, 7 wið Lucanum, 7 hie gefliemde. Æfter þæm hiene mon het casere. 20 Þa bæd he þæt mon þone triumphan him ongean brohte. Þa sende him mon ane blace hacelan angean, him on bismer, for triumphan. 7 eft hie him sendon ane tunecan ongean, þa þe hie to geheton, þæt he ealles buton arunge to Rome ne côm.

*[Page 140.]

³ om. in C.⁴ From C.; nærsum L.

Æfter þæm Silla se consul, Pompeiuses gefera, gefeaht wið 25 Esernium þæm folce, 7 hie gefliemde. Æfter þæm gefeaht Pompeius wið Pincentes þæm folce, 7 hie gefliemde. Þa brohton Romane þone triumphan angean Pompeius mid micelre weorþfulnesse for þæm lytlan sige þe he þa hæfde, 7 noldon Iuliuse nænne weorþscipe don, þeh he maran *dæd gedon hæfde, 30 buton ane tunecan, 7 hi³ heora gewin mid þæm swiþe geiecton. Æfter þæm Iulius 7 Pompeius abræcan Asculum þa burg on Mærsum⁴, 7 þær ofslogon eahtatiene m. Æfter þæm gefeaht Silla se consul wið Somnitum, 7 heora ofslog eahtatiene m.

maximo coeli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per convivium frangerentur, cruor e mediis panibus fluxit. Praeterea per septem dies grandio lapidum terram verberavit. In Samnitibus hiato terrae flamma prorupit, et usque in coelum extendi visa est. Complures praeterea videre Romani globum coloris aurei coelo ad terram devolvi, rursus in sublime ferri, ac magnitudine sua ipsum solem obtexisse.

Igitur Picentis, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc defectionem meditarentur, C. Servilium praetorem, legatum ad se missum, occiderunt. Omnium generum animalia, quae inter homines vivere solita erant, relictis stabulis ad silvas montesque fugerunt. Canes quoque vagi oberrarunt.

Igitur Cn. Pompeius praetor cum Picentibus bellum gessit, et victus est. Julius Caesar, Samnitium pugna victus, caeso fugit exercitu. L. Julius Caesar adversus Samnites et Lucanos dimicans, multa hostium millia interfecit. Cumque ab exercitu Imperator adpellatus esset, Romanque nuncios de victoria misisset, senatus sagum, hoc est, vestem moeroris deposuit, atque antiquum togae decorem recuperavit.

Sulla, Aeserniam missus, maximo bello et plurima caede hostium urbem servavit. Cn. Pompeius Picentes gravi praelio fudit, qua victoria senatus laticlaviam recepit, cum togas tantummodo victoria Caesaris sumsisset. Pompejus diu obsedit Asculum civitatem: nec tamen expugnasset, nisi populum in campum prorumpentem gravissima oppressione vicisset. Decem et octo millia Marsorum in ea pugna caesa sunt. Postumius Albinus lapidibus occisus est. Sulla consul civilem cruorem non nisi hostili sanguine expiari posse testatus est: cujus rei conscientia permotus exercitus, ita pugnam adortus est, ut sibi unusquisque pereundum videret, nisi vicisset. Decem et octo millia Samnitium eo praelio caesa sunt.

(V, XI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs vi hunde wintra 7 LXII, þætte Romane sendon Sillan þone consul ongean Metrepatris Partha cyning. Þa ofpuhte þæt Mariuse þæm consule, Iuliuses eame, þæt mon ðæt gewin nolde him betæcan. 7 bæd þæt him mon sealde þone seofopan consulatum, 7 eac þæt gewin, 5 for þon þe hit wæs þeaw mid him þæt mon ymbe xii monað dyde ælces consules setl ane pyle hierre þonne hit ær wæs. Þa Silla geacsade on hwele gerád Marius côm to Rome, he þa hrædlice mid ealre his firde wið Rome weard farende wæs, 7 Marius bedraf into Romeburg¹ mid eallum his folce, 7 hiene 10 sippan þa burgleode gefengon 7 gebundon, 7 hiene sippan þohton Sillan agifan. Ac he fealh þære ilcan niht of þæm bendum þe hiene mon on dæg gebende, 7 sippan fleah sup ofer sae (on Affricam, þær his fultum mæst wæs)²; 7 raþe eft wæs cirrende wið Rome weard. Him wæron twegen consulas on ful- 15 tume, Cinna 7 Sertorius, þa wæron simle ælces yfles ordfruman.

³ From C. 7 raðe þæs þe þa senatus gehierdon þæt Marius (to)³ Rome nealæcte, hie ealle ut aflugon on Creca lond æfter Sillan 7 æfter Pompeiuse, þider hi þa mid firde gefaren wæron. Þa wæs Silla mid micelre geornfulnisse farende of Crecum wiþ Rome 20 weard, 7 wið Marius heardlice gefeagt⁴ þurhteah, 7 hiene gefliemde, 7 ealle ofslog binnan Romebyrg þe Mariuse on fultume wæron. Raðe þæs ealle þa consulas wæron deade buton twæm. Marius 7 Silla geforan him self, 7 Cinna wæs ofslagen

*[Page 141.] *on Smyrna, Asia byrg, 7 Sertorius wæs ofslagen on Ispania⁵. 25

⁵ From C.;
ispania L. (is
end of line).

Þa underfeng Pompeius Partha gewin, for þon Metrepatris heora cyning teah him to þa læssan Asiam 7 eall Creca lond. Ac hiene Pompeius of eallum þæm londe afliemde, 7 hiene bedraf on Armenie, 7 him æfterfylgende wæs, op hiene oppre⁶

⁶ oðre C.

XIX.

Anno ab Urbe condita sexcentesimo sexagesimo secundo, *Mithridaticum bellum coeptum est.* Marius, Sulla consule, et contra Mithridatem *profecturo*, adfectavit septimum consulatum, et bellum *suscipere* Mithridaticum, quo Sulla cognito, cum *quatuor legionibus primum ante Urbem consedit*, mox Urbem cum exercitu irrupit. Marius fugiens, in *Minturnensium paludibus sese abdidit*, e quibus *protractus*, Minturnas deductus, contrususque in carcerem, *percussorem ad se missum solo vultu exterruit.* Deinde lapsus e vinculis, in Africam transfugit, continuo Romam regressus, Cinnae consuli *societate scelerum conjunctus est.* Partem copiarum Sertorius accepit: ille scilicet Sertorius jam hinc civilis belli incentor et particeps, qui etiam hoc finito, aliud post in Hispania bellum excitavit.

XX, XXI.

Interea residui senatorum, qui Marii crudelitatem fuga evaserant, transvecti in Graeciam, *coegere precibus Sullam, ut opem ferret.* Sullae et Marii adolescentis maximum tunc praelium apud Sacriportum fuit . . . Sulla deinde ante ipsam Urbem signa contulit, gravissimoque praelio tandem vicit; octoginta millia hominum ibi fusa dicuntur.

Sulla mox atque Urbem victor intravit, tria millia hominum contra fidem datam inermes interfecit. Tunc Sulla primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit . . . Marius morte praereptus est . . . Cinna ab exercitu suo interfectus est . . . Sertorius suorum dolis interfectus.

VI. II, IV, V.

Mithridates, rex Ponti atque Armeniae, Cappadociam invasit, atque vastavit. Bithyniam, . . . Paphlagoniam simili exitu afflixit. Archelaus, dux Mithridatis, cunctam Graeciam obtinuit. Sulla Archelaum obsedit. Marcum Marium . . . rex

¹ Archalāus C. men ofslogan, 7 geniedde Arhalaus¹ þone latteow þæt he wæs
² From C. his underpeow. Hit is (nú)² ungeliefedlic to secganne, cwæð
 Orosius, hwæt on þæm gewinne forwearp þæt hie wæron dreo-
³ a altered from o (?). gende XL wintra, ær hit geendad³ mehte beon, ægþer ge on
 þeoda forhergiunge, ge on cyninga slihtum, ge on hungre. 5

þa Pompeius hamweard wæs, þa noldan him þa londleode
 þæt fæsten áliefan æt Hierusalem. Him wæron on fultume
 XXII cyninga. þa het Pompeius þæt mon þæt fæsten bræce,
⁴ anleg L., onlæg C. 7 on fuhte dæges 7 nihtes, simle an leg(ie)⁴ æfter oþerre un-
 werig; 7 þæt folc mid þæm aprytton þæt hie him on hond 10
 eodon, ymbe þreo monað⁵ þæs þe hie mon ær ongon. þær wæs
⁵ the n above an erased letter (w ?); monðas C. Iudea ofslagen XIII M. 7 mon towearp þone weal niþer oþ þone
 grund. 7 mon lædde Aristobolus to Rome gebundenne; se
 wæs ægþer ge heora cyning ge heora biscop.

(V, XII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VI hunde wintra 7 15
⁶ legion C. LXVII, Romane gesealdon Gaiuse Iuliuse seofon legan⁶, to þon
 þæt he sceolde fif winter winnan on Gallie.

Æfter þæm þe he hie oferwunnen hæfde, he fōr on Bretanie
 þæt iglond, 7 wið þa Brettas gefeaht, 7 gefliemed wearð on
⁷ From C. þæm londe þe mon hæt Centlond. Raþe þæs he gefeaht (eft)⁷ 20
⁸ aflymede C. wiþ þa Brettas on Centlonde, 7 hie wurdon gefliemedede⁸.
 Heora þridde gefeoht wæs neah þære ie þe mon hæt Temes, neh
^{*}[Page 142.] þæm forða *þe mon hæt Welengaford. Æfter þæm gefeohte
 him eode on hond se cyning 7 þa burgware þe wæron on
 Cirenceastre, 7 sippan ealle þe on þæm iglonde wæron. 25

ducem fecit in locum Archelai, qui se ad Sullam contulerat. Pompeius, successor Luculli, in minori Armenia castra regis obsidione conclusit. Rex fuga elapsus. Pompeius, regem insecuturus, urbem Nicopolim condidit. Mithridates . . . militem invitavit, eique jugulum praebeuit. Hunc exitum vitae Mithridates habuit. Verumtamen breviter consulo, qualia tunc toto Orienti tempora videbantur, cum per quadraginta annos miserae nationes alternis tantorum ducum vastationibus terebantur.

VI.

Pompeius Judaeos, atque ad Hierosolimam, urbem eorum, Gabinium cum exercitu mittit. Ipse continuo subsequutus, et oppugnationem ejus intendit. Id, cum alias aliis legiones dies noctesque succedere sine requie cogeret, vix tertio mense expugnavit. Tredecim ibi millia Judaeorum caesa narrantur. Pompeius muros civitatis everti, aequarique solo imperavit : et cum aliquantos principes Judaeorum securi percussisset, Hyrcanum sacerdotio restituit, Aristobulum captivum Romam duxit. Hoc bellum Orientis cum viginti et duobus regibus sese gessisse ipse Pompeius pro concione narravit.

VII.

Anno ab Urbe condita DCXCIII, C. Caesare et L. Bibulo consulibus, Caesari tres provinciae cum legionibus septem in quinquennium datae, Gallia Transalpina et Cisalpina, et Illyricus.

IX.

In Britanniam transvehitur. Caesaris equitatus primo congressu a Britannis victus est. Secundo praelio victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Tamesim profectus est, quem uno tantum loco vadis transmeabilem ferunt. Trinobantum firmissima civitas cum duce Caesari sese deditit. Quod exemplum secutae urbes aliae complures, in foedus Romanorum venerunt.

Æfter þæm Iulius fór to Rome, 7 bæd þæt him mon brohte
¹ bebudon C. þone triumphan ongean. Þa onbudon ¹ hie him þæt he come
 mid feawum monnum to Rome, 7 ealne his fultum beæftan him
 lete. Ac þa he hamweard for, him coman angean þa III caldor-
 men þe him on fultume wæron, 7 him sædon þæt hie for his 5
 þingun adræfde wæron, 7 eac þæt ealle þa legean wæron
 Pompeiuse to fultume gesealde þe on Romana anwalde wæron,
 þæt he þy fæstlecre gewinn mehte habban wið hiene. Þa wende
 eft Iulius to his agnum folce, 7 wepende mænde þa unare þe
 him mon buton gewyrhton dyde, 7 swiþost þara monna þe for 10
 his þingun forwurdon. 7 he him siþðan áspen to þa seofon
 legian þe wæron on Silomone þæm londe.

Þa Pompeius 7 Cato 7 ealle þa senatus þæt hierdon, þa foran
 hi on Crecas, 7 micelne fultum gegaderedon on Thraci þære
 dune. Þa fór Iulius to Rome, 7 abræc hiera maðmhús, 7 eall 15
 gedælde his firde þæt þærinne wæs. Þæt is ungeliefedlic ² to
 geseccanne, cwæð Orosius, hwæt þæs ealles wæs. Æfter þæm
 he fór on Marisiam ³ þæt lond, 7 þær let þreo legian beæftan
 him, to þon þæt hie þæt folc to him genieddon. 7 he self mid
 þæm oprum dæle fór on Ispanie, þær Pompeiuses legian wæron 20
 mid his þrim ⁴ ladteowum, 7 he hie ealle to him geniedde.
 7 æfter þæm he fór on Crecalond, þær his Pompeius on anre
 dune onbád mid xxxgum cýningum, buton his agnum fultume ⁵.

Þa for Pompeius þær Marcellus wæs, Iuliuses ladteow, 7 hiene
 ofslog mid eallum his folce. Æfter þæm Iulius besæt Tar- 25
 quatus, Pompeius ⁶ ladteow, on ánum ⁷ fæstenne. 7 him
 Pompeius æfter fór. Þær wearð (Iulius) ⁸ gefliemed, 7 his
 folces fela forslagen, for þon þe him mon feaht on on twa
 healfe ⁹, on opre ¹⁰ Pompeus ¹¹, on opre ¹² se ladteow. Sippan
 fór Iulius on Thesaliam, 7 þær eft his fultum gegaderade. 30

Þa Pompeius þæt hierde, þa for he him æfter mid unge-
 metlican fultume. He hæfde eahta 7 eahtatig coortana, þæt
 we nu truman hatað, þæt wæs on þæm dagum v hund monna
 7 an m. Þis eall he hæfde buton his agnum fultume 7 buton

² ungeliefed-
 lice L; una-
 lyfedlic C.

³ to Samariam
 C.

⁴ From C.;
 twæm L.

⁵ erasure after
 fultume of
 about two
 lines of MS.

⁶ Pompeiuses
 C.

⁷ From C.;
 annum L.

⁸ From C.

⁹ healfa C.

¹⁰ opre healfa
 C.

¹¹ Pompeius C.
¹² oðre healfa
 C.

XV.

Rediens Caesar decerni sibi *absenti alterum consulatum* poposcit. Decretum est a *Senatu*, ut in Urbem Caesar non nisi dimisso exercitu veniret, et ad legiones, quae apud *Luceriam* erant, Pompeius cum imperio missus est. Caesar *Ravennam* sese contulit. *M. Antonius* et *Q. Cassius* tribuni plebis pro Caesare intercedentes, curia foroque prohibiti ad Caesarem perfecti sunt. Caesar quinque cohortes, quas tunc solas habebat, quid facto opus esset, edocuit. Deplorans injurias suas, causam belli civilis pro restituendis in patriam tribunis esse testatus est. Inde septem cohortes, quae apud *Sulmonem* morabantur, a *Lucretio* recepit, tres legiones, quae apud *Corfinium* morabantur, ad partes suas traduxit.

Pompeius atque omnis senatus, in Graeciam transvecti, *Dyrrachium* gerendi belli sedem delegerunt. Caesar Romam venit, negatamque sibi ex aerario pecuniam fractis foribus invadit, protulitque ex eo auri pondo quatuor mille centum triginta quinque, argenti pondo prope nongenta millia. *Masiliam* venit, ad quam oppugnandam *Tribonium* cum tribus legionibus relinquens, ad Hispanias contendit, quas Pompeiani duces cum legionibus obtinebant. Ibi *Petreium* *Afraniumque* superatos composita pactione dimisit. Interea apud *Dyrrachium* multi *Orientis* reges ad Pompeium cum auxiliis convenerunt. Pompeius castellum quoddam, quod *Marcellinus* tuebatur, evertit, praesidiaque occidit. Caesar *Torquatum*, ut expugnaret, adgressus est. Pompeius omnes eo copias contraxit: in quem se ilico Caesar convertit. *Torquatus* autem e vestigio prorumpens, aversum insecutus est. Ita Caesaris milites, ancipiti periculo territi, fugerunt. Caesar inde citato agmine in *Thessaliam* perrexit.

Pompeius cum maximis copiis secutus. Pompeius octoginta et octo cohortes triplici ordine locavit. Caesar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit. Prima congressione equitatus Pompeii pulsus sinistra ladera nudavit. Deinde cum

¹ Catone C.
² so also C.
³ cōortana C.

Caton¹, his geferan, 7 buton para senatuses². 7 Iulius hæfde eahhtatig coortena³. Heora ægþer hæfde his folc on þrim heapum, 7 hie selfe wæron on þæm midmestan, 7 þa opre on twa healfa hiera. Þa Iulius hæfde ænne para dæla gefliemed, þa cleopode Pompeius him to ymbe Romana ealde gecwedræ-⁵ denne⁴, þeh þe he hie self læstan⁵ ne pohte: 'gefera, gefera, gemyne þæt ðu ure gecwedrædenne 7 geferrædenne to longe ne oferbrec.' Þa andwyrde he him 7 cwæð: 'on sumre tide þu wære min gefera; 7 for þæm þe þu nu (ne)⁶ eart, me is eal leo-fast þæt þe lapost is.' Þæt (wæs) sio gecwedræden þe Romane¹⁰ geset hæfdon, þæt hiora nan oðerne on þone andwlitan ne sloge, þær þær hie æt gefeohtum gemette. Æfter þæm wordum Pompeius wearð gefliemed mid eallum his folce.

⁴ two letters
(eo ?) erased
after ed.
⁵ gelæstan C.

⁶ From C.

7 he self sippan ofpleah on Asiam mid his wife 7 mid his bearnum. 7 sippan he for on Ægyptum, 7 him fultumes¹⁵ bæd æt Pholomeuse⁷ þæm cyninge. 7 raðe þæs þe he to him côm, he him het þæt heafod of aceorfan, * 7 hit sippan het Iuliuse onsendan, 7 his hring mid. Ac þa hit mon to him brohte, he wæs mænende þa dæd mid micle wope, for þon he wæs eallra monna mildheortast on þæm dagum. 20

⁷ See also C.
 *[Page 144.]

⁸ Pholomeus
C.

Æfter þæm Photolomeus⁸ gelædde fird wið Iuliuse, 7 eall his folc wearð gefliemed, 7 he self gefangen.

⁹ From C.;
Alexander L.
¹⁰ From C.

7 ealle þa men Iulius⁹ het ofslean þe æt þære lare wæron þæt mon (Pom)peius¹⁰ ofslog. 7 he swapeah eft forlet Phtolomeus to his rice. Æfter þæm Iulius gefeaht wið Phtolomeus þriwa, 7 æt²⁵ ælcum cirre sige hæfde. Æfter þæm gefeohte ealle Egypti wurdon Iuliuse underþeowas. 7 he him sippan hwearf tó Rome, 7 eft sette senatus, 7 hiene seolfne mon gesette þæt he wæs hierra þonne consul: þæt hi heton tictator. Æfter þæm he fór on Affrice æfter Caton¹¹ þæm consule. Þa he þæt³⁰ geascade, þa lærde he his sunu þæt he him ongean fore, 7 hiene him to friðe gesohte; 'for þon,' cwæð he, 'þe ic wát þæt nan swa god (man)¹² ne leofað swa he is on þeosan life, þeh þe he

¹¹ Catōne C.

¹² From C.

Pompeius diceret, *Parce civibus, nec tamen faceret, ex alia vero Caesar hoc faceret, quod urgeret, dicens, Miles, faciem feri : tandem universus Pompeii fugit exercitus.*

Pompeius fugiens in Asiam transiit. Inde in Aegyptum venit : ibique jussu Ptolemaei occisus est. Pompeii uxor filiiue fugerunt. Caesar Alexandriam venit, perlatoque ad se ac viso Pompeii capite annuloque, flevit.

Ingens pugna commissa est, magna ibi Caesarianorum militum multitudo cecidit : omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt.

XVI.

Alexandrinis petentibus regem reddidit. Qui tamen bellum intulit, sed continuo, cum toto exercitu suo et ipse deletus est. Caesar Alexandrinos omnes ad deditionem compulit. Postea vero quam Romam venit, dictator creatus, in Africam transiit. Cato sese apud Uticam occidit.

me sie se lapesta, 7 for þon eac ic ne mæg findan æt me scolfum
 þæt ic hine æfre geseo.' Æfter þæm wordum he eode to þære
¹ weallum C. burge wealle ¹, 7 fleah ut ofer, þæt he eall ² tobærst. Ac þa
² ealle L., with final e
 erased. Iulius to þære byrig com, he him wæs swiþe waniende þæt
 he to him cūcan ne com, 7 þæt he swelce deaðe swealt. Æfter 5
³ genefon C. þæm Iulius gefeaht wið Pompeiuses nefan ³ 7 wið monige his
⁴ 7 he C. mægas, 7 ⁴ hie ealle ofslog. 7 sippan to Rome for, 7 þær wæs
⁵ āndrysne C. swa anddrysne ⁵ þæt him mon dyde feower siþan þone triumphan
 þa he ham cōm. Sippan he for on Ispanie, 7 gefeaht wið Pom-
 peiuses twæm sunum; 7 þær wæs his folc swa swiðe forslagen 10
 þæt he sume hwile wende þæt hine mon gefon sceolde, 7 he for
 þære ondrædinge þæs þe swiþor on þæt weorod þrong, for þon þe
 him wæs leofre þæt hiene mon ofsloge þonne hiene mon gebunde.

*[Page 145.]

⁶ From C.;
 gedyde L.

⁷ orig. xxvii;
 the v made
 into i by
 erasure;
 xxvii C.

* Æfter þæm he com to Rome, 7 ealle þa gesetnessa þe þær
 to stronge wæron 7 to hearde he hie ealle gedyde ⁶ leohtran 15
 7 liþran. Hit þa eallum þæm senatum ofþyncendum 7 þæm
 consulum þæt he heora ealdan gesetnessa tobrecan wolde, āhleo-
 pon þa ealle 7 hiene mid heora metseacsum ofsticedon inne on
 heora gemotærne. Þara wunda wæs XXIII ⁷.

(V, XIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra 20
 7 x, feng Octavianus to Romana onwealde, hiora unþonces, æfter
 Iuliuses slege his mæges, for þon þe hiene hæfde Iulius him ær
 mid gewritum gefæstnod þæt he æfter him to eallum his gestre-
 onum fenge, for þon þe he hiene for mægrædenne gelærde 7 getyde.

⁸ wel cynelice
 gefeaht 7
 þurhteah C.

⁹ From C.;
 ān L.

¹⁰ From C.;
 oþer L.

¹¹ From C.;
 þridde L.

¹² From C.;
 Iulius L.

7 he sippan v gefeoht ungeferlice þurhteah ⁸ swa Iulius dyde ær: 25
 ān wiþ Pompeius; oðer ⁹ wæs wið Antonius þone consul; þridde ¹⁰
 wið Cassus 7 wið Brutus; feorðe ¹¹ wið Lepidus, þe he he raþe
 þæs his freond wurde; 7 he eac gedyde þæt Antonius his freond
 wearð, 7 þæt he his dohtor sealde (Octauiane) ¹² to wife, 7 eac
 þæt Octavianus sealde his swostor Antonieuse.

30

Sippan him geteah Antonius to gewealdon ealle Asiam.
 Æfter þæm he forlet Octavianuses swostor, 7 him selfum onbead

Caesar Pompeii nepotes, *filiamque Pompeiam jussit occidi*. Inde quatuor triumphis Urbem ingressus, *continuo in Hispanias contra Pompeii filios profectus, statim adversus Pompeios duos multa bella gessit. Ultimum bellum apud Mundam urbem gestum est, ubi tantis est viribus dimicatum, ut Caesar quoque, cum caedi cogique aciem suam cerneret, praevenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum subito Pompeiorum cessit exercitus.*

XVII.

Caesar Romam rediit: ubi *dum Reipublicae statum contra exempla majorum clementer instaurat, auctoribus Bruto et Cassio, conscio etiam plurimo senatu, in curia viginti et tribus vulneribus confossus interiit.*

XVIII.

Anno ab Urbe condita dccx, interfecto Julio *Caesare*, Octavianus, qui testamento Julii *Caesaris* avunculi et *haereditatem et nomen* adsumserat, *idemque . . . indolem suam bellis civilibus vorit. Nam bella civilia quinque gessit: e quibus duo, hoc est, primum et novissimum adversus Marcum Antonium, secundum adversus Brutum et Cassium, tertium adversus L. Antonium, quartum adversus Sex. Pompeium, confecit. Lepido satisagente, Caesar Antonium recepit in gratiam: atque filiam ejus matrimonio sortitus est.*

XIX.

Antonius . . denuntiari bellum *Caesari*, atque *Octaviae*, sorori *Caesaris*, uxori suae, repudium *indici jussit*, et *Cleopatram* sibi oc-

gewin 7 openne feondscipe. 7 he him het to wife gefeccan
¹ Cleopatran Cleopatron¹ þa cwene, þa hæfde Iulius ær, 7 hiere for þæm
 hæfde geseald ealle Egypti. Raðe þæs Octavianus gelædde
 fird wiþ Antonius, 7 hiene raðe gefliemde þæs þe hie togædere
² From C. comon. Þæs ymb III niht hie gefuhton (ut)² on sæ. Octavi- 5
 anus hæfde xxx scipa 7 cc þara miclena þriereðrena, on þæm
 wæron farende eahta legian. 7 Antonius hæfde eahtatig scipa,
 on þæm wæron farende x legian, for þon swa micle swa he læs
 hæfde, swa micle hie wæron beteran 7 maran, for þon hie
 wæron swa geworht þæt hie mon ne mehte mid monnum 10
 oferhlæstan, þæt hie næren x *fota hea bufan wætere. Þæt
 gefeoht wearð swiþe mære, þeh þe Octavianus sige hæfde.
³ So also C. Þær wæs Octavianuses³ folces ofslagen XII M; 7 Cleopatra his
 cwen wearð gefliemed, swa hie togædere coman, mid hiere here.
 Æfter þæm Octavianus gefeagt wið Antonius, 7 wið Cleopatron, 15
⁴ From C. 7 hie gefliemde. Þæt (wæs)⁴ on þære tide calendas Agustus, 7
 on þæm dæge þe we hatað 'hlafmæsse.' Sippan wæs Octavianus
 Agustus haten, for þon þe he on þære tide sige hæfde.

Æfter þæm Antonius 7 Cleopatro hæfdon gegaderod sciphære
 on þæm Readan Sæ. Ac þa him mon sæde þæt Octavianus 20
 piderweard wæs, þa gecierde eall þæt folc to Octavianuse, 7 hie
 selfe offlugon to anum tune lytle werode. Hio þa Cleopatra
 het adelfan hiere byrgenne, 7 þæroninnan eode. Þa heo þæron
 gelegen wæs, þa het hio niman ipnalis þa nædran, 7 dón to hiere
 earne, þæt hio hie abite; for þon þe hiere þuhte þæt hit on 25
 þæm lime unsarast wære, for þon þe þære nædran gecynd is
 þæt ælc uht þæs þe hio abitt scel his lif on slæpe geendian.
 7 hio þæt for þæm dyde þe hio nolde þæt hie mon drife beforan
 þæm triumphan wiþ Rome weard. Þa Antonius geseah þæt
 hio hie to deape gereðe, þa ofsticade he hiene selfne, 7 bebead 30
 þæt hiene mon on þa ilcan byrgenne to hiere swa somcucere
 alegde. Þa Octavianus pider com, þa het [he] niman opres
 cynnes nædran, uissillus is haten, sio mæg ateon ælces cynnes
 átor ut of men, gif hio mon tidlice to bringð. Ac hio wæs
 gefaren ær he pider come. Sippan Octavianus begeat Alex- 35
 andriam, Egypta heafedburg, 7 mid hiere gestreone he gewel-

currere imperavit. Antonius ad Caesaris castra processit, et victus est. Tertio post pugnam die, Antonius castra ad Actium transtulit, navali praelio decernere paratus. Ducentae et triginta rostratae fuere Caesaris naves, et triginta sine rostris, triremes velocitate liburnicis pares, et octo legiones classi superpositae. Classis Antonii centum septuaginta navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine praecegens. Nam decem pedum altitudine a mari aberant. Famosum et magnum hoc bellum fuit. Prior regina Cleopatra cum sexaginta navibus fugit; Antonius quoque fugientem secutus est uxorem. Illucescente jam die victoriam Caesar consummavit. Ex victis duodecim millia cecidisse referuntur. Antonius et Cleopatra communes liberos ad Rubrum Mare praemittendos censuerunt.

Ipsi classem et copias instaurando bello paraverunt. Caesar sextum imperator appellatus, Brundisium venit. Kalendis Sextilibus Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito universae naves ad Caesarem transierunt. Cumque unico praesidio spoliatus esset, trepidus se cum paucis recepit in regiam. Deinde imminente Caesare, idem Antonius sese ferro transverberavit, ac semianimis ad Cleopatram in monumentum, in quod se illa condiderat, perlatus est. Cleopatra, postquam se ad triumphum servari intellexit, serpentis morsu in sinistro tacta brachio, exanimis inventa est, frustra Caesare etiam Psyllos admovente, qui venena serpentum e vulneribus hominum haustu revocare atque exsugere solent. Caesar Alexandria, urbe omnium longe opulentissima et maxima, potitus est. Nam et Roma in tantum opibus ejus aucta est, ut duplicia, quam usque ad id fuerant possessionum aliarumque rerum venalium pretia statuerentur.

gade Romeburg swa swiþe þæt mon ælne ceap mehte be
twiefealdan bet geceapian þonne mon ær mehte.

(V, XIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra
7 XXXV, gewearð þætte Octavianus Cesar on his fiftan consulato
*[Page 147.] * betynde Ianes duru, 7 gewearð þæt he hæfde onweald ealles 5
middangeardes. Þæt ¹ wæs sweotole getacnad, þa he cniht wæs,
¹ þa both MSS. 7 hiene mon wið Rome weard lædde æfter Iuliuses slege, þy
ilcan dæge þe hiene mon to consule dyde, þæt mon geseah
ymbe þa sunnan swelce an gylden hring, 7 binnan Rome weoll an
wille ele ealne dæg. On þæm hringe wæs getacnad þæt on his 10
dagum sceolde weorþan geboren se se þe leohtra is 7 scinendra
þonne sio sunne þa wære. 7 se ele getacnade miltsunge eallum
moncynne. Swa he eac monig tacen self gedyde þe eft ge-
wurdon, þeh he hie unwitende dyde on Godes bisene.

² From C. Sum wæs ærest þæt he behead ofer ealne middangeard þæt 15
ælc mægþ ymbe geares ryne togædere come, þæt ælc (man) ² þy
gearor wiste hwær he gesibbe hæfde. Þæt tacnade þæt on his
dagum sceolde beon geboren se se þe us ealle to anum mæg-
gemote gelapap; þæt bið on þæm toweardan life.

³ wæs C. Oper is ³ þæt he behead þæt eall moncynn ane sibbe hæfde, 7 20
an gafol guldon. Þæt tacnade þæt we ealle sculon ænne geleafan
habban, 7 ænne willan godra weorca.

⁴ o erased. Þridde wæs þæt he behead þæt ælc þara þe on elðeodignesse
wære, come to his agnum earde, 7 to his fæder oeple ⁴, ge þeowe
ge frige. 7 se þe þæt nolde, he behead þæt mon þa ealle sloge; 25
þara wæron VI M, þa hie gegaderad wæron. Þæt tacnade þæt
us eallum is beboden þæt we sculon cuman of pisse worolde to
ures fæder oedle, þæt is to heofonrice; 7 se þe þæt nele, he
wyrp aworpen 7 ofslagen.

(V, XV.)

⁵ From C. Æfter þæm þe Romeburg getimbred (wæs) ⁵ VII hunde wintra 30
7 XXXVI, wurdon sume Ispania leode Agustuse wiperwearde.

XX.

Anno ab Urbe condita DCCXXV, ipso Imperatore Caesare Augusto quinquies, et L. Apuleio consulibus, Caesar urbem ingressus est; ac tum primum ipse Iani portas clausit. Summa rerum ac potestatum penes unum esse coepit et mansit, quod Graeci monarchiam vocant. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit, ut per omnia venturi Christi gratia praeparatum Caesaris imperium comprobetur. Nam cum primum, Caio Caesare interfecto, Urbem ingrederetur, circulus ad speciem coelestis arcus orbem solis ambiit, quasi eum solum clarissimum in orbe monstraret, cujus tempore venturus esset, qui ipsum solem fecisset. Deinde, cum triginta millia servorum dominis restituisset, . . . fons olei per totum diem fluxit : quo signo quid evidentius, quam futura Christi nativitas declarata est ? Christus enim unctus interpretatur.

Restituendos omnes servos, qui tamen cognoscerent Dominum suum, ceterosque, qui sine domino invenirentur, morti supplicioque dedendos, evidentissima his, qui Prophetarum voces non audiebant, signa prodiderunt.

XXI.

Anno ab Urbe condita DCCXXVI, Caesar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures

þa ondyde he eft Ianes duru, 7 wið hie fird gelædde, 7 hie gefliemde, 7 hie sippan on anum fæstenne besæt; þæt hie sippan hie selfe sume ofslogon, sume mid atre acwealdon, sume hungre ácwælan.

*[Page 148.] Æfter þæm monege þeoda wunnon wið Agustus, * ægþer ge 5 Ilirice, ge Pannonii, ge Sermende, ge monege opra þeoda. 7 Agustuses ladteowas monega micla gefeoht wiþ him þurhtugon, buton Agustuse selfum, ær hie hie ofercuman mehten.

Æfter þæm Agustus sende Quintillus þone consul on Germanie mid prim legian. Ac hiora wearþ ælc ofslagen, buton 10 þæm consule anum. For þære dæde¹ wearþ Agustus swa sariġ þæt he oft unwitende slog mid his heafde on þone wag, þonne he on his setle sæt; 7 þone consul he het ofslean. Æfter þæm Germanie gesohton Agustus ungeniedde him to friþe, 7 he him forgeaf þone nið þe he to him wiste.

15

Æfter þæm eall þeos worold geceas Agustuses frið 7 his sibbe; 7 eallum monnum nanuht swa gôd ne þuhte swa hie to his hyldo become, 7 þæt hie his underþeowas wurden: ne fer þan þætte ænigum folce his ægenu² æ gelicade to healdenne, buton on þa wisan þe him Agustus behead. Þa wurdon Ianes 20 dura fæste betyned, 7 his loca rustega, swa hie næfre ær næron. On þæm ilcan gere þe þis eall gewearð—þæt wæs on þæm twæm 7 feowerteopan wintra Agustuses rices—þa wearð (se)³ geboren se þe þa sibbe brohte eallre worolde, þæt is ure Dryhten Hælende Crist.

25

Nu ic hæbbe gesæd, cwæð Orosius, from frymþe þisses mid-dangeardes hu eall moncyn angeald þæs ærestan monnes synna mid miclum teonum 7 witum, nu ic wille eac forþ gesecgan hwele mildsung 7 hwele ġeþwærnes sippan wæs sippan (se)⁴ cristendom wæs, gelicost þæm þe monna heortan áwende wur- 30 den, for þon þe þa ærran þing ágoldene wæron. Her endað⁵ sio sixte⁶ boc, 7 onginð seo siofoðe⁷.

¹ From C.;
enþaþ L.

² v C.

³ vi C.

suis uti legibus sineret, aperuit Jani portas, atque *in Hispanias* ipse cum exercitu profectus est. *Cantabri* victi, in *Vinnium montem natura tutissimum confugerunt*, ubi obsidionis fame *ad extremum pene consumti* sunt. *Medullium montem* obsidione cinxerunt. *Se pene omnes certatim ferro ac veneno necaverunt*.

Illyrii, Pannonii, Sarmatae, plurimique et *maximi Germaniae* populi, per *diversos* duces superati.

Sub eodem tempore Quinctilius *Varus* cum tribus legionibus a Germanis *funditus* deletus est, quam *reipublicae* *cladem* *Caesar* Augustus adeo graviter tulit, ut saepe *per vim doloris* caput parieti collidens, *clamaret* : *Quinctili Vare, redde legiones*.

XXII.

Caesar Augustus cunctis *gentibus una pace compositis*, Jani portas *tertio ipse* tunc clausit. *Quas obseratas otio ipsa etiam* *rubigo signavit*. *Igitur eo tempore, quo pacem Caesar composuit*, natus est *Christus* : *cujus adventui pax ista famulata est, in cujus ortu angeli cecinerunt, 'Gloria in excelsis Deo.'*

Quamobrem quia ad id temporis perventum est, quo Christus regnum Caesari tranquillissimum dedit, hunc quoque sextum libellum hoc fine concluderim : ut germinantia tempora Christiana septimo libello comprehendam : ut quoniam ab initio et peccare homines, et puniri propter peccata non tacui, nunc quoque, quae persecutiones Christianorum actae sint, et quae ultiones secutae sint, expediam.

(VI, I.)

¹ From C.;
left blank for
ornamental
letter in L.

² VI C.

(Nu)¹ Ic wille, *cwæð* Orosius, on foreweardre pisse scofeþan ²
bec gereceean þæt hit þeh Godes bebod wæs, þeh hit strong
wære, hu emnlice þa feower onwealdas þara feower heafedrica
pisses middangeardes gestodon.

þæt æreste wæs on Asirium, on þæm eastemestan onwalde, ⁵
*[Page 149.] on Babylonia þære byrig. Sio gestód *tuwa seofon hund
wintra on hiere onwealde ær hio gefeolle, from Ninuse hiora
ærestan cyninge, op Sardanopolim heora nihstan : þæt is III C
wintra 7 I M.

³ anwealdes C. þa Cirus benom Babylonia hiere onwealde ³, þa ongon ærest 10
Romana weaxan.

Eac on þæm dagum wæs þæt norpmeste micliende on Mæcc-
donium. þæt gestod lytle leng þonne seofon hund wintra from
⁴ æftemestan C. heora ærestan cyninge Canone op Perseus heora æftemæstan ⁴.

Swa eac on Affricum, on þæm suðmestan, Cartaina sio burg ¹⁵
⁵ hie with o written over; heo C. hio ⁵ gefeoll eac ymb seofon hund wintra 7 ymb lytelne first þæs
⁶ se C. þe hie ærest Dīpa þe ⁶ wifmon getimbrede, op hi eft Scipia
towearp se consul.

Swa eac Romana, se is mæst 7 westmest. Ymb VII C wintra
⁷ fyrcyn 7 mycel bryne C. 7 ymb lytelne eacon, cōm micel fýrbryne ⁷ on Romeburg, þæt 20
þærbinnan forburnon xv tunas, swa nan mon nyste hwonan þæt
fýr cōm. 7 þær forwearð mæst eall þæt þærbinnan wæs, þæt
⁸ oðstod C. þær uneape ænig grot stapoles aðstod ⁸. Mid þæm bryne hio
wæs swa swiþe forhiened þæt hio næfre sippan swelc næs, ær
hie eft Agustus swa micle bet getimbrede þonne hio æfre ær 25
wære, þy geare þe Crist geboren wæs, swa þætte sume men
cwædon þæt hio wære mid gimstanum gefrætwed. Þone fultum

⁹ the second n over a t. 7 þæt weorc Agustus gebohte mid fela M talentana ⁹.

Hit wæs eac sweotole gesiene þæt hit wæs Godes stihung
ymb þara rica anwaldas, þa þa Abrahamæ wæs gehaten Cristes ³⁰
¹⁰ þæm om in both. cyme on þæm twæm 7 on ¹⁰ feowerteoþan wintra þæs þe Ninus

VII, II.

Principio *secundi* libelli *multa convenienter inter Babyloniam et Romam compacta conscripsi.*

Illam tunc Cyro captam velut in mortem concidisse, cum stam adsurgentem post expulsos reges liberis uti coepisse consiliis.

Praeterea intercessisse dixeram inter Babylonium regnum et Romanum Macedonicum Africanumque regnum, hoc est, quasi a meridie ac septemtrione partes tutoris curatorisque tenuisse.

Regnum Macedonicum a Carano usque ad Persen paulo minus quam DCC annis, utrumque tamen septenarius ille numerus, terminavit.

Regnum Carthaginiense a conditione usque ad eversionem ejus paulo amplius quam septingentis annis stetit.

Roma ipsa etiam . . in occurso numeri hujus offendit. Nam septingentesimo conditionis suae anno, quatuordecim vicos ejus, incertum unde consurgens flamma consumsit, nec unquam majore incendio vastata est; adeo ut Caesar Augustus ad reparationem eorum, quae tunc exusta erant, magnam vim pecuniae largitus sit.

Poteram quoque ostendere, eundem duplicatum numerum mansisse Babyloniae, nisi praesentium contemplatione revocarer. Illud sane libenter adjicio, quia Nini anno, postquam regnare

ricsade on Babylonia. Swa eac eft on þæm sipmestan onwalde 7 on þæm westemestan, þæt is Roma, wearð se ilca geboren þe ær Abrahame gehaten wæs, on þæm twæm 7 on feowerteogþan geare þæs þe Agustus ricsade, þæt wæs sippan Romeburg getimbred wæs VII C wintra 7 LII.

5

¹ *From C.*;
þa *L.*

*[Page 150.]

² *genefa C.*

Sippan gestod Romeburg XII winter mid miclum welum, þa hwile þe ¹ Agustus þa eaðmetto wiþ God geheold þe he angunnen hæfde, þæt wæs þæt he fleah 7 forbead þæt hiene mon god hete, swa nan cyning nolde þe ær him wæs, * ac woldon þæt mon to him gebæde 7 him ofrede. Ac þæs on þæm twelftan 10 geare Gaius his nefa ² for of Egyptum on Sirie—hit hæfde Agustus him to onwalde geseald—þa nolde he him gebiddan to þæm ælmihtigum Gode, þa he to Hierusalem côm. Þa hit mon Agustuse sæde, þa herede he þa ofermetto, 7 nanuht ne leahtrade. Rape þæs Romane anguldon þæs wordes mid swa 15 miclum hungre þæt Agustus adraf of Romebyrig healfe þe þærbinnan wæron. Þa wearð eft Ianes duru andon, for þon þe þa latteowas wæron Agustuse of monegum landum ungerade, þeh þær nan gefeoht þurhtogen ne wurde.

(VI, II.)

³ *so also C.*

⁴ *anwealda C.*

⁵ *From C.*
(swyðe).

Æfter [þæm] þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra 20 7 LXVII, feng Tiberius to rice se cesar ³ æfter Agustuse. He wæs Romanum swa forgiefen 7 swa milde swa him nan onwald ⁴ næs ær þæm, oþ him Pilatus onbead from Hierusalem ymbe Cristes tacnunga, 7 ymbe his [mar]tyrunga, 7 eac þæt hiene monige for god hæfde. Ac þa he hit sæde þæm senatum, þa 25 wurdon hie alle wið hiene (swiðe) ⁵ wiðerwearde, for þon þe hit mon ne sæde him æror swa hit mid him gewuna wæs, þæt hie hit sippan mehten eallum Romanum cypan, 7 cwædon þæt hie hiene for god habban noldon. Þa wearð Tiberius Romanum swa wrað 7 swa heard swa he him ær wæs milde 7 iepe, þæt he 30

coeperat, quadragesimo tertio natus est Abraham, ex cujus semine promissus est Christus : deinde nunc Caesaris, posteaquam imperare coepit, anno quadragesimo secundo, natus est Christus, qui Abrahæ sub Nino primo rege fuerat repromissus.

III.

Postquam Christus venit in terras, dum per duodecim annos clausæ belli portæ beatissima pacis tranquillitate cohibentur, Caium, nepotem suum, Caesar Augustus ad ordinandas Aegypti Syriaeque provincias misit, qui praeteriens ab Aegypto fines Palestinae, apud Hierosolymam in templo Dei adorare contempsit. Quod Augustus, ubi per eum comperit, prudenter fecisse laudavit. Itaque adeo dira Romanos fames consecuta est, ut Caesar omnes peregrinos, servorum quoque maximas copias trudi Urbe praeceperit. Igitur etsi apertus est Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu esset exercitus, nulla bella sonuerunt.

IV.

Anno ab Urbe condita DCCLXVII, post mortem Augusti Tiberius Caesar imperium adeptus est. *Tiberius cum magna et gravi modestia reipublicae praefuit. At Pilatus, praeses Palestinae provinciae, ad Tiberium retulit de passione Christi, consequentibusque virtutibus, et de eo quod plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius retulit ad senatum ut Christus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non sibi prius secundum morem delatum esset, consecrationem Christi recusavit. Itaque paulatim inmutata est Tiberii modestia, atque ex mansuetissimo principe saevissima bestia exarsit. Nam plurimos senatorum ad mortem coegit. Viginti sibi Patricios viros*

forneah nanne para senatusa ne let cucne, ne para twa 7
¹ *hie wanting in both.* twentigra monna þe he him to fultume hæfde acoren, þæt¹ his
 rædpeahteras wæren, þa mon het patricius; ealle þa he het
 ofslean buton twam, ge his agene twegen suna. Hu God þa þa
 mæstan ofermetto gewræc on þæm folce, 7 hu swiðe hi his 5
 anguldon from heora agnum casere! Þeh hit eallum þæm
 C. folcum of² oprum londum swa swiþe gewrečen ne wurde swa
 hit oft ær wæs.

⁴ Page 151.] On þæm twelftan gearre Tiberiuses * rices wearp eft Godes
 wracu Romanum, þa hie æt hiora theatrum wæron mid heora 10
 plegan, þa hit eall tofeoll, 7 heora ofslog xx m. Wyrpigre
 wrace hie forwurdon ða, cwæð Orosius, þæt þa heora synna
 sceoldon hreowsian 7 dædbote dôn swiþor þonne heora plegan
 (began)³, swa hiora gewuna wæs ær þæm cristendome.

³ From C. ⁴ onhāngen C. On þæm eahtateopan gearre his rices, þa Crist wæs ahangen⁴, 15
 wearð micel þeosternes ofer eallue middangeard, 7 swa micel
 eorðbeofung þæt cludas feollon of muntum, 7, þætte para
 wundra mæst wæs, þa se mona ful wæs, 7 þære sunnan firrest,
 þæt hio þa aþeostrade. Æfter þæm Romane acwealdon
 Tiberius mid attre. He hæfde rice xxiii wintra. 20

(VI, III.)

Æfter ðæm þe Romeburg getimbred wæs vii hunde wintra 7
 lxxxx, wearp Gaius Gallica casere iiii gear. He wæs swiþe
⁵ eall C. gefylled mid unpeawum 7 mid firenlustum, 7 ealle⁵ he wæs
 swelce Romane þa wyrpe wæron, for þon þe hie Cristes bebod
⁶ From C. hyspton, 7 hit forsawon. Ac he hit on him (swa)⁶ swiþe wræc, 25
 7 hi him swa laðe wæron þæt he oft wyscte þæt ealle Romane
 hæfden ænne sweoran, þæt he hiene rapost forceorfan mehte;
⁷ mænende was C. 7 mid ungemete mænde⁷ þæt þær þa næs swelc eacu swele þær
 oft ær wæs. 7 he self for oft on opra lond, 7 wolde gewin
 findan, ac he ne mehte buton sibbe. Ungelice wæron þa tida, 30
 cwæð Orosius, sippan Crist geboren wæs, sippan mon ne mehte
 unsibbe findan, 7 ær þæm hie mon ne mehte mid nanum pingan
 forbugan.

On þæm dagum com eac Godes wracu ofer Iupan, þæt hie

consilii causa legerat; horum vix duos *incolumes reliquit*, ceteros necavit. Filios suos, *Drusum et Germanicum*, manifestis veneni signis perdidit. *Tanta crudelitatis rabie effervuit, ut qui spreverant Christo rege salvari, rege Caesare punirentur.*

Hujus tamen imperii anno duodecimo nova clades apud Fidenatium urbem accidit. Amphitheatri cavea populo gladiatorum munus spectante collapsa est, et plus quam viginti millia hominum occidit. Dignum sane posteris tantae correptionis exemplum, tunc ad spectandas hominum mortes homines convenisse, quando pro salute hominum providenda Deus homo esse voluisset.

Deinde anno ejusdem decimo septimo cum Christus patibulo suffixus est, maximo terrae motu per orbem facto, saxa in montibus scissa sunt. Tetra nocte obducta terris est. Decimam quartam eadem die lunam longissime a conspectu solis abfuisse, et stellas tunc diurnis horis fulsisse referatur. Tiberius . . . ambiguis signis veneni obiit.

V.

Anno ab Urbe condita DCCXC, Cajus Caligula coepit regnare, mansitque in imperio annis quatuor, homo omnium ante se flagitiosissimus, et qui vere dignus Romanis blasphemantibus punitor adhibitus videretur. Hic, ut breviter magnitudinem crudelitatis ejus expromam, exclamasse fertur: "Utinam populus Romanus unam cervicem haberet." Saepe etiam de conditione temporum suorum conquestus est, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. O beata germina temporis Christiani, quantum praevaluistis in rebus humanis, ut etiam crudelitas hominis magis potuerit clades desiderare, quam invenire! In diebus salutis, hoc est, temporibus Christianis, convellere quietem non potest vel Caesar infestus. Hic siquidem profectus quaerere hostem, deficiente belli materia Romam rediit.

Iisdem autem diebus Judaei, qui jam tunc meritis cladibus

ægþer hæfdon ungeþwærnesse ge betwconum him selfum ge to eallum folcum; swa þeh hio wæs swipost on Alexandria þære byrig. 7 hie Gaius het út adrifan. Þa sendon hie Filonem
 *[Page 152.] * hiora þone gelæredestan mon to þon þæt he him sceolde Gaiuses mildse gearendian. Ac he hie for þære gewilnunga 5 swiþe bismrade, 7 bebead þæt hie mon on ælce healfe hiende
¹ æfýlde C. þær mon þænne mehte, 7 bebead þæt mon afielde ¹ diofolgielða þa cirican et Hierusalem, 7 þæt mon his agen deofolgielð þærto-
² From C. middes asette, þæt wæs his (agen) ² onlicnes. 7 Pilatus he
³ gedemde C. hæfde on þreatunge oþ he hiene selfne ofstong : he gedæmde ³ 10 urne Dryhten to deaðe.

Rape þæs Romane ofslogon Gaius slæpendne. Þa funde mon on his maðmhuse twa cista, þa wæron attres fulle. 7 on operre wæs an gewrit, þær wæron on áwritene ealra para rícestena
⁴ From C. monna noman þe he acwellan pohte, (þæt he hí þe læs forgeate) ⁴. 15
⁵ From C. Þa geat mon þæt attor út on þone sæ, (7) ⁵ rape þæs þær com upp micel wæl deadra fisca. Ægþær wæs swiðe gesiene, ge
⁶ þæt C. Godes wracu, þa ⁶ he þæt folc costigan lét, ge eft his mildsung, þa he hie fordón ne lét, swa hit Gaius gepoht hæfde.

(VI, IV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra 20
⁷ 1 over era- 7 XCI ⁷, þa feng Tiberius Claudius to Romana onwalde. On
 sure; xcv C. þæm ærestan geare his rices Petrus se apostol com to Rome, 7 þær wurdon ærest cristene men þurh his lare. Þa woldon Romane ofslean Claudius for Gaiuses pingum his mæges, þæs
⁸ caseres C. ærran cesares ⁸, 7 ealle þa þe þære mægþe wæron. Ac mid þon 25 þe hie þæs cristendomes onfengon, hie wæron swa geþwære 7 swa gesibsume þæt hie ealle forgeafon þæm casere þa fæhþe þe his mæg hæfde wið hie ær geworht. Ond he forgeaf him eal-
⁹ hī him don lum þæt unryht 7 þæt facn þæt he him don pohte ⁹.
 þohton C.

On þære tide gewearð eac oþer tacen on Romana onwalde, 30 sippan him se cristendóm to côm. Þæt wæs þæt Dalmatie woldon gesellan Scribanianuse þæm latteowe hiora cynerice, 7
 *[Page 153.] sippan wið Romane * winnan. Ac þa hie gesomnod wæron,

exagitabantur, apud Alexandriam profligati caede, atque urbe propulsi, expromendarum querelarum causa Philonem, virum sane in primis eruditum, legatum ad Caesarem miserunt. Sed Caligula, spreta legatione Philonis, omnes Judaeorum sacras aedes, atque in primis antiquum illud Hierosolymis sacrarium repleri statu simulachrisque imperavit, seque ibi ut Deum coli praecepit. Pilatus autem qui sententiam damnationis in Christum dixerat, tantis irrogante Caio angoribus coarctatus est, ut sua se transverberans manu, malorum compendium mortis celeritate quaesierit.

Caligula a suis protectoribus occisus est. Duo libelli reperti sunt: ambo lectissimorum virorum nomina continebant morti destinatorum. Inventa est et arca variorum venenorum pocula continens, quibus demersis, infecta maria traduntur non sine magno piscium exitio, quos enecatos aestus ejecit. Magnum revera indicium miserantis Dei, propter suffragium gratiae et propter irae temperamentum in populum tunc infideliter obstinatum; ut quanta multitudo hominum praeparatam mortem evaserit, ex multitudine interfectorum piscium disceretur.

VI.

Anno ab Urbe condita DCCXCV, Tiberius Claudius regnum adeptus est. *Exordio regni ejus Petrus Apostolus Romam venit et fidem docuit. Atque exin Christiani Romae esse coeperunt. Sensit hoc collatum fidei suae Roma beneficium. Nam cum interfecto Caligula multa abrogando imperio, evertendaque penitus Caesarum universa familia senatus et consules decrevissent, Claudius magna usus clementia, omnium factorum dictorumve in eo veniam sanxit.*

Accidit etiam eodem tempore praesentis gratiae Dei grande miraculum, siquidem Scribonianus, Dalmatiae legatus, bellum civile molitus, legiones multas ad sacramenti mutationem pellexerat. Itaque die dicto, ut in unum undique ad novum im-

7 hiene to cyninge dōn woldon, þa ne mehton hie þa guðfouan
upahebban, swa hiora þeaw wæs, þonne hie onwaldas setton.
Ac wurdon him selfum wiðerwearde þæt hie hit æfre ongunnou,
7 Scribani(an)us¹ ofslogon. Oðsace² nu, cwæð Orosius, se, se þe
wille oppe se þe dyrre, þæt þæt angin nære gestilled for þæs 5
cristendomes Gode, 7 gesecege hwær ænig gewin ær þam cristen-
dome swa gehwurfe, gif hit ongunnen wære,

¹ From C.² oð on era-
sure; ætsace
C.

Oper wundor gewearð eac þy feorþan geare Claudiuses rices,
þæt he self æfter gewinne fór, 7 nan findan ne mehte. On þam
geare wæs micel hungor on Siria 7 on Palestina, buton þæt 10
Elena, Ætiubena cwen, sealde þam munucum corn genóg
þe wæron æt³ Hierusalem, for þon þe hio þa wæs niwlice
cristen.

³ From C.;
þæt L.

On þam fiftan geare Claudiuses rices wearð opiewed an
igland betuh Theram 7 Therasiam, v mila brad 7 v mila long. 15
On þam seofeþan geare his rices wearð swa micel ungeþwærnes
on Hierusalem betuh þam þe þær cristene wæron, þæt þær
wæron xxx m ofslagen, 7 æt þam geate oftredd⁴, swa nan mon
nyste hwonon sio wro(h)t⁵ cōm. On þam nigeþan geare his
rices wearð micel hunger on Rome, 7 Claudius⁶ het ut adrifan 20
ealle þa Iudan⁷ þe þærbinnan wæron. Æfter þam Romane
witan Claudiusse þone hunger þe him getenge wæs, 7 he wearð
him swa grom, þæt he het ofslean þara senatorum xxxv, 7 þara
operra iiii hund þe þær ieldeste wæron. Æfter þam Romane
hiene ácwealdon mid atre.

⁴ oftreden C.⁵ From C.⁶ From C.
Gaius L.⁷ Iudeas C.

25

(VI, V.)

Æfter þam þe Romeburg getimbred wæs viii hunde wintra
7 ix, feng Nero to Romana onwalde, 7 hiene hæfde xiiii gear.
He⁸ hæfde giet þe ma unþeawa þonne⁹ his eam hæfde ær Gaius.
Toeacan þam monigfealdum bismrum þe he donde wæs, he het
æt sumum cierre onbærnan * Romeburg, 7 bebead his agnum 30
monnum þæt hie simle gegripen þæs licgendan feos swa hie
mæst mehten, 7 to him brohten, þonne hit mon ut opbrude
7 gestod him self on þam hiehstan torre þe þærbinnan wæs,

⁸ 7 he C.⁹ From C.;
þonnene L.

*[Page 154.]

peratorem conveniretur, neque aquilae ornari, neque convelli quoquomodo signa moverive potuerunt. *Exercitus tanta miraculi fide motus, et conversus in poenitentiam, Scribonianum interfecit. Propter tenera Christianorum germina hanc exorientem tyrannidem, et consurgens istud civile bellum neget quisquam divinitus esse compressum? Qui praeteritis temporibus de compressione bellorum civilium simile probavit exemplum.*

Claudius quarto imperii sui anno bellum ubique quaesivit. Eodem anno fames gravissima per Syriam facta est: sed Christianorum necessitatibus apud Hierosolymam, convectis ab Aegypto frumentis, Helena, Adiabenorum regina, conversa ad fidem Christi, ministravit.

Anno imperii ejus quinto inter Theram et Therasiam insula de profundo emicuit triginta stadiorum spatio extenta. Anno ejus septimo in Hierosolymis tanta seditio exorta est, ut in portarum exitu populo coartato, triginta millia Judaeorum caede prostrata et compressione suffocata referantur. Anno ejusdem nono, expulsos per Claudium Urbe Judaeos *Josephus refert. Sequenti anno tanta fames Romae fuit, ut imperator convitiis infestatus, aegre furorem plebis evaserit. Triginta quinque senatores et trecentos simul equites Romanos interfecit: ipse autem manifestis veneni signis est mortuus.*

VII.

Anno ab Urbe condita octingentesimo octavo, Nero Caesar principatum adeptus est, mansitque in eo annis quatuordecim, Caji *Caligulae* avunculi sui erga omnia vitia ac scelera sectator, immo transgressor. Denique urbis Romae incendium voluptatis suae spectaculum fecit. Per sex enim dies septemque noctes ardens civitas regios pavit adspectus. Quod ipse ex altissima turre prospectans, laetusque flammae pulchritudine, *Iliadem* decantabat. Avaritiae autem tam praeruptae exstitit, ut post hoc

7 ongon wyrcean scopleoð be þæm bryne. Se wæs vi dagas biernende 7 vii niht. Ac he wræc his ungewealdes ærest on þære byrig hiora misdæda, 7 sippan on him selfum, þa he hiene ofstong, þæt hie Petrus 7 Paulus gemartredon. He wæs monna ærest ehtend cristenra monna. Æfter his fielle wearð þara 5 casera mægð offeallen.

¹ From C.;
left blank in
L., and often
below.

(Æf)ter¹ þæm þe Romeburg getimbred wæs viii hunde wintra 7 xxiii, feng Galua se casere to Romana onwalde. Þæs on þæm seofepan monðe hiene ofslog Othon an mon, 7 him to þon anwalde feng. 10

Sona swa Romane ærest cristenra monna ehton, swa hit Nero onstealde, swa wurdon ealle þa folc hiora wiðerwinnan þe be eastan Siria wæron, ge eac hie selfe him betweonum hæfdon ungerædnesse. Uitellus, Germania cyning, gefeahht þriwa wið Othon, 7 hiene ofslog on þæm þriððan monðe þæs þe hie 15 winnan ongunnon.

(VI, VII.)

(Æf)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs dccc wintra 7 xxv, feng Uespasianus to Romana onwalde. Þa wearð eft sibb ofer ealne Romana anwald, 7 [he] behead Tituse his suna þæt he towearp þæt templ on Hierusalem, 7 ealle þa burg, for 20 þon þe God nolde þæt hie þone cristendóm mierde leng. 7 forbead þæt mon na ðær eft ne timbrede. 7 he fordyde þara Iudena xi² hund m: sume he ofslog, sume on oper land gesealde, sume he mid hungre acwealde. Æfter þæm *i on dyde him twæm þone triumphan, Uespasiane 7 Tituse. Seo 25 onsien wearð þa micel wundor Romanum, for þon (þe)³ hi ær ne gesawon ii men atsæmne ðæron sittan. Hi betyndan Ianes dura. Æfter þæm Wespasianus⁴ gefór on útsihte, on ðæm nigeþam⁵ geare his rices, on anum tune buton⁶ Rome.

² endlufon
siþon C.
*[Page 155.]

³ From C.

⁴ Wespasianus L., Uespassianus C.
⁵ ix C.

⁶ b over t.

(VI, VIII.)

(Æ)fter þæm ðe Rome burh getimbred wæs viii hunde 30

incendium Urbis, neminem ad reliquias rerum suarum adire permiserit, cuncta quae flammae superfuerant, ipse abstulit. Primus Christianos suppliciis et mortibus adfecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciaci imperavit. Christi Apostolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Sese ipse interfecit, atque in eo omnis Caesarum familia consumpta est.

VIII.

Anno ab Urbe condita DCCCXXIV, Galba usurpavit imperium. Septimo mense imperii sui ab Othone jugulatus est. *Luit Roma caedibus principum excitatis civilibus bellis, recentes Christianae religionis injurias.*

Otho Romae, Vitellius in Germania, Vespasianus in Syria imperia simul atque arma rapuerunt. Otho, cum invasisset imperium, ac mox creatum imperatorem in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperisset, tribus praeliis contra Vitellianos duces congressus victor exstitisset, quarto praelio mense tertio quam imperare coeperat, sese interfecit.

IX.

Anno ab Urbe condita DCCCXXV, *tranquilla sub Vespasiano duce serenitas rediit. Namque Judaei destituti in totum gratia Dei, in rebellionem exarserunt. Ad hos Vespasianus a Nerone missus, Titum filium suum majorem inter legatos habuit. Titus templum in Hierosolymis diruit. Josephus scribit undecies centena millia Judaeorum gladio et fame perisse: reliquias vero Judaeorum toto orbe dispersas. Vespasianus et Titus magnificum agentes triumphum, urbem ingressi sunt. Ignotum antea hoc spectaculum fuit, patrem et filium uno triumphali curru vectos victoriam reportasse. Qui continuo Janum obseratis coliberi claustris censuerunt. Vespasianus autem in villa propria circa Sabinos nono anno principatus sui profluvio ventris mortuus est.*

Anno ab Urbe condita octingentesimo vigesimo octavo, Titus

wintra 7 XXIX, feng Titus to Romana onwalde, 7 hine hæfde 11 gear. He wæs swa gódes willan þæt he sægde þæt he forlure þone dæg þe he noht on to góde ne gedyde. He gefor eac on þæm ilcan túne ðe his fæder dyde, 7 on þære ilcan adle.

(VI, VIII.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs VIII hunde wintra 5
7 xxx, feng Domitianus to Romana onwalde, Tituses broþor, 7
¹ ehtend C. hit hæfde xv gear. He wearþ eft hetend ¹ cristenra monna, 7
² From C. wæs on swa micle ofermetto astigen, þæt (he bead þæt man on
gelice to him onbugan sceolde swa to Gode. And) ² he bebead
þæt mon Iohannes þone apostol gebrohte on Bothmose þæm 10
iglande, on wræcsiþe from oprum cristenum monnum. 7 he
bebead þæt mon acwealde eall Dauides cynn, to þon, gif Crist
geboren nære þa giet, þæt he na siþþan geboren ne wurde;
for þon þe witgan sædon þæt he of þæm cynne cumen sceolde
Æfter þæm bebode he wearð self unweorðlice ofslagen. 15

(VI, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VIII hund wintra 7
XLVI, þa feng Nerfa to Romana onwalde; 7 for þon þe (he) ²
eald wæs, he geceas him to fultume Traianus þone mon. Þa
gespræcon hie him betweonum þæt hie wolden anwenden ealle
þa gesetnessa 7 ealle þa gebodu þe Domitianus hæfde ær gesett, ²⁰
for þon þe he him wæs ær bæm lað; 7 heton eft Iohannes æt
^{*}[Page 156.] his mynstre *gebrengan on Effesum from þæm (woruld)ierpum ²
þe he (h)wile ² on wæs.

Þa gefor Nerfa, 7 Traianus hæfde þone anwald x(IX) ² ger
æfter him. 7 he underþiedde Romanum eall þa folc þe him ²⁵
niwlice geswicen hæfdon. 7 he bebead his aldormon(n)um ² þæt
hie wæren cristenra monna ehtend. Þa sæde him hiora an,
Plenius wæs haten, þæt he woh bude, 7 miclum on þæm syn-
gade. He hit þa hrædlice eft forbead.

biennio regnavit. Titus in eadem villa, qua pater ejus, morbo absumtus est.

X.

Anno ab Urbe condita DCCCXXX, Domitianus, Titi frater, *fratri successit* in regnum. Qui per annos quindecim *ad hoc per omnes scelerum gradus crevit, ut Christi ecclesiam convellere auderet. Idemque efferatus superbia, qua se Deum coli vellet,* persecutionem in Christianos *agi imperavit. Quo tempore etiam beatissimus Joannes Apostolus in Patmum insulam relegatus fuit. Inter Judaeos quoque exquiri genus David atque interfici praeceptum est, dum prophetis creditur, quasi adhuc futurus esset ex semine David, qui regnum posset adipisci. Continuo tamen Domitianus interfectus est: cujus cadaver ignominiosissime sepultum est.*

XI.

Anno ab Urbe condita DCCCXLVI, Nerva *admodum senex imperator, Trajanum in regnum adoptavit, per quem revera adflictae Reipublicae divina provisione consuluit. Hic cunctos exsules revocavit: unde et Joannes Apostolus hac indulgentia liberatus, Ephesum rediit. . . . Nerva diem obiit.*

XII.

Trajanus reipublicae gubernacula Nerva tradente suscepit, ac per annos decem et novem tenuit. *Germaniam in pristinum statum reduxit: trans Danubium multas gentes subegit. . . . In persequendis sane Christianis errore deceptus, cum cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici praecepisset, Plinii Secundi, qui inter caeteros judices persecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines nihil contrarium Romanis legibus facere, rescriptis illico lenioribus temperavit edictum.*

On þære tide wæron Iudan on miclum geflite 7 on micelre unsibbe wið þa londleode þær þær hie þonne wæron, oþ hiora fela m forwurdon on ægpere hand. On þære tide Traianus gefor on utsihte on Seleutia þære byrig.

(VI, XI.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs dccc wintra 7 5
¹ *From C. ;* LXVII ¹, feng Adrianus to Romana onwalde, Tr(a)ianuses ² nefa ³,
^{XLVII L.} 7 hiene hæfde XXI wintra. 7 raðe þæs þe him cristne bec cuþe
² *From C.* wæron þurh ænne para apostola geongrena, Quadratus wæs
³ *genēfa C.* haten, he forbead ofer ealne his onwald þæt mon nanum criste-
 num men ne abulge; 7 gif ænig cristen agylte, þæt se þonne 10
 wære beforan him gelædd, 7 he him þonne demde self, swa him
 ryht puhte. He wearð þa Romanum swa leof, 7 swa weorð
 þæt hie hiene nanuht ne heton buton 'fæder,' 7 him to weorð-
 scipe hie heton his wif 'casern.' 7 he het ofslean ealle þa
⁴ *From C.* Iud(e)iscan ⁴ men, for þon þe hie cristene men pinedon; þa 15
⁵ *Iudea C.* wæron on Palestina, þæt mon het Iudena ⁵ lond. 7 he bebead
 þæt mon timbrede on oþerre stowe Hierusalem þa burg, 7 þæt
⁶ *Eliam C.* hie mon sippan hete be noman Helium ⁶.

(VI, XII.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs dccc wintra 7
 LXXXVIII, feng Ponpeijs to Romana onwalde, þe mon oþre 20
 nomon het Pius. 7 him sealde Iustinus se philosophus ane
 cristene bōc for hiora freondscipe. * Sippan he þa geleornod
^{*} [Page 157.] hæfde, he wearð cristnum monnum (swa leof 7) ⁷ swiþe hold oþ
⁷ *From C.* his lifes ende.

Incredibili deinde motu sub uno tempore Judaei per diversas terrarum partes exarserunt. Nam et per totam Libyam adversus incolas atrocissima bella gesserunt. Multa millia eorum vasta caede deleta sunt. Trajanus apud Seleuciam profluvio ventris exstinctus est.

XIII.

Anno ab Urbe condita DCCCLXVII, Hadrianus, consobrini Trajani filius, principatum adeptus, uno et viginti annis *imperavit*. Hic per Quadratum, discipulum Apostolorum, libris de Christiana religione compositis instructus atque eruditus, praecepit ut nemini liceret Christianos *sine objectu criminis aut probatione damnare*. Idem quoque pater patriae in senatu adpellatur, et uxor ejus Augusta. Judaeos, Palaestinam depopulantes, ultima caede perdomuit : ultusque est Christianos, quos illi excruciabant ; Hierosolymam in optimum statum murorum exstruktionem reparavit, et Aeliam vocari praecepit.

XIV.

Anno ab Urbe condita DCCCLXXXVIII, Antoninus, cognomento Pius, *imperator creatus, viginti et non plenis tribus annis rempublicam gubernavit*. Justinus philosophus librum, pro Christiana religione compositum, Antonino tradidit, benignumque cum erga Christianos fecit.

(VI, XIII.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra 7 III, feng Marcus Antonius to Romana onwalde mid his breðer Aureliuse. Hie wæron þa ærestan men þe Romana onwald on tu todædon; 7 (hi) ¹ hiene hæfden XIII winter. 7 hie bebudon þæt mon ælene cristenne mon ofsloge. Æfter þæm hie hæfdon 5 micel gewin, wið Parthe, for þon þe hie hæfdon awest ealle Capodotiam 7 Armeniam, 7 ealle Siriam. Æfter þæm hie genamon frið wið ² Parthe. 7 him sippan becóm on ³ micel hungor 7 micel monewealm, þæt heora feawa to lafe wurdon.

¹ From C.² pið L.³ on swa C.

Æfter þæm him becom on þæt Deniscæ gewinn mid eallum 10 Germanium. Þa on þæm dæge þe hie gefeohtan sceoldon, him cóm on swa micel hæte 7 swa micel þurst þæt hie him heora feores ne wendan. Þa bædon hie þa cristnan men þæt hi heora an sume wisan gehulpen; 7 ongeaton þæt hit wæs Godes wracu. Þa ábædon hie æt þæm ælmihtegum Gode þæt hit swa swiðe 15 rinde þæt hie hæfdon wæter genog onufan þære dune, 7 þæt þær wæs swa micel þunor þæt he ofslog fela þusend monna gemong þæm gefeohte.

Þa æfter þæm ealle Romane wurdon cristnum monnum swa holde þæt hie on monegum templum awriten þæt ælc cristen mon hæfde frið 7 sibbe, 7 eac þæt ælc para moste cristendome 20 ónfon se þe wolde. 7 Antonius forgef ealle þæt gafol þæt mon to Rome sellan sceolde, 7 het forbærnan þæt gewrit þe hit on awriten wæs, hwæt mon on geare agiefan sceolde. 7 þæs on þæm æfterran geare he gefór.

(VI, XIII.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC (wintra) ⁴ 25 7 XXX, feng Lucius Antonius to rice, 7 hit hæfde XIII ger. * he wæs swiþe yfel monn ealra þeawa, buton þæt he wæs cene, 7 oft feaht anwig. 7 fela para senatorum he het ofslean þe þær betste wæron. Æfter ⁵ an þunor toslog hiora Capitoliā, þæt hus þe hiora godas inne wæron 7 hiora diofolgield; 7 hiora 30

⁴ From C.

*[Page 158.]

⁵ æfter þam C.

XV.

Anno ab Urbe condita DCCCCXI, Marcus Antoninus regnum cum Aurelio fratre suscepit, mansitque in eo annis decem et novem. Hi primi rempublicam *aequo jure tutati sunt*, bellum deinde contra Parthos gesserunt. *Vo'logaesus enim, rex Parthorum, Armeniam, Cappadociam, Lyciamque vastabat. Sed Antoninus Seleuciam cepit, et cum fratre de victoria Parthica triumphavit. Eo defuncto, Marcus Antoninus solus reipublicae praefuit, sed in diebus Parthici belli persecutiones Christianorum graves praecepto ejus exstiterunt. Secuta est lues, totamque Italiam pestilentia tanta vastavit, ut passim oppida sine habitatore deserta, in ruinas concesserint.*

Cum insurrexissent gentes innumerabiles, hoc est, Marcomanni, atque omnis pene Germania, . . . et exercitus praesentius sitis quam hostis periculum sustineret; ad invocationem nominis Christi, quam subito quidam milites fecerunt, tanta vis pluviae effusa est, ut Romanos quidem refecerit, barbaros autem crebris fulminum ictibus perterritos, praesertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coëgerit.

Antoninus praeteriti etiam temporis tributa donavit, omniaque fiscalium negotiorum calumniosa monumenta jussit incendi. Postremo repentino morbo diem obiit.

XVI.

Anno ab Urbe condita DCCCCXXX, Lucius Antoninus Commodus patri successit in regnum : mansitque in eo annis tredecim. *Adversus Germanos bellum feliciter gessit. Ceterum per omnia luxuriae et obscoenitatis dedecora depravatus, gladiatoris quoque armis in ludo depugnavit : interfecit etiam quamplurimos senatores. Flagitia regis poena Urbis insequitur.*

¹ from þam C.

bibliotheoco wearð onbærned from ¹ ligette, 7 ealle heora caldan bec forburnon þærinne. Þær wæs á swa micel dem geburnen swa on Alexandria wæs þære byrig on hiora b(i)bliotheoco ², þær forburnon IIII hund m boca.

² From C.

(VI, XV.)

Æfter þæm þe Romeburg wæs getimbred DCCCC wintra 7 5 XLIII, feng Seuerus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde XVII ger. He besæt Piscenius ³ on anum fæstenne, oþ he him on hond eode; 7 he hiene sippan het ofslean, for þon he wolde ricsian on Sirie 7 on Egypte. Æfter þæm (he) ⁴ ofslog Albinus þone mon on Gallium, for þon þe he eac wolde on 10 hine winnan. Sippan he fór on Brettanie, 7 þær oft gefeaht wið Peohtas 7 wið Scottas, ær he þa Brettas mehte wið hie bewerian. 7 het ænne weall þwyres ofer call þæt lond asettan from sæ oþ sæ, 7 raþe þæs he gefór on Eforwicceastre.

³ From C.; Pisceninus L.

⁴ From C.

(VI, XVI.)

Æ(f)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra 15 7 LXII, feng his sunu to rice Antonius, 7 hit hæfde VII ger. He hæfde twa geswostor him to wifum. He hæfde folc gegaðerad, 7 wolde winnan on Parthe, ac he wearð ofslagen on þæm færelte from his agnum monnum.

(VI, XVII.)

Æ(f)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra 20 7 LXX, feng Marcus Aurelius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde IIII gér. Hiene ofslogon eac his agene men, 7 his modor mid.

(VI, XVIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra 7 LXXIII, feng Aurelius ⁵ Alexander to Romana onwalde, 7 hiene 25 hæfde XVI gear. 7 Mammea his sio góde modor sende æfter Origenise þæm gelæredetan mæssepreoste, 7 hio wearð sippan

*[Page 159.]

⁵ Aurelianus L.; Aurelius C.

Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam, majorum cura compositam, concremavit.

XVII.

Anno ab Urbe condita DCCCCXLIV, Severus, *destitutum* adeptus imperium, decem et octo annis tenuit. Pescennium Nigrum, qui in Aegypto et Syria ad tyrannidem adspiraverat, *apud Cyzicum* vicit et interfecit. *Civile bellum Clodius Albinus qui se in Gallia Caesarem fecerat, suscitabat. Albinus tamen oppressus et interfectus est. Severus in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur. Ubi magnis praeliis saepe gestis, receptam partem insulae a ceteris indomitis gentibus vallo distinguendam putavit. Ibiq̃ apud Eboracum oppidum morbo obiit.*

XVIII.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXII, *Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, principatum adeptus est, mansitque in eo annis non plenis septem. Vixit patre asperior, omnibus autem hominibus libidine intemperantior, qui etiam novercam suam uxorem duxerit. Hic, contra Parthos bellum moliens, ab hostibus circumventus occisus est.*

Anno ab Urbe condita DCCCCLXX, Marcus Aurelius Antoninus, imperium adeptus, tenuit annis quatuor. *Tumultu militari exorto, Romae cum matre interfectus est.*

Anno ab Urbe condita DCCCCLXXIV, Aurelius Alexander *imperator creatus, tredecim annis digno aequitatis praeconio fuit. Cujus mater Mammaea, Christiana, Origenem Presbyterum audire curavit. Nam statim expeditione in Persas*

cristen from him 7 welgelæred, 7 gedyde þæt hiere sunu wæs cristenum monnum swiþe hold. He gefōr mid fierde on *Perse*, 7 ofslog *Xersan* hiora cyning. Æfter þæm he forlēt his lif on *Magentsan* þære byrig.

(VI, XIX.)

Æfter þæm þe *Romeburg* getimbred wæs DCCCC wintra 7 LXXXVII, feng *Maximus* to *Romana* onwalde. He behead eft þæt mon cristene men brocode, 7 þæt mon þa godan *Mammcam* gemartrade, 7 ealle þa preostas þe hiere folgodan, buton *Origenis*: (he)¹ opfleah on *Aegypto*. 7 *Maximus* ofslog his agen ealdormon on þæm þridan geare his rices on *Aquilegia* þære 10 byrig.

¹ From C.

(VI, XX.)

Æfter þæm þe *Romeburg* getimbred wæs DCCCC wintra 7 XC feng *Gordianus* to rice, 7 hit hæfde VI ger. 7 he ofslog þa twegen gebroðor þe ær *Maximus* ofslogan. 7 he self rape þæs gefōr.

15

(VI, XXI.)

Æfter þæm þe *Romeburg* getimbred wæs DCCCC wintra 7 XCVII, feng *Philippus* to *Romana* onwalde, 7 hiene hæfde VII ger. He wearð diegellice cristen, for þon he eawenga ne dorste. On þæm þridan geare his rices hit gewearð swa hit God gestihtade, þæt wæs ymb an M wintra þæs þe *Romeburg* getim- 20 bred wæs, þæt ægþer ge hiora casere wearð cristen, ge eac þæt hie þa miclan feorme pigedon *Cristes* þonces æt þæs caseres palendsan, þe hie ær ælce geare pigedon at hiora deofolgildum², deofla þonces: þæt wæs þæt ealle³ *Romane* woldon ymb XII monað bringan togædere þone selestan dæl hiora godra⁴ geara⁵ 25 (to heora geblote)⁶ 7 hiora sippan fela wucena ætgædere brucan. Æfter þæm *Decius*, an rice mon, *beswac⁷ þone casere, 7 feng him (siððon)⁸ to þon anwalde.

² þæt was dotted for erasure after deofolg.³ deofulgyl- dum þæt was deofla þonces þæt ealle C.⁴ goda C.⁵ gearwa L., gegearod C.⁶ From C.

*[Page 160.]

⁷ the be later (?); beswac C.⁸ From C.

facta, Xerxem, regem eorum, *maximo bello victor* oppressit. *Militari tumultu* apud Moguntiacum interfectus est.

XIX.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXXXVII, Maximinus imperator *ab exercitu creatus*, persecutionem in Christianos exercuit. *Sed continuo, hoc est*, tertio quam regnabat anno, a Pupieno Aquileiae interfectus, *et persecutionis et vitae finem fecit*. Qui maxime *propter Christianam* Mammaeae familiam *persecutionem in* sacerdotes, *vel praecipue propter* Origenem *presbyterum miserat*.

Anno ab Urbe condita DCCCXCi, Gordianus imperator *creatus est*, mansitque in eo annis sex. *Nam Pupienus*, interfecto Maximini, et frater *ejus Balbinus*, qui *usurpaverant imperium*, mox interfecti sunt. *Gordianus suorum fraude* interfectus est.

XX.

Anno ab Urbe condita DCCCXCVII, Philippus imperator *creatus*, mansit in eo annis septem. Hic *primus imperatorum omnium* Christianus fuit, *ac post tertium imperii ejus annum millesimus a conditione Romae annus inpletus est*. *Ita magnificis ludis hic natalis annus a Christiano imperatore celebratus, est*. *Ambo tamen Decii fraude interfecti sunt*.

(VI, XXII.)

¹ *From C.;* Æfter (pæm)¹ þe Romeburg getimbred wæs m wintra
 (pæm). 7 III, feng Decius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde III
 gér. 7 sona gedyde sweetol tacn þæt he Philippus ær besie-
² þæt C. rede, mid pæm þe² he het cristenra monna ehtan, 7 monege
 gedyde to halgum martyrum, 7 gesette his sunu to pæm 5
³ *From C.;* onwalde to him, and raðe³ þæs hie wurdon begen ætsemne⁴
 raðe L.
⁴ ætsemne C. ofslagen.

(VI, XXIII.)

Æfter pæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 VIII,
 feng Gallus Ostilianus to rice, 7 hit hæfde II ger. Þa wearð
 eft Godes wracu on Rome: swa longe swa seo ehtnes wæs para 10
 cristenra monna, swa longe him wæs ungemetlic moncwealm
⁵ byrige L. getengē, þæt nan hús næs binnan pære byrig⁵ þæt hit næfde
 pære wrace angolden. Æfter pæm Emilianus ofslog Gallus,
 7 hæfde him pone anweald. Þæs eac on pæm þridan monðe
 hiene mon ofslog. 15

(VI, XXIII.)

Æfter pæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 X, þa
 gesetton Romane II caseras. Oper wæs binnan Romebyrig,
 Gallienus wæs haten, oper wæs mid Emilitum pæm folce, Uale-
 rianus wæs haten. Þa sceoldon on siml beon winnende pær hit
 þonne þearf wæs. Þa bebudon hie begen cristenra monna 20
⁶ becom C. ehtnesse. Ac hrædlice on hie begen côm⁶ Godes wracu. Ualeri-
 anus fór mid fierde ongean Sapan, Persa cyning, 7 pær ge-
 fongen wæs. 7 sippan he wæs Sapan pæm cyninge to ðon
 geset, oþ his lifes ende, þæt he swa oft sceolde stupian swa he
⁷ hric C., to his horse wolde, 7 he þonne se cyning hæfde his hrycg⁷ him 25
 hring L. with
 the n erased. to hliepan.

⁸ mænige C. 7 pæm oprum, Gallienuse, wæron monog⁸ folc onwinnende,

XXI.

Anno ab Urbe condita MIV, Decius invasit imperium, tenuitque annis tribus. *Idem* continuo, in quo se etiam *ob hoc* Philippos interfecisse docuit, ad persequendos Christianos *feralia dispersit* edicta, plurimosque sanctorum *ad coronas Christi de suis cruciatibus misit*. *Idemque* filium suum *Caesarem* legit, cum quo simul continuo interfectus est.

Anno ab Urbe condita MVII, Gallus Hostilianus regnum adeptus, *vix* duobus annis obtinuit. Exoritur ultio *violati nominis Christiani*, et usquequo ad profligandas *Ecclesias edicta Decii cucurrerunt*, eatenus *incredibilium* morborum pestis *extenditur*: nulla domus fuit, quae non *illa pestilentia correpta sit*. Gallus et Volusianus, dum contra Aemilianum bellum civile moliuntur, occisi sunt. Aemilianus tamen tertio mense invasae tyrannidis exstinctus est.

XXII.

Anno ab Urbe condita MX, duo Imperatores creati sunt. Valerianus *in Rhetia ab exercitu Augustus est adpellatus*. Romae autem a senatu Gallienus. *Facta a Decio* Christianorum persecutione, *totum Romanum imperium pestilentia magna vexavit*. *Mentita est iniquitas sibi, pestilentiam communis esse casus*. *Rursus igitur iram Dei sceleratis actionibus provocat*. Valerianus *siquidem adigi per tormenta Christianos ad idololatriam, abnegantesque interfici jussit*. Valerianus illico a Sapore Persarum rege captus, *ignominiosissima apud Persas servitute consenuit*: hoc *infamis officii continua, donec vixit, damnatione sortitus*, ut ipse acclinis humi, regem super adscensurum in equum dorso adtolleret.

Et Gallienus *quidem pacem Ecclesiis restituit*. *Sed non com-*

¹ micelre C. þæt he his rice mid micellre ¹ unweorðnesse 7 mid micelre unieðnesse gehæfde. Ærest Germanie þe be Donua wæron, forhergedon Italiam op Rafennan þa burg; 7 Swæfas forhergedon ealle Galliam; 7 Gotan oferhergedon eall Creca lond,
^{*} [Page 161.] 7 þa læssan Asiam; 7 Sermende genieddon ^{*} ealle Dati from 5 Romana onwalde; 7 Hunas forhergedon Pannoniam; 7 Parthe forhergedon Mesopotamiam, 7 ealle Sirie. Toeacan þæm Romane hæfdon gewin betuh him selfum. Æfter þæm Gallienus wearð ofslagen on Medialane ² þære byrig from his agnum monnum. 10

(VI, XXV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 xxv, feng Claudius to Romana onwalde. Þy ilcan geare he oferwon Gotan, 7 hie adraf út of Crecum. 7 him Romane gedydan æenne gyldenne sciold, þære dæde ³ to weorðmynte, 7 an(e) ⁴ 15 gyldene anlicnesse, 7 áhengen (hī) ⁴ up ⁵ on hiora Capitoliam. þæs on þæm æfterran geare he gefór, 7 his broþor Quintillus feng to þæm onwalde. 7 þæs on þæm seofonteopan dæge he wearð ofslagen.

³ From C.;
dæda L.

⁴ From C.

⁵ letter erased
before up
(h?).

(VI, XXVI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 xxvii, feng Aurelius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde v ger 7 vi 20 monað. 7 adraf Gotan be norþan Donua, 7 þonan fór on Sirie, 7 hie geniedde eft to Romana onwalde. 7 sippan he fór on Gallie, 7 ofslog Tetricum þone mon, for þy þe he hi him teah to anwalde. Æfter þæm he behead cristenra monna ehtnesse, 7 raðe þæs wearp ofslagen. 25

pensat ultionis mensuram unius inpii captivitas. Solvuntur repente undique permissu Dei ad hoc circumpositae gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Ravennam usque perveniunt. Alamanni Gallias pervagantes, etiam in Italiam transeunt. Graecia, Pontus, Asia Gothorum inundatione delentur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum auferitur. Quadi et Sarmatae Pannonias depopulantur. Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriamque corrodunt. Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione cessaret, consurgunt bella civilia. Gallienus autem cum Mediolani libidinibus inserviret, occisus est.

XXIII.

Anno ab Urbe condita millesimo vigesimoquinto, Claudius sumsit imperium, statimque Gothos, *Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus, incredibili strage delevit*, cui a senatu clypeus aureus et statua aequae aurea decreta est, sed continuo, priusquam biennium in imperio expleret, interiit. Claudio mortuo, Quintillus frater ejus imperator septimodecimo imperii die interfectus est.

Anno ab Urbe condita MXXVII, Aurelianus imperium adeptus, quinque annis et sex mensibus tenuit. *Expeditione in Danubium suscepta Gothos magnis praeliis profligavit, ditionemque Romanam antiquis terminis statuit. Inde in Orientem conversus, Zenobiam, quae Syriam receptam sibi vindicabat, in potestatem redegit. Tetricum in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, ac per hoc proditorem exercitus sui, superavit. Novissime, cum persecutionem adversus Christianos agi decerneret, occisus est.*

(VI, XXVII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 xxxii, feng Tacitus to Romana onwalde, 7 þæs on þæm sixtan monþe he wearþ ofslagen on Ponto þæm londe. Æfter þæm Floriam feng to þæm onwalde, 7 wæs ofslagen on þæm þriðdan monþe on Thærsa þæm londe.

5

(VI, XXVIII.)

Æfter þæm þe Romeburg wæs getimbred m wintra 7 xxxiii, feng Brobus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde vi ger 7 iii monað. 7 he adyde Hunas¹ of Gallium. 7 he ofslog Saturninus, þe æfter þæm onwalde wonn. Æfter þæm he ofslog Proculus 7 Bonorum²; þa gierndon eac æfter þæm 10 onwalde. Æfter þæm he wearð self ofslagen on Sirmie þære dune.

¹ From C.;
minas L.

² From C.;
bororum L.

(VI, XXIX.)

*[Page 162.] * (Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 xxxix, feng Carus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde ii ger. 7 gefeah tūwwa wið Parthe, 7 geeode hiora burga twa; þa 15 wæron on Tigris staþe þære ie. Raþe þæs hiene ofslog an þunor. 7 his sunu Numerianus feng to þæm onwalde. 7 raþe þæs hiene ofslog his agen sweor.

(VI, XXX.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 xli, feng Dioclitianus to Romano onwalde, 7 hiene hæfde xx wintra. 20 He gesette under him gingran casere, Maximus wæs haten, 7 hiene sende on Gallie, for þon ðe hie þa niwlice hæfdon gewinn up áhæfen, ac he hie þa iedðelice ofercóm. On þære tide wæron Dioclitie iii cyningas on winnende: Caucarius on Bretlande, 7 Achileus of Egypta londe, 7 Marseus of Persum. 25

XXIV.

Anno ab Urbe condita MXXXII, Tacitus adeptus imperium, sexto mense occisus in Ponto est. *Post quem Florianus parem regni sortem ferens, tertio mense apud Tarsum interfectus est.*

Anno ab Urbe condita MXXXIII, Probus regnum sortitus, obtinuit annis sex et mensibus quatuor. *Gallias a barbaris occupatas per multa praelia liberavit. Saturninum, tyrannide subnixum, oppressit et cepit. Proculum et Bonosum interfecit. Ipse autem apud Sirmium in turre ferrata interfectus est.*

Anno ab Urbe condita MXXXIX, Carus suscepit imperium, ac biennio tenuit. *Qui, cum filios suos, Carinum et Numerianum consortes regni fecisset, bello Parthico, postquam duas Parthorum urbes cepit, super Tigridem in castris fulmine ictus interiit. Numerianus rediens, fraude soceri sui interfectus est.*

XXV.

Anno ab Urbe condita MXLI, Diocletianus imperator electus, annis viginti prae fuit. *Cum in Gallia Amandus et Aelianus tumultus excitavissent, Maximianum Caesarem fecit, misitque in Gallias; qui facile agrestium hominum inperitam manum compescuit. Per omnes Romani imperii fines subitarum turbationum fragores concrepuerunt. Carausio rebelante in Britanniis, Achilleo in Aegypto, cum et Narseus*

þa gesette he III caseras under him : an wæs Maximianus, oper Constantius, þrida Galerius. Maximianus he sende on Affricam, 7 he oferwonn hiora wiperwinnan. 7 Constantius he sende on Gallie, 7 he oferwonn Alamanni þæt folc, 7 sippan he geeode Brettaniam þæt igland. 7 he self Dioclitianus for on Ægypte, 5 7 besæt Achileus þone cyning eahta monað on Alexandria þære byrig, oð hiene þa burgleode him ageafon, 7 he sippan oferhergeade ealle Ægypte. 7 Galerius he sende on Perse, 7 gefeagt

¹ tweowa C. 11 ¹ wið Marseus þone cyning, þæt hiera næper næfde sige. Æt heora þriddan gefeohte Galerius wearp gefliemed, 7 mid micelre 10 fyrhtnesse côm [to] Dioclitiane. Ac he his onfeng mid micelre

² agenum C. unweorðnesse, 7 hiene het iernan on his anum ² purpurum fela mila beforan his rædwæne. Æfter þæm þe his mod wæs mid þæm bismre ahwet, he fôr eft on Perse, 7 hie gefliem[d]e, 7 Marseus gefeng, 7 his wif, 7 his bearn. þa onfeng Dioclitianus 15 Galerius weorðlice.

*[Page 163.] Æfter þæm Dioclitianus 7 Maximianus bebudon * ehtnesse cristenra monna, Dioclitianus eastane, 7 Maximianus westane.

³ wurdon C. 7 for þon gebode gewurdon ³ fela martyra on x wintra firste.

þa gewearð hi him betweonum þæt hie woldon þa onwaldas 20 forlætan, 7 þa purpuran alecgan þa hie weredon, 7 woldon hiera dagas on seftnesse geendian. 7 þæt swa gelæston. Dioclitianus gesæt on Nicomidio ⁴ þære byrig, (7 Maximianus gesæt on Mediolane þære byrig) ⁵. 7 leton þa onwealdas to Galerius 7 to Constantiuse. 7 hi hiene todældon sippan on tu : Galerius 25 nom Ilirice, 7 begeondan þæm þone eastende, 7 þone mæstan dæl pisses middangeardes ; 7 Constantius nom ealle Italie, 7 Affricam, 7 Ispanie, 7 Gallie, 7 Brettanie. Ac he wæs hwon giernende þissa woroldþinga 7 micelra onwalda, 7 for þæm he forlét his agnum willan Italiam 7 Affricam to Galerius. 30 þa gesette Galerius 11 cyningas under him : oper wæs haten Seuerus, þæm he gesealde Italiam 7 Africam, 7 Maximianus he gesette on þa eastland.

On þæm dagum Constantius, se mildesta monn, for on Bret-

etiam rex Persarum Orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus, Maximianum Herculeum ex Caesare fecit Augustum; Constantium vero et Maximianum Galerium Caesares legit. Constantius in Gallia, primo praelio ab Alamannis profligato exercitu suo, vix ipse surreptus est; secundo autem secuta est victoria. At Maximianus Quinquegentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum, obsessum per octo menses, apud Alexandriam cepit et interfecit. Aegyptum totam caedibus foedarit. Praeterea Galerius, cum duobus jam praeliis adversus Narseum conflixisset, tertio victus, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissime exceptus est, ita ut per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurrisse referatur. Verumtamen hac contumelia quasi cote ad virtutem usus est, per quam aciem mentis expedit. Itaque raptim in hostem reversus, Narseum superavit. Extinctis Persarum copiis ipsoque Narseo in fugam acto, castra ejus invasit, uxores, liberosque cepit. A Diocletiano plurimo honore susceptus est.

Diocletianus in Oriente, Maximianus in Occidente adfligi interficique Christianos praeceperunt. Per decem annos caedibus martyrum incessabiliter acta est.

Diocletianus ab invito exegit Maximiano, ut simul purpuram imperiumque deponerent, ac ipsi in privato otio consenescerent. Itaque sub una die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum potestatem imperii deposuerunt. Galerius et Constantius primi Romanum imperium in duas partes determinaverunt: Galerius Illyricum, Asiam et Orientem; Constantius Italiam, Africam, Hispaniam, et Gallias obtinuit. Sed Constantius, vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus, Galerio caeteris partibus cessit. Galerius duos Caesares legit: Maximinum, quem in Oriente constituit, et Severum, cui permisit Italiam.

Constantius vero, summae mansuetudinis et civilitatis, in

tannie, 7 þær gefór. 7 gesealde his suna þæt rice Constan-
tinuse ¹, þone he hæfde be Elenan his ciefese.

¹ From C.;
Constantiuse
L., with ti
erased.

Þa wolde Maxentius, Maximianuses sunu, habban þone an-
wald on Italiam. Þa sende Galerius him ongean Seuerus mid
fierde, þe him se onweald ær geseald wæs, 7 he þær beswicen 5
wearð from his agnum monnum, 7 ofslagen, neah Refanne þære
byrig. Þa Maximianus geacsade þæt his sunu feng to þæm
onwalde, he þa hrædlice forlet þa burg þe he on ge[se]ten wæs,
7 þohte his sunu [to] beswicanne, 7 him sippan fôn to þæm
onwalde. Ac þa hit se sunu anfunde, þa adræfde he þone fæder. 10

² From C.;
Constantiuse
L.

7 he fleah on Gallie, 7 wolde Constantinus ² beswican his aþum,
7 habban him þæt rice. Ac hit anfunde his dohtor, 7 hit Con-
stantinuse ³ asæde, 7 he hiene afliemde ⁴ sippan on Masiliam;
7 he þær ofslagen wearð.

³ From C.;
Constantiuse
L.

⁴ geflymde C.

*[Page 164.]

⁵ From C.

⁶ From C.;
(beste).

⁷ on nanum
C.

Þa gesealde Galerius * Lucin(i)use ⁵ Italiam 7 Affricam; 7 he 15
het ealle þa cristnan þe þær betst(e) ⁶ wæron gebringan on
elpeode. Æfter þæm he wearð on micelre untrumnesse, 7 him
to gehet monigne læce. 7 heora nan him ne mehte bion nane ⁷
gode. Ac him sæde heora án þæt hit wære Godes wracu. Þa
het he þæt mon þa cristnan (men) ⁸ eft gebrohte on heora earde, 20
ælcne þær he ær wæs; swa þeah he gefór on þære mettrym-
nesse, 7 Lucinius ⁹ feng to þæm onwalde.

⁸ From C.

⁹ From C.;
Lucius L.

Æfter þæm wearþ gewinn betuh Constantinuse 7 Maxen-
tius, 7 raðe þæs Constantinus ofslóg Maxentius binnan Rome, 25
æt þære bryce ¹ þe mon Moluia het ². On þæm dagum Maxi-
minus behead cristenra monna ehtnesse, 7 raðe þæs gefór on
Tharsa þære byrig. On þæm dagum Lucin(i)us ³ behead þæt
nan cristen mon ne come on his hierede ne on his færelte. 7
rape þæs wearð gewin betuh him 7 betuh Constantinuse 7 30
oftrædlica gefeoht, oþ Constantinus gefeng Lucinius, 7 hiene sip-
pan het beheafðian, 7 sippan feng to eallum Romana onwalde.

¹ byrig both.

² hæc C.

³ From C.

⁴ mæssepres-
byter; mæsse-
preost C.

⁵ teonan C.

On ðæm dægum Arrius se mæssepreost ⁴ wearþ on gedwolan
ymb þone ryhtan geleafan. Ymb þone timan ⁵ wæs gegaderad

Britannia mortem obiit, qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.

XXVI.

Praetoriani milites Romae Maxentium, filium Herculei, Augustum nuncupaverunt. Galerius Severum Caesarem adversus Maxentium cum exercitu misit. Severus cum Urbem obsideret, militum suorum scelere desertus et proditus, atque ex eo fugiens Ravennae interfectus est. Hercules Maximianus confirmatum jam in imperio filium potestate regia spoliare conatus, conviciis autem militum palam conterritus, in Galliam profectus est, ut Constantino genero aequae dolis junctus auferret imperium: sed per filiam deprehensus et proditus, deinde in fugam versus, Massiliae interfectus est.

Porro Galerius Licinium imperatorem creavit. Cumque persecutionem a Diocletiano missam ipse atrocioribus edictis accumularisset, ac postquam omni genere hominum exhausit provincias, putrefacto introrsum pectore, cum etiam vermes eructaret, a quodam medico increpitus, iram Dei suam esse poenam, edictis missis, Christianos de exiliis revocavit. Ipse autem, cruciatus non sustinens, vim vitae suae adtulit. Ita Respublica nunc sub novis quatuor principibus fuit, Constantino et Maxentio, Licinio et Maximino.

Deinde inter Constantinum et Maxentium bellum civile exortum est. Maxentius ad pontem Mulvium interfectus est. Maximinus, persecutionis Christianorum incentor infestissimus, apud Tarsum interiit. Licinius omnes Christianos e palatio suo jussit expelli. Mox bellum inter Licinium ipsum et Constantinum effervuit. Sed Constantinus Licinium crebris bellis adsurgentem tandem ad deditionem coegit, sed privatum jussit occidi.

His diebus Arius, Alexandrinae urbis presbyter, a veritate fidei catholicae devians, exitiabile plurimis dogma constituit.

III hund bisepta 7 eahtatiene, hiene to oferflitanne 7 to aman-

¹ From C.;
amansumiam
L.

On þæm dagum Constantinus ofslog Crispum his sunu, 7 Lucinius his swostor sunu, þæt nan monn nyste hwæt se gylt wæs, buton him anum. Æfter þæm he underþiedde him selfum 5 monege peoda þe ær wæron Romanum ungewilde. 7 het atimbran ane burg on Crecum, 7 het hie be him hatan Constanti(no)polim ². He behead ærest monna þæt mon cirican timbrede, 7 þæt mon beluce ælc diofolgield(hus) ². He gefor ymb xxxi wintra þæs þe he rice hæfde, on anum tune neah 10

*[Page 165.] Nicomedio *þære byrig.

(VI, XXXI.)

³ From C.;
gebtimbred L.

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred ³ wæs M wintra 7 xci, feng Constantius to þæm onwalde mid his II broþrum, Constantine 7 Constante. 7 he Constantius hit hæfde xxiiii

⁴ From C.

wintra. hie wurdon ealle þa gebroþor on þæm Ar(i)aniscan ⁴ 15 gedwolan. Constantinus 7 Constans wunnon him betweonum, oþ Constantinus ⁵ wearð ofslagen. Æfter þæm Magnentius ofslog Constans, 7 feng him to þæm rice, þæt wæs Galliam 7 Italam. On þæm dagum Ilirice gesetton Ueteromonem pone mon to hiora anwealde, to þon þæt hie siþpan mehten 20 winnan wið Magnentiuse; 7 hi hiene nieddon to leornunga,

⁵ Constans
both.

⁶ So also C.

þeh he gewintred wære. Ac Constantinus ⁶ hiene benæmde ægþer ge þæs onwaldes, ge þære purpuran þe he werede, ge

⁷ æfter þam C.

þære scole þe he on leornode. Æfter ⁷ he gefeaht wið Magnentiuse, 7 hiene gefliemde, 7 bedraf into Luchina þære byrig; 25 7 he hiene selfne siþpan ofsticode. Æfter þæm Constantinus gesette Iulianus to casere under him, se wæs ær þæm to diacone gehalgod, 7 sende hiene on Gallie mid firde; 7 he hrædlice oferwon ealle þe þa on Gallie wunnon; 7 wæs æfter þære dædæ swa up áhæfen þæt he wolde ealne Romana onwald him 30 geagnian, 7 mid firde wæs farende þær Constantinus wæs mid

⁸ Parthe C.

oþerre fierde wip Parhte ⁸. Þa he þæt geacsade 7 him ongean-

⁹ gefor he C.

weard wæs, þa he gefór ⁹ on þæm færelte.

Apud Niceam conventus trecentorum et octodecim episcoporum factus est, per quos Arianum dogma exitiabile deprehensum, palam proditum ac reprobatum est.

Sed inter haec latent causae, cur vindicem gladium Constantinus etiam in proprios egit affectus. Nam Crispum, filium suum, et Licinium, sororis filium, interfecit. Praeterea multas gentes subegit. Urbem nominis sui instituit. Primus Constantinus statuit paganorum templa claudi. In villa publica juxta Nicomediam diem obiit.

XXIX.

Anno ab Urbe condita MXCII, Constantius cum Constantino et Constante fratribus suis adeptus imperium, viginti quatuor annis tenuit. *Interea insectatio diaboli aliud machinamentum invenit. Fit igitur Ario ad familiaritatem Constantii aditus. Suadetur Constantio, ut quosdam in Deo gradus credat. Constantinus dum Constantem fratrem bello insectatur, occisus est. Post cum se Constans vitiis dedisset, Magnentii dolis interfectus est. Magnentius enim arripuit imperium, quod continuo per Galliam, Africam Italiamque porrexit. In Illyrico autem Vetranionem imperatorem sibi milites creaverunt, virum natura simplicem, qui ne prima quidem unquam literarum elementa didicisset. Itaque cum primas literas imperator senex, interdum invitus, meditaretur, a Constantio deponere jussus imperium, abjiciens cum literis purpuras, contentusque privatis feriis, palatium simul scholamque dimisit. Sequitur bellum inter Constantium Magnentiumque. Magnentius tamen victus aufugit, ac non multo post apud Lugdunum propria se manu interfecit. Constantius . . Julianum, Caesarem creatum, misit ad Gallias. Itaque Julianus oppressas ab hoste Gallias strenuissime in integrum restituit. His elatus successibus, fastigium usurpavit Augusti: et mox Italiam Illyricumque pervadens, Constantium, Parthis praeliis occupatum, regni parte privavit. Constantius, Juliani scelere*

¹ underfol-
geþa C.² From C.

*[Page 166.]

7 Iulianus feng to þæm onwalde, 7 hiene hæfde an gear 7 eahta monað. Ða wæs he sona geornfull þæt he wolde diegellice þone cristendôm onwendan, 7 forbæd openlice þæt mon nane fæste boc ne leornode, 7 sæde eac þæt nan cristen mon ne moste habban nænne his sunderfolgeþa¹, 7 hie mid þæm 5 þohte beswican. Ac ealle hie wæron þæs wordes, swa we hit (eft)² seegan hierdon, cwæð Orosius, þæt him leofre wæs se cristendom *to beganne þonne his scira to habbanne.

Æfter þæm he gegaderade fierd, 7 wolde faran on Perse, 7 beþeod, þonne he eft wære eastane hamweard, þæt mon hæfde 10 anfiteatrum geworht æt Hierusalem, þæt he mehte Godes þeowas on dôn, þæt hie dior þærinne abite. Ac God gewræc on þæm færelte swiþe gedafenlice on þæm arleasan men his arlease geþoht, mid þæm þæt hiene gemette an mon, þa he fór from Actesifonte þære byrig, gelicost þæm þe he fliema wære, 15 7 him sæde þæt he hiene mehte lædan þurh þæt westen, þæt he on Perse on ungearwe become. Ac þa he hiene tomiddes þæs westennes hæfde gelædd, þa geswac he him þæt nan mon nyste þæs færeltes hwær he com, ac foran hwærfigiende³ geond þæt westen, þæt he nyste hwær he ut sceolde, oþ þæs folces wæs 20 fela forworden, ægþer ge for þurste ge for hæte. Ða côm him ongear an uncuð mon, 7 ofstong Iulianus.

(VI, XXXII.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 I hund 7 XVII, feng Iunianus to Romana onwalde. Hiene mon geceas on þæm westenne, þy ilcan dæge þe mon Iulianus 25 ofstong. He gesealde Persum Nissibi þa burg, 7 healfe Mesopotamiam þæt lond, wiþ þæm þe hie of þæm londe mosten buton laþe. On þæm eahtopæn monþe þæs þe he to þæm onwalde feng, he wolde faran on Ilirice. Ða wæs he sume niht on anum nicealtan⁴ huse. Ða het he betan þærinne micel 30 fýr, for þon hit wæs ceald weder. Ða ongon se cealc mid

⁴ niwceltan
C.

comperto, dum ad *civile bellum* revertitur, in itinere defunctus est.

XXX.

Julianus, regno potitus, anno uno et mensibus octo *imperii summam* obtinuit, Christianam religionem *arte potius quam potestate insectatus* . . Aperto praecepit edicto, ne quis Christianus *docendorum liberalium studiorum professor esset*. Sed tamen, sicut a *majoribus nostris* compertum habemus, omnes officium quam *fidem deserere* maluerunt.

Julianus *autem bellum* adversus Parthos *parans*, cum Romanas vires contractas *undique ad destinatam secum traheret perditionem*, Christianorum sanguinem diis suis vovit. Nam et amphitheatrum Hierosolymis exstrui jussit, in quo *reversus a Parthis*, episcopos, monachos, omnesque ejus loci sanctos, bestiis *objiceret, spectaretque* laniandos. Itaque postquam a Ctesiphonte castra movit, *dolo* cujusdam transfugae in deserta perductus cum *vi sitis et ardore solis atque labore arenarum confectus* periret exercitus, *imperator*, dum per vasta deserti incautius evagatur, ab obvio quodam hostium equite conto ictus interiit.

XXXI.

Anno ab Urbe condita MCXVII, Jovianus imperator in summo rerum discrimine creatus, cum nullam evadendi facultatem nancisceretur, foedus cum rege pepigit: quippe ut tutum et incolumem exercitum a locorum periculo liberaret, Nisibin oppidum et partem Mesopotamiae Persis concessit. Inde dum ad Illyricum rediens, per Galatiam iter agit, cum in cubiculum quoddam novum sese recepisset, calore prunarum et nidore parietum nuper calce illitorum suffocatus, octavo demum mense quam imperare coeperat, vitam finivit.

¹ Iuninius
both.

ungemete stincan; þa wearþ Iunini(an)us¹ mid þæm bræpe ofsmorod.

(VI, XXXIII.)

² so also C.

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 xcviii², feng Ualentinianus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde endlefan gear. He wæs ær þæm Iulianuses cempena ealdor- 5

*[Page 167.]

³ þone both.

mon. *He him bebed þæt he forlete þon(n)e³ his cristendôm oððe his folgað. Þa wæs him leofre þæt he forlete his folgað þonne þone cristendôm; ac him gefylste⁴ God eft to maran are, þa he þa læssan for his lufan forlet, 7 þæt he þæs ilcan rices ahte gewæld þe his wiðerwinna ær ahte. 10

⁴ From C.;
gefylsted L.

Raðe þæs he gesealde Ualente his bræðer healf his rice. 7 he het ofslean Percopiosus, þe þa ricsian wolde, 7 monege oðre mid him. Ualens wæs gelæred from anum Arrianiscan biscepe, Eudoxius wæs haten, ac he hit hæl swiþe fæste wið his broðor, for þon he wiste þæt he hit on him wrecan wolde, gif he an- 15 funde þæt he on oþran geleafan wære, on oþran he self wæs, for þon he wiste hu fæstmod he wæs ær on his geleafan, þa he læssan onwald hæfde.

On þæm ilcan geare Godenric, Gotena cyning, gedyde fela martyra on his peode, cristenra monna. On þæm dagum 20 Ualentinianus geniedde eft þa Seaxan to hiera agnum lande, þa hie woldon winnan on Romane; þa wæron eardfæste neh þæm garseege. 7 Burgendum he gestierde eac þæt hie on Gallie ne wunnon; mid þæm him wæs swiþost gestiered þæt him mon gehet fulwiht. On þæm enleftan geare his rices Sermende 25 hergedon on Pannoniam; þa he þiderweard wæs mid fierde, þa gefór he on blodryne.

(VI, XXXII.)

⁵ From C.

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 an hund 7 xxviii, feng Ualens, Ualenti(ni)anuses⁵ broþor, to Romana onwalde; 7 Gratianus, Ualenti(ni)anuses⁵ sunu, feng to 30 Italia anwalde, 7 to Gallia, 7 to Ispania, under Ualense. He þa Ualens oðewde openlice þæt he ær diegellice gehyd hæfde,

XXXII.

Anno ab Urbe condita MCXVIII, Valentinianus *imperator creatus est, mansitque in eo annis undecim; qui sub Juliano tribunus scutariorum, jussus ab imperatore aut inmolare idolis, aut militia excedere, sponte discessit. Ita, qui pro nomine Christi amiserat tribunatum, retribuente Christo, in locum persecutoris sui accepit imperium.*

Qui postea fratrem suum Valentem *participem fecit imperii, et Procopium tyrannum pluresque satellites ejus occidit. Valens ab Eudoxio Episcopo, Ariani dogmatis adsertore, et baptizatus et persuasus, in saevissimam haeresim declinavit: sed malignam insectationem diu texit, nec voluntati potestatem admiscuit, quoad viventis fratris auctoritate compressus est. Contemplabatur enim de eo, quantam vim in ulciscenda fide imperator posset exercere, qui tantam constantiam pro retinenda quondam miles habuisset. Eodem anno vera lana de nubibus pluviae mixta defluxit.*

Praeterea Athanaricus, rex Gothorum, Christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimavit. Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus sitam, periculosam Romanis finibus, eruptionem meditantes, in ipsis Francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque novum nomen, qui ripae Rheni fluminis insederunt. Eorum esse praevalidam manum, Galliae testes sunt, in quibus consistunt, quamvis Christiani modo facti, innocenter vivant. Anno autem undecimo imperii sui, Valentinianus, cum Sarmatae sese per Pannonias diffudissent, easque vastarent, bellum in eos parans, subita effusione sanguinis, quod Graece apoplexis vocatur, suffocatus et mortuus est. Post quem Gratianus, filius ejus, occidentis imperium tenuit.

XXXIII.

Anno ab Urbe condita MCXXVIII, Valens imperium quatuor annis, Valentiniano mortuo, tenuit, cui soli illico velut effrenata libertatis audacia legem dedit: ut monachi, qui ad unum fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, se redigunt, ad militiam cogerentur. Aegypti solitudines magna habitantium

swa þæt he bebead þæt munecas—þe woroldlica þing forgan sculon, 7 wæpna gefeoht—þæt hie wæpena namen, 7 mid þæm fuhte, 7 yfel dyde mid oþrum monnum. 7 sende on Egypte 7 het toweorpan eal þa munuclyf þe his broðor ær gestapelade; 7 sume þa munecas he het ofslean, sume on elþiede fordrifan. 5

On þæm dagum Firmus wæs haten sum mon on Africum, se wæs þær wilniende þæs onwaldes. Þa sende Ualens þider Theodosius his ealdormon (mid fierde, þæs góðan þeodosiuses fæder,) ¹ þe eft wæs casere. On þæm færelte * Firmus wearð gefangen, 7 forþgelæded to sleanne. Þa bæd he self þæt hiene 10 mon ær gefulwade; 7 þa he gefulwad wæs, he wæs þurh þæs mæssepreostes lare þe hiene fulwade on swa fullum geleafan heofonrices, þæt he cwæð to ðæm folce, 'doð nu swa ge willen,' 7 him self leat forþ þæt him mon aslog þæt heafod of, 7 wearð 15 Cristes martyre ².

² martir C.

15

On ðæm dagum Gratianus gefeaht on Gallium wið Alomonne þæm folce, 7 heora fela m ofslog. On þæm ðriddan geara his rices, þa he þæt mæste woh dyde wið þa Godes peowas, þa adrifon hine Gotan út of hiora earde, 7 hie foran sippan ofer Donua þa ea on Ualenses rice, 7 wilnedon to him þæt hie 20 mosten on his rice mid friðe gesittan. Þa oferho(go)de ³ he þæt he him aðer dyde, oppe wiernde, oppe tigpade, ac hie let sittan þær þær hie woldon. Ac his gerefan 7 his ealdormen nieddon hi æfter gafole, 7 micel geflit hæfdon ymb þæt, op þa Gotan hie mid gefeohte gefliemdon. Þa Ualens þæt [ge]acsade 25 on Antiochia þære byrig, þa wearð he swipe sarig, 7 gepohte his misdæda, hu hi hiene bædon ryhtes geleafan 7 fulwihtes bæðes, 7 he him sende Arrianisce biscepas to lareowum 7 gedwolmen, swa he self wæs, 7 hwæt he hæfde Godes peowum on oftsipas to laðe gedón; het þeh sendon æfter, þær he ænigne libbendne 30 wiste ⁴, þeh he þæt to late dyde 7 him sippan het gearian.

⁴ mark of transposition over libbende and wiste; ænne libbendne C.

On þæm feorpan geara his rices he gefeaht wiþ Gotan, 7

monachorum multitudo compleverat. Huc milites missi, qui veros milites Dei alio nomine persecutionis abstraherent. Interfecta sunt ibi agmina multa sanctorum.

Interea in Africae partibus Firmus sese regem constituens, Africam vastavit. Igitur comes Theodosius, Theodosii, qui post imperio praefuit, pater, a Valentiniano missus, Maurorum gentes multis praeliis fregit, ipsum Firmum coegit ad mortem. Post, cum Africam meliorem pristinis legibus reddidisset, instimulante invidia, jussus interfici, baptizari praecoptavit: ac postquam sacramentum Christi adsecutus est, de vitae aeternitate securus, percussori jugulum ultro praebuit.

Gratianus interea apud Argentariam, oppidum Galliarum, formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam triginta millia Alamannorum in eo praelio interfecta narrantur. Tertiodecimo autem anno imperii Valentis, hoc est, parvo tempore postea quam Valens per totum Orientem sanctorum caedes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinavit: siquidem gens Hunnorum exarsit in Gothos, eosque ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes, a Valente sine ulla foederis pactione suscepti, ne arma quidem tradidere Romanis. Deinde propter avaritiam Maximi ducis in arma surgentes, victo Valentis exercitu, omnia caedibus foedarunt. Valens egressus de Antiochia, peccati poenitentia stimulatus, episcopos caeterosque sanctos revocari de exiliis imperavit. Itaque decimoquinto imperii sui anno lacrimabile illud bellum cum Gothis gessit. Ipse imperator, cum sagitta saucius versusque in fugam, in cujusdam villulae casam deportatus lateret, subjecto igne, consumtus est. Gothi antea supplices poposcerunt, ut illis episcopi, a quibus regulam Christianae fidei discerent, mitterentur. Valens doctores Ariani dogmatis misit.

Gothi primae fidei rudimentum quod acceperunt, tenuerunt.

gefliemed wearð, 7 bedrifen on anne tûn, 7 þær wearð on anum huse forbærned. Þær wæs swiþe ryht dôm geendad þæt hie þone woroldlice forbærndon þe hie þohte bærnan on ecnesse.

(VI, XXXV.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 c 7 xxxiii, feng Gratianus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde vi 5 ger; 7 gesette Theodosius him [to] fultume, for þon him gepuhte þæt þa þeoda þa hiora wiðerwinnan wæron wæren to swiðe gestrongade þæt hie mon leng ne mehte mid gefeohtum ofer-swipan. Ac Theodosius genam friþ wið hie, 7 on þære sibbe he lædde Athanaricus hiora cyning mid him to Constantino-10
 *[Page 169.] polim * þære byrig; 7 þær raðe þæs his lif geendade. Raðe þæs þe Gotan angeaton hu god Theodosius wæs, ægþer ge hie, ge ealle þa þeoda þe on Scippium wæron, gecuron his frið.

¹ From C.

On þæm dagum gecuron Brettanie Maximianus him to casere ofer his willan. Se wære wierðe ealra Romana onwaldes for 15 his monigfealdum duguðum, buton þæt he þa wiþ his hlaforð won for oðra monna lare. 7 raðe þæs (he)¹ for on Gallie, 7 Gratianus ofslog, 7 Ualentianus his broðor he adraf út of Italiam, þæt he oðfleah to Theodosiuse.

(VI, XXXVI.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 c 20 7 xxxviii, feng Theodosius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde xi ger. He hæfde vi gearum ær onwald ofer þa eastdælas. He þa Theodosius wæs þencende hu he Gratianus his hlaforð gewrecan mehte, 7 eac his broðor on þæm onwalde gebringan. 7 fird gelædde on Italie, þær Maximus mid firde bád² æt Aquilegia þære byrig, 7 his ealdormen Andregatia hæfde beboden þa clusan to healdanne. Ac se ealdormon hie betæhte lyprum monnum to healdonne, 7 puhte him self on scipun to farenne east ymbutan, 7 þonne bestelan on Theodosius hindan. Ac mid þæm þe he from þære clusan afaren wæs wiþ para scipa, þa 30

² abād C.

Itaque justo Dei judicio ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsuri sunt.

XXXIV.

Anno ab Urbe condita MCXXXII, Gratianus sex annis imperium tenuit: qui cum *adflictum ac pene collapsum reipublicae statum videret, legit Theodosium, et Orientis praefecit imperio.* Theodosius *maximas illas Scythicas gentes adgressus, magnis praeliis vicit.* Foedus cum Athanarico, rege Gothorum, percussit. *Athanaricus autem continuo ut Constantinopolim venit, diem obiit.* Gothorum *gentes, rege defuncto, adspicientes virtutem benignitatemque Theodosii, Romano sese imperio dediderunt.*

Maximus, *vir quidem strenuus et probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia invitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam transiit: ubi Gratianum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, a Theodosio susceptus, mox etiam imperio restitutus est.*

XXXV.

Anno ab Urbe condita MCXXXVIII, Theodosius imperium Romani orbis obtinuit, mansitque in eo annis undecim, *cum jam in Orientis partibus sex annis Gratiano vivente regnasset. Itaque justis causis ad bellum civile permotus, cum e duobus fratribus, et ultionem unius interfecti sanguis exigeret, et restitutionem miseria alterius exsulantis oraret, sese adversus Maximum proripuit.* Aquileiae tunc Maximus *victoriae suae spectator insederat.* Andragathius comes ejus *summam belli administrabat: qui cum Alpium aditus communisset, dum navali expeditione hostem praevenire et obruere parat, sponte eadem, quae obstruxerat, claustra deseruit. Ita Theodosius*

cóm Theodosius þærto, 7 funde þæræt f[e]awa men, þa wæron yfele 7 earge; 7 he hie raðe¹ (aweg)² áþewde, 7 þa clusan tobræc, 7 sippan fór ofer þa muntas, oþ he com to Aquilegia, 7 Maximus ofslog. Þa þæt se ealdormon hierde, þa adrencte he hiene selfne. Hu ieðelice God geendade þæt micle gewin mid 5 hiora twegea fielle, þa Maximus 7 his ealdormon hæfdon up áhæfen mid monigum þeodum!

Æfter þæm feng eft Ualentinianus to his rice. 7 þæs ymb 11 ger, þa he on Gallie cóm, hiene ofsmorode Ambogestes his ealdormon, 7 hiene sippan mid rapum be þæm sweoran up aheng, 10 gelicost þæm þe he hiene self(ne)³ unwitende hæfde áwierged; 7 gesette Eugenius to þæm rices noman, þæt he casere wære, * feng him self to þæm onwalde, for þon þe he ne mehte self habban þæs onwaldes noman, for þy he næs⁴ Romanisc; ac lærde þone operne þæt he diofolgielð georne beeode. Þa gelædde 15 Theodosius eft fird wið him twæm to þære ilcan clusan þe he ær hæfde wið Maximus. Þa sende Theodosius Gotene⁵ fultum beforan him, þæt hie þa clusan tobræcon; ac hie wurdon utan ymbfaren of þæm muntum, 7 calle ofslagen: þæt wæron x m. Þa fór Theodosius þiderweard, 7 wiste þæt hiene mon wolde 20 mid þæm ilcan wrence beþridian. Þa hie togædereweard foran, þa pohton Eugenius 7 Arbogestes þæt hie sceoldon ærest of þæm muntum hie [ge]bigan mid hiora flana gescotum, ac him onsende God swelcne wind ongean þæt hie ne mehton from him nænne flan ascetotan, ac ælc com oper þara, oppe on hie selfe, 25 oppe on þa eorþan. 7 Theodosius hæfde þone wind mid him þæt his fultum mehte mæstra ælcne heora flana on hiora feondum afæstnian. Þær wearð Eugenius ofslagen, 7 Arbogastes ofstang hiene selfne. Æfter þæm Theodosius for on Italie. Þa he com to Mægolan⁶ þære byrig, þa geendade he his lif, 7 30 betahste his twæm sunum þone onwald.

(VI, XXXVII.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs m wintra 7 c 7 XLIX, feng Archadius to anwalde, to þæm eastdæle, 7 hine

⁷ Honorius C. hæfde XII ger; 7 Onorius⁷ to þæm westdæle, 7 nugiet hæfð,

¹ From C. rade L.

² From C.

³ From C.; (sylfne).

* [Page 170.]

⁴ From C.; was L.

⁵ Gotena C.

⁶ Mægolange C.

vacuas transmisit Alpes, atque Aquileiam inprovisus adveniens, Maximum occidit. Andragatius comes, cognita Maximi nece, praecipitem sese e navi in undas dedit, ac suffocatus est. Theodosius incruentam victoriam Deo procurante suscepit. Formidolosissimum bellum sine sanguine usque ad victoriam, et in victoria duorum morte confectum est.

Igitur Valentinianus, regno restitutus, in Galliam transivit : ubi dolo Arbogastis, comitis sui, strangulatus, atque ut voluntariam sibi conscivisse mortem putaretur, laqueo suspensus est. Arbogastes Eugenium tyrannum creare ausus est, legitque hominem, cui titulum imperatoris inponeret, ipse acturus imperium : qui nunc, cum adversus Theodosium, collectis Gallorum viribus, exundavit, nixus etiam praecipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate succubuit. Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, Alpium transitus occupant. At ubi ad contigua miscendae pugnae spatia perventum est, continuo magnus ille turbo ventorum in ora hostium ruit. Ferebantur per aera spicula missa nostrorum manu, ac nusquam propemodum cadere, priusquam impingerent, sinebantur. Porro autem turbo ora hostium nunc illis scutis everberabat, nunc oppositis jugiter in terga trudebat : tela etiam, quae ipsi intorserant, excepta ventis inpetu supinata ac retrorsum coacta, ipsos configebant. Eugenius interfectus est. Arbogastes sua se manu perculit. Ita et hic duorum sanguine bellum civile restinctum est, absque illis decem millibus Gothorum, quos, praemissos a Theodosio, Arbogastes delesse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum et vinci vincere fuit. Theodosius autem apud Mediolanum constitutus, diem obiit.

XXXVI.

Anno ab Urbe condita MCXLIX, Arcadius et Honorius, cui nunc respublica innititur, commune imperium, divisus tantum sedibus, tenere coeperunt.

cwæð Orosius. 7 for þæm þe hie geonge wæron, he hie beta[h]te his twæm ealdormonnum to bewitanne: Archadius wæs betaht Honorius C. Rufinuse, 7 Onorius¹ wæs betaht Stilecan. Ac hie gecyðdon raðe þæs hwelce hlafordhyldo hi þohton to gecypanne on hiora ealdhlafordes bearnum, gif hi hit þurhteon mehten: Rufinus wolde 5 habban him self þone anwold þær east, 7 Stileca wolde sellan his suna þisne her west. 7 for þæm feondscipe he forlét Gotan 2 eyningum C. on Italie mid hiora twam ciningum², Alrican 7 Rædgotan, * [Page 171.] 7 þohte, sippan þæt folc oferfunden wære, * þæt hie sippan 3 From C. wolde eall þæt he wold(e)³; 7 wende eac þæt he þæm Gotan þæs 10 gewinnes mehte raðe gestieran, for þon he of hiora lande geboren wæs. Raðe þæs Alrica wearð cristen; 7 Rædgota 4 hole in MS.; þurhwunode C. hæpen þu(rhw)unade⁴, 7 dæghwamlice wæs blotende diofolgil- dum mid monslihtum, 7 simle him wæs leofast þæt þa wæron Romanisce.

15

Nugiet eow Romane mæg gescomian, *cwæð* Oros[i]us, þæt ge swa heanlic gepocht sceoldon on eow geniman for anes monnes ege 7 for anes mo[n]nes geblote, þæt ge sædon þæt þa hæðnan tida wæron beteran þonne þa cristnan, 7 eac þæt eow selfum wære betere þæt ge eower(ne)³ cristendóm forleten, 7 to þæm 20 hæðeniscan þeawum fenge, þe eowre ieldran ær beeodon. Ge magon eac gepencan hu hean he eft wearþ his geblota 7 his diofolgilda þe he on gelifde, þa þa ge hiene gebundenne hæfdon, 7 hiene sippan atugon swa swa ge woldon, 7 ealne his fultum. Þæt wæs, swa swa ge selfe sædon, II C M, swa eower nán ne 25 wearð gewundod.

(VI, XXXVIII.)

3 added in another hand.

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 C⁵ III 7 siextegum, God gedyde his miltsunge on Romanum, þa þa he hiora misdæda wrecan let, þæt hit þeh dyde Alrica se cristena⁶ cyning 7 se mildesta. 7 he mid swa lytle niþe abræc 30 Romeburg, þæt he bebead þæt mon nænne mon ne sloge, 7 eac þæt man nanuht ne wanade ne ne yfelade þæs þe on þæm ciricum wære. 7 sona þæs on þæm þridan dæge hie aforan ut of þære byrig hiora agnum willan, swa þær ne wearð nán hús hiora willum forbærned.

6 cristenesta C.

35

XXXVII.

Cum a *Theodosio imperatore seniore* singulis potissimis infantum cura *utriusque palatii* commissa esset, hoc est, *Ruffino Orientalis aulae*, *Stiliconi Occidentalis imperii*, quid uterque egerit, quidve agere conatus sit, exitus utriusque docuit: cum alius sibi, alius filio suo adfectans regale fastigium, ut necessitas reipublicae scelus ambitus tegeret, barbaras gentes ille inmisit, hic fovit. Taceo de *Alarico rege cum Gothis suis saepe victo, saepe concluso, semperque dimisso*. *Rhadagaisus totam inundavit Italiam*. Hic *paganus et Scythia erat*: qui omnem *Romani generis sanguinem diis suis propinare devoverat*.

Hoc igitur Romanis arcibus imminente, fit omnium paganorum in Urbe concursus, hostem adesse praesidio deorum potentem: Urbem autem ideo destitutam, quia deos perdiderit. Itaque ineffabili iudicio Dei factum est, ut duo tunc Gothorum populi cum duobus regibus suis per Romanas provincias baccharentur: quorum unus Christianus, alius paganus. Deus perire paganum hostem voluit, et Christianum praevalere permisit. Rex Rhadagaisus captus, ac paulisper retentus, deinde interfectus est.

XXXVIII.

Post haec tanta augmenta blasphemiarum, ultima illa Urbem poena consequitur.

XXXIX.

Adest Alaricus, Romam obsidet, irrumpit. Dato tamen praeccepto prius, ut si qui in sancta loca praecipueque in sanctorum Apostolorum Petri et Pauli basilicas confugissent, hos inviolatos securosque esse sinerent. Tum deinde a sanguine temperarent. Tertia die barbari, quam ingressi fuerant Urbem sponte discedunt, facto quidem aliquantarum aedium incendio, sed ne tanto quidem, quantum septingentesimo conditionis ejus anno casus effecerat.

¹ Honorius
C.

² genam C.

þær genom Hettulf, Alrican mæg, Onorius¹ swostor þæs
cyninges, 7 sippan wið hine geþingade, 7 hi him to wife nam².
Sippan sæton þa Gotan þær on lande, sume be þæs caseres
willan, sume

his unwillan ; sume hi foron

5

on Ispanie, 7 þær

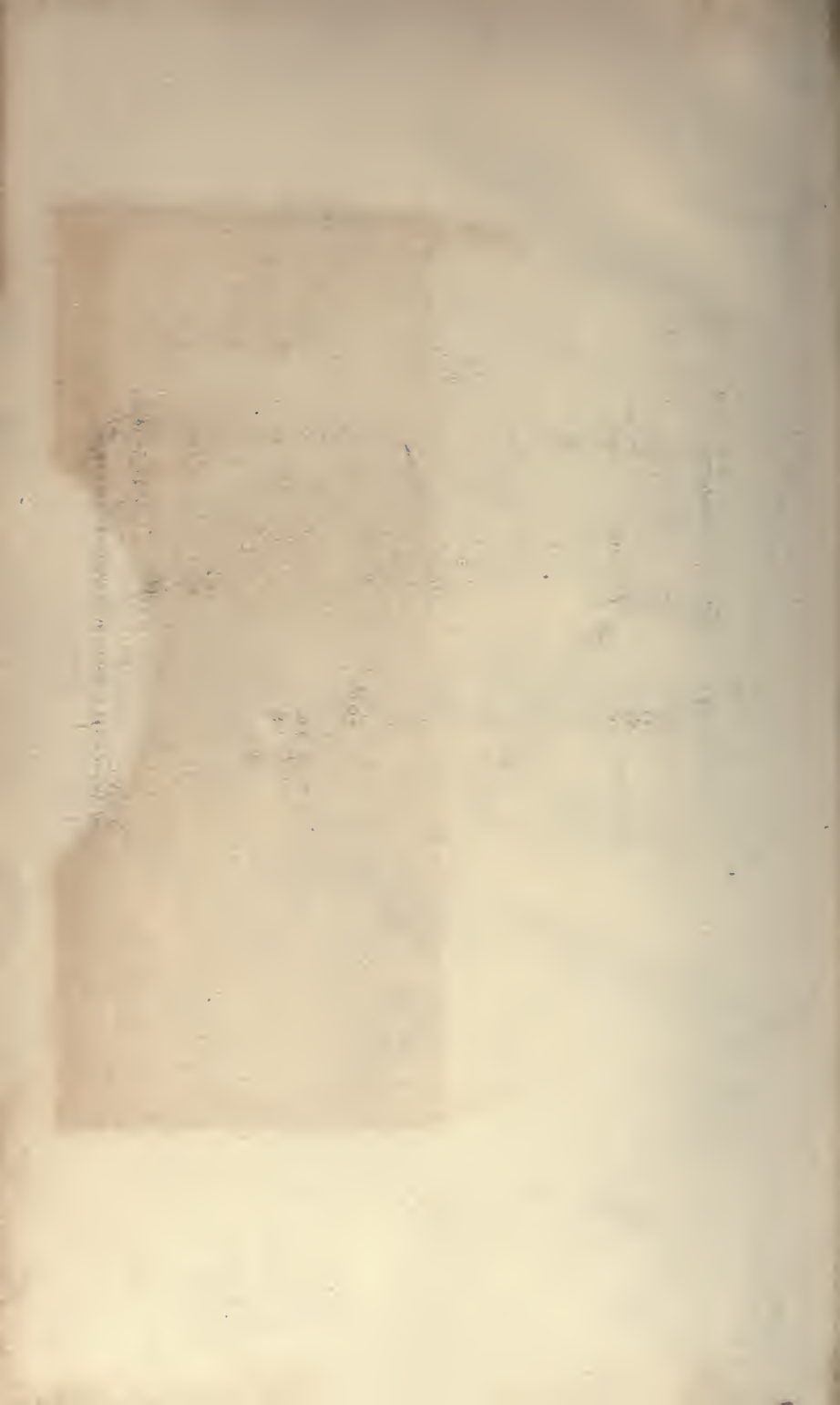
gesæton, su-

me on

Affrice.

XL.

Anno itaque ab Urbe condita MCLXIV, irruptio Urbis per Alaricum facta est. *In ea irruptione Placidia, Honorii soror, ab Ataulpho, Alarici propinquo, capta est, atque in uxorem adsumpta multo reipublicae commodo fuit. Interea gentes Alannorum, Suevorum, Vandalorum, Gallias invadunt. Honoriaci cunctas gentes, quae per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis inmittunt.*

F-L. 23-8-56

PR Early English Text
1119 Society
A2 [Publications]
no.79 Original series

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

CIRCULATE AS MONOGRAPH

